

EDUCAR EN FEMENÍ

El Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona
1917-1964

M. Antònia Ferrer Bosch
Joana Zaragoza Gras

AROLA EDITORS

COL·LECCIÓ

ATENEV

EDUCAR EN FEMENÍ.
EL COL·LEGI DEL SAGRAT COR
DE TARRAGONA (1917-1964)

M. Antònia Ferrer Bosch

Joana Zaragoza Gras

COL·LECCIÓ

VOLUM 15

Col·lecció dirigida
per Montserrat Duch Plana,
Universitat Rovira i Virgili

Consell editorial

Ana Bringas (Universitat de Vigo), Laura Guidi (Universitat de Nàpols), Mónica Moreno
(Universitat d'Alacant), Montserrat Palau (Universitat Rovira i Virgili), Maja Zovko
(Universitat de Zadar) i Mary Nash (Universitat de Barcelona).

Primera edició: setembre de 2015

Edita: Arola Editors

ISBN: 978-84-94401-68-8

Arola Editors

Polígon Francolí parcel·la 3 nau 5 - 43006 Tarragona

Apt. Correus 253 - 43080 Tarragona

Tel. 977 553 707 - Fax 902 877 365 - Mòbil centraleta 628 415 318

arola@arolaeditors.com

www.arolaeditors.com

Coeditat amb: Publicacions URV

ISBN (paper): 978-84-8424-390-8

ISBN (PDF): 978-84-8424-838-5

Publicacions URV

Av. Catalunya, 35 - 43002 Tarragona

Tel. 977 558 474

publicacions@urv.cat

www.publicacions.urv.cat

© del text: les autores

Editat amb el suport de:

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unió de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

Llibre sota una llicència Creative Commons BY-NC-SA.

EDUCAR EN FEMENÍ.
EL COL·LEGI DEL SAGRAT COR
DE TARRAGONA (1917-1964)

M. Antònia Ferrer Bosch

Joana Zaragoza Gras

AROLA EDITORS

Tarragona 2015

SUMARI

Introducció	9
Preàmbul	15
Joaquima de Vedruna. Semblant d'una dona del segle XVIII	27
Biografia	29
Epistolari	54
Les vedrunes a Tarragona	83
El primer edifici	85
L'edifici del carrer d'August	91
Ensenyament	123
Antecedents	125
Inicis a Tarragona	136
El col·legi del carrer d'August	147
Ensenyament acadèmic	161
Educació religiosa	177
Música	197
Teatre	205
Festes i celebracions	214
Epíleg	241
Bibliografia relacionada amb la congregació	249
Annexos	251
Uniformes	253
Constitucions de les Germanes Carmelites de la Caritat	265
Les Addicions de la fundadora, 1845	281
Primera comunitat del col·legi al c/ d'August, 7. Tarragona, 1917	289
Primera comunitat de germanes del col·legi, després de la guerra de 1936-39	289
Edifici	291
Ensenyament	343
Índex de noms propis	361
Agraïments	379
Índex d'acrònims	381

INTRODUCCIÓ

«Tu anaves al Sagrat Cor?» «Com vas aprendre les lletres?». Aquestes dues preguntes són les causants d'aquest llibre, la causa propera, com dirien els grecs. Totes dues preguntes van ser llançades per una de les autores, M. Antònia Ferrer, a l'altra, Joana Zaragoza. Després, en altres trobades, es va anar repetint el mateix tema fins que vam entendre que s'havia d'escriure un llibre sobre el Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona. I aquí ja van entrar en joc les causes remotes; és a dir, la veritable raó del perquè s'havia d'explicar la tasca que les religioses vedrunes havien dut a terme a la nostra ciutat.

El primer que volem dir és que no hem volgut fer un llibre d'exaltació de l'ensenyament religiós, ni de lloança a la fundadora d'aquest Institut, santa Joaquina de Vedruna, sinó que l'hem entès com una recuperació de la memòria històrica. Una història del col·legi del carrer d'August, pel qual van passar molts nens i nenes de la nostra ciutat, de les nostres comarques i de molts punts de Catalunya, el País Valencià i l'Aragó. Hem volgut centrar-nos en el període de temps que va des del 1917 fins al 1964.

El 1917, perquè va ser el moment de la fundació de l'escola a Tarragona, tot i que Paula Delpuig ja havia enviat, al juny de 1866, tres germanes religioses a regentar l'Asil d'Òrfenes que es trobava al pla de Palau. I el 1964, perquè, a l'estiu d'aquest any, es va fer el trasllat del col·legi a l'edifici del carrer de Santa Joaquina de Vedruna. Al nostre parer, les coses van anar canviant en el nou emplaçament i, a més, no és la nostra intenció fer una història del col·legi, sinó dels anys que hi vam assistir com a alumnes. No és un relat exhaustiu, de vegades no hem pogut trobar tota la informació que necessitàvem, però hem intentat exposar aquells fets que ens han semblat més interessants des d'un punt de vista acadèmic, històric i sociològic. Som ben conscients que no hi ha vivències de moltes i molts alumnes que, si llegeixen aquest llibre, les trobaran a faltar, però la nostra voluntat

és deixar testimoni i obrir portes i finestres a records, unes vegades més bons, d'altres més dolents, a tot l'alumnat que va passar per aquelles aules.

Les nostres generacions, encara que estiguin separades en el temps, tenen molts punts en comú pel que fa a l'educació i l'ensenyament rebut; els records que en tenim són semblants, i el nostre objectiu és narrar justament això: el tipus d'educació i d'ensenyament, l'alumnat i el professorat.

Molt possiblement la nostra visió és esbiaixada, perquè respon a la nostra experiència i a la d'algunes de les exalumnes amb qui hem parlat. Segurament, no tothom estarà d'acord amb la nostra percepció, però aquesta que aquí expliquem va ser la nostra realitat i no pretenem, en absolut, que correspongui a la realitat de totes i cadascuna de les alumnes que van passar per aquesta escola. També hi haurà qui no entengui, en el moment actual, que dues persones de la nostra trajectòria ideològica estiguin satisfetes d'haver tingut una educació impartida en una escola religiosa, però s'ha d'entendre el moment que l'una i l'altra vam assistir al Sagrat Cor, el tipus de col·legis que hi havia aleshores a Tarragona, Catalunya i Espanya, i el significat i l'educació de tots.

Les vedrunes de Tarragona representaven, en aquells anys de la dictadura, un model avançat i potent d'ensenyament, en el qual prevalia la preparació de la dona per sortir al mercat laboral. Això no vol dir que no estiguéssim immerses en la ideologia pròpia d'aquella societat dominada pel dictador, però les germanes que el regentaven, en moltes ocasions, preferien no saber en quina llengua parlàvem i anteposaven el rendiment acadèmic a les rànquies normes d'un comportament social, basat en les «elits».

Allò que realment ens importava, en iniciar aquest llibre, era exposar la formació integral que havíem rebut, però, per poder entendre l'ensenyament rebut, havíem d'anar als antecedents històrics. És per això que el primer capítol està dedicat a la biografia de la fundadora, basant-nos en el que ens havien explicat quan érem alumnes, en els llibres escrits sobre ella i les seves continuadores més properes i en l'epistolari de Joaquina de Vedruna, que, sortosament, s'ha conservat. Aquest epistolari ens dona una idea molt clara del tarannà d'aquesta dona, el seu pensament, els seus interessos, la seva època, les seves amistats i la seva religiositat. És la veu de la fundadora la que escoltem en les seves cartes, sense intermediaris i sense anotacions ni opinions subjectives d'altri, i això és el que li dona valor i veracitat.

A continuació expliquem l'arribada d'aquesta congregació a Tarragona i els diferents immobles en els quals van exercir, primer, com a cuidadores d'orfenat

i, després, com a educadores. Ens hem volgut detenir en l'edifici en el qual vam estudiar tantes generacions de noies i nois.

L'edificació de nova planta, feta per l'arquitecte Pejoàn, i les diverses remodelacions, una d'aquestes a càrrec de l'arquitecte Josep M. Jujol i Gibert, ens expliquen l'evolució del Col·legi del Sagrat Cor, no tan sols pel que fa a l'arquitectura, sinó també a la població escolar. L'augment de la matrícula o els diversos ensenyaments que s'hi anaven incorporant necessitaven ampliacions i remodelacions, i Jujol va saber compaginar la part pràctica amb l'estètica. Malauradament, en traslladar-se el col·legi a l'edifici actual, va faltar la sensibilitat que permetés guardar i recuperar, en una altra ubicació, moltes de les joies arquitectòniques del carrer d'August. És aquesta també una de les raons per les quals volem deixar constància i memòria d'un edifici que es va enderrocar sense cap mena d'estimació per una arquitectura representativa d'una època determinada. Alguns dels objectes dissenyats pel mateix arquitecte van anar a parar a mans de particulars, tres són al nou edifici i algun a l'entrada del Teatre Metropol, i molts d'altres van quedar sota les runes d'una obra modernista que va anar a terra. En aquest capítol ens ha semblat útil afegir-hi els plànols que s'han conservat de les diverses ampliacions i remodelacions.

La part central del llibre l'ocupa el capítol dedicat a l'ensenyament. La cura que van tenir les germanes vedrunes, sobretot la *madre* Gertrudis, dels infants queda palesa en la metodologia que s'utilitzava per ensenyar a llegir i escriure. Maria Montessori i Pau Delclòs són els dos pedagogs presents en el nostre ensenyament. És ben curiós que el mètode Montessori, que ja s'havia instaurat en moltes escoles abans de la dictadura de Primo de Rivera, però que després va desaparèixer, especialment durant la terrible època feixista a casa nostra, continués vigent al Col·legi del Sagrat Cor. També crida l'atenció que els mètodes de Joan Llongueres Badia i Jacques Dalcroze estiguessin presents en una escola religiosa d'època franquista, o que la majoria del professorat fossin religioses vedrunes amb títol universitari. Però l'ensenyança que rebíem no era purament acadèmica, en el sentit estricte de la paraula, sinó que també formava part de la nostra educació la música, el teatre, l'esport i, evidentment, la religió —no podem perdre de vista que era una escola religiosa i que, a més, durant molts anys l'Església anava de bracet amb el poder civil, igual que ara. Estem, doncs, davant d'una formació integral amb un professorat acadèmicament preparat, i amb la ferma decisió de les religioses que hi havia al capdavant de seguir emprant les millors metodologies pedagògiques.

De l'estudi de cadascun dels temes del llibre, n'hem volgut fer unes consideracions finals, a manera de resum, que ens ajudin a entendre, en poques pàgines, el que va significar el Sagrat Cor de Tarragona. És per això que, a manera de cloenda, es poden llegir aquestes conclusions.

Per poder entendre millor el cercle familiar i d'amistat de Joaquina de Vedruna i els personatges històrics i del món eclesiàstic que van tenir un paper important en la fundació del col·legi i en els anys posteriors, hem elaborat un índex onomàstic que, a la vegada, ens dóna idea del tipus de societat del moment amb la qual es relacionen tant la fundadora com les seves immediates continuadores. Els noms dels diversos personatges els hem entrat pel seu títol nobiliari i/o eclesiàstic, quan és el cas, perquè així es com es troba en el cos de text.

Pot cridar l'atenció que, quan parlem de les monges, emprem, de vegades, la paraula «germana» i d'altres *hermana*, o «mare» i *madre*. L'alumnat de l'escola recorda, segurament, que el nom de les religioses, fos català o castellà, anava precedit d'«hermana» o «madre», perquè aquesta va ser la llengua oficial durant molts anys, ja que la nostra va quedar prohibida, però, en començar el llibre, ens va semblar que calia normalitzar-ho. En el cas de l'epistolari de la fundadora, hem deixat el terme en la llengua que ella el va escriure.

Per últim, les *Regles*, les *Constitucions* i altra documentació que ens ha semblat rellevant formen també part d'aquest estudi, en annexos al final del llibre.

Hem de dir que no ha estat una tasca fàcil, perquè, d'una banda, un tema ens duia un altre i, en estirar un record, ens trobàvem a la punta d'un cabdell del qual anaven sorgint moltes vivències i, d'altra banda, els llibres que hem pogut consultar referents a biografies, història de la comunitat vedruna de la nostra ciutat o del nostre país no ens parlen de les experiències viscudes i diuen molt poca cosa del nostre col·legi.

Per aquest motiu no podem parlar gaire de fonts escrites per a la redacció d'aquest llibre, però sí, i molt, de fonts orals i de memòria. Algunes de les anècdotes de la història de la fundadora ens les explicàvem quan érem al col·legi, les llegíem en llibres fets per a infants, amb els quals ens exercitàvem en la lectura, o les vèiem en alguna de les moltes obres de teatre que l'alumnat representava. La memòria oral d'algunes de les religioses, com la germana Mercè Boleda o Josefina Garau, d'estudioses del tema, com la germana Teresa Llach o Isabel Brugell, de familiars d'algunes de les germanes vedrunes que van ser cabdals per entendre la nostra educació, com Jaume Sentís Bonet o Xavier Orozco Delclòs, i la de moltes i molts exalumnes ens han permès seguir

endavant. Aquí volem deixar constància del nostre agraïment a tothom qui, amb paciència i bon fer, han esmerçat part del seu temps a explicar-nos les seves experiències, i ens han aportat documents escolars, fotografies, llibres de text i tot allò que ens podia ajudar en la nostra tasca. En aquest aspecte, hem sentit que teníem tot el seu suport, perquè l'ajut que ens han ofert ha estat, en moltes ocasions, voluntari i, sempre, de bon grat. Malauradament, tenim pocs testimonis d'exalumnes dels anys de la guerra i la immediata postguerra, en primer lloc per raó del temps que ha passat, però també perquè llavors hi havia pocs alumnes. Per donar un exemple, en el curs 1939-1940 n'hi havia 28 en tot el batxillerat, nombre que va anar creixent any rere any.

Hem llegit llibres sobre la fundadora i sobre algunes de les religioses vedrunes que van tenir una importància cabdal en aquest institut, i hem consultat diversos arxius: Arxiu Municipal de Tarragona, Arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Tarragona, Arxiu Jujol, Arxiu Pau Delclòs de la URV, Arxiu de les Vedrunes de Tarragona i de Vic i Arxiu de la Secretaria General de les Vedrunes de Roma. A tot arreu ens han rebut amb interès i ens han facilitat la tasca. També vam intentar, sense èxit, veure un plet referent a santa Joaquina, que és a l'Arxiu Diocesà de la nostra ciutat. Malauradament, no ens han posat les coses fàcils i, després d'un any d'esperar resposta, una de les estudioses de la fundadora d'aquesta comunitat religiosa, la germana Teresa Llach, ens va facilitar la informació que necessitàvem.

Un estudi fet per una de les religioses de la comunitat vedruna a Tarragona, historiadora, Antònia Lladó Carnicer, *Fonts per a una història 1866-1990. Col·legi «Sagrat Cor de Jesús» Tarragona*, sense publicar, ens ha permès conèixer algunes dades referents a la matrícula dels primers anys de la postguerra, a més del nom de les religioses que integraren la primera comunitat del carrer d'August.

No han faltat tampoc llibres d'història de les èpoques a les quals es fa referència en aquest treball, que ens han ajudat a centrar-nos en cadascun dels moments, atès que, sense explicar què estava succeint en la societat o en les lleis d'educació que van marcar la pauta pedagògica, no es podrien entendre moltes de les actuacions dels protagonistes, ni tampoc algunes de les afirmacions que mantenim.

També hem tingut l'ajut acadèmic de diverses persones que ens han fet informes molt acurats sobre temes que quedaven allunyats de la nostra formació acadèmica. Professorat de matemàtiques i de pedagogia, com el Dr. Joan

Colomer; antropòlegs, com el Dr. Joan Prat i el Dr. Joan Josep Pujadas; arquitectes, com el Sr. Xavier Climent, i el fill de l'arquitecte Jujol, el Sr. Josep M. Jujol júnior, han contribuït a aclarir-nos alguns aspectes que trobareu en les pàgines d'aquest llibre.

Hem volgut que ens prologués el llibre una exalumna del Sagrat Cor, la Maite Blay, professora de clàssiques de l'IES Pons d'Icart. Ella, amb molt bon encert, com no podia ser d'altra manera, ens ha regalat un preàmbul coral, en què llegim les converses per *mail* entre ella i altres exalumnes vedrunes que ens expliquen les seves experiències. Aquestes converses enriqueixen el llibre que avui compartim. El nostre agraïment, doncs, a la Carme Rey, la Mercè Vilanova, la Teresa Sala i, especialment, a la Maite Blay, gran professora i millor amiga.

No ens queda més que palesar el nostre agraïment a totes les persones que han fet possible aquesta publicació: la Fundació Repsol, la Fundació Vedruna, especialment els Srs. Josep Nolla i Joan Andreu Torres, i l'alumnat que ha volgut recordar els seus anys al Col·legi del Sagrat Cor.

Volem que aquest llibre sigui testimoni dels nostres anys viscuts al Col·legi del Sagrat Cor del carrer d'August de Tarragona i que, tot i que moltes persones tinguin una altra visió dels anys passats en aquest centre, puguin recordar les seves pròpies vivències a través d'aquestes pàgines.

M. Antònia Ferrer Bosch
Joana Zaragoza Gras

PREÀMBUL

A càrrec de Carme Rey, Mercè Vilanova, Teresa Sala i Maite Blay

Primer missatge de Maite Blay, 24 de maig de 2015

Estimades Carme, Mercè i Teresa,

M'ha semblat oportú començar el nostre fòrum aquesta tarda, quan falta poc per saber el resultat de les eleccions municipals. Potser és perquè crec que *Educar en femení* busca anar més enllà de la biografia, de la història d'una institució o de la recerca pedagògica i és un llibre compromès amb la nostra ciutat; també perquè estic segura que la democràcia sense l'educació i la cultura és impensable.

La primera notícia que vaig tenir del llibre va ser a través de la premsa. El 14 d'octubre de 2013, *La Vanguardia* publicava una entrevista a Maria Antònia Ferrer en què s'apuntava que feia mesos que havien iniciat un treball amb la professora Joana Zaragoza sobre la història del Col·legi Sagrat Cor. S'hi deia que tenien la intenció d'analitzar l'esperit vedruna i aprofundir en la figura de la fundadora, especialment a partir de la correspondència conservada. Em va fer gràcia, ho reconec, perquè no m'esperava la firma d'unes doctores tan poc clericals en aquesta classe de llibre. També vaig pensar que era un encert la seva tria, perquè de segur que despertarien la curiositat de més d'un i més d'una, a més de dotar el treball del rigor i la simpatia que les caracteritzen.

La sorpresa va augmentar quan em van demanar que els fes la introducció. M'hi pensava negar, per molts i diversos motius. Però, com podia dir que no? Com que les estimo i les admiro, la proposta m'havia afalagat i em venia de gust aquesta mena de complicitat amb elles. En vaig valorar els pros i els con- tres, i em vaig decidir a escriure la introducció demanada, entenent que se'm proporcionava una manera insòlita i potser afortunada de recuperar el propi passat. Jo vaig estudiar al Sagrat Cor, com elles.

Pensant en la introducció, se'm va acudir que seria interessant donar-li un format epistolar, buscar una veu coral que em servís en certa manera per disculpar l'absència de les moltíssimes veus que no hi seran —tantes com persones que han passat pel centre les innombrables anècdotes que no es podran referir. Aquí és on entreu vosaltres, Carme, Mercè i Teresa. Us he triat perquè el mot *vedruna* no us és aliè, perquè us tinc confiança, perquè sou professores i perquè m'interessa el que direu, no en tingueu dubte.

El primer punt que voldria tractar és aquest:

Qui va decidir el col·legi on aniríeu? Quins eren els seus motius?

Jo vaig començar a anar al Sagrat Cor de ben petita; em recordo d'alumna del parvulari del col·legi del carrer d'August. Estic segura que el centre el va triar el meu pare —em sembla que la meva mare hauria optat per les teresianes, on havia estudiat la meva àvia. No hi anaven les meves cosines grans, la família de les quals havia optat per Lestonnac o les carmelites; tampoc el meu cosí, que anava al Sant Domènec. La tria d'una escola pública havia quedat descartada, perquè a començament dels anys seixanta els meus pares associaven aquesta opció al franquisme més militant. Tanmateix, el meu pare recordava de molt bon grat la seva estada a l'escola Saavedra o a d'altres escoles públiques amb professors que estimava. És clar que ell hi havia estudiat durant la República.

Els meus pares van voler que rebéssim la millor educació possible i estaven convençuts que seria el seu millor llegat. A banda d'aquesta premissa irrenunciable, crec que els motius que em van portar al Sagrat Cor van ser tres: la proximitat de l'escola —en aquella època vivíem al número 43 de la Rambla, al costat precisament de la sastreria Arola; el reclam del mètode Montessori, i un altre factor segurament definitiu, la catalanitat de l'orde. El meu pare sempre deia: «*Aquestes monges són d'aquí.*»

Resposta de Mercè Vilanova, 26 de maig de 2015

El meu primer col·legi no va ser el Sagrat Cor perquè jo vivia a Constantí, on el meu pare exercia com a secretari de l'Ajuntament. Vaig començar el parvulari a les monges que hi havia al poble, que eren les carmelites.

Als deu anys vaig començar el que se'n deia preparatori a l'Institut Martí Franquès, que aleshores es trobava a la Rambla Vella. En aquells temps els nois hi estudiaven al matí i les noies, a la tarda. Per tant, jo baixava cada matí amb el cotxe de línia i anava a l'Acadèmia Cisneros, on repassava les lliçons de la tarda. Dinava a les Carmelites i, a la tarda, cap a l'Institut.

Tot aquest batibull no em va anar gens bé. Aleshores va ser quan els meus pares van decidir portar-me al Sagrat Cor, col·legi religiós i amb molt bona fama quant a estudis. La catalanitat també va ser un factor determinant.

I ara n'estic molt orgullosa d'haver estat alumna vedruna. Els meus pares la van encertar!!!

Resposta de Carme Rey, 26 de maig de 2015

Jo vivia a un poble de la província de Girona que aleshores tenia dos mil habitants. Hi havia una escola pública on anàvem separats nens i nenes. Allà és on vaig estar fins als deu anys.

A l'hora de fer el batxillerat, com que el poble estava mal comunicat amb transport públic, els meus pares van pensar en un internat. El que els preocupava en aquell moment era que mengés bé. Coneixien un senyor que subministrava llet i ous a les monges de la Presentació d'Arenys de Mar i m'hi van portar. Sabien segur que menjaria bé!

I sí, menjàvem bé i el lloc era molt bonic però a final de curs ens havíem d'anar a examinar lliures a l'Institut Montserrat de Barcelona. Vam aprovar tres noies —jo era una d'elles—, però amb notes molt justes.

Els meus pares es van començar a preocupar quan els vaig explicar que només ens deixaven estudiar entre mitja i una hora al dia. Ells, que no tenien estudis, van posar-se en contacte amb una cosina de la meva mare i el seu home, que eren mestres de la República i estaven desterrats a Mieres. Aquests parents em van examinar i van constatar que sabia molt poc. Com que corregien revàlides i sabien del nivell dels diversos centres, van dir als meus pares que el millor col·legi eren les carmelites (Nuestra Señora del Carmen) de Girona (era el nom de les vedrunes). Després de quinze dies a casa seva per posar-me al dia de sintaxi i matemàtiques, gràcies a les referències dels meus familiars, que coneixien la mare superiora, i el compromís de part meva de dormir al passadís si calia, vaig entrar a les vedrunes i vaig poder tenir habitació. Em van assegurar que, si volia estudiar, allà ho podria fer.

Vaig estar interna en aquest col·legi fins a finals de sisè. Al preuniversitari hi vaig continuar anant a classe, però ja vivia fora. Em falta dir-vos que l'organització era molt bona i també el nivell acadèmic, però el menjar era molt mediocre. És clar que això ara ja no preocupava els meus pares.

Resposta de Teresa Sala, 27 de maig

Vaig ser alumna de les monges del meu poble, Tàrrega, des dels set anys, no pas abans. Hi vaig entrar a un curs que es deia «preparatori», però no sé ben bé què preparava. Els meus pares ja m'havien ensenyat a llegir, escriure i sumar.

I allí vaig seguir, fins a fer comerç. Totes les classes les impartien monges, excepte gimnàstica i espíritu nacional.

La superiora era una gran dona, filla de Verdú, un poble veí. Molt de la terra. Mai vam cantar el «Cara al sol». De batxillerat ni se'n parlava. Comerç, dibuix i labors.

Quan feia primer de comerç, van cridar la meva mare. Una mestra prepararia unes quatre o cinc alumnes per al batxillerat. Exàmens lliures a Manresa. El meu pare va dir que això no ho veia massa clar i que les coses que ja estan començades cal acabar-les. Jo havia d'acabar el comerç. I després de primer vaig fer segon. Nova insistència per part de les monges. Durant el curs feia comerç i a l'estiu feia batxillerat amb exàmens per lliure al setembre. Vaig fer primer i segon en un sol estiu. Al curs següent em vaig treure el tercer de comerç i el tercer de batxiller entre juny i setembre. Comerç acabat, quart de batxillerat i revàlida. Del nostre grupet, només jo vaig fer cinquè, la resta va passar a magisteri. Les classes les feien per a mi sola, amb bon i no tan bon encert.

Van proposar als meus pares que em portessin interna al Sagrat Cor de Tarragona. La mare potser hi hauria accedit, però el meu pare, que no era anticlerical ni tampoc creient i ens educava en llibertat, no volia internats.

Amb sisè i la revàlida ja no s'hi van atrevir. La nena no pot seguir aquí. El meu pare havia mort i la mare va decidir que anés a Barcelona, a una residència. Vaig ser escolaritzada al Pérez Iborra. Un altre món.

El col·legi del carrer d'August crec que era referent per a tots els col·legis vedruna dels pobles. Hi volien enviar les millors alumnes. Això donava prestigi a l'internat receptor i també al col·legi emissor. En el meu cas es va intentar, però els pares van determinar un altra cosa.

Només he estat al Sagrat Cor del carrer d'August l'estiu que es va fer el trasllat al col·legi nou. Jo ja era monja i volia ser bona. Vaig treballar molt. Preparant exàmens de tots els cursos de magisteri, revàlida de l'església i revàlida de l'estat. Resar, estudiar, fregar, traslladar mobles, fer i portar paquets. Va ser un temps dur per a mi. No tinc un bon record d'aquests tres mesos.

Segon missatge de Maite Blay, 27 de maig

Estimades Carme, Mercè i Teresa,

Gràcies pels vostres missatges. Us estic imaginant de petites i em fa somriure suposar-vos amb els llibres, al col·legi, estudiant. Puc veure els vostres pares pensant en vosaltres i prenent decisions que el temps ha demostrat encertades. Amb vosaltres viatjo de les terres de Tramuntana a les terres de Ponent i torno al Mestral. El nom vedruna és present per ben diversos llocs de la geografia catalana.

Maria Antònia Ferrer i Joana Zaragoza ens expliquen que el 1854, quan Joaquina de Vedruna i Vidal, vídua de Mas, va morir, ja hi havia 31 comunitats de l'orde que havia fundat. «Havia creat una institució religiosa, amb la Mare de Déu del Carme com a guia, al servei del poble en uns aspectes indispensables per al progrés: l'atenció als malalts i l'educació de les nenes». Aquestes paraules les llegim a la primera part del llibre, que es dedica a la biografia del personatge.

Ara us voldria plantejar una nova sèrie de preguntes.

Com la veieu? Què us van ensenyar d'ella?

Per part meva, sempre vaig trobar curiós que hagués passat per tots els estats civils. Allò que ens deien a l'himne: soltera, casada, vídua i monja. Recordo que teníem llibres amb dibuixos i me'n ve present un on es veia el seu marit difunt, envoltat de ciris... ¿m'ho invento? En tot cas, que emprendora i entusiasta! Quanta energia! Quina feinada... Crec que no coneixem gens bé el món d'aquestes dones que viuen a cavall dels segles XVIII i XIX, i que una de les moltes coses bones que ens proposa el llibre és l'enfocament de la tasca de Joaquina de Vedruna des d'una interessant perspectiva de gènere.

Espero les vostres respostes.

Una abraçada per a totes tres.

Resposta de Carme Rey, 31 de maig

A mi em van ensenyar molt poca cosa d'ella. A l'església hi havia una estàtua de la fundadora. Alguna vegada recordo que havien dit que havia estat casada i que va enviudar. També he recordat alguna cosa de l'Escorial i de Vic, i que havien dit que havia tingut molts fills, o és la impressió que a mi em va quedar. Però o la meva memòria és molt selectiva o les monges no es dedicaven a fer proselitisme de cap mena. Mai vaig tenir aquesta sensació.

A partir de tercer de batxillerat vaig agafar el període post-Concili Vaticà II i a Girona tota l'Església que vaig conèixer era molt oberta.

En lloc de fer els típics exercicis espirituals, recordo que a cinquè de batxiller va venir mossèn Jubany a parlar-nos de la teoria de l'evolució de Teillard de Chardin. Era un capellà intel·lectual. També ens venia un altre capellà, mossèn Pons, que era més místic. Tots dos eren del Seminari. A part teníem com a capellà del col·legi un home gran, canonge de la catedral, expert en dret canònic i d'origen tarragoní.

Amb tot això vull dir que al col·legi hi vivíem un ambient obert religiosament parlant, que crec que no convidava a parlar dels orígens de la fundació.

Resposta de Mercè Vilanova, 9 de juny

Joaquima de Vedruna em va agradar des que al col·legi la germana Vigo, que ens feia classe de redacció, a tercer de batxillerat, ens explicà la seva vida d'una manera molt viva i acolorida. Era l'any 1959 quan el papa Joan XXIII la va fer santa.

Nosaltres vam fer una feina molt bonica i enriquidora: lloar la vida de Joaquina de Vedruna i ho havíem de fer en vers. A «Mi cuaderno Vedruna» hi anàvem plasmant tot allò que apreníem d'ella a classe.

Em va impressionar que fos una dona tan completa, que hagués tingut tants fills, tan sacrificada, tan forta, i sobretot que després de passar tantes penúries encara li quedessin forces per fundar l'Institut de Carmelites de la Caritat arreu del món.

És clar que amb 13 anys jo ho sentia com quelcom d' excepcional i, en veritat, ho era. Aquí, al carrer d'August, l'esperit vedruna era molt viu!

El Dr. Ros, que era un santet, ens feia classes de filosofia i també va contribuir a reforçar l'amor que les alumnes sentíem per la fundadora.

Potser perquè a mi m'agraden les dones fortes, estic orgullosa d'haver estat alumna d'un col·legi on la seva fundadora fou una lluitadora per als més necessitats sobretot, i això que ella provenia d'una família noble.

Han passat molt anys d'aquells temps de col·legiala del Sagrat Cor. No sé si entre el jovent d'ara perviu aquell esperit que ens van ensenyar, sempre emmirallant-nos en santa Joaquina, amb les virtuts que ella posseïa. Mai he volgut ser monja, però m'agrada la seva humilitat, fortalesa, esforç i amor per la feina ben feta.

Resposta de Teresa Sala, 10 de juny

Em resulta una mica difícil respondre a aquesta qüestió, perquè els records d'infància, ara ja llunyans, es mesclen amb fets posteriors.

Sí que ens parlaven de la santa fundadora i recordo les festes que es van organitzar al col·legi amb motiu de la beatificació.

Quan vaig decidir fer-me monja ni em va passar pel cap de fer-ho en una altra congregació que no fos la del meu col·legi.

Vaig anar coneixent en profunditat la vida de la fundadora. El que més m'agrada és la seva generositat eficient, el tocar de peus a terra, lluitar i aconseguir que la seva obra no fos ni fundada ni supervisada per religiosos homes, la lluita judicial per mantenir el patrimoni dels fills, la seva fidelitat al que creia que era la voluntat de Déu. Com en tota vida humana, no tot és lluminós. També hi ha punts foscos, que potser són la condició necessària per donar relleu a la llum. Per mi sempre ha estat un referent positiu.

Tercer missatge de Maite Blay, 10 de juny

Estimades,

M'agraden els missatges que escriviu perquè són molt bonics i, entre altres coses, m'ajuden a veure el passat. A més, confirmen la proposta de les autores d'*Educar en femení*. Quan la Carme em parlava de l'estàtua de la fundadora, se m'ha fet present la que presidia la capella; quan la Mercè ha parlat de la germana Vigo i el quadern, he recuperat una imatge que havia sentit amb molta força; la Teresa ens aporta la idea de llum i de referent. Segur que Joaquina de Vedruna o, si ho preferiu, santa Joaquina de Vedruna, també per a mi ha estat un model més o menys conscient en la feina que he estat duent a terme durant anys. Perquè sóc professora, com ella, com vosaltres.

Ara vull recordar com era el meu primer col·legi. La Maria Antònia i la Joana ens conviden a acostar-nos a l'edifici del carrer d'August, on vaig anar al parvulari. Ens recuperen fotografies, plànols, ens expliquen la història de la comunitat a Tarragona fins que van deixar l'edifici modernista per establir-se a la seu actual. Si no m'equivoco, Carme, tu no el vas arribar a veure. La Teresa ja ens ha explicat que en va viure el moment del trasllat. Mercè, tu em sembla que en deus tenir una idea més clara que jo. La Joana i la Maria Antònia en parlen amb un somriure i en diuen meravelles. Naturalment, lamenten la pèrdua d'aquest patrimoni arquitectònic dels tarragonins. A mi, quan hi penso, em vénen imatges de vidres alts, de molta claror, de batetes penjades, de cartrons de color rosa amb lletres dibuixades, de llaços i botons, de pedretes, d'una caseta molt bonica, de paons i peixos de colors. Però aquest lloc idíl·lic m'amaga el record trist de la mort d'una nena. Crec que va ser la primera vegada que vaig tenir consciència

de la mortalitat. Quantes coses vam aprendre al col·legi... Bona part del llibre *Educar en femení* es dedica als ensenyaments que hi rebíem, les activitats que s'hi desenvolupaven, els sistemes pedagògics que s'hi aplicaven.

Amb aquest, que segurament serà el darrer missatge, us torno a passar la paraula amb la intenció que deixeu constància escrita d'alguna cosa dels ensenyaments rebuts que no voldríeu que es perdés en la nit dels temps.

Resposta de Mercè Vilanova, 14 de juny

El que a mi m'agradaria que no es perdés en la nit dels temps com dius tu, Maite, és la preparació per a la vida que em va proporcionar l'educació rebuda en el col·legi del Sagrat Cor.

L'ensenyament era molt bo, ens feien treballar de valent i els resultats es veien quan ens examinàvem de la revàlida a l'Institut Martí Franquès, que es trobava a la Rambla Vella i ara és el Pons d'Icart. Hi havia com una mena de competició entre col·legis a veure qui treia les millors notes. I les monges, fins que no ens veien ben preparades, no ens hi i deixaven presentar, encara que això suposés haver de repetir algun curs.

Els estudis de magisteri que s'impartien al col·legi eren molt complets i d'alt nivell. Els petits de la germana Joaquina ens servien de conillets d'índies per aplicar allò que havíem après a les classes. A part d'aquest magisteri de l'Església, en acabar, havíem d'anar a examinar-nos a Barcelona del de l'Estat. Així estaven les coses; per exàmens que no quedés!

En aquells temps, l'ensenyament era tot en castellà i me'n recordo que la germana Aixalà, que ens impartia ciències naturals, de tant en tant, sense adonar-se'n, es passava al català i ens deia: «Ay, hijas mías, otra vez... perdonad» i seguia en castellà.

Gairebé totes les professores eren monges, excepte les de política o formació del espíritu nacional i les de gimnàstica. Sempre recordaré la professora de política i gimnàstica, Maria Rosa Pellicer, que malgrat els temps que corrien, ens va inculcar unes idees molt sòlides i modernes. Era un plaer quan teníem classe amb ella, un aire fresc per a aquelles joves adolescents que érem nosaltres. Els grups eren molt reduïts, per tant també un luxe de què vam gaudir.

La formació religiosa, no cal dir-ho, era el puntal, i no ens qüestionàvem si era bo o no. Segur que hi havia qui no hi estava d'acord, però el respecte era un valor molt arrelat aleshores en la nostra educació i s'acceptava allò que els pares havien decidit que era el millor per a nosaltres.

Val a dir que sempre l'ideari del col·legi fou de donar-nos una formació integral i penso que ho van aconseguir. Obres de teatre, la festa del jardí a la primavera, la *tuna* i les cançons de Nadal que tant ens agradaven i que amb santa paciència ens dirigia la germana Boleda... Tot anava entrant dins nostre i és ara, potser des d'una perspectiva llunyana i a les acaballes de la nostra vida professional, que ens adonem de com de valuosa va ser la nostra formació al col·legi del Sagrat Cor, deixebles de l'esperit de santa Joaquina de Vedruna.

Resposta de Carme Rey, 14 de juny

Jo vaig estar interna i això fa que la implicació sigui molt gran.

Hi havia molta, molta, molta disciplina. Érem unes cent internes. Hi havia una mare superiora del convent que gairebé no coneixíem i el col·legi funcionava a part, amb una directora —professora de llatí, una dona molt intel·lectual— i una cap d'estudis —professora de matemàtiques i molt amant de l'esport. Les dues eren extraordinàries com a professores. La de matemàtiques, l'hermana Antònia, molt recta, però era la que ens portava cada diumenge les internes d'excursió. La Salut, el Montseny, la platja... ens banyàvem amb els bombatxos de gimnàstica, a les roques, perquè no ens veiessin; aplecs de sardanes, partits de bàsquet als pobles jugant lliguetes; representàvem *Els pastorets* —una versió que ens vam inventar— a diferents llocs... Moltes vegades, les classes de matemàtiques acabaven sent en català... la monja deia que l'enteníem millor i crec que era veritat. Passava igual amb altres professors. No tots eren de parla catalana.

El que vull destacar és l'organització de l'estudi i el lleure. La disciplina era de tal manera que a les hores d'estudi posaven a la pissarra la matèria que havíem d'estudiar i al cap de mitja hora l'havíem de canviar. Cada dia teníem mitja hora per assignatura de les que tocaven l'endemà, uns tres quarts d'hora al matí per repassar cadascuna el que li fes més falta, i al final de la tarda, internes i externes juntes, teníem una hora més dedicada exclusivament als deures de matemàtiques.

El nivell amb què arribàvem a les revàlides era boníssim i a mi em va donar una formació àmplia en totes les matèries. He aconsellat cada principi de curs als meus alumnes que s'organitzessin estudiant una estona cada dia totes les assignatures de l'endemà, ja que així, a poc a poc, es va agafant solera.

A part de les monges, en algunes assignatures teníem professors que venien de fora i que eren una aportació molt interessant des del punt de vista de la

diversitat. De naturals, de química, d'història en alguns cursos, de filosofia, de literatura, de francès... No sé com els triaven, però un parell eren militars —els veiem a la processó de Setmana Santa amb l'uniforme—, d'altres molt posats en els moviments postconciliars, algun de l'opus, una altra de molt «moderna» en els fets i el vestit... hi havia de tot, com en un institut. Ja vaig parlar un altre dia també dels capellans que venien.

Sense adonar-nos-en vam anar absorbint uns valors d'esforç, de respecte, de solidaritat, de disciplina i també de diversió.

Tot això implicava un aïllament de la família: anàvem molt poc a casa: Nadal, fires de Girona, Sant Josep i Setmana Santa. Els pares només ens podien visitar unes dues o tres hores els dissabtes a la tarda. Els escrivíem obligatòriament una carta a la setmana que les monges llegien. Vaig aprendre a escriure el que volia que elles sabessin, com si ho digués als pares. Curiosament Rafel Nadal, en el seu llibre *Quan érem feliços*, explica una cosa semblant que feia ell amb les cartes als pares quan era a l'internat del Col·lell. Per cert, Rafel és el germà de Joaquim Nadal i la seva mare era la meva professora d'història a sisè.

I quan vam anar creixent, ens faltaven els nois.

Al mateix temps, i aquí ve el meu contacte amb el Sagrat Cor de Tarragona, mentre fèiem quart, cinquè i sisè, algunes de nosaltres vam tenir l'oportunitat d'examinar-nos a Tarragona de magisteri. Anàvem fent les assignatures que s'assemblaven amb les del batxillerat i, a l'estiu, pel nostre compte, ens preparàvem les pedagogies, agricultures... Vaig «estrenar» l'edifici actual.

Vaig fer les revàlides de l'Església i la de l'Estat quan vaig acabar el primer curs a la Universitat. I així, quan em vaig casar, vaig poder treballar dos anys de mestra mentre enllestia la carrera. Em va servir!

Resposta de Teresa Sala, 20 de juny

Jo ja donava per acabat aquest exercici de memòria. Del Col·legi del Sagrat Cor, no puc dir-ne res més. No hi ha experiència.

Del col·legi del meu poble, en voldria destacar l'esforç de les religioses per tirar endavant uns ensenyaments de batxillerat. La voluntat i les ganes feien superar la poca preparació. Gràcies a elles i als meus pares no vaig haver d'anar a un internat i vaig poder ser la petita mimada de la família. Tot un luxe.

Platja de l'Arrabassada. Maite Blay, M. Rosa Casanova i Montse Palau. 1974. Cedida per Montse Palau.

Darrer missatge de Maite Blay, 21 de juny de 2015

Estimades Carme, Mercè i Teresa,

M'agrada que parreu de les activitats de fora de l'aula, tan importants en la nostra formació. Em fa riure que *Els pastorets* apareguin també a la vostra memòria i us penso cantant, i a la muntanya i fent esport. Com les meves amigues, com jo.

El temps del Sagrat Cor del carrer d'August es va acabar l'any 1964. Al seu lloc va aparèixer el Simago, un gran supermercat que ens enlluernava; al seu entorn, les primeres *boutiques*. S'havia acabat una època en què brillaven personalitats com Gertrudis Sentís i en començava una de nova més enllà dels xalets de La Salle. Tarragona es transformava, moltes vegades amb no gaire encert.

Ja sabeu que no sóc d'aquella gent que enyora la infantesa i la descriu com un paradís. La meva età plena de contrastos. De pors i alegries. D'intensitat. No tots els moments van ser bons, però diria que dels dolents me'n vaig desprendre amb joia el dia que vam anar a banyar-nos amb l'uniforme a la platja. Quin fart de riure... és bonic sentir com perduren les coses bones. Ara mateix, crec que són les meves amigues de les monges, les seves rialles i somriures, el millor regal que em va fer el col·legi.

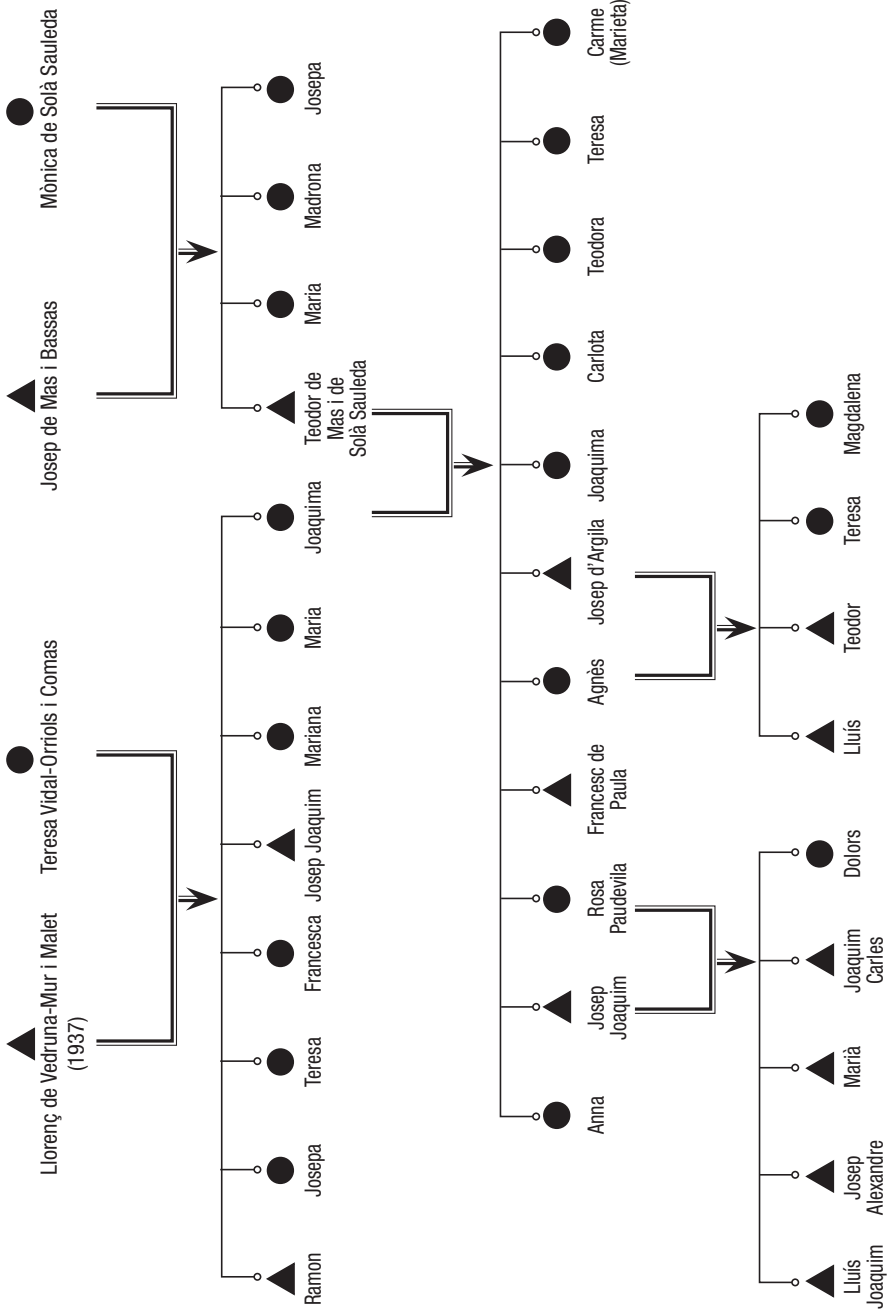
Però no va ser l'únic. La lectura i l'escriptura, eines que vaig començar a dominar al parvulari del carrer d'August, gràcies a l'entusiasme i el bon saber fer de les meves professores, són les millors armes amb què he lluitat mai. Estic profundament agraïda a totes aquelles que me les van facilitar. Disculpeu-me si no poso noms propis, no voldria deixar-me ningú i sé del cert que els anireu trobant a mesura que avança el llibre.

Potser, abans de posar punt i final a aquesta introducció, caldria donar les gràcies a les nostres famílies per voler per a nosaltres una educació que ens obrís portes; també a tothom que va procurar que fóssim dones preparades, lliures, valentes i compromeses amb la nostra societat.

Gràcies també a vosaltres per ser tan bones professionals, per les vostres paraules i per compartir els records. Mentre ens intercanviàvem idees, buscant una pausa al passat, el món no ha deixat de girar. A Tarragona ja hem votat i tornem a tenir alcalde; avui comença l'estiu. Constato que algunes coses canvien, d'altres ho fan poc, d'altres no canvien mai.

Com bé diu la Teresa, és hora d'anar acabant el nostre exercici de memòria i deixar pas al treball ben documentat, commovedor i vigorós de la Maria Antònia i la Joana. Elles ens sabran donar pautes per acabar de compondre el preciós mosaic de la nostra infantesa, adolescència o primera joventut.

JOAQUIMA DE VEDRUNA.
SEMBLANT D'UNA DONA DEL SEGLE XVIII

BIOGRAFIA

És en el moment que s'instal·len les noves indústries i fàbriques tèxtils al Raval de Barcelona que neix, el 16 d'abril de 1783, al carrer de l'Hospital, Joaquina de Vedruna i Vidal, la cinquena filla d'una família de vuit germans que pertanyia a la burgesia intel·lectual. El seu pare, Llorenç de Vedruna, era notari públic i procurador de la Reial Audiència de Barcelona. La mare, Teresa Vidal i Oriols, natural de Cabrera de Mar, era una dona que va viure pendent dels seus fills, tal com corresponia a una mare de família de l'època. Curiosament, poca cosa se'n diu d'aquesta dona en les biografies que s'han escrit de Joaquina de Vedruna. Se'n destaca sempre que es va ocupar de l'educació dels seus fills, i que els va inculcar el treball artístic i intel·lectual, i la religió cristiana.

Tant Joaquina com les seves germanes van rebre a casa l'educació de professorat particular, costum molt estès entre les famílies benestants de l'època. En aquells anys no es considerava necessari que la dona estigués instruïda. L'any 1783 una reial cèdula de Carles III va instituir l'escola gratuïta per a nenes pobres, a les quals s'ensenyava lectura, escriptura, catecisme i labors. També prescrivia que les famílies benestants paguessin uns diners per a les professores i exigia, com a condició per poder exercir de mestra, tenir bons costums, conèixer la doctrina cristiana, saber llegir, tot i que no era indispensable,¹ i saber cosir. No és, doncs, d'estranyar que la família Vedruna i Vidal eduquessin les filles a casa. No devia ser així en el cas dels nois, atès que sabem que el seu germà Ramon va arribar a ser membre de l'Acadèmia de Bones Lletres i regidor perpetu de Barcelona. Sabem també, per les seves cartes, que dels plets que Joaquina va tenir amb la família del seu marit, dels quals parlarem més tard, va ser el seu germà Ramon qui se'n va ocupar «i veurem què farem del plet

1 Una de les frases que hi llegim és: «Las niñas que quieran aprender a leer y a escribir serán enseñadas por sus maestras.»

nos intimen les cunyades: en lo demás veurem lo que se deyrà respondre; tot ho farem amb Ramon» (núm. 49, Vic, 21 de febrer de 1828).

No obstant el fet que ni Joaquina ni les seves germanes no anessin a escola, tot i ser noies instruïdes, o potser per aquesta raó, quan ella va fundar el seu orde, va posar, com un dels capítols de les *Regles*, l'ensenyament a les nenes. I així, com veurem més endavant, l'any 1826 va obrir una escola gratuïta per a nenes al predi familiar del Manso Escorial. Ella mateixa relata en una carta dirigida al senyor Josep Estrada, amic i benefactor de l'orde, datada el 17 d'abril d'aquest mateix any, la vida de la primera comunitat: «I amb lo que nos apliquem és ensenyar noies que, per lo present, ja ne vénen onze.»

Però abans de les fundacions, les escoles i la dedicació als malalts, Joaquina, la nena de família burgesa intel·lectual i d'ascendència noble, haurà de passar per un seguit de situacions que, de vegades, li seran adverses. La seva intuïció, la preparació intel·lectual, el seu dinamisme i una alegria innata la portaran a l'èxit final.

Sembla que, des de molt petita, volia entrar al convent de les carmelites calçades.² Molt a prop de casa seva hi havia un convent, que va ser el que ella va triar, a l'edat de dotze anys, per entrar a formar part de la comunitat. El barri on vivia al segle XVIII era ple de convents, a més de les indústries i les fàbriques que s'anaven instal·lant i dels nous edificis que anaven canviant la fesomia d'un barri que havia estat, fins aleshores, ple de convents i hortes. Però el seu desig de fer-se monja no es veuria complert fins a alguns anys més tard, atès que a causa de la seva curta edat, tal com havia regulat el Concili de Trento, que establí els setze anys, no va poder entrar al convent de les carmelites.

Llorenç de Vedruna va començar una nova amistat amb un noi de Vic, Teodor de Mas, hereu d'una família rica, que estava a Barcelona com a procurador de la Reial Audiència, restablerta pel Decret de Nova Planta, el 1716. Era fill de Josep de Mas i Bassas, del Mas d'en Roda, procurador a Vic, i de Mònica Solà i Saureda, pubilla d'una família rica que es remuntava al segle XIV, la qual estava en plets amb el seu germà, que es considerava hereu, segons el dret català.

Teodor, que volia ser frare, va haver de declinar la seva vocació pel fet de ser l'hereu i va marxar a Barcelona, on va formar part d'aquella noblesa agrària que es va traslladar a la ciutat i que va donar lloc a una nova burgesia constituïda per homes de negocis, industrials i professionals liberals. Aquesta nova població va anar ocupant els llocs de responsabilitat de les empreses i els càrrecs

2 Aquest convent, que avui ja no existeix, estava situat al carrer de l'Hospital, on vivia la família de Vedruna.

burocràtics. Entre aquests, doncs, hi havia Teodor de Mas que, atesa la seva amistat amb el senyor Llorenç, freqüentava la casa dels Vedruna Vidal, on hi havia diverses noies en edat de casar-se.

S'explica que un dia va arribar amb una paperina de confits amb la idea de casar-se amb aquella que els acceptés, i fou Joaquina, que aleshores tenia quinze anys, qui els va acceptar. Cert o no, la idea que se'ns vol transmetre és la innocència i la senzillesa de la noia. I així Teodor de Mas va demanar la mà de Joaquina al seu pare. Aquest, sabent les intencions de la seva filla d'entrar en un convent, li ho va explicar a Joaquina, qui, després de parlar amb el seu confessor, va acceptar l'oferta. I aquí tenim una dada que no concorda gaire amb l'època: ens trobem en els últims anys del segle XVIII, i en aquell temps eren els pares els qui decidien els matrimonis de les seves filles, buscant aquell noi que, per posició social o per interessos familiars, convenia com a gendre. Però, en aquest cas, com ens expliquen les diverses biografies, els pares donaren l'oportunitat a Joaquina de prendre la decisió final. Ben al contrari del que va passar amb la família de Teodor, que esperaven casar el seu fill amb una pubilla de la Plana de Vic, atès que el matrimoni s'entenia, entre aquesta classe social, com una suma d'interessos, i, per tant, no acolliria amb bons ulls un matrimoni que no aportava beneficis al patrimoni familiar. Hi ha un seguit de fets significatius en aquesta celebració matrimonial que palesen la crítica relació entre Teodor i els seus pares. En primer lloc, el vicari general el dispensa de la tercera amonestació i el mateix dia del casament s'atorguen els capítols matrimonials. La dot de Joaquina és de 1.500 lliures barcelonines, quantitat molt considerable en diners, i dues calaixeres amb l'aixovar. El nuvi porta diners seus, fruit de la seva pròpia feina, no de la família. Els pares no consten tampoc en els capítols matrimonials i no van assistir al casament.³

Queda un interrogant obert en la resposta de Joaquina. Si, tal com diuen les seves biografies, volia fer-se monja, per què accepta la proposta de casament? Realment li van deixar l'última paraula a ella? Va voler complaure els pares? Va ser l'obediència als pares a la qual estaven abocades les noies d'aquella època la que la va portar a acceptar-ho? Va ser el seu confessor qui la va encaminar cap a aquest matrimoni, seguint el costum de casar les noies de la burgesia amb un bon partit? Aquestes preguntes no trobaran mai resposta, l'únic que ens pot ajudar és el fet que ella, un cop es queda vídua, decidirà fer la vida que tenia pensada als dotze anys. Una vida, d'altra banda, que havia comentat amb el seu

3 Llach, M. Teresa CCV (2009), *op.cit.*, p. 18.

espòs i que, conjuntament, havien decidit iniciar, cadascun en un orde religiós, un cop els fills no els necessitessin.

Però, en qualsevol cas, Joaquina es va casar amb Teodor, que aleshores tenia vint-i-quatre anys, el 24 de març de 1799 a l'església del Pi de Barcelona, la mateixa església on havia estat batejada setze anys abans.

Una església, situada al barri gòtic i molt a prop del Raval, que havia estat una de les principals comunitats cristianes de la ciutat des del segle xv, i, tot i haver patit setges i destruccions, cap a la meitat del segle xviii va tenir una recuperació que es va consolidar a finals de segle amb un moment d'esplendor. Amb la primera desamortització (1789), se'n va eliminar la jurisdicció i va perdre molta de la seva renda i dels béns immobles que tenia. Però, en qualsevol cas, era una església a la qual assistia la burgesia del moment.

El matrimoni de Mas i de Vedruna va tenir nou fills: set noies i dos nois. La primera, Anna, va néixer el 1800 i la petita, Marieta, el 1815. Un dels nens i dues de les nenes van morir de petits. En quinze anys, doncs, Joaquina ha de passar per nou parts, la mort de tres fills i la del seu pare, i, per si això fos poc, pel rebuig dels sogres durant els primers quatre anys de matrimoni i, després, pels plets amb els seus cunyats reclamant uns diners que no podien pagar.

A partir del 1804 sembla que les coses comencen a anar-los de cara, en ser nomenats hereus pels pares de Teodor. Però la mare tenia un plet amb el seu germà que, a primer cop d'ull, semblava que se solucionaria en ser Teodor nomenat hereu també pel seu oncle. El problema és que l'oncle estava carregat de deutes, que pertorbarien la vida de Joaquina després de la mort del seu marit i durant molt de temps.

L'any 1808, quan els francesos van ocupar Barcelona, la família de Mas i de Vedruna marxaren a viure a Vic i s'instal·laren al Manso Escorial, però ben aviat el matrimoni es va veure obligat a separar-se. Teodor va marxar com a secretari del baró de Savassona, enviat com a comissionat a la Junta Suprema que es va constituir a Lleida per coordinar el Principat de Catalunya. Durant la Guerra del Francès, el territori del Principat havia estat dividit en Juntes, i la Suprema es va establir a la part no ocupada. De tot el territori, l'última ciutat que va caure va ser Tarragona. A finals d'aquell mateix any, Teodor va ser nomenat capità de la novena companyia de reserva i, a partir del 1809, va prendre part a la guerra com a ajudant de camp del coronel Ramon Milans del Bosch. Mentrestant, va néixer la seva filla Carlota i va morir el seu fill Francesc als sis anys. Molt poc temps després moriria la Carlota. Tots aquests esdeveniments,

Joaquima els va haver de passar sola, atès que el marit estava lluitant contra les tropes de Napoleó.

El mateix any 1809, davant la proximitat dels francesos, que ja eren a Centelles, ella va marxar amb els seus fills, entre els quals hi havia la Carlota, de pocs mesos, cap al Montseny. En aquest context se'ns explica ja una situació que es podria catalogar com a narració llegendària: en arribar al pla de la Calma,⁴ se'ls va apropar una dona que els advertí de l'arribada dels francesos en aquell indret i els va guiar fins al clot de la Móra, on el senyor Cortada, amo del mas, els va acollir. Quan volia donar les gràcies a la dona que tan amablement els havia dut fins a aquell llogaret, aquesta havia desaparegut.

Es quedaren uns mesos al mas, fins que pogueren retornar a Vic. Allà, al mes de setembre, passà encara per un altre moment trist: la mort de la filla petita. Teodor, que seguia en la lluita, es va haver de retirar malalt a Ripoll. I, a inicis de 1810, ja el tornem a trobar en actiu, amb anades i vingudes al Manso Escorial, on naixeran Teodora (1810) i Teresa (1813). La guerra continuava i, mentre el marit estava lluitant, Joaquina seguia sola amb els seus fills. I fou aleshores quan la seva cunyada va començar a reclamar la part de l'herència que li corresponia, segons el dret català. S'iniciava així un rosari de plets entre Teodor, que era l'hereu de la família Mas, i els seus germans, perquè aquell no podia satisfer el deute, atès que no tenia ingressos.

Quan van haver de tornar a Barcelona per obrir de nou el despatx, la situació havia canviat: havien passat sis anys d'inactivitat professional i Teodor estava malalt i sense clientela. El 1815 va néixer l'última de les filles, Maria del Carme, que anomenaran Marieta, i aquesta vegada sí que hi és el pare. Però aquell mateix any van perdre una altra filla, la Joaquina, a l'edat de vuit anys.

D'aquesta època ens queda una carta de Teodor a la seva esposa,⁵ quan ella va marxar a Vic per fer la matança del porc, amb la seva filla petita, de deu mesos. És molt reveladora per entendre el tarannà dels homes d'aquell moment i la reacció del marit en haver de fer-se càrrec dels fills, tot i tenir l'ajut dels fills grans i de Maria Palou, minyona de la família. Però també és un testimoni dels patiments econòmics pels quals passaven, perquè, segons sembla, no cobrava

4 La font que hi ha s'anomena la font de la Beata.

5 No hi ha el manuscrit original d'aquesta carta (núm. 173). Ha estat traduïda per M. Antònia Gilibets Dalmau, a partir de la transcripció més antiga. La traductora creu que la carta estava, sens dubte, escrita en català. Vegeu Gilibets Dalmau, M. Antònia CCV (2003), *Cartes Joaquina de Vedruna*. Madrid: Curia General del CCV, p. 188-189.

el que li devien. I, per sobre de tot això, és el testimoni de l'amor per la seva esposa.

«Barcelona, 26 de gener de 1816

Amada Joaquina: Aquest matí he rebut la teva carta⁶ que, tot i ser curta, és molt satisfactòria, ja que veig que tant tu com la nena esteu bé. Veig la gran matança que has fet, i que estaràs ben divertida per molts dies, sobretot si estàs sola. Però, sola o acompanyada, desitjo que tornis com més aviat millor; perquè els nens em treuen de polleguera. L'un vol anar a comèdia, l'altre als pastorets, i jo sóc qui els representi.

No he cobrat cap deute, i creu-me, estic fart de la carrera; ja que no ignores quan em repugna demanar el que em deuen.

La causa encara no s'ha vist. Dilluns és el dia promès pel relator per a fer-ho present.

Tota la parentela i nosaltres et saludem amb cordial afecte; i et repeteixo, calma, i procura viure molts anys per poder gaudir l'un de la companyia de l'altre.

Records de tots els qui tens a casa.

I tu disposa del teu espòs, que t'estima despert, dormint, somiant i descansant.

Teu

Teodor de Mas»

En aquesta carta, i en referència a l'amor de Teodor, hi ha dues frases que cal assenyalar: «procura viure molts anys per poder gaudir l'un de la companyia de l'altre» i «disposa del teu espòs, que t'estima despert, dormint, somiant i descansant». La primera sembla una mica contraposada a la idea que se'ns ha transmès que els dos estaven disposats a entrar al convent, un cop els fills es fessin grans. La segona és una declaració fervent d'amor i d'enamorament. Hem de tenir en compte també que aquesta carta està escrita després d'uns anys de separació del matrimoni a causa de la guerra i que ell està malalt i amb greus problemes per continuar treballant. Totes aquestes circumstàncies podrien haver fet canviar la decisió presa uns anys abans, o no hi havia tal decisió per part d'ell? No en tindrem mai la resposta. Aquell mateix any va morir el marit de tuberculosi, una malaltia que arrossegava des de la tornada de la guerra,

6 Aquesta carta de Joaquina s'ha perdut.

i ella es va quedar amb els sis fills i els problemes amb els cunyats. I, també aquest any, Joaquina va perdre la seva mare a causa d'un atac d'apoplexia.

És aleshores quan ella es va traslladar a viure de nou al Manso Escorial amb el sogre, de qui tindria cura fins a la mort d'ell, dos anys més tard, el 1818. En aquest ambient va trobar la pau que desitjava des de feia temps i va començar la seva vida al servei dels més desfavorits, ocupant-se dels malalts a l'hospital de Vic.

Un cop mort el sogre, ella es va quedar amb la possessió dels béns del marit i, per tant, havia de pagar a les seves cunyades la part que els corresponia, per la qual cosa es va veure obligada a vendre algunes de les finques que havia heretat.

Aquest mateix any 1818, la seva filla Anna ingressava al monestir de les clarisses de Pedralbes i va succeir en la vida de Joaquina un altre fet que serà clau en la seva fundació i que, curiosament, és típic de narració llegendària: surt de la casa de Barcelona dalt d'una cavalleria en direcció al Manso Escorial, disposada a anar a escoltar missa al convent de les monges tereses de Vic, però vet aquí que l'animal no fa cas de les seves ordres, arrenca a córrer i no s'atura fins a arribar al convent dels caputxins, on era el pare Esteve Fàbrega,⁷ que serà el seu director espiritual,⁸ conseller i amic a partir d'aquell moment. També serà ell qui li farà prendre consciència dels problemes amb els quals ha de viure la societat d'aquella època. Li va dir, en veure-la, que l'estava esperant. I des d'aquest moment s'establirà una forta relació entre ambdós.

Però els anys que sequiren van ser molt revoltats, a causa de les circumstàncies polítiques, ja que eren freqüents les baralles entre les dues ideologies: absolutistes i liberals. Del 1820 al 1823 és l'anomenat Trienni Liberal, quan els constitucionalistes o liberals tenen el poder i, per tant, els que es declaren absolutistes són perseguits. Aquest fet la portarà a un segon exili, aquest cop a Prada de Conflent. Però, a més, socialment i econòmica, la febre groga de 1821 assola el país i, al mateix temps, una gran sequera malmet els camps de conreu.

També el 1821, el seu fill Josep Joaquim va entrar al convent de la Trapa d'Aiguabella, però per poc temps, ja que a causa de problemes de salut en va haver de sortir i, un any més tard, va marxar a la guerra amb els absolutistes. Sembla que aquell any a França li va servir per radicalitzar les seves idees polítiques. No hi ha constància que al convent hi hagués cap moviment polític,

7 A partir d'ara, pare Esteve d'Olot o pare Esteve.

8 El director espiritual era una de les directrius ordenades pel Concili de Trento en les comunitats religioses.

tanmateix és cert que hi estaven a favor de la monarquia, atès que es va clausurar l'abadia durant la República.⁹

El 1822 els constitucionalistes van confiscar el Manso Escorial i, aleshores, Joaquina va marxar —com ja hem dit abans— durant una curta temporada a França, on es va trobar amb el pare Esteve d'Olot, que ja un any abans l'havien desterrat a Igualada a causa de la seva ideologia absolutista.

A la tornada de Prada de Conflent va anar a Igualada. Allí, per recomanació del pare Llorenç de Barcelona,¹⁰ caputxí amb qui havia coincidit a Prada durant l'exili, Josep Estrada, fabricant de mitges i administrador de l'hospital d'aquesta població, acolliria a casa seva la Joaquina i tots els seus fills. A partir d'aquell moment, s'iniciava una molt bona amistat entre Joaquina de Vedruna i Josep Estrada, que es convertiria en un dels seus grans col·laboradors: primer ajudant en els preparatius del casament de Josep Joaquim i Roseta, que va tenir a casa fins que van poder trobar un pis; dos mesos més tard en el matrimoni de la filla, Agnès, amb Josep d'Argila, i, pocs anys després, en el projecte fundacional de Joaquina, davant el bisbe Corcuera.

A mitjan novembre de 1823, amb la fi del Trienni Liberal, va recuperar el Manso, però també els deutes, atès que l'oncle del seu marit li reclamava 150 lliures l'any i els censos i censals del patrimoni Sauleda. La vídua de Mas s'hi va traslladar amb les filles, excepte l'Agnès, casada a Vic aquell mateix any amb Josep d'Argila, i el fill Josep Joaquim, ja casat, que es va quedar a Igualada com a interventor de rendes d'aquella localitat, càrrec que perdria l'any següent.

La seva intenció d'entrar en un convent o, ara ja per influència de l'època i del pensament del pare Esteve d'Olot, de fundar un orde no li havia marxat del cap, però encara li quedaven filles petites amb ella, així que va anar madurant la idea juntament amb el pare Esteve d'Olot, fins que envià la seva filla petita, Marieta, a casa del fill, i més tard també la Teresa. En tenim testimoni en una de les cartes que ens han quedat, datada al Manso Escorial, el 28 de gener de 1824, per tant, en període absolutista:

«Confio que s'acerca aquella hora tan desitjada per mi. Ai, Jesús meu, als vostres braços m'entrego! ...Quedo, fills meus, confiada que vos portareu com a pares de vostra germana, que ne quedeu encarregats, i jo confiant amb

9 Llach, M. Teresa (2009), *op.cit.*, p. 44.

10 El pare Llorenç de Barcelona, el nom de bateig del qual era Marià Castelló.

vosaltres. L'obligació de pares és gran i vosaltres ne quedeu al puesto, i m'escriureu ella com se portarà [...]»¹¹

Una de les seves biògrafes, Lidia Martín, diu que la Roseta, esposa del Josep Joaquim, va demanar a Joaquina que li enviés la seva cunyada Teodora per tenir companyia.¹² I així ho llegim en una de les cartes:

«En quant a la Teodora deixar-la venir amb la vostra companyia, no hi tinc dificultat, atès que vos aporteu bé i teniu bona conducta, que cregues, fill, que estic molt contenta de la Roseta i, si fos filla, no li tindria més amor» (núm. 2, Escorial, 4 de gener de 1824).

Però a qui enviarà serà la petita Marieta. Més tard, serà la Teresa que marxarà a casa del germà, perquè la mare pugui seguir el seu desig de fundar un nou orde religiós.

Aquest fet no deixa de ser curiós en la trajectòria de Joaquina. Ella és una mare de família que, tal com llegim en les seves cartes, mostra preocupació pels fills, els ajuda i els aconsella, i fa el mateix quan neix el seu primer nét. En canvi, un cop ha decidit dedicar la seva vida als malalts i als pobres, no li fa recança deixar les filles petites amb el fill gran, Josep Joaquim, i la seva esposa, i iniciar una nova vida.

En una altra de les cartes, dirigida al fill, mostra, com en moltes d'altres, la seva condició de mare en unes paraules dirigides a Jesús:

«¡Ai Jesus meu, vos sabeu lo que io vos suplico per tots els meus fillets! Per lo tant, confio que no mirareu la mia flaqueza, sinó amb lo desig que hi ha a lo meu cor (cor vostre), i que só mare i que, com a tal, suplico a la vostra pietat, que vós, com a Pare amorós de nosaltres, atendreu los meus clamors» (núm. 35, Escorial, 23 de novembre de 1824).

Aquesta mateixa carta constitueix un dels testimonis del seu neguit pel que respecta a la feina de Josep Joaquim, fins al punt de ser ella mateixa la qui buscarà influències, especialment quan va perdre la plaça d'interventor de rendes d'Igualada a favor de l'anterior interventor, que era del bàndol constitucional.

«Ramon, ton oncle, m'escrigué que ja havia treballat per lo del Gelpí, i que no ho deixaria, i en lo teu de l'empleu confiava que tot anirà bé; crec que a tots

11 Aquesta és la carta núm. 5, que sembla que va ser lliurada en mà per la Patela, la serventa que tenien a Barcelona i que seguiria amb la família quan es va traslladar a Vic. Aquesta i la resta de cartes que citarem, amb excepció de la primera que hem transcrit, responen a l'edició crítica preparada per Pobladora, M. de i Alonso Fernández, A.M. (1969), *Epistolario*. Vitòria: Editorial Vedruna.

12 Martín, Lidia (1997), *Joaquina de Vedruna*. Barcelona: Ed. Claret, p. 93.

los que los hi encomanat dit assumpte s'interessaran perquè logris lo que te convinga. I confio, i on poso tota la confiança (después d'haver fet los passos necessaris) [és] amb los sants, que intercediran molt per lo del ànima i del cos.» (núm. 35, Escorial, 23 de novembre de 1824).

Un cop va encomanar les filles petites a la cura del fill gran i la jove, inicià el seu projecte juntament amb el pare Esteve, amb la idea de fundar un orde inspirat en el de les clarisses i el de les terciàries franciscanes seglars, i adoptà el nom de germana Joaquina del Pare Sant Francesc. Cal tenir en compte que cada època però també cada grup social està sensibilitzat envers uns ordes religiosos determinats i unes devocions concretes que sorgeixen d'uns coneixements, d'unes regles que són les que influencien en aquell moment determinat. El pare Esteve era caputxí, per tant, d'un orde franciscà, que, a més de portar una vida contemplativa i de pobresa, defensa la fraternitat, la justícia, la solidaritat i el diàleg, i és sensible a la dignitat de la persona. Tots aquests principis eren, sens dubte, els que sentia Joaquina i és per aquesta raó que s'inspirà en tres ordes de sant Francesc: els franciscans, les clarisses i les terciàries franciscanes. Però Joaquina hauria d'esperar encara una mica en la seva tasca fundacional, per culpa de la inestabilitat política.

A causa de les revoltes del moment, que es concretaren en l'aixecament dels carlins contra el rei absolutista, havien assassinat el bisbe de Vic i la diòcesi va estar vacant fins a l'abril de 1825, quan va ocupar el càrrec el bisbe Pablo de Jesús Corcuera, a qui es dirigirà la fundadora per iniciar el seu projecte, que fou molt ben rebut, i hi va posar tota la seva voluntat per tal que arribés a bon port, com així va ser. Però també aquest any hi va haver un aixecament armat dels partidaris de Carles Maria Isidre, germà de Ferran VII, i, dos anys més tard, la revolta carlista a Barcelona, la dels Malcontents, i es fundà la Junta Suprema carlina de Manresa. El rei va viatjar a Catalunya per parar la revolta i, juntament amb el comte d'Espanya, anomenat l'Assassí de Catalunya, van entrar a Tarragona, on van ser afusellats els caps de la revolta. A poc a poc, les poblacions es van anar rendint, en part gràcies a l'acció política de l'Església.

Aquest és el moment que tria Joaquina per prendre els hàbits, amb la idea de seguir les normes de les clarisses i dels franciscans, però el bisbe Pablo de Jesús Corcuera li va demanar que canviés els hàbits franciscans i que es posés sota l'advocació de la Mare de Déu del Carme, seguint, un cop més, les creences advocades en el Concili de Trento, que defensaven la veneració a la Verge Maria, la qual cosa va ser un dels elements d'escissió entre catòlics i protestants.

Joaquima va obeir el bisbe i el 19 de desembre d'aquell any presentava la seva sol·licitud davant el bisbat per instal·lar-se com a comunitat religiosa, amb les primeres germanes, al Manso Escorial.

Encara que la seva primera intenció era fundar una comunitat a Igualada, on tenia l'ajut de Josep Estrada, l'ambient no era gaire propici per fer-ho en aquella ciutat, però, a més, la Junta de l'Hospital de Vic, on anaven voluntàriament a cuidar malalts, i que estava en mans dels isabelins, els havia prohibit l'entrada, atès que ja havien començat les guerres carlines contra la reina Isabel. Aquests dos fets la van portar a establir-se al Manso Escorial i, amb la vocació d'estar prop dels malalts, va començar a oferir el seu ajut als malalts a domicili. Volia portar una vida de pobresa i humilitat i, tot i que en més d'una ocasió es va trobar sense diners o queviures, sempre confiava que Déu l'ajudaria.

Arran d'aquesta confiança seva, se'ns expliquen algunes històries llegendàries, com la del dia que no tenia diners, però que, en posar la mà en una de les butxaques i treure'n el mocador per eixugar-se les llàgrimes, va trobar-hi unes monedes; o el cas del dia que no tenien res per menjar i un ruc carregat d'aliments va aparèixer a la porta de la casa. Aquestes i altres històries formen part de la narració oral de la comunitat i, per tant, s'han d'entendre com a històries llegendàries que ajuden a l'enfortiment d'un personatge, en aquest cas el de Joaquima, la dona forta i decidida que se'n surt de les situacions difícils, o d'una idea, la necessitat de confiar en Déu, que es preocupa pels seus fills.

Hi ha una característica que es manté al llarg dels anys en aquesta comunitat: viure del seu treball i de les almoines. Sabem que la visita als malalts i les escoles que funden, de bon començament, eren gratuïtes, però també coneixem, a través de les cartes, que es dediquen a cuidar el camp mentre són a l'Escorial i que fan feines de costura i planxa. Més tard, quan escrigui les *Regles* i comenci les fundacions, Joaquima farà que les germanes estudiïn i tinguin el títol de magisteri, cosa que els serà molt útil quan es promulgui l'any 1821 la llei amb la qual les demana com a requisit necessari tenir aquest títol per exercir de mestres. Cal dir que és durant el Trienni Liberal quan es va donar un reglament d'ensenyament. Després, el 1836 es va implantar el Plan Duque de Rivas, i el 1845, el Plan Pidal; però fins al 1857 no apareixeria la primera Llei d'instrucció pública, la Llei Moyano, base de les estructures docents del segle XIX. És a dir, tots els reglaments d'ensenyament es promulgaran durant els períodes constitucionals. Però d'això també en parlarem més tard. El que sí que interessa ressaltar és la gran preocupació de la fundadora per l'ensenyament a

les nenes, així com la preparació de les que havien d'ensenyar, i aquesta va ser i és una de les característiques importants de l'esperit vedruna. Però hi ha encara un altre dels distintius de la comunitat, més enllà del que ja comentarem més tard referent a la pedagogia. En la seva comunitat, totes són «germanes» i no hi ha «monges d'obediència»; és a dir, no hi ha distincions jeràrquiques.

El dia de Reis de l'any 1826, Joaquina de Vedruna, vídua de Mas, pronunciava els vots davant del bisbe Pablo de Jesús Corcuera i el 2 de febrer començava a rebre les nou noies aspirants a formar part d'aquella comunitat. D'aquestes, tan sols quatre seguirien amb ella: Veneranda, Francesca, Rosa i Anna, però a l'octubre d'aquell any seran ja tretze monges les que tindran cura dels malalts i de l'educació de més de cinquanta nenes, com llegim en la carta del 25 d'octubre, dirigida a José Estrada, perquè l'entregui al pare Esteve:

«Molt senyor meu: tindrà la bondat d'entregar l'adjunta al Pare Esteve, i, si fos el cas que ja fos fora, faci'm lo favor de cremar-la... Amb ma companyia tinc tretze filles espirituals, i tenim ensenyança per [a] les pobres (si bé ne ve alguna que no n'és), i lo número [que] ne vénen, passen de cinquanta, i altres que han parlat per venir. Déu ho beneix per les mateixes oracions [que] fem resar a estos angelets tan purs com són unes noies de cinc a set anys» (núm. 84, Vic, 25 d'octubre de 1826).

El 26 de febrer, a l'església dels caputxins, s'havia iniciat la seva vida en una nova comunitat religiosa, però no seria fins al Nadal quan tindrien les primeres *Regles*, escrites pel pare Esteve d'Olot, amb clares influències franciscanes.

Són unes regles inspirades en Jesús i les seves preferències pels malalts, els nens i els pobres, i amb Maria com a mare de la humanitat. Oració, meditació i servei als sectors més febles. Humilitat, pobresa i senzillesa són les tres constants, posant per sobre de tot l'amor. Explicita les hores que s'han de dedicar al descans, una de les preocupacions de la fundadora. Al llarg de les seves cartes, trobem la inquietud que té per les germanes, que es cansen massa i no es preocupen de la salut. També recomana que es doni una educació completa, i això queda palès en la pedagogia que empren les monges vedrunes a les seves escoles. El contingut d'aquestes *Regles* és el que avui correspondria a unes *Constitucions* i, com podem llegir en un dels escrits del pare Sala, «aunque breves y compendiadas, con ellas solas se puede muy bien gobernar el Instituto».¹³

13 Sala, Bernardo (1861), *Historia del Instituto de las hermanas terciarias de Nuestra Señora del Carmen, fundado en la Ciudad de Vic, el año 1826*. Vic: Imprenta Soler, p. 28. Vegeu annex 1.

L'any 1845 la mateixa Joaquina redactarà les *Addicions*, on ampliarà les *Regles*, basant-se en l'experiència acumulada.

Podríem dir que l'esperit vedruna és el resultat del tarannà pràctic, alegre i actiu de Joaquina unit a la pobresa i la preocupació pels homes i dones, propi de l'orde franciscà, amb influències d'espiritualitat cistercenca, i amb la Mare de Déu del Carme com a guia. Les seves fundacions van omplir un buit existent en la societat; és a dir, es van posar al servei del poble en dos vessants que mancaven en aquell temps: la cura dels malalts i els pobres, i l'ensenyament a les nenes.¹⁴

La calma no va durar gaire temps. El 1827 la societat es trobava, de nou, immersa en canvis polítics. És el moment que la Federació de Reialistes Purs volien que l'infant Carles fos proclamat rei. Entre aquests hi havia el fill gran de Joaquina, que prestava els serveis com a secretari del coronel Domènec de Queralt. Foren derrotats i Josep Joaquim, com altres carlins, va passar a la presó d'Hostalric. Es tracta, com ja hem apuntat abans, de la revolta carlina de Barcelona. Ferran VII havia proposat algunes mesures relativament moderades, com no deixar restablir la Inquisició, suprimida durant el Trienni Liberal i reclamada ara pels realistes ultres o Malcontents. La reacció d'aquests últims no es va fer esperar i van crear la Federació de Reialistes Purs, però van ser derrotats.

Tenim també testimoni de l'empresonament de Josep Joaquim en l'epistolari de Joaquina de Vedruna, on trobem diverses cartes dirigides al seu fill, en les quals li demana que tingui paciència i confiança, i s'encomana a Déu, sant Josep, la Sagrada Família i la Verge Maria:¹⁵ «pren paciència», «sofreix amb paciència», «Déu nos dó paciència», «has de tenir alguns dies més de paciència, i ten confiança que tot anirà bé», «tranquil·litat i confiança, que Déu vos remedià». ¹⁶

Quan el fill és pres, Teodora, Teresa i Marieta tornen a Vic amb la seva mare. Mentre dura l'empresonament, Joaquina expressa per escrit el seu sentiment de mare, «com a mare clamo al cel»¹⁷ i comença a bellugar fils a fi que el Josep Joaquim sigui alliberat. Li ho diu en totes les seves cartes, però hem

14 Vegeu capítol d'ensenyament en què s'expliquen alguns dels punts de les *Regles* que fan referència a la tasca de Joaquina i la seva comunitat religiosa.

15 Mantenim Verge Maria, i no Mare de Déu, perquè així ho trobem en les cartes de Joaquina de Vedruna.

16 Cartes núm. 41 a 52, enviades des de Tàrraga i des de Vic.

17 Carta núm. 43, amb data 25 de novembre de 1827, escrita a Tàrraga.

transcrit l'única que envia des de Barcelona, on va anar amb la intenció, segons sembla, d'accelerar la llibertat del fill:

«Caríssim i amat fill: Hi fet molts passos que m'han aconsellat que fes. Tots apareixen me volen servir. S'ha anat per saber si lo recurs s'ha despatxat, i encara no se sap si lo General contestà al de Vic. No ne podré saber res, però, amb tot, tinc de fer altra diligència, i també aniré a trobar el Secretari, i Déu ho fàcia, que s'acabi. Si no puc saber res, crec que millor serà per lo conducte del general Bonet, i res més. Confiem amb lo patrocini de St. Josep, i supliquem-li que logrem aqueixa gràcia del cel. Jo no ceso de clamar per la tua llibertat, pues que en esta ocasió no valen amics ni innocència, sinó lo poder del cel. Clamem allà, i sense cessar clama ta humil mare» (núm. 50, Barcelona, 1 de març de 1828).

En aquesta carta llegim, de manera resumida, tots els passos que ha fet i, alhora, la seva decepció per la poca influència dels homes als quals s'ha dirigit i dels amics, per la qual cosa busca consol i ajut en Déu, sant Josep, la Verge Maria i els Àngels Custodis.

Un altre detall que crida l'atenció és que, mentre el fill està empresonat, continui explicant-li els seus plets amb els cunyats i les seves necessitats econòmiques per tirar endavant no tan sols la seva fundació, sinó també la família.

Durant aquest temps, tot i que la seva intenció era ampliar el mas de l'Escolial, que havia aprovat l'Ajuntament, atenent els crítics moments pels quals passaven les comunitats religioses, va decidir, conjuntament amb el bisbe Corcuera, abandonar el projecte i instal·lar-se al bell mig de la ciutat, en comptes dels afores, perquè en moltes ocasions havien de sortir de casa per fer la vetlla als malalts, quan ja era de nit. Va ser la baronessa de Savassona, una de les benefactores de les germanes, que els va proporcionar una casa al carrer de la Riera de Vic, i s'hi va traslladar la comunitat.

I també és en aquest any, 1827, quan l'Ajuntament de Tàrraga les va sol·licitar perquè atenguessin els malalts de l'hospital d'aquella ciutat. Segons que explica al seu fill encara empresonat, els fan una rebuda triomfal:

«Que l'entrar la vila de Tàrraga, la major part de la gent i, en particular, tots los exglesiaístic[s], ajuntament i administrador del sant Hospital i demés senyors, isqueren a recibir-nos. No sé com explicar-te l'obsequi tinguérem amb l'arribu de les hermanes al sant Hospital» (núm. 41, Tàrraga, 11 d'octubre de 1827).

Al mes de març va anar a visitar el fill a Hostalric, després d'iniciar —un altre cop— un seguit de visites a gent influent, que acabarà amb l'alliberament a canvi d'un rescat, per gràcia del capità general. Finalment, a inicis de la

Setmana Santa de 1827, Josep Joaquim seria alliberat. Però el temps que havia passat a la presó l'havia deixat sense feina. Aquest entrebanc l'arreglaria Joaquina en trobar-li una plaça de procurador a Barcelona i un pis, el lloguer del qual, durant els tres primers mesos, va anar a càrrec seu. Hem de pensar, doncs, que malgrat el plet que encara tenia amb el seu cunyat i la pobresa amb què vivia la comunitat, Joaquina continuava portant els afers i l'economia familiar.

Després s'anirien succeïnt les peticions des de diverses ciutats perquè les germanes anessin a fer-se càrrec dels hospitals. Començaren amb Solsona i Manresa. El fet que les demanessin des de diferents llocs ens mostra la bona fama que van tenir ben aviat, atès que estaven preparades per fer la tasca que se'ls encomanava i, alhora, no gravaven gaire l'economia local. D'altra banda, a Joaquina això també li anava bé, ja que significava treball i la qüestió econòmica resolta per a les germanes que es traslladaven a algun d'aquests centres; ella anirà d'una casa a l'altra per veure com funcionen i per atendre-les. Ara, el fill gran i les seves filles ja eren fora de casa: Josep Joaquim casat amb Rosa Poudevida; Agnès casada amb Josep d'Argila; Marieta estava estudiant al monestir cistercenc de Vallbona, on professaria més tard; Anna i Teresa havien pres els hàbits religiosos al monestir de Pedralbes, i l'única que continuava a Vic era Teodora, amb la qual protagonitzarà un dels moments més durs de la seva vida, que ens aporta molta informació sobre el seu tarannà: als dinou anys s'havia enamorat d'Andreu Solallonch, el fill del metge de Taradell. Sembla que la ideologia de la família del noi i la de la família Mas eren ben diferents i, per tant, també la seva manera de fer. A Joaquina no li agradava, i va arribar a tenir diverses discussions amb la seva filla, fins al punt d'imposar el seu criteri i portar la noia al convent de la Companyia de Maria de Manresa. Però abans de marxar, Teodora havia enviat una carta a Andreu en què li demanava que la prengués de casa per alliberar-la de la seva mare i, posteriorment, s'havien donat paraula de matrimoni davant el notari Tomàs Portell. Tot això va desembocar, l'11 de gener de 1830, en una citació a magistratura, promoguda per Andreu, perquè Joaquina prestés declaració. També s'hi va presentar Teodora, que va declarar que, per pròpia voluntat, era ara al monestir de Vallbona. Durant els dos mesos següents se succeïren declaracions, informes de l'abadessa de Vallbona, apel·lacions d'Andreu que acabarien per ser arxivades a la cúria diocesana de Tarragona,¹⁸ amb decisió judicial a favor de Teodora, que havia decidit entrar a formar part de la comunitat del Cister.

18 Plec de 57 folis. *Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, AHAT. Expedient núm. 8, 1830.

Podem imaginar el que suposava tot això per a Joaquina. En primer lloc, la filla es rebel·la i intenta fugir, i per tant es trenca la relació entre mare i filla, i, a més, hi ha tot l'enrenou que suposa haver de passar per jutjats i magistratures, i més tenint en compte que Vic i Taradell eren poblacions petites i, de ben segur, tota aquesta història anava de boca en boca. En una societat tancada com la que podem imaginar que era, un afer com aquest podia arribar a tenir molt de ressò i Joaquina es devia sentir fracassada com a educadora i com a mare.

Però no era pas aquest l'únic problema que estava travessant. La comunitat de Manresa s'havia dividit a causa del canvi d'administració de l'hospital, que havia passat a mans dels liberals. Els nous administradors eren, doncs, d'una altra ideologia política i contraris als ordes religiosos pel que representaven i, sota l'excusa que no s'havia signat contracte, presentaren queixes a l'Ajuntament. Algunes de les monges van voler seguir els mandats de la Junta i se separaren de les vedrunes, mentre que les altres tornaren a Vic. I el mateix va passar a Tàrraga, on l'Ajuntament va expressar la seva disconformitat amb l'actuació de les germanes, i també aquí hi va haver una escissió.

Però al mateix temps se les demanava a la Casa de Caritat de Barcelona, que, després d'haver-la tancat a causa de la Guerra del Francès, s'havia tornat a obrir el 1814 per decisió del marquès de Campo Sagrado. Aquest, tot i que va ser tres vegades capità general de Catalunya —és a dir, cada cop que manaven els absolutistes— i membre de la Junta Central Suprema y Governativa del Reino, va protegir els liberals de Barcelona contra la repressió absolutista. Després de mesurar la proposta feta per la Casa de Caritat de Barcelona i consensuar-la amb el bisbat, Joaquina va acceptar l'encàrrec, i el 10 de novembre de 1829 signava el contracte que portaria Veneranda Font a ser nomenada superiora d'aquella entitat, càrrec que seguiria exercint quan Joaquina es va traslladar a Perpinyà, com ens ho testimonien les cartes dirigides a ella¹⁹ des d'aquesta població.

El 1831 s'obria el primer col·legi de les vedrunes. Era a Cardona, des d'on les havien cridat perquè s'ocupessin de l'hospital i de l'educació de les nenes. També les van demanar des de la Casa de Caritat de Vic, i, tot i que primer s'hi va resistir, al final se'n va convèncer en sentir les paraules del bisbe. En aquest cas, elles s'ocuparien de les dones i nenes i un grup de seglars contractats del departament, dels homes i nens.

19 Carta núm. 92, Perpinyà, 3 de setembre de 1842 i núm. 93, Perpinyà, 10 d'octubre de 1842.

Va ser també en aquesta època que va succeir un altre fet extraordinari en la vida de Joaquina. Un dia que caminava per la rambla de les Flors de Barcelona, es va creuar amb una noia de la qual li havien parlat, però que no coneixia. Joaquina la va cridar pel seu nom, era Paula Delpuig, filla d'una família pobra de Malgrat, que s'havia traslladat a Barcelona per servir en alguna casa, però amb la voluntat d'entrar en un convent.²⁰ Encara una altra trobada entre elles dues i una carta de la fundadora, al novembre de 1830 des de Vic,²¹ en què l'animava a ingressar, acabarà amb l'entrada de Paula a la comunitat de les vedrunes de Vic, el 18 de desembre de 1832.

Quan Paula Delpuig es va trobar per segona vegada amb Joaquina de Vedruna li va dir que no sabia llegir ni escriure, però sembla que això no va preocupar gaire Joaquina, cosa que contrasta amb el que diu en una carta a Veneranda Font:

«Amada hija, en lo que me dices de pretendientes, ya las puedes despachar todas. No quiero mas que aquellas que no lleguen a los veinte años, o bien que no pasen muchos, con el bautismo en las manos que co[n]firme la edad que tienen; y después que sepan bien de leer y lo mismo de latín, saber de coser, hacer media, y buenas costumbres, y otras circunstancias que mucho conviene» (núm. 93, Perpinyà, 10 d'octubre de 1842).

En qualsevol cas, Paula Delpuig, malgrat ser una persona de salut delicada, un cop entri en la congregació serà una de les monges més actives, emprendre diverses fundacions dins i fora de Catalunya —especialment escoles per a nenes— i es convertirà, a la mort de Joaquina de Vedruna, en la superiora general. Va ser ella qui l'any 1866 va acceptar fer-se càrrec de l'asil i col·legi a Tarragona.

L'any 1833 les vedrunes tenien al seu càrrec la Casa de Caritat de Barcelona i la de Vic, l'hospital de Solsona, el col·legi i l'hospital de Cardona i la casa mare, on també hi havia escola.

També aquest és l'any de la mort de Ferran VII, moment que Maria Cristina busca el suport dels liberals per proclamar reina la seva filla Isabel.

Del 1835 al 1837 es va produir la revolució liberal progressista amb Mendizábal i el govern de les Junes Revolucionàries. S'abolí l'Estatut Reial promulgat per la regent Maria Cristina i es restaurà la Constitució de 1812. L'any 1834 es promulgava una nova constitució. Aquest és el període de la

20 Sobre la vida de Paula Delpuig, vegeu Martín, Lúdia (1991), *Paula Delpuig*. Barcelona: Ed. Claret.

21 Carta que, malauradament, s'ha perdut.

desamortització de tots els ordes religiosos. A l'estiu de 1835 es produïren un seguit de motins anticlericals, els més importants a Saragossa, Barcelona i Reus, els quals van causar la mort de setanta membres del clergat regular i vuit sacerdots, atès que aquest moviment va ser, principalment, contra el clergat regular, sobretot contra els franciscans. Reus era una ciutat marcadament liberal en un entorn carlí. Ens explica Antoni de Bofarull que uns milicians van ser atacats per una partida reialista, en van morir cinc i entre els atacants hi havia frares, un dels quals va ordenar matar un dels milicians i treure-li els ulls. Tot aquest enrenou portava, evidentment, represàlies. En aquest clima es van incendiar convents i assassinar dotze franciscans i nou carmelites.

El 12 d'abril de 1837 un grup de soldats amb un oficial al capdavant van anar a buscar Joaquina a la casa del carrer dels Caputxins de Barcelona i se l'endugueren presa al castell de Montcada, acusada de carlina i de mare de carlí. L'acompanyava Maria Sabatés i van estar cinc dies a la presó. La germana Maria Sabatés va ser la seva acompanyant gairebé sempre. Va conviure vint anys amb ella i també la va acompanyar en el seu exili a França. Tenia tota la confiança de la fundadora i, en les cartes que li dirigeix, es nota una estreta relació entre ambdues. Maria Sabatés va fer de mestra de novícies des del 1844 fins al 1851, que va passar a ocupar el càrrec de mare superiora a Cadaqués, fins que van ser expulsades i va tornar a la casa mare de Vic.

Atesa la situació política, aconsellaren a Joaquina marxar de Vic i es va traslladar, primer, a la Casa de Caritat de Barcelona i, finalment, a l'hospital que tenien els carlins a Berga. Això va suposar una separació de les religioses, ja que unes es quedaren a Vic amb els liberals, mentre que Joaquina i quinze germanes es trobaven en terreny carlí, sense poder comunicar-se.

La signatura del conveni de Vergara, el 31 d'agost de 1839, va canviar un altre cop la situació. L'1 de juliol de 1840 Espartero va establir el quarter general a Manresa. Això va significar el tret de sortida per a l'emigració cap a França. Era el final de la guerra carlina i el triomf dels constitucionals.

Per por a les represàlies, Joaquina i quinze germanes més van marxar en direcció a França. Després de passar una setmana a Prada de Conflent, arribaven a Perpinyà, on s'instal·larien durant tres anys en un pis pagat per la senyora Eulàlia Segarra, marquesa de Puertollano, també exiliada en aquesta ciutat. Allí van continuar dedicades a la cura dels malalts i als treballs de costura.

Acusada de pròfuga, els liberals volien confiscar-li els béns que li quedaven. Paula Delpuig, de la qual sabem que tenia una gran habilitat com a medidora,

va sortir en defensa de les religioses que encara eren a la casa mare i va aconseguir que no les fessin marxar. A poc a poc van anar tornant a Catalunya, tot i que Joaquina va restar uns mesos més a França, que va aprofitar per visitar la seva filla Agnès, que es trobava a Besiers. Finalment, a la primavera de 1843, totes tornaven a ser a Catalunya.

Joaquina retornà a Barcelona, a la Casa de Caritat, des d'on visitaria les seves filles Anna i Teresa, a Pedralbes, i Marieta i Teodora, a Vallbona, i també les comunitats de Cardona i Solsona. Fins al setembre no va tornar a Vic, on es va presentar davant el nou vicari general, Lluçà Casadevall, que sembla que no la va rebre amb tot l'afecte que ella esperava, probablement —segons algunes biografies—²² perquè era mare d'un reconegut carlí, i el vicari, que havia estat contrari a la guerra civil, creia que els responsables n'eren els carlins. En aquesta situació trobem Paula Delpuig, aleshores superiora de la Casa de Caritat de Vic, fent, com era natural en ella, de mediatora.

En una carta, escrita a Barcelona el 7 de gener i dirigida a Maria Sabatés, Joaquina de Vedruna fa una lleugera referència a la fredor amb què, sembla, el vicari general la va tractar: «Els meus afectes al senyor il·lustríssim i altres de palau, que a tots amo en el Senyor encara que no es recordin de nosaltres» (núm. 153, Barcelona, 7 gener de 1850).²³

En arribar a la casa mare, va obrir de nou el noviciat i poc temps després ja s'ocupava de l'hospital, de la nova escola de Sant Joan de les Abadeses i de l'hospital d'Arbúcies, poble on es faria càrrec també d'una escola, la primera després de tretze anys. Així, l'any 1845 la comunitat de les vedrunes disposava de seixanta germanes, sis cases i el noviciat.²⁴

També durant aquests anys s'iniciava la relació amb mossèn Antoni Maria Claret, a qui Joaquina demanaria la revisió de la *Regla* que havia redactat el pare Esteve. Aquell, però, no va acceptar l'encàrrec. Conseqüentment, ella mateixa, basant-se en l'experiència acumulada durant els dinou anys de la fundació —com ja hem dit—, escriurà el 1845 un nou document, *Addicions*.²⁵ Fa referència als hospitals, a l'assistència als marginats, a les cases de caritat i a l'ensenyament. Conscient del desgast que suposava la cura dels malalts, va reglamentar uns horaris més equilibrats entre les hores de pregària i les de descans. També es preocupava de l'alimentació de les germanes i va instaurar

22 Martín, Lúdia (1997), *op.cit.*, p.166.

23 La traducció és de Gilibets Dalmau, M. A. CCV (2003), *op.cit.* p. 165.

24 Martín, Lúdia (1997), *op.cit.*, p.160.

25 Vegeu annex 2.

una manera de governar les comunitats que s'allunyava del personalisme: les seves comunitats estaran regides per una superiora general que no podrà decidir per si sola, sinó que haurà de buscar el consens. A més, no podrà estar en el càrrec més de tres anys i no gaudirà de cap tipus de privilegi especial, sinó que totes les que formen la comunitat seran iguals. Aquesta manera de veure la vida en comunitat conté una ideologia bastant oberta i avançada en relació amb altres comunitats religioses de l'època, i més si es té en compte una de les altres normes: que no hi hagi diferències per qüestió de dots o d'estudis. Tot i l'exigència envers les integrants de la seva comunitat, la fundadora tenia molt present les diferents maneres de guanyar-se la vida, per la qual cosa va dictar normes per a cadascun dels grups: hospitals, cases de caritat, escoles, costura, visites a domicili per cuidar malalts, i va prescriure el temps necessari de descans i la cura que havien de tenir d'elles mateixes quan s'estaven als hospitals, o el comportament per a les que sortien al carrer.

El 1846 la van demanar de Balaguer per a l'hospital i per a l'ensenyament. A aquesta petició la seguirien les Borges Blanques, Igualada, Ribes de Freser, Olot, Moià i Sant Pere de Torelló, que serà el primer indret on tan sols faran docència. A la vall de Ribes les van sol·licitar per fer-se càrrec de l'escola per a nenes i per visitar malalts a les cases, atès que no tenien hospital. A Ribes de Freser, Joaquina va demanar que es poguessin afegir a les nenes que gaudien d'ensenyament gratuït d'altres de classes remunerades, a fi de poder sobreviure més dignament. L'Ajuntament no els va concedir la petició, però sí que els va prometre que, tan aviat com en tinguessin ocasió, dotarien l'escola d'una plaça pública, que ocuparia una de les vedrunes amb estudis de magisteri, i aquest fet garantia un ensenyament gratuït. Aquesta mateixa proposta la rebrà dos anys més tard a Moià. Podria ser aquest un dels motius que van empènyer la fundadora a fer estudiar la carrera de magisteri a moltes de les seves germanes? En qualsevol cas —com ja hem apuntat abans—, el fet que moltes d'elles estiguessin en possessió del títol va afavorir que no haguessin de marxar de les escoles en què feien classes en el moment que aquest títol va ser un requisit imprescindible.

Si aquests són anys gratificants per a Joaquina de Vedruna pel que fa a la tasca fundacional, també ho seran familiarment, ja que l'any 1847 s'aixeca l'embarcament del Manso Escorial, després de pagar el que reclamaven els de Mas i Sauleda, i s'acaba el plet.

A Sant Pere de Torelló, Pere Casas, home d'un nivell intel·lectual alt amb inquietuds pedagògiques, li va fer la proposta d'anar-hi, amb un afegitó: seria

una escola gratuïta on podrien assistir nenes de famílies amb una situació econòmica que els permetés pagar una mensualitat, cosa que les ajudaria econòmicament. També aquelles famílies que visquessin al camp i desitgessin portar-hi les seves filles podrien fer-ho en règim d'internat. Quant a la tasca de Joaquina, a més de comprometre's a mantenir el centre i la comunitat religiosa, faria el pla d'estudis i el reglament del col·legi. Aquest serà el primer establiment de les vedrunes dedicat només a l'ensenyament.

El 1849, mentre visitava les seves filles al monestir de Vallbona, va patir el primer atac de feridura, del qual es va restablir en companyia de la comunitat de les Borges Blanques, la superiora de la qual era Maria Claret i Clarà. Era germana de mossèn Antoni Maria Claret i havia ingressat a la comunitat quan el seu germà va marxar de missioner. Després d'exercir de superiora a les Borges Blanques, el bisbe la va nomenar mestra de novícies. Sovint va acompanyar Joaquina de Vedruna i la va cuidar durant aquesta primera convalescència. No seria estrany que aquesta estada fos decisiva perquè mossèn Antoni Maria Claret canviés d'opinió en relació amb la demanda que ja li havia fet Joaquina, atès que fou en aquesta època que va acceptar revisar i completar la *Regla* del pare Esteve, juntament amb les *Addicions* escrites per Joaquina, per tal que les aprovessin a Roma.

Mossèn Antoni Maria Claret tenia una manera de fer diferent del pare Esteve d'Olot. Aquell havia fundat el seu propi orde, s'havia dedicat, sobretot, a la catequesi i a les missions, va ser confessor de la reina Isabel II i obtingué diversos càrrecs eclesiàstics. El pare Esteve era caputxí, el seu apostolat el feia visitant diferents pobles catalans i no estava relacionat amb el poder, però ambdós eren devots de la Mare de Déu i de l'Eucaristia, i partidaris dels *Exercicis espirituals* de sant Ignasi.

Claret, en una de les seves obres, *Camí recte i segur per arribar al cel*, veu la dona com a serventa i inferior al marit, opinió molt corrent en l'època que va seguir així durant molts anys. És prou explicatiu de la seva ideologia el punt tercer de les obligacions del marit amb relació a l'esposa: «Dirigir-la com a inferior», i el punt tercer de les obligacions d'ella respecte a l'espòs: «Obeir-lo com a superior.» Potser aquesta manera de veure el gènere femení és una de les raons per les quals introduirà un dels canvis que més va sorprendre la comunitat vedruna: dependre d'un director general. Elles estaven acostumades a prendre les seves decisions, sota l'aprovació del bisbe, però ara hi havia una altra peça en l'organització, cosa que no va agradar gaire a la comunitat. A

més, i a causa, segurament, que Claret també visitava malalts i sabia l'esforç que suposava una feina com la de tenir-ne cura, va canviar les regles referents al dejuni i la penitència, de manera que va rebaixar els estrictes plantejaments que hi havia.

L'any 1850 el document va quedar redactat definitivament, però s'hi havien introduït alguns canvis amb els quals les germanes —com hem dit— no hi acabaven d'estar d'acord, com era el fet que el bisbe de Vic, en aquell moment, Lluçia Casadevall, nomenés un director general, que compartiria el govern de la congregació amb Joaquina de Vedruna i que n'assumiria l'última responsabilitat. El religiós que el bisbe va elegir va ser el pare Pere Sala. Ella creia que amb el temps tot tornaria a ser com abans. Molt possiblement estava més assabentada del que passava per mossèn Antoni Maria Claret i, per tant, la imposició no li va venir tan de nou com a les altres germanes de la congregació. Però no serà fins al 1857, amb Paula Delpuig com a superiora, que es tornarà a l'antiga organització, quan des de Roma es desestimaran les innovacions afegides a la *Regla* i les *Addicions*, i desapareixerà el director general.

En qualsevol cas, en poc temps la fundadora veurà —tal com indiquem més avall— com les seves col·laboradores més properes van ocupant càrrecs, per imposició del bisbat, que les allunyava d'ella.

L'any 1850 cinc religioses es traslladaren a Falset per fer-se càrrec de l'hospital i el col·legi i, el mateix any, anaren també a Figueres. Santpedor, Cadaqués, Caldes de Montbui, Sant Feliu de Torelló, Sant Feliu de Pallerols i Malgrat serien les fundacions que seguirien.

El nombre d'hospitals i escoles regentades anava en augment, i era des del bisbat que decidien quina era la monja més adequada per a cada població. Així, tot i que de vegades Joaquina no entengués la decisió, havia d'acceptar la separació d'algunes de les seves col·laboradores més properes: Maria Sabatés, que ocupava el càrrec de mare mestra en el noviciat i que havia estat la seva companya durant vint anys, l'havia acompanyat a la presó i a l'exili, va haver d'anar com a superiora a Cadaqués, on romandria fins a la Revolució del Setembre de 1868 i l'inici del Sexenni Democràtic, quan les vedrunes van ser expulsades de Cadaqués. El seu lloc l'ocuparia Maria Claret; Josepa Fuster, superiora de la casa mare, va ser destinada a Malgrat com a superiora, i Veneranda Font, una de les nou que iniciaren la congregació, estava de superiora de la Casa de Caritat de Barcelona. Aclareix bastant la situació el fragment d'una de les cartes dirigida a Maria Sabatés, des de Vic. Hi llegim que per poder absentar-se

del lloc que ocupava necessitava un permís especial i, alhora, es nota un cert secretisme en les intencions:

«A finals d'aquesta setmana espero la mare Veneranda que vindrà a buscar-me, però no hi estarà més de quatre dies, perquè no té permís per a més. Quant al que et vaig dir l'any passat d'anar a Figueres, tu no diguis res, que si per cas, jo ja t'escriuré» (núm. 171, Vic 1 de desembre de 1851).²⁶

Joaquima de Vedruna anava perdent forces a causa de la malaltia, però també havia perdut el suport proper d'aquelles amb les quals tenia més confiança i, abans que des del bisbat es decidís qui seria la seva continuadora, ella mateixa va demanar a Paula Delpuig que tingués cura de tot, també del noviciat. Era ben conscient que havia de ser el bisbe qui la nomenés, però ella la va deixar al capdavant de tot abans de retirar-se a Barcelona, l'any 1852, on passaria els últims mesos de la seva vida, al costat de Veneranda Font.

L'última fundació signada per Joaquina, el 27 de desembre de 1852, és la de Vilafranca del Penedès. Tot i que ja amb dificultats a causa del seu estat físic, encara hi va anar per comprovar que tot estava en les condicions adequades. Des d'aquest moment, seran Paula Delpuig i Veneranda Font les que acompanyaran les germanes i faran les gestions necessàries per establir-se en les noves comunitats: hospital i escola pública a Montblanc, escola pública a Bellpuig, Casa de Caritat a Sabadell i escola pública a Puigcerdà.

A l'abril de 1854 Antoni Palau va passar a ocupar el bisbat de Vic, vacant des de feia dos anys per la mort de Llucià Casadevall i, tal com va arribar, va començar una renovació en la comunitat de les vedrunes. En va canviar el director general i va nomenar el pare Bernat Sala en el lloc que havia ocupat el pare Esteve, i també la vicesuperiora general, atesa la precarietat física en la qual es trobava Joaquina de Vedruna, que va ser Paula Delpuig. Sembla que el nou bisbe no coneixia a bastament la congregació, perquè, segons algunes biògrafes, els diu que la seva fundació no té aprovació canònica, encara que les seves *Regles* havien estat avalades l'any 1850 per cinc bisbes. D'altra banda, la comunitat esperava que la directora que substituís Joaquina de Vedruna, després de la seva mort, fos la germana Veneranda Font, però, precisament pel fet d'haver estat una de les fundadores i haver crescut amb les *Regles* del pare Esteve d'Olot, el bisbe devia creure que li seria més difícil que acceptés les innovacions que volia fer. En canvi, la germana Paula Delpuig era més jove i, segons les referències que ens han arribat d'ella, una dona més conciliadora, la

26 Tan sols la signatura és autògrafa. Carta traduïda per Gilibets Dalmau, M.A. CCV (2003), *op.cit.*, p.183-184.

qual cosa devia fer pensar al bisbe Antoni Palau que tindria més facilitat per imposar la seva voluntat. Paula Delpuig era una dona amb molta mà esquerra i va aconseguir seguir amb l'esperit vedruna sense violentar en cap moment el poder establert de l'Església ni del Govern. Tots aquests fets ens palesen la forta ideologia masclista del moment, que sotmetia les dones religioses a la voluntat dels homes, en aquest cas d'un bisbe acabat d'arribar que no coneixia ni la congregació ni la seva manera de fer.

L'última sortida de Joaquina va ser a inicis de l'estiu del 1854 al monestir de Pedralbes, per visitar dues de les seves filles i donar-los l'últim adéu. Després es va quedar ja a la Casa de Caritat de Barcelona amb la mare Veneranda i la germana Apol·lònia, que serà la seva infermera. Durant molts anys, doncs, els seus viatges van ser constants per visitar les diferents comunitats, vigilant-ne el bon funcionament i donant ànims i consells. Gràcies al fet que, en moltes ocasions, es necessitava salconduït per anar d'una localitat a l'altra i, també, gràcies als testimonis d'algunes de les germanes que la van conèixer, podem saber com era el seu físic: nas petit, ulls entre grisos i marrons, cabell castany, cara ovalada, bon color de cara i, segons la germana Catalina Vidal, baixa d'estatura, fisonomia rodona i molt respectable. Molt expressiva, se li notaven a la cara i als ulls els sentiments.²⁷

En aquest any 1854, Barcelona va patir una epidèmia de còlera, igual que, un any abans, la resta d'Europa. A inicis d'agost, segons les estadístiques de la Casa de Caritat, hi havia una mitjana de defuncions diàries d'unes catorze persones. Al principi, a la ciutat, eren casos aïllats, però ben aviat va tenir grans proporcions. Aquest fet va provocar el terror entre la població i tots els qui podien marxaven al camp o a altres poblacions que encara no havien estat atacades per l'epidèmia. La malaltia havia arribat pel port de Barcelona en una embarcació procedent de Marsella, i es va estendre per l'Ebre a tot Espanya. Els morts i la misèria a Barcelona van ser importants, ja que es van barrejar els estralls de l'epidèmia amb els enfrontaments militars.

A les tres de la matinada del dia 28 d'agost de 1854, Joaquina de Vedruna va patir un nou atac de feridura i, a continuació, un de còlera. Segons l'acta de defunció, va morir a un quart de dotze. Tenia setanta-un anys i va deixar trenta-una comunitats dedicades a l'educació i a la cura de malalts. Va ser una dona que es va saber adaptar a tots els esdeveniments socials i històrics,

27 Alonso, Ana M. (1968), *Historia documental de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*, tomo 1, Vitòria: Ed. Vedruna, p. 303-304.

va passar de viure en el si d'una família benestant a la pobresa, va afrontar la guerra, la presó, l'expatriació i les enemistats. No va estar mai aferrada a res, va deixar les filles petites, va tenir diversos confessors espirituals, col·laboradors i amistats de totes les classes socials. El seu tarannà alegre, fort i decidit la va fer sortir amb èxit de totes les situacions.

El 19 de maig de 1940 el papa Pius XII la va proclamar beata i el 12 d'abril de 1959 el papa Joan XXIII la va declarar santa.

Podríem, doncs, d'una manera resumida, enquadrar la seva vida en el moment històric i social d'aquesta manera:

Joaquima va néixer el 16 d'abril de 1783, poc abans de la mort de Carles III, el rei de la Il·lustració, i uns anys abans de la Revolució Francesa. Era el final del que entenem per l'Antic Règim i el començament de l'edat contemporània. Per tant, s'acabava una època i en començava una altra. Uns temps difícils, amb guerres externes i internes i una societat dividida.

A l'exterior, Espanya s'enfrontava amb la Revolució Francesa i després amb Napoleó. Els canvis de govern eren freqüents entre absolutistes i liberals. Els *liberals*, principalment, eren la burgesia, volien un canvi, acceptaven la monarquia però amb una Constitució i un Parlament, i estaven dividits entre *moderats* i *exaltats*. Els *absolutistes*, formats principalment per la noblesa i l'Església, volien que tot continués igual, o sigui amb una monarquia absoluta. Un cop mort Carles III, el rei il·lustrat, el va succeir el seu fill Carles IV, un rei gens estimat que no va saber governar en aquells temps tan difícils. Napoleó intervingué en els afers espanyols i va obligar Carles IV a abdicar i el va succeir el seu fill Ferran VII, rei totalment absolutista. A la seva mort sense cap fill baró, l'any 1833, la societat es va tornar a dividir, aquest cop, entre isabelins i carlins. Els *isabelins* estaven a favor que regnés la seva filla Isabel, la que seria més tard Isabel II, i els *carlins* volien com a rei Carles Maria Isidre, germà de Ferran VII, fet que va provocar la primera guerra carlina.

Els carlins tenien com a lema «Déu, pàtria, furs i rei». Eren antiliberals i defensors de l'Antic Règim. Les dues primeres guerres carlines es produïren en vida de Joaquima, 1833-40 i 1846-49. La tercera, 1872-76, va tenir lloc quan ella ja era morta, atès que va morir durant l'últim gran còlera, en el Bienni Progressista, a l'agost de 1854, moment que es va dur a terme l'última desamortització general, la de Madoz.

Totes aquestes baralles internes i externes, a més dels diferents xocs d'ideologies existents, ens poden donar més llum per entendre la vida i els fets de

Joaquima de Vedruna, les fundacions o els trasllats dels diferents instituts, atès que, segons que estiguessin en el poder una o altra facció, la comunitat es trobava beneficiada o perjudicada i, fins i tot, perseguida. Creiem que qualsevol fet no es pot analitzar de manera individual, sinó enquadrant-lo en la societat de l'època i en la història política, i és per aquesta raó que hem volgut donar algunes pinzellades d'història per poder entendre millor els anys convulsos durant els quals Joaquina de Vedruna va desenvolupar la seva tasca religiosa i social.

EPISTOLARI

A través de les cartes podem veure la relació que tenia Joaquina de Vedruna amb la família, les germanes de la congregació, els càrrecs eclesiàstics i els amics o els benefactors. No es tracta de revisar la correspondència i fer-ne una edició crítica, perquè aquesta tasca ja l'han fet diversos autors,²⁸ sinó de veure quins són els neguits que es palesen en els escrits de Joaquina dirigits als familiars, al seu cercle social i a les germanes de la seva comunitat. És curiós constatar que totes les cartes estan escrites en català, tal com correspon a una dona de «la terra», la qual cosa respon, en part, al fet que Joaquina pertanyia a una família de carlins, que defensaven les tradicions catalanes i parlaven en català. Cal dir també que la societat catalana del primer terç d'aquest segle escrivia i llegia en català, com es desprèn dels textos eclesiàstics, sanitaris, comercials i jurídics de l'època. La població que havia tingut accés a l'ensenyament havia estat instruïda en llengua catalana.²⁹ I també cal tenir en compte que, malgrat les prohibicions d'utilitzar la llengua catalana en segons quins àmbits, hi va haver una certa resistència a la llengua castellana, en part per qüestions polítiques i ideològiques i, en part, perquè la majoria de la població no l'entenia.

Joaquina escriu en un estil col·loquial, utilitzant, de vegades, un to didàctic i amb una barreja d'afectivitat i realisme, ocupant-se de coses espirituals, però també de coses materials. El llenguatge és directe i senzill. Pel que fa a les cartes escrites a la família, són totes en llengua catalana, mentre que, entre les que escriu a les germanes, en trobem en llengua castellana. En aquest cas, la seva escriptura traspua el català, i hi podem llegir catalanismes, així com construccions sintàctiques més pròpies de la nostra llengua que de la castellana i,

28 Pobladora, M. de i Alonso Fernández, A.M. (1969), *op.cit.* Gilibets Dalmau, A.M. (2003), *op.cit.*

29 Ginebra, Jordi (2010), *Llengua, nació i modernitat. Projectes i conflictes en la Catalunya dels segles XIX i XX*. Valls: Ed. Cossetània. p. 20-21.

de vegades, barreja les dues llengües. Un bon exemple, n'és la carta dirigida a la mare Maria Sabatés, que diu: «Que la mare Ramona no està bona i m'ha escrit que tu o jo [hi] anéssim. T'alvertesco que no puedes estar mucho allà, que el mismo hombre que viene con el ruc, el mis[mo] también irá hasta volverte. No sé com escric —castellà i català—; com [que] és festa lo Senyor no vol [que] escriga» (núm. 132, Vic, 24 d'abril de 1848).

A través del seu epistolari es pot llegir un missatge espiritual, de vegades com a tema central de la carta, de vegades, com a comiat.

És curiós comprovar que la preocupació econòmica ocupa bona part de les cartes escrites al seu fill gran, Josep Joaquim, fins i tot quan està empresonat. També ressalta la preocupació per qüestions domèstiques familiars, tant quan ja ha fundat el seu institut religiós com abans de fer-ho. El fet de tenir ja una nova manera de viure en comunitat no li impedeix seguir preocupant-se dels afers familiars.

En les cartes dirigides a càrrecs eclesiàstics trobem els seus afanys per fundar un institut religiós i les seves preocupacions pels esdeveniments que es van succeint referents a aquest. En algunes s'hi nota un cert neguit per la manera com es van retardant i/o canviant les seves propostes. També hi queda molt clar el seu tarannà decidit i, tot i que d'una manera prou dissimulada, s'intueixen les queixes.

La majoria —com ja hem dit— estan redactades en català, excepte algunes de les que van dirigides a la mare mestra de novícies, Maria Sabatés, i aquelles que s'adrecen a càrrecs directius i que podríem considerar-les cartes oficials: una a la Junta Municipal de Beneficència de Vic,³⁰ una altra a Juan Draper, director de la casa de Caritat de Barcelona,³¹ i les dues en què demana permís per iniciar la fundació³² (una dirigida al vicari general de Vic, José Sala, i l'altra al bisbe de Vic, Pablo de Jesús Corcuera). També estan escrites en castellà les dues cartes dirigides a Veneranda Font des de Perpinyà, i les cartes a les germanes Francisca Pasarell,³³ Catalina Vidal³⁴ i Maria Casanovas,³⁵ i a les mares Josefa España³⁶ i Raimunda Ribas.³⁷ En alguns casos, sembla evident el perquè

30 Carta núm. 90, Barcelona, 16 d'agost de 1837.

31 Carta núm. 91 [Berga], 11 de febrer de 1840.

32 Cartes núm. 79 i 81, Vic, 5 d'agost de 1825 i [Vic] 19 de desembre de 1825.

33 Carta núm. 94 [novembre - desembre] 1843.

34 Carta núm. 149 [1849].

35 Carta núm. 159, Vic, 9 d'octubre de 1850.

36 Carta núm. 163, Barcelona 10 de gener [1851].

37 Carta núm. 170, Vic, 15 de novembre de 1851.

de la utilització del castellà; en d'altres, en canvi, no entenem el perquè d'un canvi de la seva llengua materna, sobretot si tenim en compte que el tipus de llenguatge emprat no és, en cap cas, rebuscat, sinó molt espontani.

Pel que fa a les cartes que escriu a les germanes, en trobem de dos tipus: les que fan referència a la vida espiritual i l'acompliment de les *Regles* i les que fan referència als temes de caràcter logístic propis d'una comunitat. En aquestes últimes, és molt visible la preocupació que tenia per la salut física i espiritual de les germanes.

Malauradament, moltes de les seves cartes no ens han arribat i alguns anys de la seva vida queden sense la documentació que ens podria donar encara més llum sobre Joaquina de Vedruna, però, en tot cas, les 172 de què disposem, entre les 146 autògrafes i les 26 còpies, constitueixen una documentació interessant per seguir els seus passos i esbrinar la seva personalitat.

En totes hi trobem una dona molt imbuïda per l'espiritualitat trinitària i de la Mare de Déu, tal com correspon a les influències del Concili de Trento. Les advocacions són molt freqüents, sobretot en les cartes dirigides a la família: «Prego al cel que la Santíssima Trinitat vos beneesca», «confia amb lo Senyor i nostra estimada Mare la Verge Maria», «quedo, fills meus, suplicant a tota la Santíssima Trinitat que derrami sobre de vosaltres la sua copiosa benedicció», «la Verge vos beneesca», «per tots suplico a la Santíssima Trinitat», «entreguem les nostres voluntats a la Santíssima Trinitat: que se fàcia amb tot, del tot i per tot lo que sia de la seua dolcíssima i amadíssima i santíssima voluntat»,³⁸ «supliquem a la Verge siguem d'aquells que té escrits a son cor», «també recorre a la Puríssima Verge Maria, nostre Mare, que, ja que és la tesorera de les gràcies del Senyor, te concedesca alguna».

També s'encomana a sant Rafel: «Jo ja estic del tot bona, gràcies a Déu que m'ha fet tan gran favor. Penseu a fer una novena a l'arcàngel St. Rafael: no vos en ovlideu, que nos estima molt; encomana-li la família i demás coses, que percurarà per despatxar-ho com te convinga. Confiança i devoció a dit sant» (núm. 69, dirigida a Josep Joaquim, Vic, 11 de juny de 1829). Sembla, doncs, que Joaquina, quan va escriure aquesta carta, acabava de recuperar-se d'alguna malaltia i aquest és el sant que ajuda a mantenir la salut del cos i de l'ànima, però, a més, el bastó que porta sant Rafel a la mà representa el suport espiritual per recórrer el camí de la vida, alhora que transforma i desvia les males

38 Part d'una jaculatoria que tenia indulgència plenària del papa Pius VII.

influències. I pel que podem saber a través de l'epistolari, estava preocupada per la manera de fer del seu fill gran.

La preocupació per la situació econòmica molt sovint es fa palesa en les cartes al fill Josep Joaquim: «Los quatre duros que havia de dar a En Santpere, no hi pogut, perquè, dient jo a la Teodora que havíeu comprat vestit a la Tereseta, me turmentà perquè n'hi comprés un, i com també tenia que comprar los mocadors i pagar al Bernat i alguna altra cosa, no me quedaven diners. Hi pensat que lo mes entrant podries enviar mitja onça, i l'hi daré, i ara no li diré res, i si per cosolitat lo veig, li diré alguna cosa» (núm. 9, Escorial, 31 de febrer³⁹ de 1824).

«No sé si has cobrat de l'Espluga o no. Si no has cobrat, és precís que se faci un pensament per cobrar; i si has cobrat i pots, envia alguna cosa. Perquè ara hi hagut d'enviar les 50 lliures a la Saubleda, hi tingut que demanar los lloguer[s] de les cases i, com tothom vol cobrar per Tots los Sants, quedaré sense blat i diners. I aixís veies que los últims de l'any pugua tenir cinquanta lliures per la Saubleda» (núm. 31, Escorial, 17 d'octubre de 1824).

Aquestes dues cartes estan escrites, com moltes d'altres en les quals es veu la preocupació per l'economia familiar, quan Joaquina ja havia quedat vídua, però encara no havia fundat l'orde religiós, i és que, en acceptar l'herència, també va acceptar els deutes i els pagaments que s'havien de fer. Però un cop ja havia iniciat el seu nou estat com a religiosa, va continuar ocupant-se dels afers familiars, tot i que l'any 1826, quan va professar, va renunciar als seus béns a favor del fill. Hem de recordar que la família del marit li reclamava la part de l'herència i tres pagaments l'any.

Fins i tot en alguna de les cartes que envia a Josep Joaquim, mentre està empresonat a Hostalric, dóna comptes de les dificultats monetàries: «Ja veus com se gasta. És menester no fer més que lo que convé necessari. Jo tinc un gran flagell de veure los diners se gasten; no dic res més» (núm. 46, Vic, 24 de gener de 1828). I també dóna notícies de la marxa del plet en el qual es veu immersa: «Dins pocs dies passo a Barcelona per tot lo necessari i veurem què farem del plet nos intimen les cunyades. De lo que demanen, ja tinc los recibos: en lo demés veurem lo que se deurà respondre» (núm. 49, Vic, 21 de febrer de 1828).

Un cop han deixat en llibertat el fill, ella segueix ocupant-se dels pagaments, com es desprèn d'aquesta carta: «Avui s'acaba de fer lo pago, i se quedarà lo

39 La data no és correcta tenint en compte el mes.

paper lo que arrenda l'Escorial [...]. Tot demà passaré los set duros devies, i el sabater diu que n'hi deus deu; i después passaré amb la Focs per lo mes de la casa. Encara no ne tinc per tornar lo deixat» (núm. 57, Vic, 5 juny de 1828).

Sembla que Joaquina ha d'estar pendent del fill en molts aspectes, i li demana paciència i confiança en Déu contínuament. En algun missatge s'entreveu la seva preocupació per la manera de ser del fill, que no correspon a com la mare desitjaria, atès que no és gaire responsable ni tampoc bon administrador: «Ahir vingué Argila, pensant que tu m'havies entregat alguna partida per ell, lo diguera que ni t'havia vist, lo que s'admirarem. I sentí molt lo que m'insonuà de tu, que li havies vist emmanllevat algun diner» (núm. 74, Vic, 13 de febrer de 1831).

Sovinteja en la correspondència amb el fill la queixa pel fet que no l'escriuen i no té notícies d'ells: «Estic molt ansiosa de saber notícies de tots vosaltres» (núm. 16, Escorial, 1 d'abril de 1824), «Les quals sabates vas enviar per lo traginer Matoses, i no me dius ni escrius si les has rebudes, ni tampoc podem saber si vas rebre la cistella amb dos formatges i tres llangonisses» (núm. 24, Escorial, 25 juliol de 1824), «Estic amb ànsia, perquè temps ha que no m'has escrit... i també [fa] molt temps que ni la teua esposa ni la noia no m'han escrit. Es menester que feu una carta que tots hi escriviu» (núm. 39, Manresa, 2 de març de 1825), «Estranyo molt tant correus que no m'has escrit» (núm. 31, Escorial, 17 octubre de 1824), «Jo prou te vas escriure per fer algun diner, però tu res me contestes, [valga'm] los estranys» (núm.73, Vallbona, 12 d'agost de 1829).

També les cartes ens donen constància que ella els enviava queviures, molt possiblement productes del mas de Vic: formatges, llonganisses, botifarres, cansalada, blat de moro, farina, prunes, confitura. I, en altres ocasions, roba de casa, roba de vestir o sabates. Sent que no és corresposta i en una de les cartes la seva queixa envers el fill és perquè ella li dóna constants proves d'amor de mare i li envia regals, i ell no li respon de la mateixa manera: «Te vas escriure per lo correu que t'enviaria un parell de sabates per tu i l'altre per la Teodora, les quals sabates vas enviar per lo traginer Matoses, i no me dius ni escrius si les has rebudes, ni tampoc podem saber si vas rebre la cistella amb dos formatges i tres llonganisses. Jo també te vas escriure que los primers d'agost seré en eixa i que vull passar St. Joaquim amb l'amada companyia de tots vosaltres» (núm. 24, Escorial, 25 juliol de 1824).

Està pendent de la logística familiar i dóna constantment ordres al seu fill del que cal fer, tant quant a l'economia com a la logística, de l'aprofitament de la roba i d'altres objectes de la casa. Vegem-ne un exemple: «Fill: si no has

enviat encara la cistella que t'havia escrit que enviasses, envia-la junt amb lo que te demanava: la camisa vella de la Tereseta, si és que puga servir per la Marieta, o, si no, feu-ne draps [...] envieu l'endiana que tingueu d'aquell primer vestit de la Marieta, que no sé com dobar-li, i també envia aquells sa[1]ms en castellà que no són meus, que són d'un senyor que me los demana» (núm. 35, Escorial, 23 de novembre de 1824).

Es preocupa que la religió cristiana sigui present en la vida familiar, recordant les festes que cal celebrar i els costums religiosos i socials que cal tenir: «Diràs a la Marieta que me sembla que algun dia d'estos s'ha tornat bona minyona. Déu ho faci com jo desitjo. Si creu, se farà molt gran. I també voldria saber si va a combregar i si estima el bon Jesús i a Maria Santíssima» (núm. 18, Escorial, 22 d'abril de 1824). La carta està escrita quan Marieta té nou anys, acabats de fer. Podria fer referència a la primera comunió d'aquesta, atès que no era costum fer una festa especial. Sembla, per altres cartes que ens han arribat, que Marieta era una nena una mica rebel o, si més no, d'una conducta no tan recta com hauria volgut Joaquima, tot i que ho sabia més per allò que li explicaven que per allò que veia, perquè la nena ben aviat va marxar a viure amb el germà gran i la seva esposa. I en la mateixa carta (núm. 18): «Has de tenir compte amb qui te fas, que tot se mira.» Cal tenir en compte el moment polític que viu la família, ja que qualsevol amiat pot portar a interpretacions polítiques que podrien malmetre la situació en què es troba el fill.

Escriu a la seva jove, Roseta, que està embarassada, perquè facin la novena a sant Joan Baptista, que era el mediador en els parts,⁴⁰ pel fet que Joan va ser engendrat quan el pare era ja vell i la mare, a més, estèril. «Fareu un septenari a Nostre Mare dolorida, que intercedesca per nosaltres» i insta molt sovint a fer novenes: «Comenceu un septenari a Nostre Mare Dolorida», «Feu la novena a S. Josep», «Digues a la Roseta i filles s'encomanin a l'àngel sant Rafel», «Procurem esta quaresma, tots junts amb l'esperit, a tenir bon retiro i al nostre cor sols hi descansa el bon Jesús». La devoció a la Mare de Déu dels Dolors, a sant Josep, als Àngels Custodis i a sant Rafel la trobem recollida en *Camí recte i segur per arribar al Cel*, del pare Antoni Maria Claret. Els parla de la mort i de la vida eterna: «Fill, t'envio est paparet.⁴¹ Pensa que lo que Déu nos dóna no

40 Ens diu l'Evangeli de Lluc (1: 5) que un àngel es va aparèixer a Zacaries, pare de Joan el Baptista, per anunciar-li que seria pare. Ell no s'ho va creure i, com a conseqüència de la seva incredulitat, no va tornar a parlar fins que va néixer el seu fill.

41 Segons Gilibets Dalmau, M.A. (2003), *op.cit.* p. 77 i Pobladora, M. de i Alonso Fernández, A.M. (1969), *op. cit.*, p.175 fa referència a diners. En altres cartes també tenim testimoni que envia diners al fill o paga els deutes que aquell havia contret.

ha de ser per ensuperbir-nos. Ara ets viu i d'aquí una hora pots ser mort. ¡Ai, fills: si aixís tenim present la mort, no pensarem sinó a ben disposar-nos per la vida eterna i preparar-nos per est viatge!» (núm. 66, Vic, 26 de març de 1829).

Inculca la caritat als pobres a través dels escrits: «Lo dia de Nativitat, a honra i glòria de Jesús, Maria i Josep (si som junts) convidarem tres pobres a dinar, i nosaltres los servirem», «Lo dia de St. Joaquim és diumenge, lo passaré en esta, però no m'olvidaré de vosaltres. I te demano que tinguis present lo que practico jo tots los anys, i un any ho vaig fer en companyia vostra en Igualada, que fou convidar cinc pobres, convidant la sagrada família de St. Joaquim, Sta. Anna, Maria Santíssima, St. Josep i lo bon Jesús. Te demano, com est any ni per l'octava no seré a casa, donis de menjar amb cinc est dia, per ser obsequi a la sagrada família» (núm. 73, Vallbona, 12 d'agost de 1829). Malgrat que ens pot estranyar que entengui la Sagrada Família en una accepció molt estesa, hem de pensar que en l'època que foren escrites les Sagrades Escripures no existia la família nuclear, sinó la família extensa i patrifocal, de la qual formaven part tots els membres i estava presidida per l'home més ancià. Aquesta estructura va seguir en tota l'àrea de la Mediterrània durant molts segles i, a la Catalunya interior, on vivia Joaquina de Vedruna, encara hi era molt present.

En una carta, escrita uns anys després, renya el fill perquè ha oblidat la devoció que ella li havia inculcat: «Ia hi reparat que en la casa no hi ha aquelles devocions que costumàveu i veig que lo món vos té des ben esquit»⁴² (núm. 74, Vic, 13 de febrer de 1831).

També trobem la preocupació per la salut dels fills i dels néts: «Procureu a mantenir-vos amb salut» (núm. 1, Escorial, 26 de novembre de 1823), «Ia Tereseta, què fa de l'ull?» (núm. 16, Escorial, 1 d'abril de 1824). Sembla que la Teresa va tenir problemes amb un ull, tal com es dedueix d'altres cartes en què va preguntant per l'estat de l'ull de la noia i, en una, en què explica que ja l'ha portat a l'oculista i que les visites són cares, però, si no continua anant-hi, la malaltia li pot passar a l'altre ull (núm. 21, Barcelona, 25 de maig de 1824). La malaltia va arribar a ser crònica, segons ens diuen les diverses biografies de què disposem.

També malda per la seva jove, quan està embarassada: «I tu, Roseta, cuida bé del prenyat» (núm. 17, Escorial, 15 d'abril de 1824), i pel nét: «Desitjo saber si l'amat Lluïset ha tingut més dolors de ventre» (núm. 29, Vic, 3 d'octubre de 1824). «Estic amb ànsia de Lluïset, de saber si va per bé o si està més mal»

42 El significat de *desbenesquir* és «des-beneir». Recordem que en francès antic «beneir» és *benesquir*.

(núm. 74, Vic, 13 de febrer de 1831). I de tots ells: «Desitjo saber de vostra salut» (núm. 39, Manresa, 2 de març de 1825). Aquesta mateixa inquietud la trobarem també —com ja hem apuntat— quan analitzem les cartes enviades a les germanes de la seva congregació.

Però no és tan sols la salut corporal i espiritual el que la preocupa, sinó que també esmerça els esforços en el benestar de la família, com es demostra en la seva actuació, les visites i les cartes escrites a qui fes falta per alliberar el fill, captiu a la presó d'Hostalric. Ja ho hem apuntat en explicar la biografia de Joaquina, però són diverses les cartes que envia a Josep Joaquim, en les quals li dóna ànims, li explica totes les gestions que va fent, li demana paciència i l'exhorta que busqui el consol en els sants i en els àngels: «Vas fer tot lo que podia fer per la tua llibertat. Lo General ja va rebre lo recurs, però lo té en son poder. Fill: no hi ha medis de presones, sinó valer-nos de[ls] A[n]gels Custodis de los que ho han de fer, per poder lograr la llibertat» (núm. 51, Vic, 6 de març de 1828).

I un cop el fill ha estat alliberat, també li buscarà influències perquè pugui treballar: «He parlat amb alguns i són de parer que tu vingues, perquè lo venir lograràs per treballar de procurador. Jo sé presona que [te] lograrà feina per treballar; és lo més fàcil per lo present» (núm. 54, Barcelona, 1 de maig de 1828). Un any més tard, tornem a tenir un escrit de Joaquina en el qual li dóna consells sobre què cal fer per seguir treballant com a procurador a Barcelona, atès que molts altres procuradors no veuen amb bons ulls la seva reincorporació, després d'haver estat a les files del bàndol perdedor i empresonat: «Hi rebut la tua última i te dec dir-te que, en la tua pretensió, me deus escriure una carta dient-me que, sabent lo Sr. Ardiaca saps que és un senyor de tan mèrit, i que saps que alguna persona s'ha valgut d'ell per lograr alguna cosa de Madrid, i que tu, com la tua pretensió és de justícia, per ser fill de causídic, però com has estat tants anys en Vic, los procuradors hi ha alguns que rehusen per dar-te la plaça i, per lo tant, si trobaves un medi per Sa Majestat, ho logaries. Si me feies una carta d'est modo i oferint-te amb dit senyors, jo li podria manifestar la carta i veure que és súplica tua; sabent los mèrits d'est senyor i oferint[-te] amb tot, tot escrivint-m'ho a mi, perquè io li púguia manifestar la carta» (núm. 67, Solsona, 13 d'abril de 1829). En aquesta carta, ella es proposa com a mediatadora del fill i el canonge de Solsona, Francisco Macía, que sembla que tenia influència a Madrid.⁴³

43 Alonso Fernández, Ana M. (1968), *op.cit.*, 1, p. 111.

Joaquima ha estat mare de nou fills i, tot i que, un cop ha decidit fundar l'orde, deixa les dues petites a la cura del germà gran, no para de donar consells per educar els néts i les filles petites: «Procureu, tu, amat fill i la tua esposa, en criar bé los tres fills que teniu ara; que siga[n] uns sants, especial lo Lluís, que ja coneix con lo corretgiu. Instruïu-lo amb les vides dels sants» (núm. 70, Vic, 1 juliol de 1829). Els tres fills als quals fa referència són el nét, que té cinc anys, i les dues noies filles de Joaquina: Teresa i Marieta. «Que si bé no só àvia que los fàcia moltes festes, no los perdo de vista amb mos súplices» (núm. 75, Vic, 22 de desembre de 1831). Cal recordar, també, que la seva filla Agnès, casada l'any 1823, amb Josep d'Argila, havia tingut descendència, però la carta citada va dirigida a Josep Joaquim i Roseta, i els parla de tres fills, això ens indueix a pensar que fa referència també a les seves pròpies filles. En aquesta mateixa carta hi ha un pensament si més no curiós, sobretot si tenim en compte que ella ha deixat les dues filles petites amb el fill gran: «Que los fills amb los pares, i los pares amb los fills és lo que convé, ara que veureu totes les males inclinacions i se podran corretgir, ara que l'arbre és de bon tòrçer», i és que, des del moment que pren la decisió, entén que els pares són, a partir d'aquell moment, Josep Joaquim i Roseta i, per tant, tot i que no deixa mai d'aconsejar, ha traspasat la responsabilitat al matrimoni jove, i així els ho diu: «Quedo, fills meus, confiada que vos portareu com a pares de vostre germana, que ne quedeu encarregats, i jo confiant en vosaltres. L'obligació de pares és gran i vosaltres ne quedeu al puesto» (núm. 5, Escorial, 28 de gener de 1824). Aquest traspàs de responsabilitat també el veiem en la carta en què es dirigeix, primer, al matrimoni en referència a la filla Marieta «De qui ho sento és de la Marieta, que no creu al germà com a pare i padrí que li és» i, a continuació, a la Roseta: «T'estimaré que tu, caríssima filla, l'estimis com a mare, que [la] cuidis...» (núm. 17, Escorial, 15 d'abril de 1824).

Es preocupa de buscar al fill una feina més ben retribuïda a fi que pugui fer-se càrrec de les germanes, però sembla que no ho aconsegueix, per la qual cosa les deixa sota la tutela del seu germà, Raimundo de Vedruna,⁴⁴ advocat i regidor a perpetuïtat de Barcelona, per bé que viuen a casa del fill Josep Joaquim. La seva resolució a iniciar una nova vida dins una comunitat religiosa la fa patir en assabentar-se de les intencions del seu fill Josep Joaquim de portar a viure a casa el seu cunyat i la seva mare; creu que, si s'hi traslladen, la Teresa

44 Vegeu Sala, Bernardo (1861), *Hermanas Terciarias de Nuestra Señora del Carmen, fundado en la ciudad de Vich el año 1826*. Vic: Imprenta y Librería de Soler Hermanos.

i la Marieta no podran continuar vivint allí, la qual cosa suposaria endarrerir el procés que ja havia iniciat, tant per qüestions de temps com, potser, per qüestions econòmiques, atès que ella ja havia deixat tot el que posseïa al Josep Joaquim i la Roseta. Davant aquest nou escenari, no dubta a enviar una carta en què els demana que s'ho repensin: «Responent a la tua estimada, veig lo teu bon cor en quant a col·locar a ton cunyat, però és cosa que t'hi has de pensar, que jo hi miro molts inconvenients, i que conta que compareixerà a luego sa mare, i aleshores jo hauré de fer per les noies un altre pensament. Pensa-ho bé i fes lo que el Senyor t'ispiri» (núm. 18, Escorial 22 d'abril de 1824).

En l'epistolari trobem un altre tipus de cartes, aquelles que envia a càrrecs eclesiàstics: en primer lloc, per demanar permís per portar l'hàbit; en segon lloc, per fundar el seu nou orde religiós, i després per fer noves propostes. En algunes cartes es veu el neguit per avançar en els seus propòsits que, de vegades, no van tan ràpid com ella desitjaria. També n'hi ha algunes dirigides a Josep Estrada, fabricant de teixits d'Igualada, bon amic seu, que l'havia acollit amb la seva família a la tornada de França l'any 1823 i administrador de l'hospital d'Igualada.

En les cartes dirigides al vicari general de Vic, Josep Sala, s'hi pot llegir una actitud obedient i alhora afable. És a ell a qui demana permís per adoptar l'hàbit franciscà, que sembla —segons les seves biografies— que va causar tant enrenou a Vic, i que, finalment, no serà l'hàbit que adoptarà la congregació de les vedrunes (núm. 79, Vic, 5 d'agost de 1825). Amb el vicari general de Vic manté una correspondència referida a les germanes que estaven instal·lades a Cardona, per fer-se càrrec dels malalts de l'hospital i de l'ensenyament a les nenes d'aquella població. Ens han quedat tan sols tres cartes, i cap del vicari dirigida a Joaquina, però sí que en tenim una de Santiago Ramírez, el seu director espiritual, com a resposta a la que li havia enviat Joaquina des de Cardona i en la qual queda palès que la comunitat a Cardona ha aconseguit els seus propòsits, cosa que la satisfà. Un fragment de la carta de Santiago Ramírez, datada a Vic l'11 de maig de 1832, diu així: «Con la suya del 4 de los corrientes ha dado usted un rato de satisfacción y alegría a mi corazón, viendo la que reina en el de usted.»

Molta més informació ens aporta la correspondència amb Pablo de Jesús Corcuera, bisbe de Vic. Li envia una carta instància (núm. 81, [Vic], 19 de desembre de 1825) en la qual consta al marge «19 de diciembre de 1825

presentado», considerada la carta fundacional, tot i que el bisbe ja ho havia aprovat, on, en poques línies, explica les directrius de la seva fundació:

«Ilmo. señor:

Joaquina de Mas y de Vedruna, deseosa de trabajar por la gloria de Dios y bien del prójimo, desea abrazar algunas almas pobres que están abrasándose en amor de Dios y quieren ser religiosas, pero como son pobres y no tienen medios ni lugar en los conventos de religiosas de pobreza, se están sin poder deshogar su amor con el buen Jesús.

Por tanto, le suplico me conceda permiso para abrazar en mi casa algunas almas que con el trabajo y algunas limosmas podrán mantenerse y abrazar la pobreza, siguiendo a nuestro Maestro Jesucristo, y también podrán vivir como religiosas. Esto lo pido con permiso de mi padre confesor y otros de espíritu que Dios me guarde.

A sus pies esta pecadora

Joaquina de Mas y de Vedruna»

La congregació admet, segons llegim, noies que desitjaven entrar al servei de Déu i dels necessitats; és a dir, que no estaven en clausura, sinó que sortirien a fer apostolat. Eren noies que no podien pagar els dots que demanaven altres comunitats religioses, encara que sabem que també pagaven un petit dot de cent cinquanta lliures i la roba, tal com es desprèn d'algunes cartes. El desig de la fundadora és viure en la pobresa i guanyar-se la vida amb el seu treball i les almoines que puguin rebre.

En les cartes que li envia el bisbe es nota una relació més estreta. Ell li explica que ha passat per moments difícils i sembla que en una relació més distant no hi cabria aquest tipus de confidències. El marquès de Puerto Nuevo, amic personal de Joaquina i protector de l'Institut, és qui transmet notícies d'un a l'altra: «El señor Marqués, en este último correo, me da buenas noticias de usted y de sus negocios en esa capital. Dios lo bendiga todo, y a todos, pues le aseguro, que en todo este tiempo que no le he escrito, he estado yo metido en otros aún más desagradables» (núm. 188, Vic, 7 de novembre de 1833). A l'abril de 1834 mor el marquès de Puerto Nuevo. Joaquina, tan bon punt es va assabentar de la malaltia, va marxar a Barcelona per cuidar-lo, on es va quedar uns dies per fer companyia a la vídua després de la mort. Ella l'havia ajudat, entre altres moltes ocasions, quan es trobava a l'exili a Perpinyà. En aquesta circumstància el bisbe li escriu per aprovar la seva decisió de quedar-se amb la marquesa i, alhora, dóna compte d'un seguit de fets que mostren la cura que tenia per les germanes.

Si bé és cert que elles devien obediència al bisbe i no podien fer gaire cosa sense el seu consentiment, els detalls que trobem en la carta són una mostra de la bona relació entre ambdós. Així, primer la consola per la pèrdua del marquès: «Aleluya y no más llantos ni pesares sino alegre conformidad con la justísima, altísima y amabilísima voluntad de Dios [...]» i, a continuació, passa a relatar els esdeveniments a Vic: «Concluyó, en efecto, esta miserable vida la bendita hermana Antonia y se hizo el entierro según costumbre. Me dicen que ya está hecho el cuartejo aquel a la subida de la escalera para la Mariana del Felipe,⁴⁵ pero según hemos hablado el Blas y yo, creo que sería más acomodado para todos el que, haciendo sin dificultad alguna un delgadito ambant para la división, podría estar abajo en el mismo cuarto donde está la de Prats, y el de arriba podría quedar para celda de una de las hermanas... La Francisca está bastante turbada y no sé en qué pararemos; yo la voy sosteniendo hasta que usted venga, por lo menos... La Teodora ha estado bastante enferma, pero me escribe el confesor que el último domingo ha salido a misa, aunque muy débil» (núm. 189, Vic, 29 d'abril de 1834).

El bisbe està, doncs, assabentat de tot el que passa a la casa mare: de les obres, de les quals parla amb el Blas, que segurament seria el mestre d'obres; de les residents a la casa, ja siguin religioses, com és el cas de la germana Antònia; de les aspirants, com seria el cas de la Prats i la Francisca, i de la Mariana, una dona que patia desequilibris mentals; però també és coneixedor de l'estat de salut de la filla Teodora, que és religiosa al monestir de Vallbona, tot i que no pertany a la mateixa diòcesi. La relació i amiatat entre ambdós sembla sòlida, i, si en la carta anterior podríem veure l'obligació d'estar sota les ordres i supervisió del bisbe, en la carta 191 —sense data— trobem una Joaquina que aconsellava el bisbe en temes de medicina popular: «Mi muy estimada doña Joaquina: Gracias al Señor las enfermedades de los otros dos de la familia ya se compusieron; así sucediese con la de don Santiago, a quien ayer echaron las lavativas de leche⁴⁶ que usted decía, y no parece que esté peor.»

Més bona era la relació que tenia amb Josep Estrada, que va ser qui la va presentar al bisbe Corcuera, i a qui ella va comunicar, després de parlar-ho amb el pare Esteve, la seva intenció de fundar la comunitat. Tenim cinc cartes de Joaquina en què es pot veure l'amiatat i confiança que li professava. Hi podem

45 La Mariana i el Felipe, que eren germans, també apareixen esmentats en altres cartes. D'ella tenim referència en una carta de la germana Felipa Salarich, en la qual explica que tenia algun trastorn mental. Dins l'esperit que va animar a la fundació de l'orde religiós, hi havia fer-se càrrec de persones pobres i de persones malaltes.

46 Les lavatives de llet són un tipus de teràpia intestinal que netegen el colon.

llegir les dificultats amb les quals es troba en el moment d'iniciar la fundació, tant en el cas de l'hospital d'Igualada com a Vic (núm. 80, Escorial, 9 d'octubre de 1825). Li dona tota mena d'explicacions sobre les beceroles de l'Institut: «Passo a noticiar-li [que, des] de mitja coresma, em ma companyia tinc nou filles espirituals amb aprobació del senyor bisbe. I a[mb] lo que nos apliquem és ensenyar noies que, por lo present, ja ne vénen onze; i después, quan nos demanen per vetllar alguna casa de la ciutat, n'hi van dues, [ja] que no poden anar soles. I lo dia s'ha de treballar per menjar» (núm. 82, Escorial, 17 d'abril de 1826). El fet que anessin en parella respon a una de les normes donades pel pare Esteve.

A l'octubre d'aquell mateix any, i tal com li escriu, de nou, a Josep Estrada, ha augmentat el nombre de germanes i també d'alumnes: «Amb ma companyia tinc tretze filles espirituals, i tenim ensenyança per [a] les pobres (si bé ne ve alguna que no n'és) i lo número [que] ne vénen passen de cinquanta, i altres que han parlat de venir» (núm. 84, Vic, 25 d'octubre de 1826). Aquestes dues cartes són interessants per copsar quin tipus de vida portava la comunitat de les vedrunes i quines eren les tasques que feien, així com la ràpida progressió en el nombre de germanes i alumnes. Això ens pot portar a afirmar que tenien un bon predicament a Vic.

Els esforços de Joaquina i de Josep Estrada per aconseguir els seus propòsits fundacionals van junts, i així ens ho mostren algunes de les cartes en les quals Joaquina agraeix l'ajut: «Amb la sua veig los bons desig[s] [que] té i Déu li concedeixa lo que tan útil serà per lo bé del pròxim. Senyor Josep, con nosaltres posem en obra alguna cosa, que lo nostre fi no sia més que un» (núm. 84, Vic, 25 d'octubre de 1826). Així mateix, i davant el retard del projecte a Igualada, Estrada l'ajuda i es donen ànims mútuament, tot i que no serà fins al 1847 que tindrà lloc la fundació a Igualada, però la confiança en l'ajut diví està viva en aquesta carta: «M'ha alegrat molt dels adelantaments [que] hi ha en est hospital; i suplico al cel [que] se púguia posar en obras les pretensions i desig[s] [que] té v.m... Arregli tot lo convenient, faci los passos per lo senyor bisbe i confio que amb l'ajuda del cel tot se desempenyarà bé... Tant [si de] les filles espirituals té menester, com lo que sia depenent de mi, pot disposar. Desitjo tenir ocasió per enraonar los dos... Assaludi de ma part tota la sua família» (núm. 85, Vic, 27 de novembre de 1826). Quatre mesos més tard, en la carta que li dirigeix, es queixa de la incertesa en la qual es troba, atès que no ha estat informada de les converses entre l'arxipreste d'Igualada i la Junta Municipal d'aquesta ciutat. La manera

com es dirigeix reflecteix el seu malestar davant totes les incerteses que té: «Sé que lo reverend doctor Francisco vingué [a] parlar amb lo Pare Esteve [i] amb l'Inlustríssim, i jo no tinc l'honor de poder-hi parlar. Me sabé molt mal perquè convenia el veure-nos. Jo ja hi vist l'Inlustríssim, però tenia entès[a] una cosa per lo Pare Esteve, i ara no ente[n]c com quedaren. Jo no entenc com no pensa dit senyor que s'havai de deixar ben clar i que s'havein d'entendre ben bé. Lo Senyor, que tot ho fa bé, ho acabarà d'aclarir» (núm. 86, Vic, 11 de març de 1827). Pel que llegim en la *Historia documental* (1, p. 98 i seg.), la Junta Municipal ja havia acordat que les vedrunes es fessin càrrec de l'hospital d'aquesta ciutat, però Joaquina esperava que l'arxipreste Francesc Bruch li comentés en quines condicions s'havien quedat, i van ser el bisbe i el pare Esteve els qui li donaren la informació. Queda manifest —per la manera com escriu— la mútua confiança, ja que, si no hi hagués hagut una bona entesa entre Josep Estrada i Joaquina de Vedruna, aquesta potser no hauria gosat fer una crítica tan clara d'un càrrec eclesiàstic.

Crida l'atenció que, en els epistolaris editats, no apareix cap carta dirigida directament al pare Esteve d'Olot, si bé en parla en moltes, i en algunes, dirigides a altres persones del seu entorn, els demana que entreguin la carta al pare Esteve. Però sí que es recullen vuit cartes del pare Esteve adreçades a ella. S'hi veu que la fundació està concebuda per ell, seguint molt possiblement les peticions de Joaquina. Cal destacar que l'orientació en els serveis als hospitals i a l'ensenyament, que eren d'interès per a la fundadora, s'hi reflecteix: «Sinch dias vagia, si es dable, á servir á les malaltes del S. Hospital mentres dinarán o soparán...» (núm. 180, Vic, 3 [juliol] de 1824), i quatre anys més tard: «Com lo rey se mostra tant afficionat a la enseñanza vegia de trobar algún medi, ab que se logria la sua aprobació del establiment de las hermanas» (núm. 186, Olot, 7 de març de 1828). En aquesta carta fa referència al rei Ferran VII, que va aprovar, a l'octubre de 1825, el *Método de oposiciones y exámenes para la previsión de todas las escuelas de primeras letras del reino*. Per un reglament general d'escoles de primeres lletres, el Consell Reial era qui havia de dirigir les escoles, i ho delegava en les Junes d'Instrucció provincials i locals.

Sabem que Joaquina tenia la intenció d'entrar en un orde religiós de clausura i el canvi envers un orde dedicat als pobres i als malalts va venir de la mà d'aquest caputxí. Un cop decidit entre el pare Esteve i el bisbe de Vic el tipus d'orde que havia de fundar Joaquina, serà aquell qui farà d'intermediari perquè l'orde s'instal·li a l'hospital de Sant Joan de les Abadesses i al d'Igualada. El nom que apareix en les cartes, referit al nou institut, és el de Germandat

de Penitents Menors, en un esment a l'austeritat i la penitència que demana a les germanes. Més tard, el bisbe Corcuera el canvia per Hermanas Terceras de María Santísima del Carmen. Els diu la manera com han de vestir-se: «Me apar será bo, quel' diumenge de rams iscan totas ab caputxa parda, no mantellina, sino vostra mercè» (núm. 181, [Manresa], 8 de febrer [1826]) i els noms que han de prendre les nou primeres integrants de l'orde: «Vusté se anomenarà la mare Servidora: las demás germanes. Vusté se anomenará: Joaquima de S. Frances, las demes pendrán los noms següents: de la divina Pastora, de S. Antoni, de S. Felix, de S. Bonaventura, de S. Domingo, de S. Ignasi, de S. Magdalena, de S. Catarina de Sena, de S. Teresa. Donalashi un dia de temps perque elegescan, y si no saben avenirse, vaja a rodolins» (núm. 182, Manresa, 25 febrer [1826]). A més, cal recordar que va ser ell qui va donar les *Regles* i també qui va buscar-los protecció econòmica en la persona de Raimunda Desvalles, baronessa de Sabassona, tal com consta en un missatge del mateix pare Esteve a aquesta senyora, datat a Igualada el 14 d'octubre de 1826, en què li demana que sigui la padrina de les germanes. En la carta enviada a Joaquima diu: «Y digalí ab gracia que queda feta Padrina de las Monjas» (núm. 185, Igualada 15 d'octubre [1826]). La baronessa va acomplir amb el seu padrinatge i els va comprar unes casetes a la vora de la capella de Santa Eulàlia.

La relació d'ambdós va més enllà de l'estrictament oficial, o la del pare espiritual, com ho demostra una de les cartes en què la felicita pel naixement del seu nét i dóna consells per a la criança, basant-se en les Sagrades Escripures: «He rebut la sua, me alegro del bon part de la nora, y á ella, á vostra mercè, y á tots los ne dono la enhorabona, y procuren ser agrahits á Deu. La nora, que ab los demes cuydarán de encomanarme á Deu, no sia delicada: per gens que puga, ques' crie lo Lluiset com Sara a Isaac,⁴⁷ com Anna á Samuel;⁴⁸ quem' crega, que aixis ho claman fortament los pares S. Ambros, S. Basili i S. Gregori.»⁴⁹ (núm. 180, Vic 3 de [juliol] de 1824)». I a la mateixa carta: «Si son fill te paper, portin un poch.»

El pare Esteve va ser el confessor i el director espiritual de Joaquima, però també l'artífex final de l'orde de les vedrunes, i a més, com ja hem dit, amic i confident.

47 Gènesi 21,7.

48 Samuel, 1,23.

49 Sant Basili és un dels quatre pares de l'Església grega, sant Ambrós i sant Gregori ho són de l'Església llatina. Tots tres són doctors de l'Església. Sant Gregori va tenir molta influència en la forma de la teologia trinitària, fins al punt d'anomenar-lo el «teòleg trinitari». Sant Ambrós, en *Nebot el Jezraelita*, parla del salm 8,3, en referència als lactants: «A les boques dels infants i dels lactants trobareu perfecta lloança.»

Tenim un altre gruix de cartes adreçades a diverses religioses de la seva comunitat: Josefa Fuster, Veneranda Font, Mercedes Masjoan, Francisca Passarell, Maria Casanovas, Maria Sabatés, Catalina Vidal, Josefa España, Raimunda Ribas, i alguna d'adreçada a les novícies. Joaquina es va anar traslladant d'un institut a l'altre fins quasi al final de la seva vida i, des d'allà on es trobava en cada moment, els transmetia la seva religiositat i també els donava ordres de com calia fer les tasques amb què es guanyaven la vida, ja fos l'ensenyança, la cura de persones malaltes o les labors de costura. En aquestes cartes se'ns presenta una dona forta i decidida, com ja hem vist en les anteriors, preocupada en primer lloc per l'espiritualitat de les germanes. Transcrivim sencera aquesta carta, escrita en la visita que va fer a Cardona per veure el nou centre d'ensenyament i hospitalari, que va dirigida a la mare Josefa Fuster, superiora de la casa mare, per tota l'espiritualitat i misticisme que respira:

«Caríssimes i estimades filles: Arribarem amb cabal salut, tenint un feliç camí, gràcies al Senyor.

Filles, no vos olvideu de lo que sabeu [que] desitjo: que es, siem juntes i unides en amar més i més Nostre Senyor i mestre Jesucrist. Sí, filles, no nos parem; volem en la muntanya més alta a veure si, apartades de lo terreno, sols vivim en los braços de la creu. No dubteu que sent així nostre desig en la creu, enmig de les amargures trobarem lo més sabrós de lo dolç en les dolcíssimes llagues de l'Espós enamorat de les ànimes justes que a Ell recorren. I aixís, filles amades, despulllem-nos de tot lo que no és agradable a Déu, i en la font celestial del centro del Cor de Jesús quedem totes vestides del vestit de la sua santa gràcia. Juntament encènguia los nostres cors del seu divino amor, com li suplico. Vostre humil i flaca Mare espiritual» (núm. 89, Cardona, 4 maig 1832).

Aquesta, que és la primera carta de la correspondència que es conserva que dirigeix a les germanes, és una invitació a l'espiritualitat i a l'amor a Crist, amb la profunda convicció que els patiments de la terra es convertiran en glòria a l'altra vida.

Escriviu una carta a la germana Francisca Passarell —una de les que va emigrar a França amb ella—, en què després d'animar-la en la tasca docent que està duent a terme, l'adoctrina en l'amor diví i en la seva entrega definitiva: «Y, si con una persona terrena deseamos tanto corresponderle, ¿qué hemos de hacer por nuestro amado Dios, sino [darle] todos los afectos de nuestro corazón, respiración, deseos... todo, todo, y por todo, ser del Amado de nuestra alma? Así, hija mía, después te dirá el Padre: «sí, sí, sí», y te pondrá el «vestido

encarnado» porque tu corazón todo es llamaradas de fuego. Así sea.» (núm. 94 [novembre-desembre,1843]). Malgrat que Ana M. Alonso explica que l'expressió «vestido encarnado» fa referència a un estat de l'ànima en què tot és amor,⁵⁰ i que l'amor inflama, l'amor és foc —com trobem en moltes referències literàries—, en aquest cas podria ser també un símbol de l'Esperit Sant, que es representa en una llengua de foc, i de la qual Joaquina és molt devota, com bé sabem, seguint les directrius del Concili de Trento.

Dos dies abans de Nadal, felicita la congregació de l'hospital de Solsona en una carta dirigida a la mare superiora, Maria Casanovas. Aprofita per animar-les en l'amor a Jesús, en una clara relació de mare espiritual de totes elles: «Pues, amades filles, procurem assacudir de nostres cors lo que podria impedir lo pur amor de nostre enamorat Jesús, que tot és amor i vol comunicar-se amb nosaltres per medi de l'amor [...] nostra voluntat sia tota per Jesús; nostres potències i sentits sien tots per lo Senyor. I si tot ho tenim donat a Déu, no podrà lo bon Jesús deixar-nos de visitar» (núm. 95, Vic, 23 de desembre de 1844).

El simbolisme del foc abrusador com amor envers la divinitat és present en molts dels escrits dirigits a les religioses: «I, tenint vosaltres ganes de correspondre a l'amor de Déu, clamareu de continuo [que] vos encénquia amb lo foc del pur amor» (núm. 98, Vic, 15 maig 1845). «Ojala nos encuentréssem totes enceses de l'amor del mateix Senyor i, enceses totes, cridéssem o publiquéssem amor i més amor de manera que poguéssim encendre tot lo món» (núm. 108, Vic, 27 novembre 1846). Aquest simbolisme del foc arriba fins al punt de llegir en una d'elles: «I ojalá después sapigués que en lo sant hospital de Solsona apareixia que s'hi havia posat foc» (núm. 97, Vic 26 de març de 1845).

Vol estar assabentada de tot el que passa i demana contínuament per les germanes. Aquesta manera de ser i de fer d'ella l'hem vist també en la correspondència dirigida al fill, Josep Joaquim. En aquesta línia, és prou suggeridora la que li adreça a la mare Maria Sabatés, fent valer els seus drets de controlar i vigilar el que passa a les diverses cases. Es queixa, d'una manera molt espontània, de no rebre notícies no tan sols del dia a dia de la comunitat de Vic, sinó tampoc dels seus fills: «Estoy con mucho cuidado por no haber tenido contestación, tanto de ti como de la madre Josefa de san Pablo. Era muy del caso que me hubieses escrito. Siempre, tú por tu parte, cuando te escriba, luego contéstame, porque así sé no hay novedad. Mañana hará quince días marché de esa, y aún nada sé de ninguno. ¡Vaya, que es cosa fresca! No sé qué pensar, porque, aunque las dos

50 Alonso, Ana M., (1968) *op.cit.* p. 244, nota 3.

hubiéseis estado enfermas, había una hermana para escribir... Ni se sabe si mi hija Inés ha llegado buena; ni si habéis cuidado de lo [que] os escribí de sacar los desposorios de mi hijo» (núm. 109, Barcelona, 10 de gener 1847).

Aquest neguit per rebre notícies de les integrants de la comunitat és molt sovint present en l'epistolari: «Hoy me han dicho que a veces los correos llegan a ésa. Yo no escribía, porque me habían dicho que no entraba nadie; y he pensado mucho ¿cómo no me escriben ellas?» (núm. 137, Barcelona, 8 de gener 1849), però els retrets no van tan sols dirigits a les germanes sinó també, quan ho creu convenient, a algun càrrec eclesiàstic: «Dirás a mossèn Francisco que no sé si és viu o mort; jo ni [l'he] oblidat, i ell crec que sí, pues que ni recados n'hi merescut» (núm. 161, Vic, 5 desembre de 1850).

Cal pensar que amb els seus continuats viatges d'una comunitat a l'altra, l'única manera que tenia per seguir el dia a dia era a través de les cartes. En gairebé totes, a més de preguntar per una o altra religiosa, els demana que li escriguin i li expliquin el que passa a la comunitat, els seus pensaments, el seu estat d'ànim... De vegades, com hem vist més amunt, tenen un to una mica insistent, segurament a causa del tarannà actiu de Joaquina. Aquest costum que ja tenia la fundadora d'anar a totes les cases una o dues vegades l'any, amb la intenció de veure com funcionaven, tant físicament com espiritual, serà recollit en les *Regles* del pare Claret de 1850.

Les exhorta a preguntar, a ser humils, a fer penitències i novenes, tal com respon a una religiosa «tenui sempre l'afecte en practicar la comunió espiritual», «Sí, primerament ben humils, que la humilitat ha de néixer del centro del cor», «Vamos juntas a adorar al buen Jesús», «Si no habéis hecho el septenario del Carmen, lo haréis; y si acaso, haréis otro», «No feu més que el dejuni el divendres... això per les que són fora del noviciat» (núm. 159, Vic, 9 d'octubre de 1850). A les que estan a l'hospital, els recorda que no han de sortir, atès que així ho diuen les *Regles*: «Te digo que [no salgáis fuera porque] en casa hay iglesia y también funciones el domingo por la tarde; no os mováis para nada. Como que en el librito de las reglas está ésta, no lo hagás más, ni en ninguna casa tampoco. Vuestras obligaciones son estar en casa con los enfermos y trabajar por la casa. Haciéndolo así, nadie te dirá nada; de otra manera, habrá quien te corregirá pues que todo se nota en las hermanas» (núm. 163, Barcelona, 10 gener [1851]). Aquesta va dirigida a la mare Josefa España, superiora de l'hospital d'Olot, i fa referència a algunes germanes que assistien a missa en una església, que no era la de l'hospital.

Així, doncs, veiem, un cop més, que es preocupa de la seva vida espiritual. Però també percebem que és una dona que toca de peus a terra i es preocupa per l'economia. Ens consta, per cartes enviades al fill que, tot i haver-li deixat totes les seves possessions, segueix preocupant-se de la seva economia, com ja hem vist, però també descobrim, en les cartes dirigides a les religioses, la situació econòmica en què es troben, el que s'ha de pagar o el que s'ha de cobrar: «Que si viene otra carta, que no la paguen, pues [sería] pagarla dos veces; que [lo] diga al cartero de Olot» (núm. 119, Olot, 18 d'octubre de 1847), «La hermana Margarita no llevó más que cuarenta libras; digo cuarenta libras, y aún no se si eran, que después el ecónomo de Gombrey⁵¹ me remitió dos onzas de las que le hice recibo y, [hasta] que yo no vea el recibo de dicho párroco, no se puede entregar» (núm. 147, Barcelona, 11 d'abril de 1849), «Le darás cinco reales de vellón y dos cuartos» (núm. 153, Barcelona, 7 de gener de 1850), «Hija, la guarnición de vainas y botones para hacer flores, su precio no es menos de cuatro duros y medio, y no menos» (núm. 154, Barcelona 27 de gener de 1850) i «Ya sabes que tengo recibidos algunos duros de la Francisca: diez que yo debía a doña Rita, y veinte que remito con aquello que remití» (núm. 155, Barcelona, 5 de febrer de 1850).

Parla dels diners que han de portar les aspirants a la congregació: «Ciento cincuenta libras y la ropa» (núm. 165, Barcelona, 18 de gener de 1851). «Jo ja hi escrit al pare Josep de Sant Joan de les Abadesses que los digués que les hermanes se quedarien les cinquanta lliures per l'hermana Maria del Gobilà [i] que ne parlés a son pare, que d'est modo tot estaria corrent» (núm. 123, Barcelona, 21 de gener de 1848). També parla dels diners que s'han de tornar, en el cas que no es quedin: «La podrían acompañar con el caballo de Jaime, y lo que costare podéis descontarlo del dinero de ella» (núm. 120, Olot, 24 d'octubre de 1847), en referència a una novícia que, en no estar bé de salut, la torna a enviar cap a casa.

Una part de l'economia és la que reben dels encàrrecs de costura. Disposem d'una bona quantitat de correspondència que ens informa del tipus de labors que feien: «Junto te remito quince canas de tela para hacer tocas, mil alfileres para coser [y] una llave para atravesar [d]e [l]a enfermería al noviciado que me la [he] encontrado en la faltriguera» (núm. 151, Barcelona, 28 de desembre de 1849), dirigida a la *madre* Maria Sabatés, mestra de novícies. En una altra carta llegim: «Te remito la seda de Arbucias y el cañutillo; otro día te diré

51 Es tracta del municipi de Gombren o Gombreny, a la comarca del Ripollès.

lo que ha valido la seda, lentejuelas y cañutillo (núm. 162, Barcelona, 30 de desembre de 1850), «con los tres duros[que] me enviaste [he comprado] las hojas de flores, las piedras, una docena, y lo demás, cañutillo del oscuro y del otro (núm. 146, Barcelona, 30 de març de 1849), «Lo que me han llevado, y no sé quién, una camisa para hacer para ella, y dos duros por las basquiñas de bayeta» (núm. 140, Barcelona, 4 de febrer de 1849), «Hija, me dirás como está la guarnición de mantilla, que es de ésta de Barcelona (¡tanto tiempo que la tenemos!)» (núm. 143, Barcelona, 27 de febrer de 1849). Totes aquestes cartes van adreçades a la mare Maria Sabatés, atès que, en ser la mestra de novícies, era també l'encarregada de les labors. Hi trobem la preocupació de la fundadora envers el mestratge tant de les habilitats manuals i intel·lectuals com espirituals.

Ella dóna instruccions de com s'han de fer les labors i, en cas que no surtin tal com creu que ha de ser, els explica la manera de fer-ho: «A l'haver mirat amb la mare Veneranda i amb la hermana Antònia la gornició i vel [que] enviaves amb la capsa, han mirat que tot ha sigut esguerrat, i que ha sigut per no hever entès bé com havia de posar-se lo patró, es [a] dir, lo patró [amb] lo què féreu lo vel havia de ser per tot, per tota la gornició i la primera porció del vel; i, después, per acabar de brodar el vel, l'altre patró més estret i als costat[s] mig pam de cada costat del vel, s'hi embasta lo patró per fer gornició a cada costat del vel... Brodareu el vel i aixís de passarà lo brodat de nou a baix i podrà passar millor. Lo posar lo patró fent de fer anar lo més dret del punt a la banda de la puntilla que també no ho havien fet bé. Lo que teniu brodat s'horà d'acabar aixís; enviarem lo restant que hem fet de dibuix, com hem fet lo que tenim en esta; però lo vel lo faràs com te dic» (núm. 103, Barcelona, 15 de gener de 1846). Com que totes les cartes que ens parlen de les labors que realitzen estan dirigides a la mare Maria Sabatés, podem entendre que eren elles les que s'ocupaven d'aquesta tasca.

També tenim testimoni de la seva inquietud pel fet que no hagin fet bé l'hàbit i mostra la seva ferma voluntat que no es canviï res. En una altra carta, també a la mare Maria Sabatés, llegim: «Hija, ni tú ni la hermana Clemencia estáis muy distraídas; primeramente, que la hermana Paula llevó un escapulario tan largo, que lo es tanto como el vestido; y segunda ¡que tantos que me habéis visto cortar! Tanto ha de ser largo delante como detrás, las hojas del escapulario todas dos iguales, porque a veces se puede cambiar, y así la hoja de delante se pone hasta el cuello y está decente si la toca se levanta. Por fin,

quiero los cortéis iguales como yo lo hago siempre; la madre Josefa ya lo sabe, y también la hermana Clemencia. No quiero se varíe nada por pensar que es mejor una parte más larga que la otra» (núm. 154, Barcelona, 27 de gener de 1850). Sabem que l'hàbit va ser modificat el 1848 pel bisbe Casadevall,⁵² a petició de les mateixes vedrunes, i que una de les demandes que se li havien fet era la d'un escapulari llarg; per tant es pot entendre la seva ànsia perquè l'hàbit fos tal com havia quedat aprovat. A més, es buscava que fos funcional per al tipus de vida que havien de portar i per a les tasques a les quals es dedicaven.

Quan escriu a una o altra religiosa, pregunta sempre per les que viuen a la mateixa casa, i, en moltes ocasions, els dona notícies dels familiars. Coneix bé totes i cadascuna d'elles i, de vegades, fa un apartat per a una o altra. En aquest sentit, n'és un bon exemple la carta 146, enviada des de Barcelona, amb data 30 de març de 1850, a la mestra de novícies, en la qual es dirigeix a l'*hermana* Carmen, i li diu que li portarà un Sant Lluís; a l'*hermana* Francisca l'anima a aprendre ràpid a llegir, i a l'*hermana*⁵³ Juana s'alegra que ja n'hagi après i hagi escrit la seva primera carta.

En el seu neguit per la salut de les germanes, els recomana una dieta o una altra, segons l'edat i la malaltia, si és el cas. Ella mateixa assegura que «lo Señor mos mana que també mirem per la salut», perquè d'altra manera no es pot tenir cura dels qui no en tenen. En la carta dirigida a la germana Mercè Masjoan, que era aleshores a l'hospital de Solsona, diu amb un cert to irònic: «Li diràs a la mare Maria que si comprèn que, estant alguns dies a Cardona, se posarà bona, que ho faci; però lo[s] seus vòmits són lo menjar tanta verdura i menjar només tocino; si ella se fes com una germana que no té salut, alguns dies, crec [que] s'adobaria. Ja li pots llegir la present, que en ser de major edat la naturalesa se muda. Aixís és amb ella, tant hort de cols i d'herbes ha fet el seu ventre, que és menester que ara lo contempli un poc» (núm. 145, Barcelona, 23 de març de 1849). Envia els medicaments necessaris per a les germanes, tal com es desprèn de la carta enviada a la mare Maria Casanovas: «Dies hi ha que vaig rebre una carta vostra [i] amb ella vaig saber que esteu bones i l'*hermana* Rosa amb les febres; m'afiguro que a les hores de la present ja haureu vist la mare Teresa de Cardona, lo que li entregàrem un remei per les febres, remei segur» (núm. 142, Barcelona, 6 de febrer de 1849).

52 Sala, Bernardo (1861), *op.cit.*, p.15. No obstant això, Alonso Fernández, Ana M. (1968), *op.cit.*, p.188, nota 41, assegura que l'escapulari llarg va ser concedit abans que Casadevall fos nomenat bisbe.

53 Deixem *hermana* i no «*germana*» perquè així consta en el text.

Desitja que les germanes estiguin contentes i malda per saber si realment ho estan: «Me diràs si estàn totes les hermanes contentes» (núm. 157, Figueres, 24 de maig de 1850), «Están muy contentas, gracias a Dios» (núm. 93, Perpinyà, 10 d'octubre de 1842) i les anima a estar-ho: «Has de estar contenta y alegre de todo». «Ja confio [que] haureu passat les festes de la Pasqua de Resurrecció amb tranquil·litat i alegria» (núm. 97, Vic, 26 de març de 1845). «Estem molt contentes totes les hermanes» (núm. 128, Barcelona, 4 de març de 1848), «Procura a deixar les hermanes contentes i que escriguen» (núm. 132, Vic, 24 d'abril de 1848). Demana a Déu que «de contento, alegría y constancia sean llenos nuestros corazones» (núm. 104 [1846]), amb la creença que el que es fa amb alegria surt millor. Sembla que una de les qualitats que ornaven Joaquina era la seva alegria, i així ho recorden aquelles que la van conèixer.⁵⁴ Aquesta gairebé obsessió per l'alegria contrasta amb la tendència del segle XIX a la melangia i el romanticisme, però, en canvi, sí que coincideix amb el gust per la meditació propi de la seva època.

També per l'epistolari sabem que, en el cas que les aspirants no complissin les regles i no obeïssin la superiora, se les acomiadava de l'orde. Aquest és el cas de la carta adreçada a Juan Draper, director de la Casa de Caritat de Barcelona, en la qual li manifesta que una de les aspirants ja no està amb ella: «Esta Teresa Adam no es hermana, pues debe volver al lado de su madre o bien con sus parientes o hermanos. Pues que ya sabe ella que, por ningún término, no puede estar entre hermanas; pues que desde el principio de estar en esta casa de caridad, ya no había hecho ninguna obligación de nuestras obligaciones, y muchos han sido los transtornos [que] ha tenido la pobre, mi amada madre Veneranda... Nosotras tenemos que, habiendo alguna hermana que no haga caso de las correcciones de la superiora y falte a sus deberes, que ya se ha de sacar; y así es, que mucho tiempo antes se había de haber sacado... que puedo decir, que la falta de salud que tiene mi hija Veneranda es de los muchos motivos de transtornarse que ha tenido con dicha Adam» (núm. 91, [Berga] 11 de febrer de 1840). Sembla que aquesta senyora havia demanat a la Junta de la Casa de Caritat uns diners que es pagaven en cas que una de les germanes estigués malalta. Joaquina acaba la carta dient-los que no estan obligats a pagar res, atès que Teresa Adam ja no forma part de la comunitat de les vedrunes.

Però no és aquest l'únic testimoni que ens ha llegat. En la carta 106, dirigida a la mare Maria Sabatés, també trobem referències a una altra novícia

54 Alonso, Ana M. (1968), *op.cit.*, p. 304.

que ha de deixar l'Institut: «Con la adjunta tengo escrito a la madre Josefa, relativo de lo que se ha de hacer con la hermana Teresa del Carmen... que es del caso entregar dicha hermana a sus padres, y pronto, antes no hubiera en el noviciado alguna tribulación más pública. Y así, [que] se le quite el santo hábito con toda quietud y, si puede ser, que nada las novicias conozcan; pero entregadla a su madre y hermanos. Tiempo hace que conozco no haría nada entretenerla más. Dios lo bendiga todo. Vale más hacerlo ahora que después» (núm. 106, Borges Blanques, 17 de juliol de 1846). Parla aquí que es tregui l'hàbit a una de les noies que ha de marxar de la comunitat. L'hàbit es donava a aquelles noies que havien demostrat que servien per romandre a la comunitat religiosa i, d'alguna manera, era allò que les designava com a pertanyents a un institut religiós. A l'inici, quan les religioses no feien els vots públics, portar l'hàbit era el senyal inequívoc que formaven part d'una comunitat per pròpia decisió. Però, a més, era una manera de posar distància entre elles i els malalts que cuidaven i, alhora, els donava superioritat moral, segons diu la mare Paula, superiora de la Casa de Caritat de Vic.⁵⁵

Joaquima té cura de totes les novícies, les coneix i decideix quines de les postulants a entrar a la comunitat poden formar-ne part. No vol moltes novícies, sinó bones novícies. La seva actitud queda clara en una de les cartes dirigides a la mare Veneranda Font, en la qual explicita les característiques que cal que tinguin: «Amada hija, en lo que me dices de pretendientes, ya las puedes despachar todas. No quiero más que aquellas que no lleguen a los veinte años, o bien que no pasen muchos, con el bautismo en las manos que co[n]firme la edad que tienen; y después que sepan bien de leer y lo mismo el latín, saber de coser, hacer media, y buenas costumbres, y otras circunstancias que mucho conviene; que sean criadas no quiero, porque tienen a veces mal resultado. Por fin tantas que dices hay de pretendientes, ya puedes dar los despachos a muchas, pues que tenemos de arreglar mucho las que tenemos, y por lo mismo, nos hemos de mirar mucho en la[s] que tomaremos» (núm. 93, Perpinyà, 10 d'octubre de 1842). En aquesta carta ens transmet molta informació sobre el tipus de germanes que volia en la seva congregació: joves, per poder-les modelar millor, amb una base cultural, coneixedores dels treballs manuals i amb una aptitud pràctica per al treball, ja que algunes d'elles es dedicarien a l'ensenyament i, per tant, necessitaven tenir coneixements previs. Aquest requisit xoca una mica si tenim en compte que en el segle XIX l'analfabetisme estava molt

55 *Relaciones A*, p. 63, Arxiu de la Casa Generalícia. ACG.

estès, sobretot entre les dones; tan sols algunes pertanyents a les classes benestants tenien accés a la cultura. Això també fa pensar en una altra contradicció: quan funda l'Institut ho fa, segons diu al bisbe Corcuera en demanar-li permís, per tal d'acollir les que són pobres i no tenen altre convent on anar, i costa de creure que les pobres tinguessin accés a la cultura. A més, tenim constància, per una altra de les seves cartes, de la preocupació perquè les que aspiraven a formar part del seu Institut aprenguessin a llegir i escriure: «Hija, la hermana Narcisa que procure con las novicias que aprendan de leer y escribir, que mucho conviene» (núm. 117, Ribes, 2 de juny de 1847). Una altra condició fa referència a la manera de ser: «Dios me dé paciencia e hijas con un genio dulce, con virtudes» (núm. 92, Perpinyà, 3 de setembre de 1842), «que sean humildes y dóciles para todo, que Dios a los soberbios los separa de El y a los humildes les da su Corazón» (núm. 117, Ribes, 2 de juny de 1847). I l'últim requisit és tenir salut, condició que, encara que no la trobem en la carta 93, en tenim testimonis en la que dirigeix a la mare mestra de novícies, Maria Sabatés: «[En un] altre correu te parlaré de l'hermana Maria de l'Angel, però mentrestant ja li podries dir que no podent fer los dejunis no podrà ser hermana» (núm. 123, Barcelona, 21 de gener de 1848).

També disposem d'una carta que ens dona testimoni d'una germana, segurament encara jove, que estava repetidament malalta, i, a causa d'això, la tornen a enviar cap a casa seva: «Me dirás que hace la hermana Celedonia que, es claro, no le prueba el ser hermana y Vic. Seguramente Dios la quiere al lado de su madre para su consuelo» (núm. 110, Barcelona, 23 de gener de 1847). Dos mesos més tard tornem a trobar referències a aquesta noia en una altra missiva dirigida també a la mare Maria Sabatés: «No te olvides de pedir a la Celedonia que te de los caminos,⁵⁶ y que no lo haga más. Que se ponga cuando quiera el vestido de seglar, porque después no se resfríe» (núm. 114, Barcelona, 24 de març de 1847). Aquesta condició es pot entendre si es té en compte que, per mantenir-se, s'han de dedicar al treball, ja sigui manual, sanitari o de l'ensenyament, i amb poca salut no els seria possible.

Tanmateix, tenim un testimoni referit a la germana Mercedes Bando del Santísimo Sacramento.⁵⁷ Sembla que, en entrar a la comunitat com a aspirant, va caure malalta, per la qual cosa a la fundadora no li va semblar oportú que prengués l'hàbit, tal com aquella demanava. Ara bé, li va recomanar que fes un

56 Fa referència al llibre de regles i disciplines que tenien totes les novícies.

57 Sala, Bernardo (1861), *op.cit.*, p. 29.

septenari a la Mare de Déu del Carme per tal que l'ajudés; al poc temps es va restablir i va poder vestir els hàbits. En arribar el moment de professar i fer els vots, va tornar a caure malalta, i, novament, Joaquina li va dir que es recomanés a la Mare de Déu del Carme, i, passats tres dies, la malaltia va remetre. Al cap d'un any va tornar a recaure, i aquest cop va morir, tal com la mateixa germana Mercedes havia predit, el dia de Sant Josep, de qui era molt devota. Per tant, aquest cas contradia el que hem dit més amunt, alhora que denota una gran fe en la intercessió de la Mare de Déu del Carme.

I, finalment, posa una barrera a les serventes per poder formar part de la seva congregació, possiblement amb la idea que busquin refugi en la comunitat religiosa per acabar amb la duresa de la vida que tenen, i per por que entrin a formar part de l'Institut no per amor i vocació, sinó per cercar una vida més còmoda.

Envia també correspondència a les novícies, adreçant-se a algunes en particular per preguntar-los quin és seu estat d'ànim. La germana Catalina Vidal recorda una carta, molt possiblement del juny de 1849, quan ella era novícia, en la qual els explica que les estima i desitja la seva santificació, les anima a imitar les virtuts del Cor de Jesús i menciona que han estat escollides per a l'ensenyament i la cura dels malalts. També les exhorta, en qualsevol moment de dubtes, a dirigir-se a la mare mestra perquè ella les aconselli. No hem transcrit la carta perquè no existeix l'original, sinó un redactat de la germana Catalina Vidal segons el record que conservava (núm. 150, [juny de 1849]).

Per últim, hem de citar, per la importància que té, la carta adreçada a Joaquina de Vedruna escrita per sor Paula Vives, segona superiora general de les Hermanas de la Caridad de Santa Ana, congregació fundada el 1804 (núm. 208, Ossa, 14 de maig de 1848. Santo Hospital). És una proposta de reunificació dels dos ordes religiosos, atès que ambdós es dedicaven als hospitals i a les cases de caritat. Aquesta reunificació suposava, a més de l'obediència als bisbes, un noviciat federal i unes regles unificades. Sor Paula Vives creia que aquesta unió ajudaria a tenir més èxit en els seus anhels per ser útils a la societat. Crida l'atenció aquest fet que és, a la nostra manera d'entendre, un avenç en aquest tipus d'ordes religiosos. Sor Paula Vives pensava, equivocadament, que el papa ja havia aprovat les *Regles* de les religioses terceres de Maria Santíssima del Carme, però aquesta aprovació no va arribar fins al 1880. En la seva carta parla de diversos ordes religiosos femenins que es dedicaven a la caritat i de diverses germandats, que correspondrien a tot un seguit de grups de dones que s'ocupaven d'ajudar en els hospitals i que no es van constituir

en ordes religiosos. Malauradament, no s'ha conservat la resposta de la mare Joaquina de Vedruna. Totes aquestes germandats de què ens parla sor Paula Vives corresponen al moment que es dóna aquest fet, ja que sabem, pels estudiosos d'aquesta època de la història, que a la segona meitat del segle XIX els instituts religiosos femenins eren molt nombrosos, i els corrents missioners i de catequesis van tenir una revifalla, segurament com a reacció a la política anticlerical de la primera meitat del segle XIX. A més, l'Estat s'havia empobrit, mentre que l'Església, gràcies als testaments, va ser beneficiària de cases i de fortunes, i supliren el dèficit que tenia l'Estat referent a serveis socials, com eren hospitals, escoles i ajut als sectors més marginats.

Encara que no hem volgut transcriure totes les seves cartes, publicades en diverses edicions, que aquí hem citat, podem fer-nos una idea del tipus de dona que era Joaquina de Vedruna.

En els escrits es distingeix una dona que toca de peus a terra, tot i la seva marcada espiritualitat, ja que es preocupa per l'economia, no tan sols de la comunitat, sinó també de la seva família, fins i tot després d'haver pres els hàbits. De caràcter fort, emprenedora, molt activa, intuïtiva i molt pràctica. Sap el que vol i no para fins a aconseguir-ho, i el seu dinamisme la porta a actuar de manera impulsiva en algunes ocasions. Reflexiona sobre les coses, però demana urgència en l'actuació. Quan està convençuda del que s'ha de fer, ho porta fins a les últimes conseqüències, i en tenim bons exemples: quan encara té filles petites, la pot més el fet de posar-se al servei dels necessitats. Per tant, deixarà les dues petites amb el fill gran i la seva esposa, Roseta. Més tard en tenim un altre exemple quan la seva filla Teodora s'enamora d'un noi, l'Andreu Solallonch, que ella pensa que no li convé. Així, doncs, farà tot el que calgui per separar-los, fins i tot arriba als tribunals.

Però no tan sols en la vida familiar, sinó que en el seu vessant de fundadora també posa condicions, com és el cas d'algunes fundacions, a les quals demana que, juntament amb les nenes sense recursos familiars, puguin tenir nenes que paguin per l'ensenyament, conscient que era l'única manera de mantenir l'economia.

És curiosa la seva especial atenció a les nenes. Fins a aquell moment tan sols les filles de les classes altes tenien accés a l'ensenyament, i a les escoles s'ensenyava, a més de llegir, costura, basant-se en la idea que aquesta era la tasca que haurien de fer a la vida. Joaquina s'adona que cal una societat més preparada i, per tant, no accepta la marginació a la qual estaven abocades les

dones. És —podríem dir— una religiosa moderna de l'època, avançada al seu temps, la qual cosa xoca una mica amb la mentalitat carlina que tenia tota la seva família. Però, molt possiblement, la seva voluntat resolutiva, pràctica i amb una consciència clara de la realitat social va constituir el motor que la va empènyer a crear escoles per a nenes.

A més, podem veure en la seva manera d'actuar una confiança absoluta en les dones. S'hi sent còmoda, els dóna responsabilitats i creu en el seu criteri. En el cas de les germanes, en tenim testimoniatge a través de l'epistolari: encarrega la formació de les novícies a Maria Sabatés, i en moltes cartes els diu que quan tinguin qualsevol dubte parlin amb la mare Sabatés, que els el solucionarà i els donarà resposta a tot; posa en mans de Veneranda Font la Casa de Caritat de Barcelona durant vint-i-dos anys. Però no tan sols confia en elles, sinó que, quan deixa les filles petites, a qui realment les encomana no és al Josep Joaquim, sinó a la Roseta, amb qui també té una relació de mare i filla. No és el mateix en el cas del fill, amb qui, tot i que li parli com a tal, es deixa entreveure un tracte d'hereu: no podem dir que se'n malfici, però sí que li recorda les seves obligacions d'hereu de la família, més que les de pare. Aquesta mateixa manera de veure les dones és, molt possiblement, una de les causes, entre d'altres, que esperonaren Joaquina a crear escoles per a nenes, perquè confiava en el bon fer de les dones.

Vol rapidesa en les actuacions, i ella mateixa és diligent en els seus propòsits; però, de vegades, sap esperar, com ens ho demostra el fet que es casés amb Teodor, per bé que la seva voluntat des dels dotze anys era ser carmelita, encara que va acabar fundant un nou orde sota l'advocació de la Mare de Déu del Carme.

Pertany a una família benestant, tant per naixement com per matrimoni, la qual cosa, molt possiblement, li obriria algunes portes a Catalunya i en els seus exilis. Ella mateixa ho reconeix en les cartes, quan busca influència per al seu fill, ja sigui per trobar-li feina, ja sigui per treure'l de la presó, malgrat que no ho aconsegueixi.

També és curiós que cap de les filles, que van entrar en diversos convents, formessin part de la seva comunitat religiosa. I aquí cal dir que, quan prengueren els hàbits, triaren aquelles comunitats religioses adients a la seva classe social. Vallbona i Pedralbes havien estat comunitats religioses a les qual s'entraven amb dot, motiu pel qual no totes les que tenien vocació religiosa podien anar-hi, però les filles de Joaquina de Vedruna pertanyien a aquella classe de la burgesia benestant, encara que —com bé sabem— havien estat educades en la humilitat i la religiositat.

Dos són els objectius que es proposa Joaquina amb el seu institut, a més, és clar, de l'amor a Déu: tenir cura dels malalts i ensenyar les nenes. Si no hagués tingut un caràcter emprenedor, fort i intuïtiu, no hauria aconseguit els seus propòsits i objectius. Encara que el pare Esteve, als inicis, i mossèn Antoni Maria Claret, més tard, li donessin tot el suport, i que tingués l'ajut d'alguns prohoms del moment, ella va haver de tractar amb juntes i polítics, i va haver de signar contractes i establir normes no tan sols per al seu noviciat i les religioses, sinó també per a les institucions a les quals anaven a donar servei. I tot això ho feia al mateix temps que es preocupava de la vida espiritual d'elles, de la formació que rebien per poder respondre a les necessitats socials, de les feines que es feien a casa per poder sobreviure i, en alguns moments, també del fill i la família. I és que, per ella, no hi havia separació, era un tot: les germanes eren com les seves filles, i les tractava de la mateixa manera que les pròpies filles biològiques. Se sentia mare de totes elles, considerava que estaven sota la seva direcció i, per tant, decidia per totes elles: on les enviava i a què es dedicarien. Les filles aniran —com ja hem vist— a Pedralbes i a Vallbona, on es feia una vida religiosa més contemplativa; les germanes del seu orde, en una població o en una altra, tenien l'encàrrec de cuidar malalts i ancians, o ensenyar les nenes.

Joaquina és una dona catalana del segle XIX amb una clara voluntat de servei i una gran espiritualitat. La pregunta que ens quedarà, per sempre sense resposta, és què hauria passat si Joaquina hagués nascut en un país centre-europeu uns segles abans? T'indriem ara una beguina i no una fundadora de les germanes vedrunes? L'esperit era el mateix: el servei a pobres i desvalguts, l'amor a Déu i al pròxim, la convivència en una comunitat, la supervivència a partir del treball. Evidentment, moltes coses la separen d'aquestes comunitats, però també moltes d'altres van en paral·lel.

LES VEDRUNES A TARRAGONA

EL PRIMER EDIFICI

A tesa l'extensió geogràfica a què havia arribat l'Institut de les vedrunes l'any 1854, la Santa Seu va ordenar que cadascuna de les comunitats que estaven instal·lades en diversos punts del país passés a dependre del bisbe de la diòcesi on estava ubicat el centre, tot i que seguia encara vigent el càrrec de director general que tant havia amoinat les germanes, en el moment del seu establiment, a causa de la reforma de les *Regles*, que va fer el pare Claret, sota el bisbat de Lluçia Casadevall.

L'any 1855 les vedrunes es van establir a Madrid; dos anys més tard, a València, i després seguiren les fundacions a Torrelaguna, Alcoi, San Fernando, Écija, Gandia... Entre 1880 i 1888 Paula Delpuig va crear 32 comunitats: 21 a Catalunya, 1 a Castelló, 1 a València, 3 a Andalusia, 2 a Extremadura i 4 al nord d'Espanya. La seva obra va continuar fins a arribar a 111 centres, que se sumaren als 31 fundats per Joaquina de Vedruna.⁵⁸

Tal com havia suposat Joaquina, el 1864, per disposició del Vaticà, va desaparèixer el càrrec de director general, i les decisions es tornaren a prendre dins la comunitat, sense cap agent extern i, per tant, el pare Bernat Sala va cessar en el càrrec. En aquells anys, la superiora general era Paula Delpuig, successora directa de Joaquina de Vedruna. En abolir aquesta figura de director general, la Santa Seu va establir que es creés un Consell de Germanes que ajudarien la superiora general a prendre decisions.⁵⁹ Segons el parer de Paula Delpuig, aquest Consell⁶⁰ va tardar una mica a fer-se realitat, però l'any 1886 ja s'havia creat. Estava format per quatre consultores i dues secretàries. Paga la pena transcriure la carta enviada per Paula Delpuig al nunci Lorenzo Barili, perquè denota la manera de ser d'ella:

58 Alonso Fernández, Ana M. (1971), *Historia documental de la Congregación de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*, t. 2, Vitòria: ed. Vedruna. Apèndix.

59 Alonso Fernández, Ana M. (1971), *op.cit.*, t. 2, p. 220-224.

60 Martín, Lúdia (1991), *op.cit.*, p.109-110.

«Molt estimadíssim Monsenyor: En tot temps tinc present el bondadós i noble cor de Monsenyor, majorment aquests dies que contemplem les penaltats que sofriren Jesús, Maria i Josep en les seves jornades. Com hi he pensat, en els disgustos i pesars que deu sofrir Monsenyor en aquesta cort! Per tant ja he pregat als Sants viatgers que l'ajudin en tot.» Després de signar, hi afegeix una postdata: «Reunida tota aquesta comunitat, que es compon de cent quatre religioses, al Portal de Betlem, pregarem al diví Infant per la Sta. Església, pel St. Pare i per Monsenyor perquè l'ompli del seu sant amor i faci que se'n recordi de l'aprovació de les santes Regles.»⁶¹

Aquesta era la felicitació nadalenca de l'any 1864, on reclamava, un cop més, tal com era habitual en ella, que li fessin cas i, un cop s'hagués creat el Consell General —que tant va tardar segons el seu parer—, seguissin en la feina i aprovessin les *Regles* de la Congregació. Va ser també aquest any que Pius IX la va nomenar superiora general vitalícia.

I, per aquestes dates, encara es va produir un altre fet que toca molt de prop la nostra ciutat. L'arquebisbe de Tarragona, Francesc Fleix i Solans, en buscar qui regentés i posés ordre a la casa d'òrfenes de Maria Immaculada de Tarragona, va pensar en les carmelites de la caritat. Fleix i Solans havia estat promogut per a la seu metropolitana d'aquesta ciutat el 1884 i, quan hi va arribar, es va trobar amb un establiment benèfic estatal, fundat per mossèn Rafel Miralles uns anys abans, que estava en condicions molt precàries.⁶² Aquest seria el que, després de diverses legislacions, va ser refundat per Rafel Miralles i, posteriorment, va passar a mans de les carmelites vedrunes. L'establiment, situat al pla de Palau, número 2, estava dirigit per una directora que ensenyava a cosir les nenes, un director sacerdot i un administrador seglar, elegit pel Consell Municipal, perquè era l'administrador únic d'aquesta casa de beneficència.

Però el Consell Municipal havia perdut en aquests anys molta capacitat econòmica a causa de la devaluació dels diners, la baixa dels censals i l'alça dels preus, i, per tant, els recursos de què es disposava per a l'orfenat eren molt minsos i la situació, molt difícil.⁶³ Aquest fet va provocar que la directora de l'asil presentés la dimissió, la qual cosa va contribuir encara més a l'absolut desordre intern. S'havia de buscar, doncs, una nova directora amb títol de mestra, però els diners de què es disposava per pagar-li un sou eren mínims. En aquesta

61 Martín, Lúdia (1991), *op.cit.*, p.111.

62 Tenim referències d'un establiment benèfic per socórrer i educar les nenes òrfenes i pobres. AHAT Leg. Orfanetes 1110.

63 Instància de Maria Torres i resposta de l'Ajuntament de Tarragona, amb data 5 de gener de 1880. AHAT Leg. Orfanetes 1110.

situació intervingué l'arquebisbe, que va proposar al Consell Municipal unes modificacions en el Reglament de l'any 1836 de l'Asil d'Òrfenes. Finalment, el 5 de gener de 1866 es va arribar a un acord per les dues parts que va quedar signat per Benet Vidal i Gimbernat, vicari general de l'arxidiòcesi, i l'alcalde de la ciutat, Plàcid Maria de Montoliu i de Sarriera, marquès de Montoliu. Aquests pactes establien el que pagarien l'Arquebisbat i la Corporació Municipal, que nomenaria els administradors, el nombre de nenes que podia acollir l'establiment i les persones que en tindrien cura. A partir d'aquest acord que entren les carmelites de la caritat.⁶⁴

L'arquebisbe Fleix i Solans va demanar a Paula Delpuig que es fes càrrec d'aquest orfenat amb la condició que tan sols podien anar-hi tres germanes, i una d'elles havia de ser mestra. En aquells moments a l'asil hi havia vuit nenes; que poguessin acollir-ne més depenia dels ingressos que tinguessin, que consistien en les rendes, el treball de les vedrunes i el poc sou de les feines que poguessin fer les òrfenes i les pensionistes, si era el cas.⁶⁵

Paula Delpuig va decidir acceptar i va enviar la germana Anna Rosset com a superiora i dues germanes més. Al mes de juny de 1866 les vedrunes s'instal·len, doncs, a Tarragona.

La raó per la qual es va decidir sol·licitar-ho a les religioses d'aquesta comunitat era per la bona fama de què gaudien i perquè eren les que costaven menys diners.⁶⁶ Així, doncs, la seva arribada a Tarragona era per pal·liar problemes d'un establiment que ja existia.

Però la situació va seguir empitjorant i les promeses d'arreglar l'edifici vell i en males condicions es van veure frustrades, ja que, a partir de la Revolució de 1868, el Consell Municipal es va inhibir de les seves responsabilitats i l'Arquebisbat tampoc hi contribuïa amb tot el que calia. Així, la nova directora, la germana Maria Torres, va començar a fer-se càrrec, en la mesura de les possibilitats, d'aquella petita comunitat, de les reparacions de l'edifici i de les despeses de l'entitat benèfica.⁶⁷

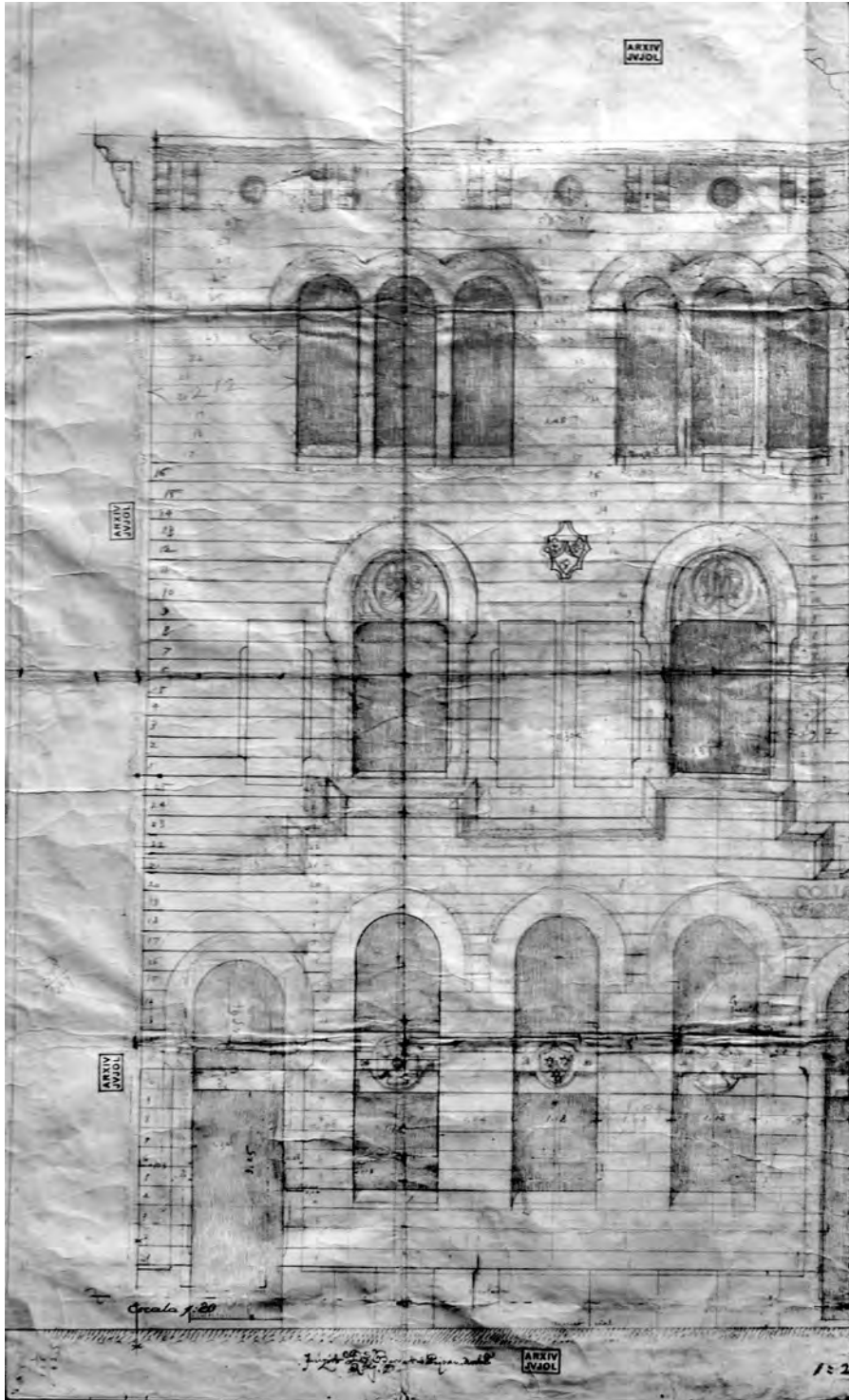
El contracte que havia signat la mare Paula Delpuig preveia l'establiment d'una escola, i tot i que no es conegui la data exacta en què es va obrir, tenim dades que ens indiquen que el nombre de germanes havia arribat a sis, i es

64 AHATLibro de Acuerdos fol. 112-114. Sessió del 9 de juny de 1865. Leg. Orfanetes 1110. Contracte 5 de gener de 1865.

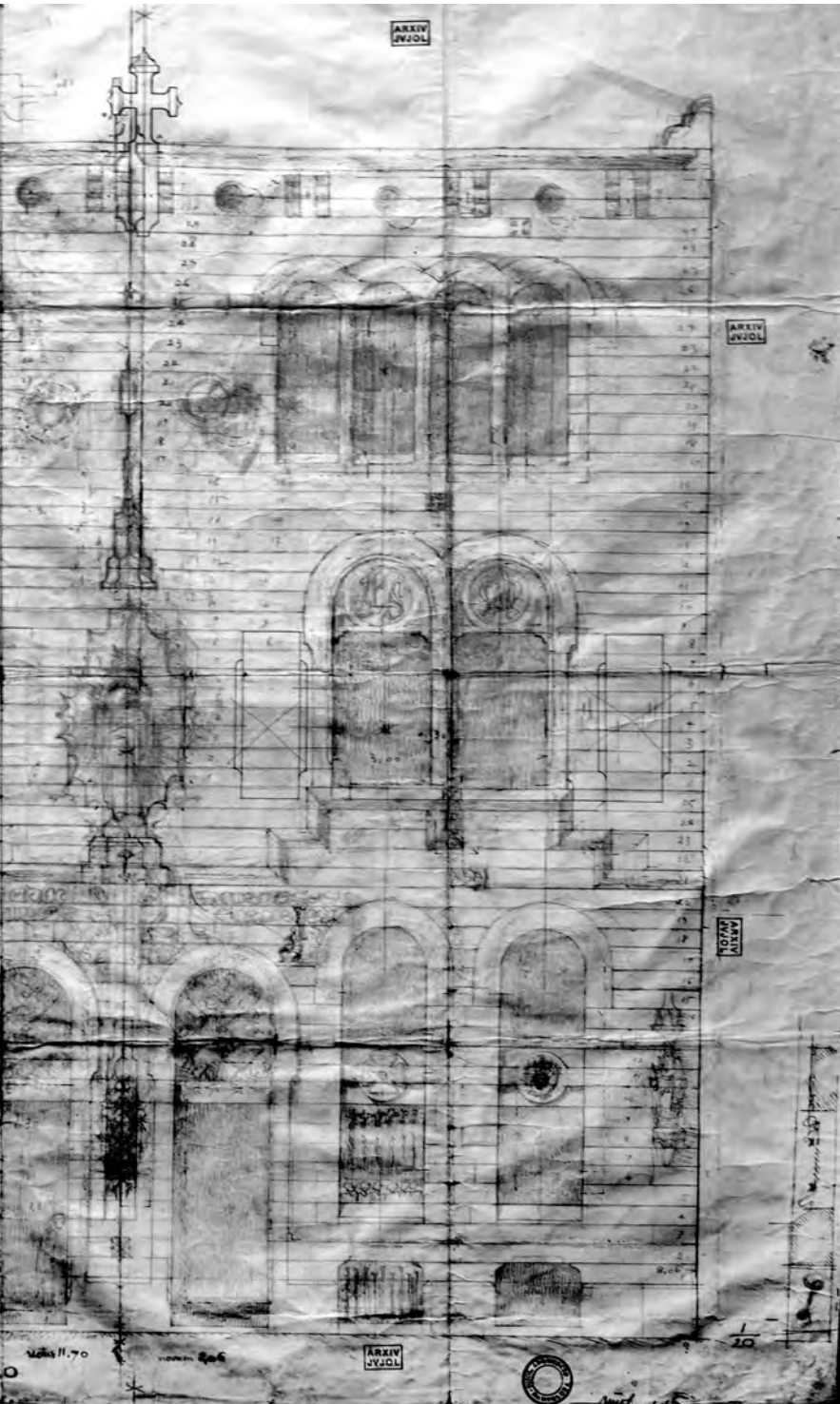
65 Anna Roset (ed.) (1982), *Paula Delpuig. Cartas*. Madrid: Notigraf, p.182.

66 *Libro de Acuerdos* de 1865, fol. 94-95 Cit.

67 AHAT. Leg. Orfanetes 1110.

Dibuix de Josep M. Jujol de la façana del Col·legi. Arxiu Jujol

feien càrrec del parvulari i l'ensenyament primari. Disposem de documents que ens indiquen que en època del cardenal Benet i Zanuy (1875-1876) es van habilitar unes cases al costat de l'asil com a col·legi i internat i es van augmentar els graus en l'ensenyament.⁶⁸ També tenim estadístiques de les alumnes que hi havia al col·legi asil de Tarragona l'any 1889: 79 nenes externes, 24 internes, 67 pàrvules, 40 dominicals i 6 òrfenes, atès que, segons els acords establerts l'any 1866, l'aportació econòmica no permetia augmentar-ne el nombre.⁶⁹

Tarragona durant aquells anys era una ciutat amb clar creixement demogràfic i pocs centres d'escolarització, la qual cosa beneficiava la matrícula en aquesta escola. Molta gent vivia de la vinya i de l'exportació d'alcohols a Europa i Amèrica, ja que va assolir gran importància. Van establir-se comerciants de fora, com ara els Barbier o els Müller, que tenien el seu negoci al voltant de l'exportació del vi a altres països europeus i americans. Però poc va durar aquest creixement. La fil·loxera, que havia arribat al sud de França a principi de la dècada dels setanta, es va estendre i va afectar Tarragona a finals de la dècada dels vuitanta, cosa que va provocar un abandonament de les vinyes, que, en molts casos, van ser substituïdes per avellaners i ametllers, però la revifada econòmica no vindria fins a uns anys més tard. Alhora, es va produir una emigració cap a altres ciutats de Catalunya, especialment a Barcelona, on la indústria estava en creixement. El port també va patir una davallada perquè es tancaren molts dels mercats d'Amèrica. L'índex de natalitat va baixar exponencialment, la qual cosa va repercutir en la matrícula del col·legi i, consegüentment, també, en el nombre d'òrfenes a que es podia atendre. Les germanes es dedicaren a feines de planxa i costura per poder augmentar els pocs ingressos de què disposaven.

És en aquests anys difícils que va arribar a Tarragona la germana Gertrudis Sentís Vilanova de Sant Josep. Era al desembre de 1907 i es va trobar amb una escola en molt mal estat, el total de la matrícula de la qual —segons diu ella mateixa— no arribava a les 20 nenes. Així és com ens explica, en una relació feta al gener de 1942, la seva arribada a l'encara Asil d'Òrfenes del pla de Palau: «Quan jo vaig arribar a Tarragona, el Col·legi estava molt decaigut, el total d'alumnes entre grans i petites no arribava a vint. Ens preguntàvem la causa d'aquest estat de coses i s'atribuïa als canvis del personal docent, a malalties i a la mort d'una germana de prestigi. I també a l'obertura d'un Col·legi d'altres religioses en lloc més adequat, ja que la plaça de Palau està a un extrem de la

68 AHAT. Leg. Orfanetes 1110.

69 Alonso, Ana M. (1971), *op.cit.*, t 2, p. 274.

ciutat, amb un gran desnivell i l'accés al Col·legi es feia per un carrer mal urbanitzat... es va estudiar com es podia aixecar l'Escola».⁷⁰

Sembla que, en un primer moment, es va pensar iniciar els estudis de comerç, però es van adonar que aquests estudis no aportarien moltes alumnes, atès que Tarragona no era un lloc gaire industrial ni comercial i, per tant, no tindrien èxit. Ara bé, el que sí que es necessitava eren els estudis de magisteri, ja que s'havia suprimit l'Escola Normal de l'Estat, que no es restabliria fins al 1913.

Així, doncs, es van implantar aquests estudis perquè les alumnes s'examinessin com a lliures a Barcelona i a Lleida. La idea va tenir èxit, fins al punt que, un cop es va tornar a instaurar l'Escola Normal, moltes de les alumnes es quedaren internes al col·legi, hi continuaven preparant el magisteri, de manera que completaven la formació i les ensenyances que rebien a la Normal, de comú acord amb el professorat d'aquesta escola estatal. Així, es va convertir en una mena de residència d'estudiants en la qual, a part de menjar i llit, rebien formació religiosa i classes addicionals als estudis que cursaven. D'altra banda, va augmentar el nombre de matrícula, tant en el parvulari com en el cas de nenes més grans que assistien a les assignatures denominades *d'adorno*; és a dir, aquelles que no formaven part de cap programa oficial però que servien per donar una cultura general, com eren música, pintura, francès, costura i manualitats en general.

Va ser la germana Gertrudis qui va donar les directrius a aquest col·legi. Era d'una família benestant amb molta influència a Tarragona; una dona d'una gran personalitat i talent que es va adonar que s'havia de posar remei a la baixa matrícula, que, a més, s'havia vist agreujada per l'obertura d'altres col·legis religiosos.

L'EDIFICI DEL CARRER D'AUGUST

Es veia, però, del tot necessari traslladar el col·legi a un lloc més cèntric i fer un edifici en condicions per poder competir amb els altres escoles que hi havia i poder atendre, en bones condicions, totes les noies que hi anaven a estudiar magisteri. D'altra banda, calia més espai per a l'alumnat que anava en augment. Així, es va triar el número 7 del carrer d'August. La germana Dolores Aldomà va presentar, en data 24 de febrer de 1914, el permís d'obres a l'Ajuntament de

70 Arxiu Comunitat Col·legi Sagrat Cor de Jesús. AC CSC. Història. Carpeta 1. Sentís, Gertrudis. Relació any 1940.

Tarragona per enderrocar un cobert existent i construir un edifici amb planta baixa i dues plantes.⁷¹

Així, doncs, a partir de 1917, l'Asil de Maria Immaculada va restar a pla de Palau. L'arreglaren per poder admetre algunes senyores residents que aportaven la seva pensió, cosa que ajudava a l'economia de la comunitat. També, la Junta Provincial de la Protecció de la Infància va signar un acord amb l'Asil de Maria Immaculada pel qual es comprometien les unes a acollir les nenes pobres i òrfenes de la província i els altres, a pagar les despeses d'aquestes nenes. L'any 1931 hi havia vuit religioses vedrunes que tenien cura de vint òrfenes. Malauradament, el 18 de juliol de 1936 la casa fou destruïda i incendiada i, en acabar la Guerra Civil, no s'hi van poder tornar a instal·lar. En el seu lloc, l'Ajuntament va obrir un carrer i la part que restava la compraren les carmelites descalces.⁷² L'edifici que representava l'inici de les carmelites de la caritat a Tarragona va desaparèixer.

El nou edifici del carrer d'August tenia 2.527,07 m², segons que podem llegir en l'aixecament d'un plànol d'un conjunt de finques⁷³ d'uns anys posteriors. En el plànol d'aquesta primera construcció hi constava una planta baixa i dos pisos. A la planta baixa hi havia la capella amb la sagristia, el rebedor, aules, lavabos i el jardí, al voltant del qual s'aixecaven dues aules molt grans. A la primera planta continuava alçant-se la capella amb el cor, una aula, les cuines i el menjador. La segona planta estava completament dedicada a dormitori i lavabos. L'edifici no era gaire gran i, amb els anys, es va haver d'anar ampliant, però, de moment, era un gran pas endavant en comparació amb el que havien estat ocupant fins a aquell moment.

La nova comunitat, formada per catorze germanes, tingué com a superiora la mare Pura Ximénez i Ximénez de Sant Josep; la germana Gertrudis Sentís com a vicesuperiora; la germana Mercedes Bonal Portulà de la Concepció com a procuradora, i onze religioses més.

El col·legi prengué el nom de Sagrat Cor de Jesús, tot i que sempre va ser conegut com a Sagrat Cor.

El nom es va triar, molt possiblement, a part de la devoció que hi havia en aquells anys al Sagrat Cor, pel fet que a Tarragona estaven instal·lades des de les primeries del segle xx altres congregacions religioses de carmelites i podia

71 Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, AHCT P4029. Exp 1/1914. Catàleg de llicència d'obres.

72 AC CSC Sentís, Gertrudis. Relació 1940.

73 AHCT, P-15659/2 Catàleg de plànols.

Vitrall ubicat a l'entrada de l'escola. Joana Zaragoza.

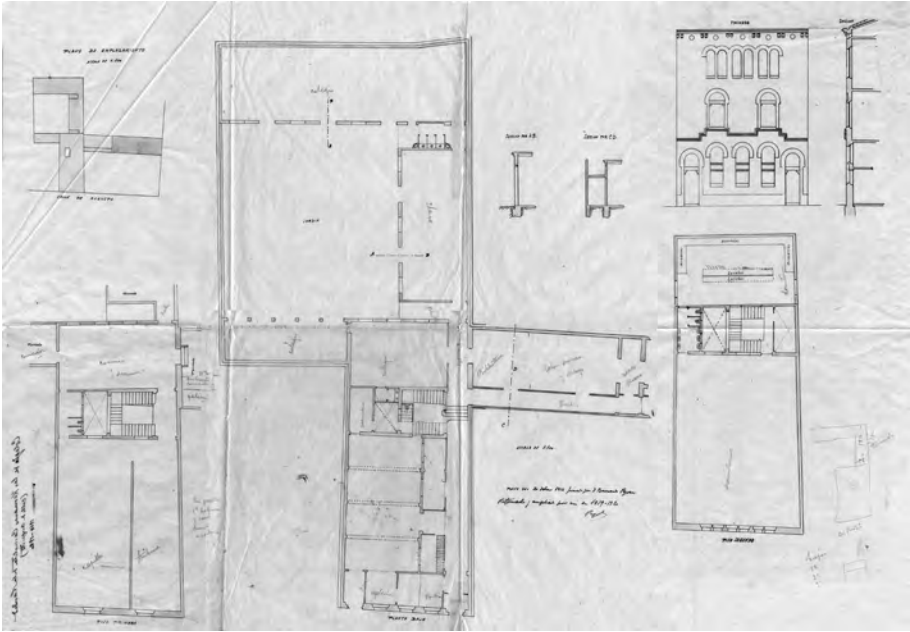
portar confusions el fet que portés el nom de la Mare de Déu del Carme o que s'anomenés Col·legi de les Carmelites.

L'augment de la població, encara que lent, i la bona fama que començaren a tenir les ensenyances d'aquest col·legi van fer que el nombre d'alumnat creixés. Tenien parvulari, on s'impartia el sistema Montessori des de 1933; ensenyament primari, reconegut oficialment i adscrit a la Universitat de Barcelona l'any 1902; batxillerat des de l'any 1924, amb dues modalitats: examen final a l'Institut d'Ensenyament Mitjà de la nostra ciutat com a lliures o com a alumnes oficials en aquest Institut, però complementant la formació al col·legi; magisteri amb pràctiques al mateix centre, gràcies a la concessió per Reial ordre de 26 de febrer de 1926, i primer, segon i tercer grau o cultura general. Abans de 1924 també s'hi feien classes de comptabilitat i, a partir de 1932, de llengua catalana. Però tot això queda explicat més a bastament en el capítol d'Ensenyament.

Les primeres reformes del col·legi van anar a càrrec de l'arquitecte Josep Maria Pujol de Barberà. Tenim el certificat d'obres de data 29 d'abril de 1920 i un permís per contraure una hipoteca per valor de 30.000 pessetes.⁷⁴ En aquesta ocasió sembla que tan sols es van construir uns lavabos i uns armaris a la planta més alta de l'edifici, que va suposar una ampliació de 73 m². Els plànols de què disposem són els mateixos de l'arquitecte Bernardo Pejoà amb aquest afegitó.⁷⁵

⁷⁴ AC CSC. Carpeta sense numerar.

⁷⁵ Arxiu COAC Tarragona P-15688/8.

Plànol d'ampliació de l'edifici de l'arquitecte Bernardo Pejoà. AHCT.

A finals de 1925 ja s'havia adquirit un terreny del costat de l'edifici, per la part del carrer de l'Hospital, i la casa sencera de pisos del carrer de Sant Agustí número 13, adjacent al col·legi per la part de darrere. Aquestes compres van donar l'oportunitat d'engrandir el pati i el jardí, i d'esponjar les aules, l'internat i les dependències de la comunitat. Tenim la instància per demanar el permís d'obres dels locals del carrer del Comte de Rius, signada per la superiora d'aquells anys, la mare Gertrudis Sentís, així com la concessió del permís. El projecte d'ampliació, que inclou la cantonada del carrer d'August amb el del Comte de Rius, és de l'arquitecte Pere Caselles, que havia conegut les tècniques del modernisme de la mà de Domènech i Muntaner. Es va ampliar en 688 m². Es construïren aules, patis i un soterrani.⁷⁶ Pel que fa a l'ampliació de la casa de pisos del carrer de Sant Agustí, es construïren la biblioteca i els laboratoris de física, química i d'història natural a la planta baixa, i les aules de batxillerat i les dependències de la comunitat al primer pis.

La Constitució de l'any 1931 i la regulació per mitjà de la Llei de congregacions de 1933 prohibien als ordes religiosos que s'ocupessin de l'ensenyament, atès que el Govern volia una secularització total de la cultura i va declarar

76 AHCT, P 4955. Exp 52/1926. Inventari general.

Colegio del Sgdo. Corazón de Jesús. - Augusto, 7. - Tarragona
Laboratorio de Química

Nenes treballant al laboratori de Química. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor

que no hi havia religió oficial a l'Estat. En aquesta situació, les vedrunes, juntament amb els pares de l'alumnat, van crear la Mútua Escolar Cossetània per continuar impartint docència en l'ensenyament primari. Però pel que feia al batxillerat, van dissimular la seva ideologia religiosa, sota la forma d'una acadèmia privada, amb el nom de Feminal Liceo, i es traslladaren a fer les classes al carrer de l'Assalt, 14, tercera planta. Les internes sortien del col·legi des de la porta del carrer de Sant Agustí, que tenia l'aparença d'una casa de pisos, i les monges anaven vestides de seglars. Aquesta situació va durar poc temps, ja que les dretes van

Gabinet de física i història natural del Col·legi del Sagrat Cor. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

guanyar les eleccions generals del novembre de 1933⁷⁷ i es va tornar a permetre l'ensenyament impartit per les religioses.

Tres anys més tard esclatava la Guerra Civil i les monges van fugir cap a diversos indrets d'Espanya, Itàlia i França. Però, en la seva fugida, no totes van arribar als llocs de destinació; algunes van ser empresonades i d'altres assassinades. Mentrestant, el POUM va incautar l'edifici del Sagrat Cor i el va utilitzar com a seu. Després va passar a ser Delegació Comarcal del Consell de l'Escola Unificada i es va habilitar com a Escola Primària Unificada, el director de la qual va ser Antoni Orozco Rovira.⁷⁸ A l'entrada de les tropes del dictador a Tarragona, el 14 de febrer de 1939, l'ocuparen els soldats de l'exèrcit franquista i, segons paraules de la germana Lladó, deixaren «la casa plena de brutícia». ⁷⁹ El bombardeig del 7 de novembre de 1938 va deixar molt malmesa la casa del carrer de Sant Agustí, van desaparèixer els dos pisos superiors i, a més, s'havia construït un refugi que anava des de la sala de gimnàstica, situada a la planta baixa de l'edifici, fins a la Rambla.

El 30 de gener de 1939 algunes de les germanes vedrunes tornaren a Tarragona per fer-se càrrec, novament, de l'escola. Tenim els noms de les primeres que hi arribaren: M. Guadalupe Bosch, Teresa Homs i M. Dolors Sentís, procedents del col·legi i hospital militar de Sevilla, i Carme Blanqué, que venia de França. A continuació va anar arribant la resta de la comunitat. Tot i que el permís oficial, i per escrit, per reiniciar la tasca docent data de l'1 d'abril, el 15 de febrer va començar la matrícula i l'1 de març tornaren a les aules, amb permís verbal de la inspecció. Eren vint germanes i la superiora, la mare Gertrudis Sentís Vilanova.⁸⁰

Atès que l'edifici estava en molt males condicions, calia reconstruir-ne la major part i remodelar-lo. El mateix any 1939 es va encarregar l'obra a l'arquitecte Josep M. Jujol i Gibert. La mare Gertrudis Sentís, tal com es pot veure en altres capítols, era una dona que es va saber rodejar d'artistes i gent competent en arquitectura i en música. En aquest cas, l'arquitecte que va escollir, era un home innovador, com se'n desprèn de tota la seva obra.

En la memòria relativa al projecte de reedificació del número 13 del carrer de Sant Agustí, hi podem llegir l'estat en el qual havia quedat l'edifici: «Sin

77 Aquestes van ser les segones eleccions generals de la Segona República espanyola per a les Corts i van ser les primeres en les quals hi va haver sufragi universal.

78 D'aquesta etapa, se'n parla en el capítol sobre ensenyament.

79 Antonia Lladó Carnicer CCV *Fonts per a una història 1866-1990*, p. 24. Sense editar.

80 Vegeu annex 3.

cubierta por desaparición de los dos pisos superiores del edificio, quedando sólo de ellos unas pocas vigas de madera atravesadas, desmoronados y con graves grietas los restos de los muros y dislocados los tabiques de alto a bajo de la casa».⁸¹ El fet que, a causa de les filtracions de l'aigua de pluja, caigués completament la casa i, fins i tot, això provoqués danys a la resta de l'edifici, va comportar que es demanés permís per reedificar els pisos esfondrats i afegir-ne un de nou i unes golfes. La memòria està signada per Gertrudis Sentís, com a responsable del col·legi, i Josep Maria Jujol, com a arquitecte.

En arribar en aquest punt, i conscients que no tractem els diferents edificis d'igual manera, ens estendrem en l'obra de Jujol per dos motius principals. En primer lloc, per la importància de l'arquitecte, perquè, malauradament, no conservem gran cosa del fons modernista o postmodernista que es trobava entre aquelles parets, i volem reivindicar la seva figura, que fins ara no ha estat prou reconeguda. En segon lloc, aquest és el col·legi on vam anar les dues autors del llibre i és el que volem rememorar.

Josep Maria Jujol i Gibert era fill de Tarragona (1879- 1949), va col·laborar amb arquitectes de la talla d'Antoni Maria Gallissà i Soqué (1861- 1903) i Antoni Gaudí i Cornet (1852-1926). Va ser un avantguardista que, a més, va crear tot tipus de mobiliari i objectes religiosos, i va aconseguir fer de l'edifici del Col·legi del Sagrat Cor una petita obra d'art, prestant atenció als mínims detalls. Malauradament, l'any 1975 fou derruït i les monges van salvar molt poques coses de l'antic col·legi. Algunes peces encara les podem veure en algun edifici de Tarragona, com els canelobres que hi ha al Teatre Metropol, però la majoria es troben o bé en cases d'algun particular que en el seu dia ho va comprar o bé han desaparegut. El nou edifici del carrer de Santa Joaquina de Vedruna guarda el sagrari, un confessionari, una campana i una creu. La resta va ser enderrocat sense tenir en compte la riquesa que contenia un edifici que, en el moment actual, hauria estat declarat patrimoni.

Els plànols que tenim d'aquest arquitecte⁸² no porten data, però corresponen clarament a una ampliació de 1.024 m², del número 5 del carrer d'August i d'algunes dependències del número 7 del mateix carrer. La façana segueix la composició d'obertures que ja existia, feta per Bernardo Pejoàn, i s'hi afegixen unes golfes sobre totes dues edificacions. També trobem diverses

81 AHCT, P4128. Exp 17/1939. Reedificación de los pisos de la casa nº 13 de la calle de S. Agustín a instancia de Dña. Gertrudis Sentís Vilanova (sesión 30 noviembre 1939). Afegim la carta sencera en annex pel que suposa d'ideologia feixista. Vegeu annex 4.

82 Arxiu Jujol AJ.

Aspecte de la façana l'any 1950. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Aspecte de la façana l'any 1952. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Façana del Col·legi al carrer Sant Agustí. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Reixa del Col·legi dissenyada per Jujol. Arxiu personal Joana Zaragoza.

obertures més a l'edifici ja existent. S'hi aprecia l'ampliació del vestíbul i les modificacions d'unes escales i de la tribuna sobre l'església.

En el projecte de Josep Maria Jujol podem veure una distribució de la planta baixa i del primer pis, però no de la resta de l'edifici, que tenia un entresòl i un segon pis, segons que veiem també en la secció que va dibuixar el mateix arquitecte. La distribució a la qual fem referència diu que a la planta baixa hi ha l'església, amb la sagristia, una saleta refectori i un lavabo, el refectori de la comunitat —novícies, professors

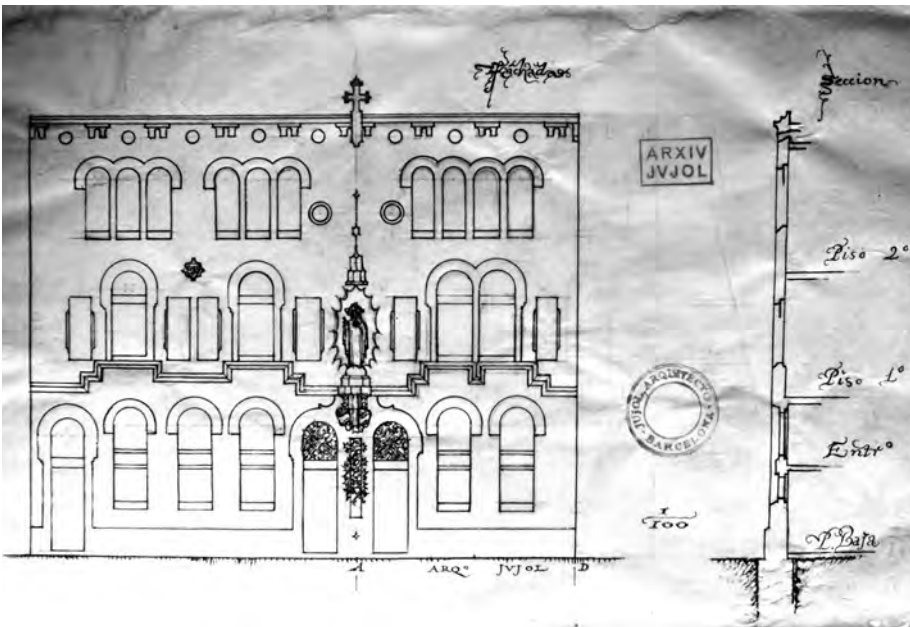
Sagrari de la capella del Col·legi del Sagrat Cor, amb disseny de Josep Maria Jujol i execució de l'artesà Ruíz. Joana Zaragoza.

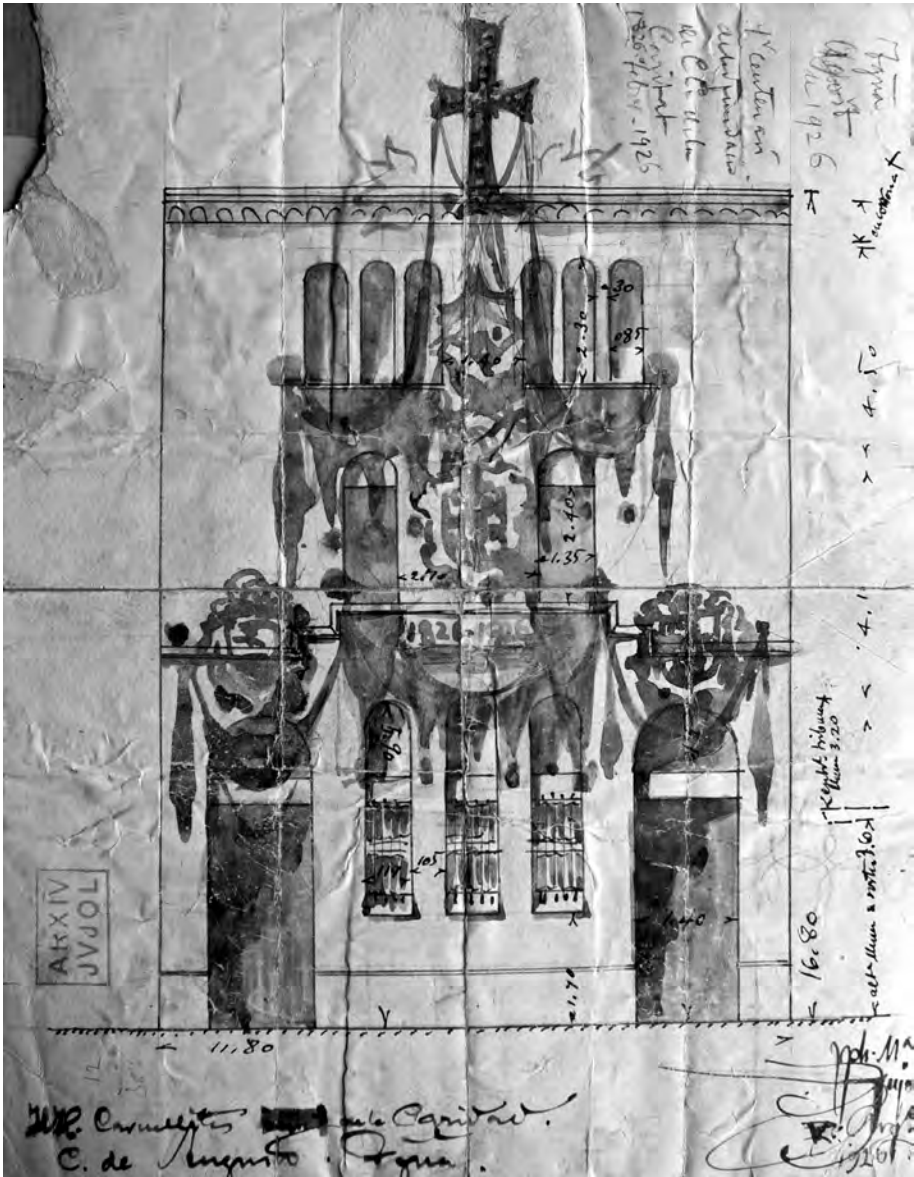
Sagrari. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Confessionari dissenyat per Jujol. Arxiu Jujol.

Plànol de la façana amb seccions. Arxiu Jujol.

Dibuix de la façana de l'escola. Arxiu Jujol.

i jubilades—, un altre refectori amb cuina, un lloc per rentar els plats independent de la cuina i un rebost. Al primer pis s'enumeren les tribunes, una escala per anar a combregar, una infermeria, un muntacàrregues, una petita cuina amb una aigüera, una saleta d'estar i una saleta per rebre el metge.⁸³

83 A.J. Plànols de «Reforma del Colegio del Sagrado Corazón. Tarragona».

Menjador. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Si transcrivim els plànols, trobem altres habitacions, però el que farem és endinsar-nos a l'edifici i visitar-lo com quan érem alumnes d'aquell centre.

S'entrava pel número 7 del carrer d'August. Un «Ave Maria Puríssima» de les que arribàvem era respost amb el «Sin pecado concebida» de la germana que era a la porteria. Davant nostre s'obria un rebedor gran a la part esquerra del qual hi havia la porteria pròpiament dita i una entrada a l'església, mentre que per la banda dreta s'accedia a una sala on trobàvem, penjat a la paret, el quadre d'honor de les

alumnes, a més de taules i cadires. En aquest espai es feia una de les fotografies oficials dels nens i les nenes un cop s'havia acabat la cerimònia religiosa de la primera comunió, sota una reproducció del quadre de Heinrich Hoffmann *Crist als dotze anys al temple*, que representava Jesús entre els doctors de la Llei.

L'església era un dels espais on Jujol va deixar, de manera més clara, la seva empremta d'arrel gaudiniana. S'hi accedia pel carrer o bé per les dues portes

Saleta de costura. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Pati interior. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

del passadís. Al llindar de les dues portes hi havia inscripcions, una deia «Ave Maria Purissima» i l'altra «Domus Dei et porta Caeli».⁸⁴ El retaule era un

⁸⁴ «Casa de Déu i porta del Cel».

Comunió. Foto conjunta. Chinchilla.

gran plafó daurat amb la imatge del Sagrat Cor al centre i, als costats, sobre alabastre amb l'escut carmelità al frontal, figuraven les imatges de la Mare de Déu del Carme i sant Josep. A banda i banda de la paret, a tocar del retaule, s'apreciaven unes sanefes amb dibuixos geomètrics de color negre, vermell, verd i daurat, que emmarcaven dues inscripcions en lletres retorçades: «Venite a me omnes qui laboratis»⁸⁵ i «Discite a me quia mitis sum».⁸⁶ El frontal i la mesa de l'altar estaven molt treballats amb dibuixos geomètrics vermells, verds i daurats; al mig, es veia una creu esculpida simulant fulles d'acant i als costats es dibuixaven l'alfa i l'omega, la primera i l'última lletra de l'alfabet grec, que representen Crist com a principi i final de totes les coses. A sobre, hi penjava l'escut carmelità. Al fons hi havia les dues portes que portaven a la sagristia, molt ornamentades i també amb inscripcions a la fulla: «Adoremus in aeternum».⁸⁷

El sagrari era una autèntica filigrana de ferro forjat amb bany d'or, fet per Pau Ruiz Casterà,⁸⁸ segons el dibuix de l'arquitecte Jujol i sota la seva direcció. Davant de l'altar i a cadascun dels laterals, hi havia les imatges de dos àngels agenollats. L'altar quedava separat de la nau per una barana de ferro

85 «Veniu a mi tots els qui passeu dificultats». Evangeli de sant Mateu, 11, 28.

86 «Apreneu de mi que sóc benèvol». Evangeli de sant Mateu, 11, 29.

87 «Adorem per sempre més».

88 Informació facilitada pel Sr. Josep M. Jujol, júnior. Aquest sagrari encara es conserva al col·legi del carrer de Santa Joaquina de Vedruna.

Església. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

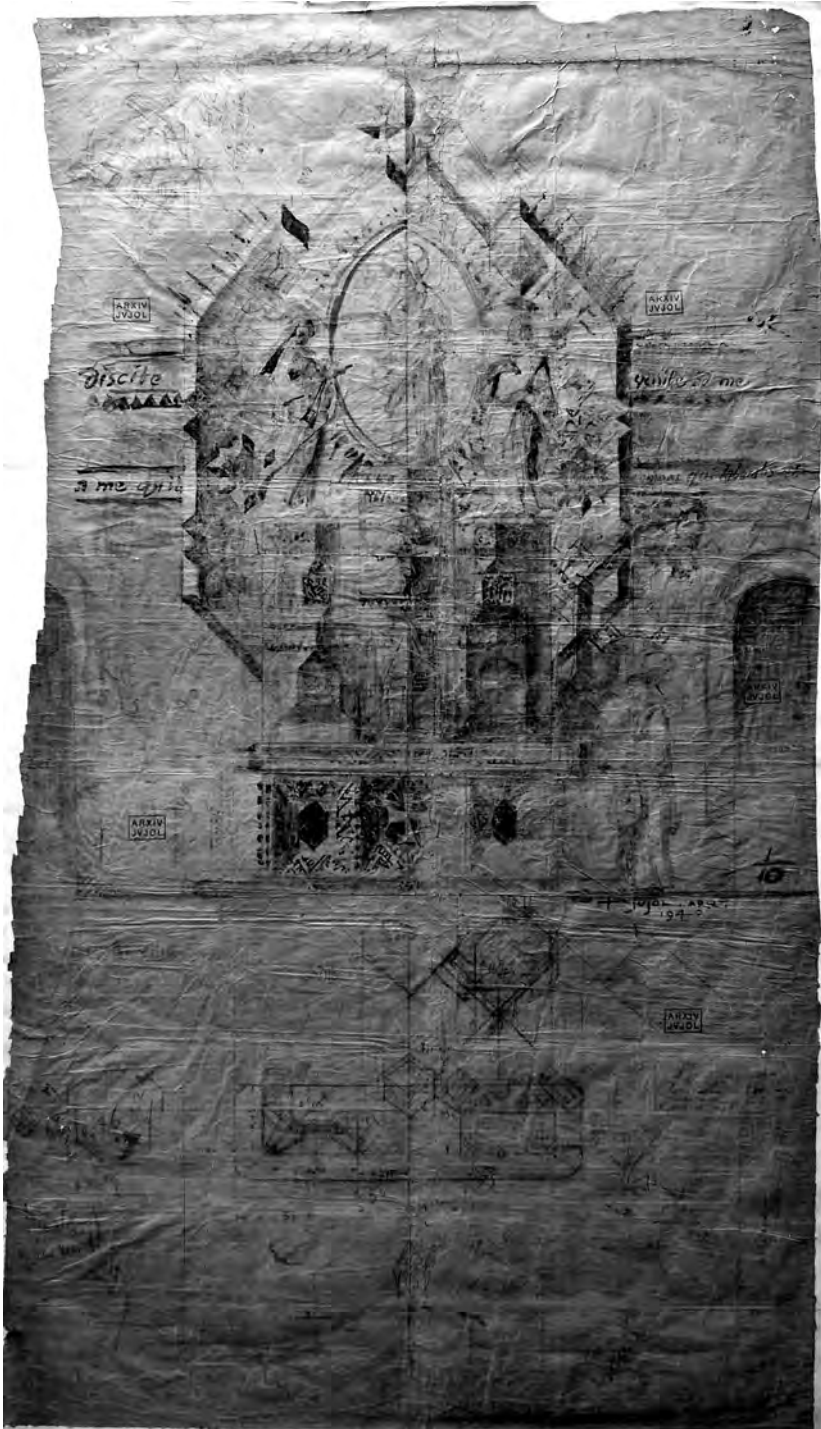
Altar i retaule 157-Vista de l'església del Col·legi, 1957. Chinchilla.

Altar major després del trasllat al nou edifici. Arxiu Jujol.

forjat oberta per la part central. I, per últim, volem recordar la trona, que estava situada sobre una peanya d'alabastre amb l'escut carmelità, i tot al voltant de la caixa, a manera d'ornamentació, s'apreciaven tres plafons que simulaven papirs. A sobre i adossat a la paret, es representava l'Esperit Sant. Però el que

Dibuix de JM. Jujol de l'altar major. Arxiu Jujol.

Mesa de l'altar. Arxiu Jujol.

cridava més l'atenció eren les escales per pujar-hi, amb una barana que, malgrat l'aspecte senzill, tenia detalls molt ben estudiats: les escales tenien un mecanisme que permetia plegar-les en dos i retirar-les a la paret, de manera que no fessin nosa quan no s'havien d'utilitzar, cosa que permetia guanyar espai.

El confessionalari era tota una obra d'art d'ebenisteria, i portava una inscripció a la part alta del frontal, amb lletres recaragolades que deien: «Misere-re mei.»⁸⁹ Les làmpades, de ferro forjat amb formes que li donaven volum i bombetes col·locades artísticament, eren un clar exponent de l'època i les va dissenyar el mateix arquitecte, igual que els canelobres,⁹⁰ que estaven situats als dos laterals de l'altar.

Hi havia altres objectes dissenyats per Jujol, com els tamborets de fusta, de quatre potes pintades amb fons blanc i dibuix vermell, amb acabaments de ferro d'una gran elegància.

Per endinsar-nos a l'edifici, des del rebedor, passàvem per una porta de dos batents de fusta i vidre opac. Un cop traspassada, s'obria un llarg passadís que duia fins a una esplèndida escala amb rajoles blanques amb una sanefa a la paret i una gran vidriera; a la part baixa, hi havia un petit estany presidit per una imatge del Sagrat Cor. En l'angle que es feia entre una altra entrada a l'església i l'estany, s'hi trobava una cabina de telèfon, des d'on les internes mantenien comunicació amb la família, i la porta que duia a la sagristia.

89 «Tingueu pietat de mi». Encara es conserva a l'església de l'actual edifici del col·legi.

90 Avui es troben a l'entrada del Teatre Metropol.

Trona. Arxiu Jujol.

Escales plegables de la trona. Arxiu Jujol.

Pujant per aquestes escales s'arribava al cor de l'església, però abans es passava per unes finestres situades a mà dreta que, un cop obertes, donaven també a l'església i n'ampliaven l'aforament. Aules, penjadors per deixar la roba, més escales: unes que portaven a algunes aules, com la de Maria Reina o la de Crist Rei, d'altres que portaven al menjador i passadissos que connectaven l'edifici del carrer d'August amb el de Sant Agustí, que, com que tenien diferents alçades, disposaven, irremediablement, d'escales.

Tamboret de l'església. Arxiu Jujol.

Escales cap a les aules i l'internat. ArxIU Jujol.

Escales cap a l'aula Maria Reina. ArxIU Jujol

Als pisos superiors es trobaven la infermeria, els dormitoris, les dutxes i els lavabos de les internes: l'*hogar*,⁹¹ que era un espai obert on dormien les més petites, el *rosa* i el *verde*, que anomenaven *el barco* per les seves característiques en la construcció. En aquests últims, els llits estaven separats en *cubiculum*s amb cortines. Ara, després dels anys, i tan sols amb la poca fiabilitat que ens ofereix la memòria, se'ns presenta com un edifici laberíntic, però, quan hi érem, coneixíem pam a pam cadascun dels racons, excepte la part de les habitacions de la comunitat, a les quals teníem prohibit accedir-hi.⁹²

A la planta baixa hi havia el laboratori de ciències i història natural, amb una gran àliga, una guineu,⁹³ un mussol i altres animals dissecats. També s'hi exhibien un esquelet⁹⁴ en una de les vitrines, una col·lecció de minerals classificats amb l'escala de Grotius, insectes i altres materials de física i química.

A més, disposàvem d'una biblioteca de 3.000 volums, a les parets de la qual hi havia dues inscripcions sobre fusta: en una hi deia «Silentium»; en l'altra,

91 Deixem el nom dels dormitoris en castellà, perquè així és com els anomenàvem.

92 L'any 1935, Maria Antònia i Mariona Ferré van passar quaranta dies al col·legi guardant quarantena per un xarampió. Recorden que eren a la part de clausura de les monges amb una germana vedruna que era amb elles.

93 Regal de l'arquitecte Joan Zaragoza Albi.

94 L'esquelet va ser regal del metge Jaume Sentís Anfruns.

Diverses aules del Col·legi. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

«Sedes Sapientae»,⁹⁵ amb un medalló al mig de les dues paraules, on estava representada la Mare de Déu amb el Nen Jesús a la falda i sant Joan al costat, reproducció amb relleu d'una de les moltes Madonnes de Raffaello Sanzio.

Seguint per aquesta planta, un passadís a la dreta portava a la part del carrer de Sant Agustí i, baixant unes escales, arribàvem al gimnàs, equipat amb

95 Seu de saviesa.

Infermeria. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor

Dormitori del *barco* de l'internat. Arxiu Jujol.

Colegio del Sgdo. Corazón de Jesús. - Agosto, 7. - Tarragona
Uno de los dormitorios

Dormitori rosa. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor

Dormitoris de les internes. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

espatlleres, plint, barres paral·leles i poltre, espai que també utilitzàvem com a pati els dies de pluja.

Pel passadís principal des de l'entrada del col·legi, i després de passar una segona porta, s'arribava a una aula gran, a mà esquerra, i a la classe dels nens, al fons. Aquesta última feia cantonada i era un dels laterals del pati. Des d'aquí s'obria el gran pati enrajolat i, al fons, a mà dreta, se sortia al jardí. Aquests van ser els testimonis de moltes celebracions religioses i laiques, de processons, de jocs de pilota, de partits de voleibol, de bàsquet, de la festa del jardí, que es va fer cada any durant una llarga temporada, de confidències entre amigues... Al voltant del pati enrajolat es distribuïen les aules de les més petites, molt

Lavabos, 1926. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Aula de Ciències. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Laboratori de química. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Armari del laboratori de física. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Monges a la Biblioteca. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Il·luminoses per la claror que entrava a través de les finestres i les portes, que eren de vidre.

En aquest espai es trobava també, a la part sud-oest, una de les aules més boniques, amb la qual Jujol havia jugat a captar l'atenció i havia esmerçat la seva imaginació: al llarg del lateral del pati, destacava una paret d'obra vista amb un seguit d'obertures per on entrava la llum a l'aula. A més, la separació de cadascuna d'aquestes finestres, llargues i estretes, però molt properes, estava ornamentada amb esgrafiats en blanc que representava diversos instruments musicals i alguna partitura, que s'entrellaçaven amb una cinta. A la paret que quedava amagada i que tancava el petit edifici, també s'hi podia llegir un lema sobre santa Cecília. La part exterior d'aquest annex era el preludi del que s'hi trobava dins. En cadascuna de les estances hi havia un piano, alguna guitarra i —creiem recordar— una mandolina. I és que la música formava part de la pedagogia d'aquell col·legi i l'arquitecte ho va voler transmetre en l'ornamentació de la construcció.

També destacaven l'aula de música, l'estany, la font i la gran aula on es feien les representacions teatrals i es donaven les notes a final de curs, amb una caixa escènica, bambolines i tramoia que, als nostres ulls —i crec que no anàvem equivocades— no tenia res a envejar a molts dels petits teatres que hi havia, en aquells moments, a les nostres contrades. En aquesta sala també hi havia un piano, que posava la música en directe en les obres.

Biblioteca. Arxiu Jujol.

Detall de l'Aula de Música. Arxiu Jujol.

Lavabos al costat del parvulari. Cedida per Elisa Arévalo.

El lloc d'esbarjo seguia més enllà del pati enrajolat: un jardí presidit per un Sagrat Cor s'obria a mà dreta. Aquell espai tenia diversos elements que feien les delícies de la canalla: una caseta feta de trencadís al mig d'un sorral, la caseta dels ànecs, una gàbia amb ocells, els gronxadors i un gran tobogan de pedra, sota del qual hi havia una bassa d'aigua i la Mare de Déu de Montserrat; els bancs, també fets de pedra, es trobaven aquí i allà, formant tot un conjunt molt ben estudiat. El verd de les plantes i els arbres —entre els quals recordem una mimosa, un pi i una palmera—, el blanc trencat del tobogan, el trencadís de la caseta i de la gàbia d'ocells i el soroll que fèiem en caminar per sobre de les pedretes que recobrien tot el terra donaven un aire de fantasia a aquell espai. Una gran porta de ferro tancava el pati per la part del carrer d'August, que gairebé feia cantonada amb el del Comte de Rius. Mirant la porta de ferro, a mà dreta hi havia «la terra promesa». No ens feu dir per què li dèiem així, però sí que hi recordem un paó reial i altres aus. Aquest últim espai, amb el pas dels anys, va quedar en l'oblit i van desaparèixer els animals que hi havia.

Un altre element que era molt present en aquell edifici era l'aigua. Al pati, entrant a mà esquerra, hi havia un petit estany amb la Mare de Déu de Lurdes i, també, una font al mig d'un dels extrems; al jardí s'apreciava la bassa sota el tobogan. Al passadís de l'entrada del col·legi, sota l'escala principal, hi apareixia un altre estany, presidit per la imatge del Sagrat Cor —com ja hem dit— i,

Monument al Sagrat Cor del pati del Col·legi. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Estany amb la Mare de Déu de Montserrat ubicat sota del tobogan del pati. Cedida per Carme Aleu.

Caseta dels ànecs. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Jardí anomenat «la terra promesa». Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

en direcció a la part que donava al carrer de Sant Agustí, es disposava d'una mena de rentamans o de safareig petit fet de rajoletes de colors.

No era un edifici amb luxes, però estava molt ben pensat per acollir una escola religiosa amb internat. Els afegitons que l'arquitecte Jujol va fer en diversos moments de la història del col·legi, lluny de semblar una amalgama de pedaços, van convertir-lo en una construcció singular amb detalls molt ben estudiats, tant a les aules com als dormitoris de l'internat, com les vidrieres que donaven llum a gairebé tots els racons.

Va ser una veritable llàstima que ningú no tingués prou sensibilitat per conservar un edifici d'aquella categoria i que, un cop més, prevalgués el valor econòmic del solar per sobre del valor artístic de la construcció.

ENSENYAMENT

ANTECEDENTS

Joaquima de Vedruna emet els vots al febrer de 1826 i es compromet a portar una vida de castedat, pobresa i obediència, alhora que a atendre els malalts i els més desvalguts, i a ensenyar les nenes. Coincidia amb un període absolutista i, a més, aquell va ser un any inestable i políticament difícil, atès que es va produir un pronunciament militar que donava suport al pretendent al tron, Carles Maria Isidre. L'any següent esclatava a Catalunya la Guerra dels Malcontents i, per tant, Joaquima i les germanes que la seguien passaren per moments molt crítics, però això no la va fer canviar en la seva idea i va seguir endavant amb la fundació.

Si anem endarrere en el temps, sabem que fou l'Església qui es va ocupar d'educar la població fins que Carles III, el rei de la Il·lustració (1716-1788), es va adonar que era necessari que fos l'Estat qui se n'ocupés, i, amb aquesta idea, es legislaren un seguit de reformes educatives que serien el germen del sistema educatiu actual. Fins a aquell moment, l'estructura de l'Estat era la d'una societat dividida en estaments que no permetia que el Govern legislés sobre educació i cultura, matèries que havien quedat en mans de l'Església i dels ajuntaments. A tot això cal afegir-hi que l'any 1767 es va expulsar la Companyia de Jesús, amb el consegüent buit, sobretot en l'ensenyament primari. Aleshores, es va intentar que les escoles públiques ocupessin aquest espai en l'aprenentatge de les primeres lletres, així com de l'ensenyament del llatí i de la retòrica.

Les lleis desamortitzadores van afavorir que l'Estat pogués destinar centres a l'ensenyament. Fins llavors no es podien vendre, ni hipotecar, ni cedir els béns anomenats de «mans mortes», que pertanyien a l'Església catòlica, als diversos ordes religiosos catòlics i a la noblesa, ni tampoc les terres de guaret i les comunals. A més, es va obtenir permís de la Santa Seu per expropiar els béns dels religiosos jesuïtes, de les obres pïes, dels hospitals, de les cases de

misericòrdia i dels col·legis majors universitaris, tots aquests béns que els particulars no explotaven. El 1809 Josep I Bonaparte va suprimir tots els ordes regulars, monacals i clericals, i els béns que posseïen passaren, automàticament, a ser propietat de la nació.

Es van anar succeint períodes constitucionals i períodes absolutistes i durant els primers es va legislar sobre educació. Tan sols cal recordar que la Constitució de 1812 hi dedicà el títol IX, i que es va constituir una Junta d'Instrucció Pública a la qual se li encarregà un informe sobre la reforma general de l'educació nacional.

Però amb el retorn de Ferran VII es va aturar el procés desamortitzador i, per tant, l'educació va tornar a passar a mans de l'Església. A la mort d'aquest rei, i durant la regència de Maria Cristina, es promulgà la llei de desamortització de Mendizábal (1836-37) que va afectar la petita propietat però no els grans propietaris, i, finalment, amb la llei Espartero de 1841 es van desamortitzar també els béns del clergat secular.

Durant l'anomenat Bienni Progressista, del 1852 al 1854, el decret de la llei Madoz va significar la desamortització general; és a dir, que es posaren a la venda les propietats de l'Estat, del clergat, dels ordes militars, de les confraries, les obres públiques, els santuaris, propis i comuns, pobles i beneficència, a excepció dels que estaven dedicats a l'ensenyament. Amb les desamortitzacions urbanes s'enderrocaren els antics convents i es van poder eixamplar els carrers i fer places. Alguns convents es convertiren en parròquies, en museus o en casernes.

L'Institut de les Vedrunes va néixer, doncs, en un moment crític, però també oportú, atès que el 16 de febrer de 1825, és a dir, un any abans de la fundació, s'havia establert el Pla Calomarde, pla de secularització que imposava la centralització i el control de la vida acadèmica per part de l'Estat.

Un cop Ferran VII va eliminar la Constitució de 1812, es va iniciar un període de control de les llibertats i les institucions, es va reobrir el tribunal del Sant Ofici i la cultura es va veure reduïda a un pensament clerical. En aquest context històric, Francisco Tadeo de Calomarde, ministre de Gràcia i Justícia durant la Restauració absolutista, va crear un pla general d'estudis, aprovat a l'octubre de 1824, amb control sobre els estudiants i també sobre el professorat i les seves ensenyances. Per tant, una escola regentada per religioses, com era la de les vedrunes, que seguia les regles imposades pels eclesiàstics era ben vista pel govern d'aquell moment. Acomplien, doncs, una missió essencial, que era ensenyar

les nenes, i ho feien segons les seves pròpies *Regles* redactades pel pare Esteve d'Olot⁹⁶ l'any 1826, amb una total competència professional de les seves, tal com es demanava des de 1780, i impartint una formació cultural però també religiosa i espiritual a les alumnes, amb la qual cosa era una eina perquè el liberalisme que s'anava imposant no ofegués la il·lustració cristiana. A més, l'Església va veure en els nous instituts religiosos docents i benèfics els mitjans necessaris per defensar la fe, continuar la seva acció pastoral i recuperar prestigi.

Així no és estrany que durant el segle XIX a Espanya els convents femenins en els quals s'ensenyava anessin en augment: l'any 1826, a Vic, les vedrunes; el 1829 les escolàpies, procedents d'Aragó, s'instal·laren a Figueres; el 1846, la Sociedad del Sagrado Corazón, procedent de França, a Sarrià; el 1850 les monges de Jesús Maria, també procedents de França, arribaren a Sant Andreu. Aquestes institucions religioses van començar a Catalunya, que rebia la influència directa de França. Les vedrunes, però, van ser les primeres que van fundar escoles als pobles, no a les ciutats, la qual cosa les convertiria —com molt bé diu Ana M. Alonso Fernández— en les primeres mestres religioses rurals.⁹⁷ A més, eren les úniques que tenien com a fundadora una dona catalana, cosa que també va marcar la seva manera de fer.

En tot cas, la fundació de Joaquina de Vedruna no representa cap novetat, sinó que el seu mèrit rau a planificar una nova manera d'ensenyar, fent servir la llei vigent i, potser sense ser-ne conscient, amb una ideologia contrària al centralisme que imposaven els dirigents polítics estatals en alguns moments d'aquests anys. A més, Joaquina va aprofitar el suport que li donaven els diferents ajuntaments, des d'on les demanaven per fer-se càrrec dels hospitals, per crear les seves escoles, amb la qual cosa la fundadora s'assegurava un lloc per dormir per a les seves mestres i l'ajut de l'autoritat local, així com el de les juntes locals d'instrucció primària.

Les seves escoles van ser, en un primer moment, gratuïtes i, quan es va adonar que de vegades no tenia prou mitjans econòmics, va instaurar uns honoraris per a les nenes els pares de les quals els poguessin pagar, però va continuar guardant places per a aquell sector de la població que, d'altra manera, no hauria pogut rebre ensenyament.

96 «El objeto de vuestro instituto es vuestra santificación y el bien del prójimo, ya en el buen ejemplo, ya en la enseñanza de las niñas, ya en el Servicio de los enfermos». *La Santa Regla de nosotras Hermanas Terceras de María Santísima del Carmen*, punt 2. «Aquellas, pues, que la Madre destinase para esto, cúmplanlo con toda voluntad y esmero. Enseñen con todo cuidado a las niñas la labor material, pero atiendan con mayor afecto a su bien espiritual». *Id.* punt 15.

97 Alonso Fernández, Ana M. (1968), *op.cit.*, t 1, p. 395.

Joaquima no era pedagoga, no havia estudiat magisteri, però va transmetre a les germanes religioses la seva ideologia. Era, sobretot, una dona amb sentit comú que sabia aprofitar les ocasions que se li presentaven i les institucions vigents. Amb una gran capacitat de lideratge, va ser capaç d'integrar un grup social divers. Segons el parer de les qui la van conèixer, era una persona alegre, intel·ligent, solidària que sabia captar-se la gent, i això és el que trobem en la seva manera d'ensenyar. Va educar les nenes com ho havia fet amb el seu fill i les seves filles i, més tard, amb les germanes del seu orde, a partir de la distribució de responsabilitats. No se servia de la força, sinó de la paraula i no teoritzava, sinó que actuava d'acord amb la quotidianitat, la intuïció i l'experiència, i aquesta va ser la seva pedagogia. No tenia el títol de pedagoga, però va exercir de mestra: va dedicar tota la vida a l'ensenyament, va crear una manera d'ensenyar, va planificar i va facilitar que moltes altres religioses poguessin ocupar llocs de treball com a mestres.

Si analitzem quins eren els instruments que es donaven a les seves escoles, ens adonem que ensenyaven allò amb el qual, un cop fora de l'escola, les noies poguessin valdre's per si mateixes. Podem parlar, doncs, de pedagogia? Segurament, si seguíssim les definicions que se'ns donen sobre aquest terme, ens costaria encabir-lo, però, si l'entendem com l'art d'ensenyar i educar amb sentit comú i no com un saber especialitzat, podria entrar-hi de ple. Va formar les germanes en el seu propi estil; és a dir, en la pedagogia de l'amor i com a educadores de la fe per a la vida.

A través de l'epistolari de Joaquina es pot llegir el seu mètode pedagògic, l'augment del nombre d'escoles fundades i el nombre de nenes que reben ensenyament. La primera vegada que ens dóna xifres referents a l'alumnat és en la carta dirigida al senyor Josep Estrada, el 25 d'octubre de 1826, en la qual diu: «I tenim ensenyança per [a] les pobres (si bé ne ve alguna que no n'és); i lo número [que] ne vénen, passa de cinquanta, i altres que han parlat per venir. Déu ho beneeix per les mateixes oracions [que] fem resar a estos angelets tan purs, com són unes noies de cinc a set anys.»

En les cartes que remet al seu fill hi trobem també el seu mestratge, sobretot pel que fa a la paciència, la solidaritat, la caritat i una gran fe i confiança en Déu. Aquests valors són els que transmetrà també a les alumnes de les seves escoles, juntament amb les ensenyances pròpies del gènere femení de l'època, com eren la costura o la planxa, però alhora amb una gran preocupació per l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura.

No tan sols tingué cura de la part espiritual, sinó que tenim bones mostres del seu interès per la part acadèmica de l'alumnat. Així, l'any 1885, el pare Josep Homs va escriure el primer text de matemàtiques que es va imprimir per a ús dels col·legis de les germanes carmelites vedrunes,⁹⁸ seguint les directrius de la llei Moyano de 1857, que establia l'aritmètica com una de les disciplines bàsiques de l'ensenyament primari. El títol diu *Nociones de aritmética,⁹⁹ con la explicación del sistema métrico decimal, para uso de las Hermanas Terciarias de Nuestra Señora del Carmen y de las alumnas que asisten a los establecimientos de Enseñanza confiados a su dirección*. L'explicació del diversos temes s'acompanya d'exercicis amb el resultat de cadascun. Al final del llibre trobem un seguit de preguntes sobre els temes tractats. No té índex, però sí títols i subtítols i hi trobem des de la nomenclatura dels nombres, les quatre regles, nombres fraccionaris, regla de tres, regla d'interès simple fins al sistema mètric o mides usuals de les diverses regions d'Espanya i monedes.

El temari ens mostra un alt contingut d'aritmètica aplicada, amb temes que estan en consonància amb els principals esdeveniments i l'estructura de la política econòmica espanyola i de la societat liberal capitalista del moment. En gran part està dedicat a qüestions del codi de comerç i, per tant, inclou una part important de l'aplicació del sistema financer i bancari que s'anava implantant a l'Estat en aquella època. Les nocions d'aritmètica que hi trobem constitueixen l'instrument intel·lectual per a la població que no ha de continuar estudis, i que li servirà per a les tasques domèstiques, els petits negocis i comerços o, fins i tot, per a les activitats artesanals. Cal tenir en compte que aquest temari va adreçat a un alumnat femení de centres religiosos que, en general, no s'incorporarà a un ensenyament secundari.

L'objectiu és, a més de l'aprenentatge pròpiament dit, la legitimació del sistema socioeconòmic, i, consegüentment, els continguts eren considerats per la societat liberal i per l'Estat com una fórmula útil de coneixements. Si bé el Govern ja havia adoptat el sistema mètric decimal, els antics sistemes de pesos i mesures eren encara molt presents en la vida quotidiana i, per tant, en el manual trobem les mesures usuals a Castella i l'equivalència amb el sistema decimal. Cal dir també que aquest és un manual escrit per un català a Catalunya, atès que en parlar de mesures trobem, ultra l'apartat de «Medidas usuales de Castilla y su equivalencia con las del sistema métrico decimal», un amb el títol:

98 El llibre es troba a l'Arxiu General de les Vedrunes (AGVR) a Roma.

99 Durant el segle XIX, l'aritmètica és una assignatura independent pròpia de l'ensenyament primari, al qual va dirigit aquest manual.

«Medidas usuales y su equivalència con las de este sistema en las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida y Tarragona». I encara una altra novetat: a principis del segle xx sovintejaven els manuals d'aritmètica adreçats a nenes, però aquest s'avança un any i, a més, no estava propiciat per una universitat o un institut de renom, ni era una traducció d'algun manual francès, sinó que estava escrit per un sacerdot per a un institut religiós d'ensenyament concret.¹⁰⁰

El 1878 la mateixa congregació vedruna va publicar *Compendio de las principales materias que se enseñan en las escuelas de párvulos que se hallan a cargo del Instituto de Hermanas Carmelitas de la Caridad* per orientar les parvulistes.¹⁰¹ En aquest cas, trobem temes dedicats a història sagrada, història natural, gramàtica, aritmètica, geografia, geometria, poesies i un índex de càntics per al matí i per a la tarda. Aquest llibre, que podria considerar-se com una enciclopèdia bàsica, era una adaptació del *Nuevo manual de clases maternas*, considerat com la millor obra del seu temps i, a la vegada, un resum de les principals matèries que s'impartien a la Casa de Caritat de Barcelona. Crida l'atenció la quantitat de cants: per a l'entrada i la sortida de classe, per abans i després de la lectura, per després dels exàmens, per a la visita del bisbe i per pujar a la grada, a més dels religiosos dedicats a la Verge Maria, a la Mare de Déu del Carme i a sant Josep.¹⁰²

També tenim constància del llibre *Consells* del pare Bernardo Salas, director general de l'Institut, que pot considerar-se el primer tractat de pedagogia de les vedrunes. S'hi parla de donar una formació moral i religiosa, juntament amb una formació afectiva. El seu mètode d'ensenyament es resumeix en dos conceptes: solidesa i perfecció. Demana que aquelles que es dediquin a l'ensenyament siguin intel·ligents i equilibrades, que no dogmatitzin però que tampoc vacil·lin, que no siguin dures amb les seves exigències però que tampoc siguin massa toves, que no provoquin ni molta familiaritat ni molt distanciament. Aquestes qualitats les exigeix per aconseguir els seus objectius, que també són clars: instrucció racionalitzada, disciplina agradable i aprenentatge motivat, gradual i assequible, sempre actiu, a través de la comprensió i el diàleg, no basat tan sols en la memòria; proposa una disciplina escassa en el càstig, afable en la forma i aconseguida per conviccions i no per imposició.

100 Per entendre millor el que suposa aquest manual d'aritmètica, hem tingut la col·laboració del Dr. Joan Colomer, mestre i doctor en Pedagogia i Ciències de l'Educació. Vegeu Índex del manual a l'annex 5.

101 Aquest llibre es troba a l'AGVR.

102 Vegeu annex 6.

Volem fer notar que aquesta era la idea que tenia Joaquina de Vedruna de l'ensenyament, però que, en algunes ocasions, no es va seguir amb escrupolositat en tots els col·legis, segons el testimoni d'algunes alumnes, sobretot arran del *Reglamento interno de los Colegios de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*, editat en els anys cinquanta, ja que en els articles 3 i 4 parla d'«evitar la indisciplina», tot i que en aquest reglament es continua parlant de suavitat i alegria, jocs i entreteniments.

La proposta educativa vedruna marca uns objectius i denota unes preocupacions molt semblants a les que, molts anys més tard, podem trobar en l'Informe a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre Educació per al Segle XXI, a Roma, l'any 1975, presidida per Jacques Delors, segons ens diu Lúdia Martín en el seu llibre *Una experiència educativa*.¹⁰³ «Em va semblar que em trobava en l'any 1993, entre educadors i educadores vedrunes. La Proposta Educativa Vedruna publicada llavors tenia moltes coincidències amb aquest informe.»¹⁰⁴ I es fa referència al text de la Comissió, que diu: «L'educació ha d'estructurar-se al voltant de quatre aprenentatges fonamentals, que al llarg de la vida seran per a cada persona, en cert sentit, els pilars del coneixement: aprendre a conèixer, aprendre a fer, aprendre a viure junts, aprendre a ser.»

Tenim altres referències de la idoneïtat de les seves professores. Entre aquestes, cal destacar el que explica Antoni Maria Claret a la reina Isabel II, que li assegura que les religioses vedrunes que es dediquen a l'ensenyament de les nenes estan molt ben preparades: «La multitud de discípulas que salen de sus colegios tan bien educadas en todos los ramos de la instrucción revelan hasta la evidencia la idoneidad de sus maestras.»¹⁰⁵

En qualsevol cas, les ensenyances d'aquestes religioses durant la primera part del segle XIX van rebre les lloances no tan sols de l'Església, sinó també de les Juntas Locals d'Instrucció, dels ajuntaments i del poble. Ens trobem davant d'unes dones que no buscaven el guany econòmic, sinó que tan sols demanaven allò que necessitaven per viure, que estaven capacitades intel·lectualment i eren afables.

Joaquina va saber aprofitar els recursos que li oferia la llei vigent i es va acomodar a les normatives del moment. Conscient que necessitaven un títol per exercir el magisteri, va fer que les seves religioses estudiessin i, a més, els

103 Martín, Lidia CCV (1999), *Una experiència educativa*. Barcelona: Ed. Claret, p. 63-565.

104 Les pàgines 30 i 31 de la Proposta Educativa Vedruna marquen els mateixos objectius i expressen la mateixa preocupació.

105 *San Antonio María Claret, escritos autobiográficos* (1985). Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, p. 857.

va transmetre la idea d'«ensenyar mitjançant l'alegria». Va seguir amb les classes de costura i de catecisme, que era el que es demanava a les nenes, però va afegir-hi la lectura i les altres matèries que considerava necessàries per a una educació completa.

Per entendre millor el moment que es va fundar l'Institut Vedruna, hem de dir que la història va fer que es reunissin a Vic tres grans personalitats, cosa que va ser molt beneficiosa per a la comunitat. En primer lloc, Joaquina, la pionera de l'acció pràctica, moguda per ressorts espirituals, però, sobretot, Balmes, el teoritzador de la lluita contra la interferència estatal en l'educació. Aquest, partidari de la llibertat docent per a l'Església, va demanar que s'establís una educació primària i que estigués en mans de religiosos, amb la idea que estaven sotmesos a unes regles invariables, contràriament, per tant —segons el seu parer—, als mestres seglars, que podien portar una vida relaxada i ser escèptics. I, per últim, el pare Antoni Maria Claret, el gran defensor de les vedrunes, que va ajudar a la implantació de les institucions religioses dedicades a la docència i va aconseguir, d'Isabel II, que les germanes vedrunes poguessin ensenyar sense el títol docent, al marge de la llei Moyano de 1857, basant-se en la gran tasca docent que havien anat fent als pobles de Catalunya.

Atès que fins a l'any 1860 no comença a funcionar la primera Escola Normal Oficial per a mestres a Barcelona, hi va haver un marge de temps que va permetre que les vedrunes s'establissin als diferents indrets. Més tard, serà quan Joaquina de Vedruna demanarà a les seves germanes que es treguin el títol, amb la qual cosa, quan s'anaven creant places públiques en el lloc on elles eren, podien accedir-hi.

Cal recordar que Pablo Montesinos va fundar a Barcelona, l'any 1845, la primera Escola Normal en una casa particular, i que ja el 1843 havia establert una escola per a formació de mestres, fent una reorganització de les Escoles Normals que hi havia fins a aquell moment.

En analitzar l'ensenyament, hem de parlar, també, d'una altra dona de Vic, Dolores Mascaró Calderó,¹⁰⁶ nascuda el 2 de febrer de 1873, en el si d'una família de rics hisendats. Va estar marcada per la ideologia del bisbe de Vic, Torras i Bages, catalanista de profunda arrel cristiana.

¹⁰⁶ En prendre els hàbits, va adoptar el nom de Carme, la qual cosa fa que, a partir d'aquell moment, tots els documents oficials de l'orde que fan referència a ella, ens parlin de Carme Mascaró. A partir d'aquí, ens hi referirem com a Carme.

Dolors Mascaró va entrar a formar part de la congregació de les vedrunes el 1893 i va emetre els vots perpetus el 16 d'abril de 1898.¹⁰⁷ Tan bon punt va ser nomenada prefecta general d'Estudis, l'any 1911, va crear la Casa d'Estudis a Barcelona, on anaven les novícies, passats els dos primers anys, a adquirir uns ensenyaments profunds que les fessin idònies per exercir d'educadores i ensenyants de nens i nenes. Aquest centre, que va tenir tot el suport del bisbe Torras i Bages, queda definit en una circular que la mare Margarita Arolas va enviar a tots els col·legis amb aquestes paraules: «Pues si bien en el Carmelo se dedicarán a estudios literarios y científicos, y constituirán un centro de ilustración para todo el Instituto, el principal objeto será la perfección moral y pedagógica de las hermanas, es decir formar buenas maestras y educadoras».¹⁰⁸ La casa, una torre amb jardí, donació de la marquesa de Vallejo, que acollia des de 1907 una petita comunitat de religioses malaltes i d'una cert edat, estava situada al barri de Sant Gervasi. L'any 1912 s'afegiren, doncs, als espais que ja hi havia aules, una biblioteca, material de laboratori i altres materials pedagògics.

Dirigida i animada pel bisbe, Carme Mascaró, amb dues altres germanes joves, va viatjar a Brussel·les per aprendre la llengua, així com altres tipus d'ensenyaments. En aquesta capital va visitar diverses classes de col·legis, com les Escoles Domèstiques, en les quals estava molt interessada, per tal de portar la seva manera de fer als centres catalans i oferir uns ensenyaments, especialment dirigits a les noies de famílies obreres, amb una formació laboral, a més de la moral i cristiana. Després aniran a Londres, a casa de les Filles de Sió, i comenta allò que ha vist, amb aquestes paraules: «Les angleses no es formen com mares de família i mestresses de casa, sinó que s'ocupen només de literatura, art i esports.»¹⁰⁹ Evidentment, està parlant de les filles d'una classe alta, però va adoptar també part d'aquest ensenyament per a les escoles vedrunes.

L'any 1914 va escriure la *Memòria* per al Consell General, en la qual podem llegir tot el que s'ha fet i el que es podria fer. És un molt bon document per captar la seva acurada observació i el coneixement pedagògic. Entre les coses que s'havien fet trobem: fundació de la casa d'estudis; estada d'algunes religioses en aquesta casa; creació d'un butlletí literari, dedicat a la divulgació de coneixements pedagògics i psicològics,¹¹⁰ del qual s'havien publicat ja sis nú-

107 Vegeu el setmanari *La Veu del Montserrat* d'aquest dia, i el del 23 d'abril, que inclou una poesia de Lluís B. Nadal, dedicada a Dolors Mascaró.

108 Llach, M. Teresa, CCV (2013), *Dolors Mascaró Calderó. Una educadora excepcional*. Barcelona: Ed. Claret, p. 41.

109 Llach, M. Teresa, CCV (2013), *op.cit.*, p. 49.

110 Aquest butlletí es va editar des del 1912 fins al 1932.

meros, estudis a l'estranger d'algunes de les germanes i d'ella mateixa, i foment de l'estudi i millora dels mètodes d'ensenyament als col·legis. A continuació, fa una crítica del que ella veia que no funcionava per passar, tot seguit, a enumerar el que calia fer per solucionar-ho.

En aquestes memòries parla també del col·legi de Tarragona, on es preparaven alumnes per al magisteri.

Hi ha dos fragments que volem ressenyar per allò que tenen d'important dins el pensament pedagògic d'aquesta dona: «El nostre Institut hauria de formar encara més a les que es dediquen a l'ensenyansa, precisament perquè tenim beneficència i perquè la generalitat de nostres alumnes pertanyen a la classe mitja, que necessita més que l'aristocràcia lo benefici d'una instrucció sòlida i extensa, que l'ajudi a guanyar-se lo pa amb honra» i, alhora, fa una crítica de la idea d'algunes, que considera que estan equivocades: «Que sostenen que si quan ingressen a l'Institut ja estan instruïdes les Hermanes, o bé si aprenen bastant durant lo Noviciat després no han d'estudiar més: confonent la ciència infantil per dir-ho aixís, amb lo saber concret de la Pedagogia. No és lo mateix saber, que saber ensenyar.»¹¹¹

Veiem, doncs, la preocupació de Carme Mascaró, com també ho havia estat la de Joaquina de Vedruna, per preparar les noies per guanyar-se la vida i valer-se per si mateixes, dirigint els seus esforços a totes les classes socials, ja fossin pobres, obreres o de classe mitjana. Trobem també una manera de pensar, pel que fa a aquests afers, molt avançada per a l'època i amb un esperit crític i racional.

Cal parlar molt breument del butlletí al qual hem fet referència, perquè hi llegim, entre altres moltes coses, reflexions de pedagogia. Des del 1912 fins al 1924 es va anomenar *Boletín Literario del Instituto de religiosas Carmelitas de la Caridad*, i hi ha un total de 34 números.¹¹² És una eina per a informació i ús de les germanes amb diverses seccions: coneixements, reflexions i consells pedagògics i psicològics, normes per incentivar l'apostolat de la vida religiosa, notes necrològiques, celebracions d'algunes festes, primera pedra de la construcció d'alguns col·legis i fotografies. A partir de 1921 va passar a denominar-se *Boletín para las Antiguas y Actuales Alumnas de los Colegios de Carmelitas de la Caridad*, per bé que fins al 1924 es va editar un butlletí per a les religioses i un altre per a les alumnes. Fins a l'any 1932, que és quan es va editar l'últim, tenim un

111 Per a més informació, vegeu Llach, M. Teresa, CCV (2013), *op.cit.* p. 48—54.

112 Es troben a l'Arxiu de la Casa Provincial de les Carmelites de la Caritat-Vedrunes (ACPCCV) a Vic.

total de 222 butlletins i a partir de 1926, el títol inicial es va transformar en subtítol per donar pas a *Mi Colegio*. En els darrers anys canvia la línia editorial i els escrits fan referència a temes d'actualitat, com l'obertura del canal de Panamà, la Primera Guerra Mundial i altres esdeveniments històrics i religiosos. També conté fotografies dels col·legis, des dels ubicats a Catalunya o a Espanya fins als d'Amèrica Llatina. La higiene i l'alimentació sana també hi tenen cabuda i, com no podia ser d'altra manera, una crida a favor de la modèstia cristiana en la manera de vestir en contra de la moda que s'anava imposant.

Carme Mascaró, a més, va voler dirigir, coordinar i, de vegades, escriure, alguns llibres dedicats a l'ensenyament de diverses matèries; el primer es va publicar a Barcelona l'any 1904 i l'últim, l'any 1924. Tenim manuals de gramàtica de la llengua castellana per a l'alumnat i per al professorat, de geografia, d'aritmètica, d'història sagrada, d'urbanitat i de didàctica, en els quals ella participava, sense constar, o un que porta el seu nom com a autora, *Instrucción para los colegios del Instituto de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*, publicat a Manresa l'any 1908.

Va ser una dona forta i decidida, que no va dubtar a dedicar-se a l'ensenyament de les nenes per aconseguir que no tinguessin dependència econòmica dels homes, i, alhora, amb una clara educació religiosa i moral. Molt avançada en matèria pedagògica, parlava sense embuts, com ens ho mostra, l'any 1911, quan topa amb la creació de la Dirección General de Enseñanza Primaria, que havia fet reformes al col·legi de la plaça de San Francisco el Grande de Madrid, atès l'estat ruïnós en el qual es trobava, sense comptar amb el seu parer. Diu: «[...] perquè s'ha edificat el local amb classes grans, a l'antiga, sense graduar»¹¹³ amb la qual cosa mostra, un cop més, el seu tarannà modern, fort i decidit.

Hi ha una frase de Carme Mascaró molt significativa: «Educar és estimar, cuidar amb tendresa i dedicació una llavor, amb l'esperança que un dia donarà els seus fruits.»¹¹⁴

Amb aquests antecedents pedagògics, tant de Joaquina de Vedruna com de Carme Mascaró, es pot entendre millor l'ensenyament que trobarem al Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona.

113 Llach, M. Teresa, CCV (2013), *op.cit.*, p. 58.

114 Llach, M. Teresa, CCV (2013), *op.cit.*, p. 93.

INICIS A TARRAGONA

Abans de continuar, cal veure quina era la situació de Tarragona a finals del segle XIX. Era una ciutat administrativa, seu de les jerarquies eclesiàstiques, amb una població de militars i un elevat percentatge de funcionaris vinguts des de diferents llocs d'Espanya. L'ambient, doncs, era conservador i l'Església tenia un gran pes en la vida ciutadana; les seves opinions eren escoltades, els partits moderats hi buscaven aliances i, en absència de mitjans correctors de caràcter civil, era la mateixa Església qui pal·liava i controlava la pobresa creixent a través de la seva xarxa assistencial. La beneficència en depenia gairebé en exclusiva.

De la mateixa manera, l'Arquebisbat tarragoní, que en les primeres dècades del segle XX s'havia convertit en capdavanter de la col·lectivitat catòlica catalana, va fomentar i estimular l'educació. Amb la finalitat d'aconseguir el propòsit eclesiàstic educacional, arribaren a la ciutat noves congregacions religioses: les oblates, les dominiques de la Presentació, la Companyia de Santa Teresa, els missioners del Sagrat Cor de Maria i els carmelites descalços, entre d'altres.¹¹⁵ El cardenal Tomàs Costa i Fornaguera va continuar la línia de control i intentà organitzar l'educació dels obrers, fet que va provocar reaccions ciutadanes d'anticlericalisme. L'any 1888 s'instal·lava oficialment l'escola dominical per a joves obreres, encara que funcionava ja des de 1876.

Després d'aquest i uns breus anys del cardenal Antolín López Peláez (1913-1918), que havia instituït una càtedra de Llengua, Història i Dret Catalans al Seminari, va arribar a Tarragona, en època de la Mancomunitat, el cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer, que va recollir el testimoni d'una església sensible a la qüestió nacional. Al gener de 1923 autoritzà el lliurament, al nunci Tedeschini, d'un document, signat per diversos polítics, en què es reivindicava l'ús de la llengua catalana en el culte i en l'ensenyament religiós. La plasmació popular d'aquesta tendència van ser els Pomells de Joventut, de gran ressò a Tarragona. Es tractava de grups amb codis morals catòlics que havien de fer un acte de patriotisme català cada dia. Van ser suprimits durant la dictadura de Primo de Rivera.

En aquest ambient social va arribar a Tarragona la germana Gertrudis Sentís Vilanova al desembre de 1907. Tot i que la primera superiora del Col·legi del Sagrat Cor va ser la mare Pura Ximénez —com ja hem apuntat abans—, la veritable ànima i modeladora va ser la germana Gertrudis que, des del vell

¹¹⁵ L'única companyia amb fundador català és la Companyia de Santa Teresa, creada per Enric d'Ossó, natural de Vinebre.

Arxiu Col·legi del Sagrat Cor, 1960. Chinchila.

edifici del pla de Palau, va donar forma al nou col·legi del carrer d'August. Des del 1917 fins al 1954, amb intervals de cinc anys, la mare Pura Ximénez, la mare Maria Dolors Marcé i la mare Gertrudis Sentís van ocupar el càrrec de superiores, però, en realitat, era ella la que sempre dirigia l'escola, segons hem pogut constatar per les narracions de les diverses exalumnes i religioses de la congregació.

Cal parlar més a bastament d'ella, atès que la manera d'educar l'alumnat, tant acadèmicament com espiritual, va ser tasca seva durant molts anys. Per bé que l'última vegada que ocupà el càrrec de directora va ser l'any 1954, la seva empremta va perdurar fins a alguns anys després de la mort, el 1966.

Aquí cal apuntar que un cop el col·legi es va traslladar, al curs 1964-65, al carrer de Santa Joaquina de Vedruna, encara que es va continuar la seva línia educativa, s'iniciaren ja els canvis que portarien a un altra manera de fer i d'ensenyar.

A partir d'aquest moment, va guanyar terreny una ideologia i una manera de fer propera a un altre alt càrrec eclesiàstic: el cardenal Gomà, fill de la Riba, com algunes de les religioses vedrunes que van ocupar càrrecs en aquells anys. Aquesta època ja no serà objecte del nostre estudi; per tant, tornem a la dona que va imprimir caràcter al Sagrat Cor del carrer d'August.

Gertrudis Sentís Vilanova, filla d'Eusebi Sentís Gran, farmacèutic, i de Plàcida Vilanova Torrell, va néixer a Riudoms, en una família d'una gran formació

intel·lectual i catòlica molt influent en la nostra ciutat, amb dos germans canonges i un de metge, i un nebot capità d'infanteria carlista,¹¹⁶ tots molt lligats al Col·legi del Sagrat Cor. Va viure una època convulsa, com havia estat la de la fundadora de l'orde, Joaquina de Vedruna, i també va saber adaptar-se als temps que s'anaven succeint, la qual cosa pot explicar els canvis en la seva trajectòria política i lingüística. Va viure la Mancomunitat, la dictadura de Primo de Rivera, la República amb l'ensenyament no confessional, la Guerra Civil, el tancament de l'escola i l'exili, però sempre es va mantenir com a protectora de la comunitat.

Durant la República, ella i la seva cosina, Maria Dolors Sentís Simeón, també religiosa al mateix col·legi, es van treure el títol de Llengua Catalana per poder impartir docència d'aquesta matèria. Més tard, ja en època franquista, va ser una gran defensora de la llengua castellana, tal com estava prescrit per les lleis del moment. Potser aquesta ambigüïtat entre la llengua materna i la imposada fos una de les raons per les quals a l'escola es permetés parlar en català, amb el benentès que les assignatures es feien en castellà. Ja d'edat molt avançada, recordem la mare Gertrudis asseguda al capdavant del passadís que portava al carrer de Sant Agustí, esperant que les nenes anéssim a parlar amb ella.

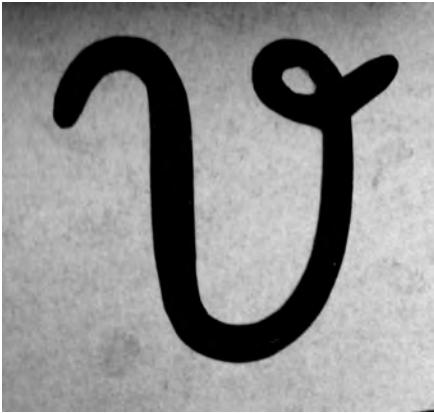
Aquesta dona va saber veure la importància d'un seguit d'esdeveniments per a l'educació de les noies i va aconseguir que el Col·legi del Sagrat Cor estigués sempre entre els capdavanters. Podem considerar-la com la impulsora d'un nou col·legi a Tarragona, hereva del llegat de Joaquina de Vedruna. Va incorporar-hi la seva manera de ser amb una gran intel·ligència pròpia, i ajudada, molt de prop, pel seu oncle Gaietà Sentís Gran, que era catedràtic de Psicologia, Lògica i Ètica, llicenciat en Teologia i Sagrats Cànons i en Jurisprudència. Així, doncs, el Col·legi del Sagrat Cor del carrer d'August va estar marcat per la nissaga Sentís, amb la mare Gertrudis com a directora i com a pedagoga. Ella no tenia la carrera de Pedagogia, però va utilitzar el sentit comú i tota l'acumulació de saber i de formació que havia adquirit. El seu interès se centrava a educar les noies perquè es poguessin guanyar la vida, com havia fet també la fundadora. Ella mateixa s'ocupava, en molts casos, de buscar i col·locar les alumnes en llocs de treball, si bé és cert que la seva influència i la de la família a què pertanyia li van obrir moltes portes.

Va dedicar una atenció preferent als estudis de magisteri, i va aconseguir que el Col·legi del Sagrat Cor fos, durant aquells anys, l'únic centre femení

116 Josep Maria Sentís Simeón va ser qui va liderar l'Alzamiento franquista a Tarragona.

de la ciutat on es poguessin fer les pràctiques d'aquesta carrera, gràcies a la concessió per Reial ordre del 26 de febrer de 1926. Quan a Barcelona es creà l'escola Montessori, Gertrudis Sentís va enviar-hi algunes germanes com a alumnes a aprendre aquella pedagogia a fi d'implantar-la al col·legi i, ben aviat, es va establir en el parvulari aquest sistema educatiu, que representava una innovació per a l'època i que va durar des del 1933 fins al 1970.

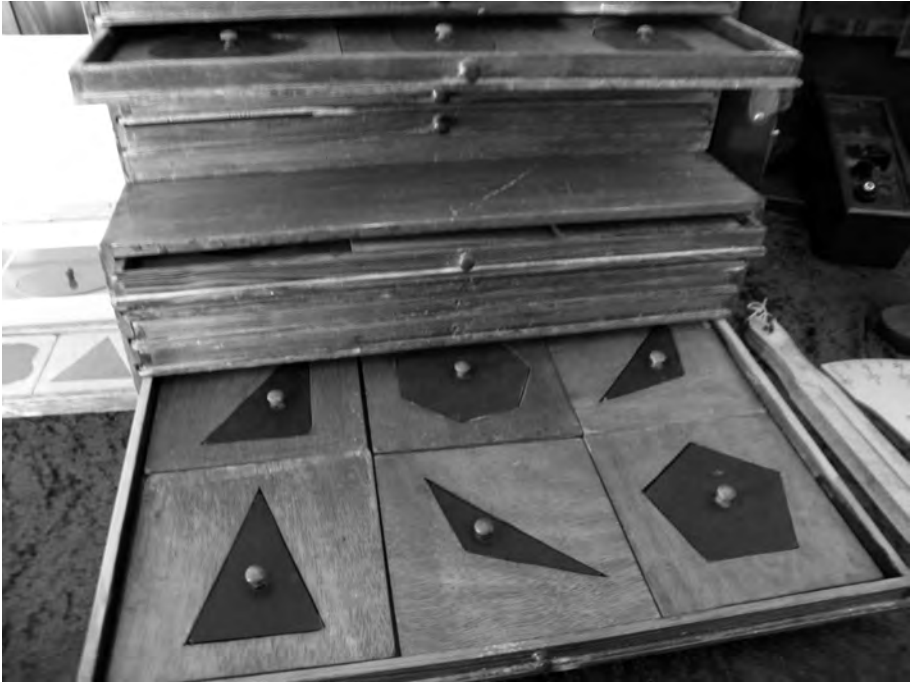

Mètode Montessori. Joana Zaragoza.

No ens estendrem ara en el mètode Montessori, però sí que volem apuntar algunes de les característiques que han quedat en el nostre record. Diverses generacions de nenes i nens de Tarragona vam aprendre les lletres repassant amb dos dits, l'índex i el cor, la grafia de cadascuna d'aquestes fetes amb un paper d'estrassa i enganxades sobre uns cartrons roses o blaus. També apreníem a fer llaços i a botonar amb un bastidor format per dos

Parvulari de nenes. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Mètode Montessori. Joana Zaragoza.

Regletes Cuisenaire del mètode Montessori. Joana Zaragoza.

l·listons de fusta que tenia un tros de roba a cada costat amb cintes o traus en un costat i botons a l'altre. Les pissarres estaven a la nostra alçada, al llarg de la paret, i tota l'aula estava concebuda per a la nostra estatura. Les matemàtiques (sumes i restes) les vam aprendre a partir d'uns regles de diferents colors i mides que corresponien a diferents nombres: amb un de gran, com a mesura, havíem de veure quins regles petits podíem posar la suma dels quals fos igual al regle gran. Montessori va ser una de les pioneres, conjuntament amb Friedrich Froebel, a utilitzar regles per a la representació de nombres.

En la dècada dels cinquanta va ser Georges Cuisenaire¹¹⁷ qui les va introduir arreu del món no tan sols per a l'aprenentatge de les matemàtiques, sinó també per a la música. Les va anomenar «números de color». Amb aquests prismes rectangulars de base quadrada ens van ensenyar les primeres matemàtiques a partir de 1953.

Pel que fa a aquest ensenyament, des del punt de vista del procés d'aprenentatge, l'ús de materials que concretin la realitat abstracta de les matemàtiques motiva l'alumnat. I el fet de construir paraules amb les diferents lletres, com si fos un trencaclosques, fa que se senti com un joc i, per tant, és una manera més amena d'aprendre.

El tipus d'educació que vam rebre era integral, que educava nens i nenes com a membres d'una societat amb una relació constant. La música i el teatre, dels quals també parlem i que tanta importància van tenir al nostre col·legi, formaven part d'aquesta pedagogia. El sistema educatiu de Maria Montessori va néixer amb la intenció d'ajudar el nen i la nena a obtenir un desenvolupament integral per aconseguir el màxim grau en les seves capacitats intel·lectuals, físiques i psíquiques. El seu mètode es basa en el treball de l'infant i en la col·laboració entre l'adult i el nen o la nena. Així, l'escola es convertia en el lloc on la intel·ligència i la part psíquica es desenvolupaven a través d'un treball lliure, amb material didàctic especialitzat, i no en un espai on el professorat transmetia els seus coneixements. Els principis bàsics de la seva pedagogia es poden resumir en autonomia, independència, iniciativa, capacitat per estar alegre, ordre, concentració i respecte a un mateix i als altres.

Aquest mètode, publicat el 1912, és una filosofia de l'educació basada en la teoria del desenvolupament de l'infant, que va canviar la manera de veure i entendre com s'havia d'ensenyar. Del 1916 al 1923, l'expansió del sistema Montessori va ser espectacular.

117 Georges Cuisenaire, nascut a Quaregnon (Bèlgica) l'any 1891, era professor d'escola primària i músic. Va morir el 1976.

COLEGIO OFICIAL DE DOCTORES Y LICENCIADOS
EN FILOSOFIA Y LETRAS
Y EN CIENCIAS

REGISTRO núm. 765

Colegiado en ejercicio
Dª MARIA LUISA
DELCLÓS
BALVEY

TITULO Licenciada en Ciencias
Sección Químicas

Domicilio Valencia-Sta. Ana, 5
Valencia 20 de octubre 1949

El Interesado,
Maria Luisa Delclós Balvey
c. a. ch.

El Decano,
[Signature]

El Secretario,
[Signature]

Carnet de llicenciada en Ciències Químiques de Maria Luisa Delclós Balvey CCV. Cedita per Xavier Orozco.

Maria Montessori, nascuda a Itàlia el 1870, es va doctorar en Medicina el 1896, va publicar la seva primera obra l'any 1904 i, tres anys més tard, ja fundava la primera Casa del Nen, a San Lorenzo, a Roma. Va dirigir els seus estudis envers la psicologia i ben aviat es va encaminar cap a la pedagogia. L'any 1915 viatjà a Barcelona a l'Escola d'Estiu, on va inaugurar, l'any següent, la Casa dels Nens de la Diputació, dirigida per Dolors Canals i Ferrer. I el 1918 es va traslladar a viure a Barcelona fins al 1923, que deixà Catalunya perquè Primo de Rivera va frenar-ne l'expansió.

Un mètode com aquest no podia passar-li per alt a la germana Gertrudis Sentís, que va

enviar, ràpidament, algunes parvulistes a Barcelona perquè l'apreguessin i el duguessin a la pràctica al nostre col·legi de Tarragona. Curiosament, aquesta metodologia —com ja hem dit— es va emprar durant molts anys, i no tan sols abans de la Guerra Civil, sinó que durant els llargs anys de la dictadura franquista es va continuar utilitzant.

Un altre gran pedagog va tenir també influència en les vedrunes de Tarragona. Fou Pau Delclós i Dols, que va arribar a la nostra ciutat a l'abril de 1891 per impartir docència a l'Escola Elemental, situada a la plaça de Prim. L'any 1911 aquesta escola fou convertida en graduada i Delclós en va ser designat director, càrrec que ocuparia fins a la jubilació, el 1935. Dues de les seves filles, una mestra i l'altra química, van professar els hàbits de les vedrunes i, durant la guerra de 1936, elles i Antonio Orozco Rovira, casat amb una altra filla de Pau Delclós, Mercè, que també era mestra, es van fer càrrec del col·legi.

Pau Delclòs amb les seves filles. Cedida per Xavier Orozco.

Pau Delclòs va ser un precursor de l'escola activa i va assistir a l'escola d'estiu de Montessori, tal com podem llegir en les llistes de mestres matriculats,¹¹⁸ cosa que va tenir una gran influència en la seva manera d'ensenyar. Una de les seves aportacions va ser el que es va anomenar «la geografia por el dibujo»: era una nova manera d'aprendre geografia i també història. Mitjançant mapes muts, fets per ell mateix, portava l'alumnat cap a una localització no tan sols de ciutats o pobles, sinó també de rutes comercials, agricultura o, fins i tot, el feia servir per explicar les invasions àrabs a la península Ibèrica, o la distribució dels fills de Jacob per Israel quan va constituir les dotze tribus. Sortosament, s'han conservat uns tampions amb els diversos mapes dels cinc continents.¹¹⁹ Ensenyava la geometria a través d'unes figures dibuixades en làmines que, un cop retallades, s'havien de muntar i enganxar, de manera que es creaven cilindres, triangles, pentàgons i altres figures geomètriques en tres dimensions. Aquestes figures geomètriques, que al Col·legi del Sagrat Cor també fèiem,

118 «El 1914 inicia una institució que serà una peça fonamental de la renovació pedagògica a Catalunya: l'Escola d'Estiu... Les llistes dels mestres matriculats a les Escoles d'Estiu amb les poblacions de procedència, ens donen idea del servei que van fer a tot Catalunya. Hi apareixen aviat cognoms tarragonins, com el de Delclòs». Marta Mata (2014). *A: Pax 50 anys 1963-2013*. Tarragona: Arola Editors. p. 17.

119 Aquests tampions, així com altres documents, es troben dipositats a l'Arxiu Pau Delclòs de la URV.

Cuaderno de plegado. Arxiu Pau Delclós. URV.

Papiroflèxia. Arxiu Pau Delclós. URV.

Plegat de bandes. Arxiu Pau Delclós. URV.

Plegat de bandes. Arxiu Pau Delclós. URV.

Exposició de treballs, curs 1897-98. Arxiu Pau Delclòs. URV.

després formaven part de l'exposició de final de curs. També s'hi feia al col·legi el que es deia «*plegado de bandes*», que consistia a doblegar o trenar, de maneres concretes i determinades, tires de paper. Així, la papiroflèxia va entrar a formar part de l'ensenyament per aprendre la geometria de manera amable.

Pau Delclòs utilitzava pocs textos a l'aula, i donava una extraordinària importància a l'expressió plàstica. El dibuix, el contacte directe o indirecte amb la matèria i amb la natura i els treballs manuals li proporcionaven motivació suficient per desenvolupar l'àrea d'expressió numèrica i, també, per a l'ensenyament de la geografia, la història i les ciències naturals.

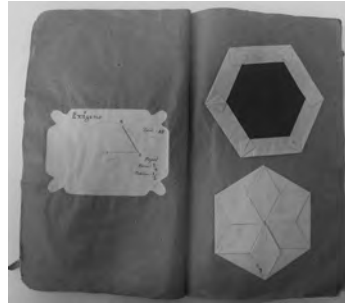
Aquesta metodologia va seguir viva molts anys, com ens ho demostra el fet que moltes alumnes dels anys seixanta recorden un dels treballs que van fer les alumnes Roser Marqués i Genoveva Zaragoza, que va estar exposat uns dies. Es tractava d'una pel·lícula sobre paper que s'enrotllava en dos rodets grans que anaven passant làmines de ciències naturals. El treball s'havia fet sota la direcció de la germana Agustina Lorente. El mètode Montessori i el del Pau Delclòs van marcar l'ensenyament durant molts anys a Tarragona.

Estem convençudes que la germana Gertrudis Sentís es va deixar influir també per aquest pedagog, atesa la preocupació que va tenir sempre per la pedagogia

Mapes fets pels alumnes.

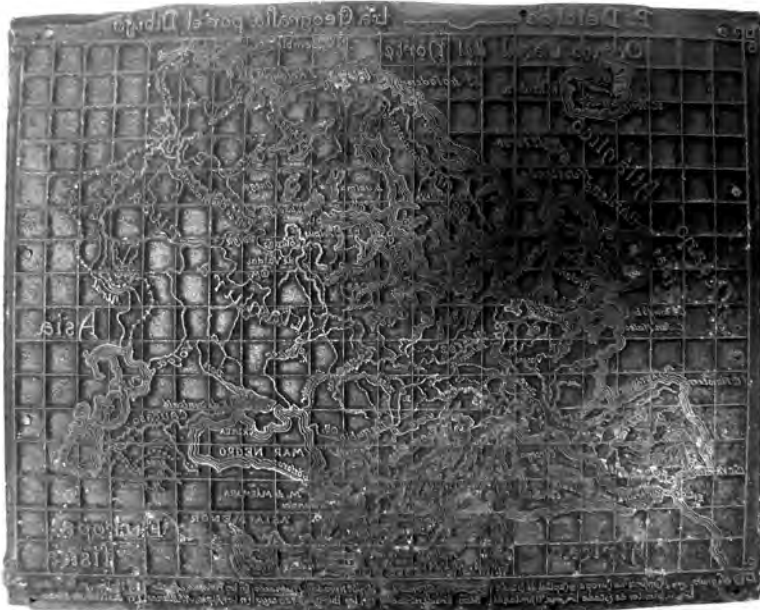
Plegat d'un hexàgon.

Portada de la llibreta.

Taules a la contraportada de la llibreta.

Tampó per fer mapes de Pau Delclós.

Fotos: arxivi Pau Delclós. URV

de l'alumnat i, encara més, tenint en compte que els fills de Pau Delclòs van ser alumnes de les vedrunes, i dues de les seves filles en van professar els hàbits.

EL COL·LEGI DEL CARRER D'AUGUST

Però quina va ser la situació de Tarragona a partir de 1923 i quines repercussions van tenir els esdeveniments històrics en el nostre col·legi?

Hem de dir, per poder centrar la situació del col·legi en aquest moment, que el dia 8 de juny d'aquest any va tenir lloc l'entronització solemne del Sagrat Cor de Jesús al col·legi, al qual es va erigir un monument al mig del jardí.

Pel que fa a la nostra ciutat, Tarragona progressava econòmicament, es va aprovar el projecte de la Rambla fins a l'encreuament amb el carrer de Canyelles, s'hi construïren les cases més nobles i, entre les construccions, cal destacar el Col·legi de les Teresianes, obra d'un deixeble de Gaudí, l'arquitecte Bernat Martorell i Puig.

L'1 de setembre es va iniciar la dictadura militar de Primo de Rivera amb un cop d'Estat que va acabar amb la monarquia i va donar pas al Directori. L'endemà del cop va començar la repressió a la nostra ciutat, així es va clausurar el diari *Lo Camp de Tarragona*, portaveu d'Acció Catalana, escrit en català. Al contrari, *La Veu de Tarragona*, portaveu de la Lliga; el *Diario de Tarragona*, d'ideologia liberal, i *La Cruz*, diari catòlic, van seguir la seva vida. Aquests tres diaris eren dretans i religiosos.

Un dels primers actes de la Dictadura fou la dissolució de la Mancomunitat i tota la seva obra. Primo de Rivera va atacar l'Església catalana perquè la considerava separatista i va prohibir el catecisme en català. La nostra llengua va deixar de ser oficial i va restar vigent tan sols per a la vida quotidiana. Així es va imposar el castellà per als actes i la documentació oficials. Se suprimiren les càtedres de Llengua i Literatura Catalanes a les Escoles Normals i, al mes d'octubre, es van clausurar totes les escoles subvencionades per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, així com l'Escola Graduada Montessori.

Al Sagrat Cor es feien les classes en castellà, però es parlava en català, i en molts dels actes lúdics també s'emprava aquesta llengua. Algunes de les alumnes que assistiren a classe, durant aquells anys, recorden l'idioma utilitzat en cada cas.

I és que durant la Dictadura s'afavoriren els interessos catòlics, especialment pel que feia a l'educació i, per tant, no és d'estranyar que fos en aquests

anys quan es va fer l'ampliació de l'edifici i es construïren els laboratoris i algunes aules més per al batxillerat.

En suprimir-se la Mancomunitat, es va tornar a implantar la divisió territorial de Catalunya en les quatre províncies i es van crear les quatre diputacions, de les quals passaren a dependre les escoles tècniques que hi havia. Més de cent cinquanta professors de la Universitat Industrial presentaren la dimissió i alguns d'ells foren represaliats. El fet de dividir Catalunya en províncies va donar pas a la fragmentació i la pèrdua de la seva força unitària.

El 14 d'abril de 1931 es proclamava la República espanyola, a Catalunya es creava la Generalitat i a Tarragona hi havia l'alcalde Pere Lloret Ordeix, d'Acció Catalana.

El camp de l'educació començava amb el nomenament d'un ministre català, Marcel·lí Domingo, que va fer entrar al Ministeri gent que provenia de la Institución Libre de Enseñanza, propera al moviment de renovació de Catalunya. La Generalitat assumiria tota l'obra anterior feta per la Mancomunitat i va crear una Escola Normal pròpia, que no depenia de Madrid, amb l'anomenat Pla Professional de Formació de Mestres, que el nou ministre Domingo va proposar per a tot Espanya. La Generalitat també va crear l'Institut, el millor model d'institució educativa contínua des dels tres fins als divuit anys. Es va establir una relació molt positiva entre la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya, l'Escola Normal i la Universitat, que va donar pas a una renovació pedagògica, mentre que els ajuntaments, la Conselleria i el Ministeri es posaven d'acord amb la nova estructura del sistema educatiu.

El Govern de la República es va plantejar, per primera vegada en la història d'Espanya, la secularització completa de l'Estat i l'abandonament d'un Estat teocràtic. El laïcisme es va convertir en una doctrina política.

Les classes emergents al país eren la petita burgesia i els intel·lectuals, que no tenien suficient força per imposar-se i que, a més, no pensaven en un canvi social, sinó en una altra manera de governar més justa i equitativa, i creien que aquest canvi de govern els afavoriria. Defensaven el catolicisme i una posició còmoda, i per tant l'aprovació dels articles i les lleis referents a l'Església no poden considerar-se com un sentiment antireligiós, sinó com una manera d'imposar una ideologia. Cal tenir en compte que, després del Concordat de 1851, pel qual s'havia reconegut el dret a l'Església a fiscalitzar l'ensenyament, no tan sols de les escoles religioses, sinó també de les públiques, aquesta institució controlava les classes poderoses a través de l'educació, fet que va quedar

reflectit en la llei Moyano de 1857. A partir de la nova etapa republicana, es presentava un programa dins la Constitució que separava l'Església de l'Estat. L'article 26¹²⁰ eliminava el pressupost de l'Església, es dissolien els ordes religiosos que tinguessin un vot especial d'obediència diferent del legítim de l'Estat¹²¹ i es garantia la llibertat religiosa. D'acord amb l'article 48, l'escola havia de ser laica, atès que el servei de la cultura era una atribució de l'Estat, que el prestava mitjançant institucions educatives relacionades entre si pel sistema de l'Escola Unificada. Tot i que l'Església podia ensenyar religió en els seus col·legis, estaven sota la inspecció de l'Estat. La llei de confessions i congregacions religioses es va plantejar com la culminació de l'ideari català laïcitzant, i la llibertat religiosa quedava garantida.

Aquestes idees, evidentment, van ser combatudes per l'Església, atès que afectava de manera molt clara la seva condició de privilegi. I dins d'aquest marc es produïren els conflictes religiosos.

A Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer, amb la idea de fer tot el possible per assegurar l'ensenyança catòlica, conjuntament amb alguns seglars, va fundar unes mútues dedicades a l'ensenyament amb la finalitat d'aconseguir la continuïtat dels col·legis regentats per religioses. La que organitzaren al Sagrat Cor, l'anomenaren Mutúa Escolar Cossetània i es va constituir el 21 de juliol de 1932. Es va iniciar el batxillerat a l'octubre de 1933, en un pis llogat al carrer de l'Assalt número 14, tercera planta, que feia cantonada amb el carrer d'August, i prengué el nom de Feminal Liceo. S'amagava així la ideologia cristiana sota l'aparença d'una acadèmia, a la qual anaven algunes de les vedrunes vestides de seglars a impartir docència. Entre aquestes hi havia les germanes Pilar Fontcuberta, M. Guadalupe Bosch Duch i Josefina Palou, totes tres llicenciades en diferents matèries. Les alumnes internes del col·legi feien el trajecte quatre cops al dia. Sortien per la porta del carrer de Sant Agustí, que era una casa de pisos, i, d'aquesta manera, semblava una residència particular. Aquesta situació, però, va durar molt poc temps, ja que, quan guanyaren les dretes republicanes amb Lerroux al capdavant, tornaren al col·legi.

A partir de 1932 i fins a la guerra de 1936, s'impartiren al Sagrat Cor classes de llengua catalana, i a l'arxiu del col·legi podem veure els títols i diplomes que va obtenir la germana M. Dolors Sentís Simeón de les assignatures d'història de Catalunya, llenguatge i composició, pedagogia general i catequètica a

120 «Cesará, por consiguiente, el privilegio de patrimonialidad y la exclusiva o preferencia que en algunas partes tenían los patrimoniales para la obtención de curatos y otros beneficios.»

121 Aquest era el cas dels jesuïtes, que tenien obediència directa al papa. Van ser expulsats d'Espanya l'any 1933.

Alumnes treballant amb microscopis abans de la Guerra Civil. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

la Federació Catalana d'Ensenyament Lliure de Barcelona. També tenim notícia que, en aquells anys, les professores d'idiomes eren natives.¹²² Les classes de gimnàstica anaven a càrrec del sergent Josep M. Sentís Simeón.

L'any 1933 es van organitzar l'Acció Catòlica i els Sindicats Catòlics, que, conjuntament amb les congregacions marianes, la Federació de Joves Cristians, l'Acció Social Popular i la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat vetllaren pels interessos de l'Església. Els punts bàsics que defensaven eren: el dret natural a educar els fills, propagar la llibertat d'ensenyament, impulsar l'escola primària i coordinar-se per aconseguir més escoles privades. Així mateix, asseguraven que l'ensenyament privat contribuiria més a la catalanització i que darrere l'escola unificada, que era vergonyant i laica, s'amagava el més ferotge ateisme. Hi va haver debats i conferències, i Joaquim M. de Müller va parlar sobre el deure dels pares d'educar els seus fills en la doctrina de Déu i el dret dels fills a rebre aquesta educació. Es defensava que l'escola unificada anava contra els drets de pares i fills, i que la coeducació que s'havia imposat a les Escoles Normals era un mitjà per preparar la revolució.¹²³

122 Antonia Lladó Carnicer, CCV, *op.cit.*, p. 20-21.

123 Ferrer, M. Antònia (2006), *Història de Tarragona. Una ciutat mediterrània*. Tarragona: Arola, p. 352.

Molts ajuntaments van tenir iniciatives per resoldre els problemes de falta d'escoles que hi havia arreu. El de Tarragona va publicar el 1932 *El problema escolar a Tarragona*, on s'explicava el seu pla per aconseguir-ne més, amb la idea que tots els nens i les nenes tinguessin una capacitat intel·lectual i física indispensable per acomplir, en fer-se grans, les funcions ciutadanes d'un poble lliure i civilitzat. Cal dir que a la nostra ciutat el cens escolar era de 5.700 infants, 2.075 escolaritzats en 11 centres religiosos, 1.900 a escoles públiques i 1.725 no tenien accés a la instrucció elemental. Per tant, era imprescindible una planificació.¹²⁴

Els docents van rebre ajut a través de curssets i a l'Escola d'Estiu es van dedicar a analitzar els grans temes escolars en la nova situació republicana: el tractament de la llengua, l'educació moral i cívica i l'escola unificada, de manera que poguessin presentar els treballs a la Generalitat amb l'objectiu que les seves propostes es convertissin en disposicions legals i accions de govern.

Però, quan va arribar l'estiu de 1936, les escoles de les zones republicanes van haver de passar una nova prova de foc. Les escoles religioses es van substituir per les laiques. Tanmateix, gràcies a les noves generacions sortides de les Escoles Normals renovades i la col·laboració de la CENU¹²⁵ de la Universitat, es resolgueren totes les dificultats amb molt bon resultat. Malauradament, l'obra de la II República es va veure truncada per la victòria de Franco.

Com ja és sabut, l'aixecament militar va provocar la guerra fratricida. Entre els que s'aixecaren i foren derrotats a Tarragona es trobava el capità Josep M. Sentís Simeon, cosí de la germana Gertrudis Sentís i germà de la germana M. Dolors Sentís. Aquesta insurrecció i derrota va provocar que les religioses vedrunes haguessin d'abandonar el col·legi. A partir del mes de maig, es vestiren de seglars com a mesura de prudència. El curs es va acabar amb normalitat, però el 22 de juliol van marxar totes.¹²⁶ Unes foren allotjades en cases particulars, d'altres abandonaren Tarragona i algunes altres foren assassinades, fruit de les barbàries comeses que van donar com a resultat assassinats d'un i altre bàndol.

Un cop l'edifici va quedar abandonat, el POUM¹²⁷ el va confiscar com a seu del partit, però, poc després, la Delegació Comarcal del CENU¹²⁸ el va

124 Dades extretes del llibre *El problema escolar a Tarragona*. (1932) (Comissió Municipal de Cultura).

125 Consell de l'Escola Unificada.

126 Antonia Lladó Carnicer, CCV, *op.cit.*, p. 22.

127 Partit Obrer Unificat Marxista.

128 Comitè d'Escola Nova Unificada.

habilitar com a Escola Primària Unificada i se'n va donar la direcció a Antonio Orozco Rovira. Preparat amb la carrera de Magisteri, amb tres cursos del Pla de Professors, estudis especials de psicologia i oposició per a plaça a la Universitat de Barcelona, va fer fora el POUM i organitzà l'escola amb l'ajut d'una mestra i religiosa vedruna, que era cunyada seva, Anita Delclòs, filla del pedagog Pau Delclòs. Hi havia com a mestres, a més dels dos anteriors, Montardit; Calpe; el matrimoni Amigó, que va ser represaliat després de la guerra i no va poder exercir més la seva carrera; Mercè Delclòs, esposa d'Antonio Orozco i germana de les religioses Anita Delclòs i M. Lluïsa Delclòs,¹²⁹ i Sacramento Mariner, també religiosa vedruna. L'escola es va convertir en escola mixta, va tenir molta matrícula i hi assistiren algunes de les alumnes del col·legi religiós, així com fills i filles d'alguns perseguits i afusellats.

Hem pogut parlar amb algunes persones de les que assistiren a aquella escola i tothom en guarda un bon record. Algunes hi van anar, de molt petites, abans, durant i després de la guerra. Hi havia dues grans diferències en aquests períodes: l'ensenyament era laic i les classes mixtes.

El 30 de gener de 1939 les religioses van tornar per fer-se càrrec del col·legi i va quedar restablerta la comunitat. El 15 de febrer es van fer les primeres admissions d'alumnes, però el col·legi no es va obrir oficialment fins a l'1 de març d'aquell any.

L'edifici havia quedat malmès a causa dels bombardejos i, un cop acabada la guerra, va començar la remodelació i la nova construcció, de la qual es va encarregar l'arquitecte tarragoní Josep M. Jujol, com ja hem explicat.

Quan reiniciaren la docència, s'hagueren d'adaptar a les matèries i qüestionaris vigents a l'Espanya franquista i a la Llei del 5 de març de 1938, que regulava l'educació. S'hi restablia l'ensenyament religiós, s'eliminava la coeducació de nens i nenes i es posava èmfasi en l'amor a la pàtria. Els quatre principals apartats en els continguts escolars eren: educació religiosa, educació patriòtica, educació cívica i educació física. Molt havien canviat les coses en tres anys i, malauradament, l'ensenyament va perdre tota la seva força de saviesa i llibertat a favor d'uns ideals feixistes.

L'1 de febrer de 1938 va ser nomenat ministre d'Educació Nacional Pedro Sainz Rodríguez, monàrquic i catòlic tradicional, que va ocupar el seu mandat i va desmantellar tot el sistema educatiu republicà. A l'agost de 1939, va ocupar aquest càrrec José Ibáñez Martín fins a l'any 1951. Va depurar tot el

129 Fou la primera dona amb la llicenciatura de Física d'Espanya.

que hi quedava referent a ensenyament i va reforçar el principi d'autoritat. La nova llei de 1949 tenia com un dels objectius formar l'alumnat en els hàbits del treball i, alhora, que aquests tinguessin un instrument tècnic que els permetés una ràpida integració en la vida laboral. Amb aquesta idea es crearen les universitats laborals, com a tallers de formació professional. La llei també autoritzava l'Església a crear escoles de Magisteri, la qual cosa afavorí el Col·legi del Sagrat Cor, si bé la Llei d'educació primària de 1945 ja havia autoritzat la creació d'escoles de Magisteri de l'Església.

L'organització de l'educació implantada per la dictadura del general Franco pretenia la formació, però, sobretot, la transmissió dels valors propis del sistema polític. Per tant, es va fer tot el possible per eliminar l'obra educativa de la II República i, com a contrapartida, es difonien els principis ideològics dels vencedors de la Guerra Civil i s'establia un ideari pedagògic basat en el nacionalcatolicisme.

Volien depurar el professorat, i tot aquell que no era afí al règim va haver de patir la repressió de mans de les Comisiones Depuradoras de Instrucción Pública. Es revisava l'actuació del professorat i calia demostrar no haver estat ni comunista, ni anarquista, ni separatista, ni francmaçó. Molts dels qui havien exercit amb èxit fins en aquell moment, funcionaris de carrera, van patir trasllat forçós a escoles d'altres províncies. I aquests van ser els que tingueren sort, ja que un nombrós grup va ser apartat de l'ensenyament, i d'altres van preferir exiliar-se per por a les represàlies. Es calcula que al març de 1939, a Catalunya, es van expulsar de l'ensenyament més d'un miler de mestres i les places que deixaren van ser ocupades per mestres d'Extremadura i Castella, mesura amb la qual el règim dictatorial s'assegurava el desarrelament cultural en l'educació a les escoles. A més, moltes vegades, aquestes places les cobrien excombatents del bàndol nacional, molt identificats ideològicament amb el règim, però sense una formació acadèmica adequada. Aquests anys de desert cultural encara s'estan pagant avui dia.

A les aules, els materials lectius havien de passar la censura per evitar continguts que podien ser considerats massa liberals. Els llibres de text eren fidels als principis del Movimiento i, per tant, es van prohibir tots aquells aspectes relacionats amb els corrents científics i pedagògics europeus. L'escola, doncs, estava immersa en una autarquia cultural, amb omnipresència dels continguts i valors de la religió catòlica i del feixisme. Com no podia ser d'una altra manera, els qui governaven asseguraven que cuidaven molt la vida intel·lectual, però la realitat era una altra, i la censura es va estendre a la literatura i a l'art en general.

Es prohibia la coeducació de nois i noies perquè se la considerava contrària als principis religiosos i morals.¹³⁰ Es van portar a les aules els valors patriòtics i religiosos del règim i, així, es va penjar en totes les aules el quadre de Franco al costat del Crucifix.

A Tarragona, els nens i les nenes de les classes populars anaven a les escoles públiques, mentre que els de la classe benestant anaven a les privades, regentades per religiosos. Disposaven de recursos i tenien el control de l'ensenyament secundari i la formació del que es considerava «l'elit». Al Col·legi del Sagrat Cor no podem dir que hi anessin els de l'elit, però sí que l'alumnat, majoritàriament, estava compost pels fills i les filles dels professionals lliures i de la gent de cultura.

Les germanes vedrunes de la nostra ciutat es van adaptar als nous aires educatius, amb algunes excepcions, com va ser el fet de continuar utilitzant el mètode Montessori al parvulari,¹³¹ la qual cosa crida l'atenció si tenim en compte que el franquisme havia abolit tots els sistemes innovadors. Suposem que estaven decidides a no renunciar a un sistema que donava molt bons resultats. I, a més, l'atenció i la influència de la germana Gertrudis Sentís i la seva família¹³² hi devien tenir molt a veure. D'altra banda, com que era un col·legi religiós, no comportava cap perill per al règim.

Al juliol de 1939 les alumnes van convalidar amb un examen a l'Instituto de Enseñanza Media tots els cursos que s'havien cursat durant la Guerra Civil. Les assignatures qualificades eren: «Lengua española, Geografía e Historia, Matemáticas, Ciencias Naturales, Francés, Dibujo, Latín, Religión y Educación Física». En el butlletí de notes del col·legi hi consten també «Conducta, Aplicación y Puntualidad».¹³³

Cal recordar que, des de 1924 i fins a la guerra fratricida, les germanes vedrunes ja preparaven algunes de les alumnes que volien cursar batxillerat com a alumnes lliures per examinar-se a l'Instituto de Enseñanza Media, i d'altres, que estaven matriculades com a oficials al mateix Institut, completaven la seva formació, a les tardes, al col·legi. També des dels inicis, a Tarragona es preparava les alumnes que així ho volien per obtenir el títol de mestres. Algunes de

130 Aquesta separació a les aules va durar fins a la Llei d'educació de 1970, tot i que durant el tardofranquisme es va relaxar la prohibició i als instituts d'ensenyament mitjà i en algunes escoles hi havia ensenyament mixt.

131 Tenim constància que, als col·legis de les vedrunes de Bellpuig i de Manresa, després de la guerra, també es va continuar emprant el mètode Montessori, si més no pel que feia a l'aprenentatge de les lletres.

132 Recordem que un nebot seu era militar i va liderar l'Alzamiento de les tropes franquistes a Tarragona. I, a més, era una família que tenia una gran influència, com hem remarcat.

133 Hem volgut deixar-ho en llengua castellana, perquè així consta en els butlletins de notes.

les que van cursar durant aquells anys aquests estudis van ingressar a la Universitat. Entre elles: Assumpció Ribé (Farmàcia), Maria del Carme Ibart i Teresa Picart (Filosofia i Lletres) o M. Dolors Sentís (Dret).

La innovació més important de la llei franquista que afectava l'ensenyament dels col·legis de les vedrunes era la *base I* de la Llei de bases de l'ensenyament mitjà i professional, en què es deia que el batxillerat es podia cursar en llocs oficials o particulars, degudament autoritzats i intervinguts pel Ministerio de Educación Nacional. A més, la Llei de 1949 incloïa una autorització a l'Església per fundar escoles de magisteri. I el Sagrat Cor tenia les religioses amb la titulació adequada per exercir aquests ensenyaments.

Un altra novetat era la *base II*, que introduïa el llibre de qualificació escolar. En la primera pàgina hi havia l'escut d'Espanya amb l'àliga i el títol «Ministerio de Educación Nacional. Enseñanza Media».

L'ensenyament es feia tot en llengua castellana i es cursaren dues matèries noves: *formación del espíritu nacional* i *labores del hogar*. Aquesta última tan sols anava dirigida a les noies. Les professores que venien al col·legi a impartir aquestes assignatures eren de la Sección Femenina de la FET y de las JONS i, de vegades, també eren aquestes mateixes professores les que feien la classe de gimnàstica.

Per l'Ordre de 24 de gener de 1945, es va encarregar a la Sección Femenina la formació de les joventuts femenines, separades del Frente de Juventudes. Amb l'aprovació del nou pla d'estudis de les escoles de magisteri del 14 d'octubre de 1946, i atesa la sol·licitud feta per la Sección Femenina al Ministerio de Educación Nacional, l'educació física es va convertir en una disciplina obligatòria que l'havien d'impartir professores l'acreditació de les quals s'obtenia fent un curs que organitzava la mateixa Sección Femenina, després d'aprovar un examen teòric i un de pràctic. Aquest professorat el seleccionava l'aparell del partit únic, però el contractava com a docent el sistema educatiu, que no podia opinar sobre la persona que se li adjudicava. Aquests cursos i exàmens no eren garantia de res i va ser evident que, a Espanya i a Catalunya, no hi havia professorat qualificat. Així, la gimnàstica, que abans de la guerra havia tingut un cert sentit i que, segons el parer d'algunes de les exalumnes, es feia seriosament,¹³⁴ a partir d'aquest moment es va convertir en una assignatura que no aportava gran cosa més que un rebuig de l'alumnat, a causa, la majoria de vegades, del professorat que la impartia.

134 Tenim referències d'un dels professors de gimnàstica d'aquells anys: el sergent Sentís.

Entre els anys 1939 i el 1963, el Col·legi del Sagrat Cor va continuar amb els ensenyaments que sempre havia ofert: parvulari, els tres graus d'ensenyament mitjà, cultura general, batxillerat, comerç i magisteri.

Després de la guerra, van continuar anant-hi els nens fins a l'ingrés al batxillerat. Al parvulari els nens i les nenes estaven en aules separades i les edats eren de 4, 5 i 6 anys.¹³⁵ La germana Carmen Blanqué, que ja estava en aquest ensenyament abans de la guerra, va continuar de professora. Uns anys després van arribar la germana Aurora i la germana Àngels Dalmau, que s'encarregaven de les nenes. Els nens tenien dues aules, una de parvulari i una altra de primer i segon de primària. Les germanes Rita Mira, Isabel Palau, Elena de Claver i Elena Amorós se'n feien càrrec. Uns anys més tard, arribaria la germana Joaquima Colás. Hi havia també una professora, la senyoreta Lolita. A mes de les aules que vorejaven el pati, al pis superior n'hi havia una altra, just al costat de l'aula de dibuix de la germana Agustina, a la qual anaven els nens més grans. Una de les germanes que se'n va ocupar va ser Isabel Capdevila. Quan sortien al pati, no anaven al mateix que les nenes, sinó que es quedaven al terrat, des d'on, tal com recorden alguns exalumnes dels primers anys de l'edifici, veien els exercicis d'hípica dels oficials de la caserna situada al carrer de Sant Agustí. També fan esment d'unes pilotes petites de fang i de plom amb què jugaven.

Aquesta aula, com que estava apartada de la resta, permetia a les vedrunes tenir nens d'edat més avançada, atès que en els anys del postfranquisme s'havia de fer l'educació separada i aquesta era una manera de no buscar-se problemes quan els inspectors anaven a visitar l'escola.

També durant els primers anys de la postguerra preparaven nens i nenes per a l'examen d'ingrés. Dos alumnes d'aquells anys, Isabel Sans i Josep Ferrer, recorden que anaven junts a aquestes classes preparatòries. Suposem que la raó era el poc alumnat que tenien i que es devia fer d'una forma encoberta, ja que el govern havia prohibit l'ensenyament mixt. S'examinaven a l'Instituto de Enseñanza Media i, després, els nois anaven o bé al mateix Institut o bé al Col·legi de La Salle, mentre que les noies, que eren poques, es quedaven al Sagrat Cor. El record que en tenen és molt bo, tant pel que fa a l'ensenyament rebut com a l'ambient.

No ens estendrem a explicar el parvulari, atès que ja n'hem parlat, però sí que volem insistir que aquest va ser un sector de l'ensenyament molt cuidat en tots

¹³⁵ Tenim constància d'algunes alumnes que, abans de la guerra, van entrar a l'edat de dos anys.

Pati dels nens. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

els col·legis de les vedrunes, ja des de l'any 1878, i a Tarragona la mare Gertrudis Sentís hi va contribuir molt amb la implantació del sistema Montessori i amb la preparació de les germanes que en tenien cura; en definitiva, es va avançar molts anys a altres centres per la novetat de les tècniques que s'utilitzaven.

Entre els cinc i sis anys, mentre es feien les activitats generals per a tota la classe, la germana Maria Ventura feia reforç de lectura a grups reduïts, en un dels extrems de l'aula. La lectura i la dicció eren molt importants en el nostre ensenyament.

Als set i vuit anys hi havia la classe que anomenaven d'iniciació. A més de les assignatures pròpies d'aquesta edat, les germanes tenien un gran interès perquè sabéssim redactar bé. Els noms que recorda l'alumnat són els de les germanes Josefa Viñes, Amparo Gandia i Assumpció Muntañola; les dues últimes més tard passarien a encarregar-se de tercer grau.

Un dels mètodes per fer-nos estudiar era el dels concursos. Ens posàvem en fila i havíem de respondre a una pregunta. Si no la sabíem, tocava el torn de resposta a la que estava situada darrere nostre i, si aquesta l'encertava, avançava un lloc. Això provocava moments d'ansia i nervis per la por de no baixar molt en l'ordre de la fila.

Un altre dels moments de nervis era el dia que ens avisaven que venia l'inspector. Aquest càrrec, instituït per decret llei l'any 1950, era un mecanisme de control polític en l'àmbit de l'ensenyament durant els anys del franquisme.

Llibreta de deures. Arxiu personal Joana Zaragoza.

Quadern del Col·legi. Cedida per Mercè Vilanova.

Colegio del Sgdo. Corazón de Jesús. - Agosto, 7. - Tarragona
Una de las aulas de externas

Aula del Col·legi. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

L'inspector podia fer preguntes sobre qualsevulla de les matèries que s'impartien i, després, feia el seu informe. Per tant, la pressió que notava l'alumnat era gran, atès que estava en joc no tan sols el saber de cadascuna, sinó també l'ensenyament del col·legi, tal com ens deia el professorat.

L'ensenyament primari estava dividit en tres graus. En realitat era una cultura general que inclouïa labors i dibuix i, especialment, el tercer grau era semblant al que, en un temps, es deien classes *de adorno*.

Hem pogut consultar un butlletí de notes del primer grau, que ens ha deixat Lola Vergés, del curs 1945-1946. Paga la pena analitzar el que hi podem llegir. És un resum informatiu adreçat als pares, en què s'explica el valor numèric de les notes i els recorda que ells són els responsables de les seves filles davant de Déu i que han de donar suport al professorat. L'objectiu de la seva formació és aconseguir «la mujer fuerte del Evangelio, reina de su hogar, ornamento de la Iglesia y de la Patria». A les col·legiales les informa que «esta libreta es vuestro retrato más íntimo y de más valor que el que saca el fotógrafo... En las notas se leerá el conjunto de vuestras cualidades morales e intelectuales, el desarrollo que va alcanzando vuestra inteligencia, la bondad que poseéis y los esfuerzos que hacéis para acreditar tan nobles prendas». També defineix l'ideari de la jove catòlica: «Su lema: Piedad, Modestia, Trabajo. Su consigna: Vencerse a sí misma con constancia y a los demas con dulzura. Su única aspiración: Glorificar a Dios y engrandecer a España por sus buenas costumbres.» Com es pot veure, som en un dels moments durs del franquisme, amb una ideologia feixista amb tot el que això suposa. La pàtria i Déu són les dues úniques coses que importen i les dones han de tenir tres virtuts principals: pietat, modèstia i treball, qualitats importants dins d'una societat masclista. Aquests butlletins van ser vigents fins al curs 1959-1960.¹³⁶

Durant els primers anys de la postguerra molt poques alumnes feien batxillerat, perquè la majoria s'inclinaven pel magisteri o el comerç. Creiem que la tria per a aquests estudis estava propiciada per les professores vedrunes, en la idea que tan l'un com l'altre complien les funcions previstes en el seu pla de preparació de l'alumnat: guanyar-se la vida i poder ser independents, i per tant continuaven educant en el sentit de la fundadora. El fet que no es triés, majoritàriament, el batxillerat pensem que es devia a la falsa i masclista idea que la universitat i les carreres universitàries eren per als homes i que les dones s'havien de dedicar o bé a fer de mestresses de casa o bé a aquells treballs que els eren «propis», com el magisteri o el secretariat.

El primer grau corresponia als nou i deu anys, i era el moment que les alumnes que seguien amb el batxillerat feien l'ingrés, del qual s'examinaven a l'Instituto de Enseñanza Media, davant del professorat d'aquest centre. Les assignatures que consten en el butlletí de notes eren, en els primers llocs: «Deberes religiosos, Comportamiento, Formación social, Aseo, Puntualidad y

¹³⁶ El butlletí de primer grau de Joana Zaragoza Gras, del curs 1959-1960, porta els mateixos advertiments, mentre que l'any següent es va canviar per una cartolina en què tan sols hi havia les assignatures i les notes.

Boletín para las alumnas de
Enseñanza Primaria

CURSO 1945 - 46

Alumna Lolores Vergés

Clase 1er grado

Domicilio .....

Teléfono núm. ....

A LOS PADRES

Sols vosotres, oh padres!, los educadores natos de vuestros hijos y los responsables, ante Dios y la sociedad, del porvenir de los mismos.

Al confiarnos la educación e instrucción de vuestras hijas, no podéis descargaros de esa sagrada obligación, sino únicamente buscar auxiliares en ella y unidos a nosotras, colaborar en la gran obra de la educación.

Sin esta inteligencia de padres y profesoras, las niñas, burlarían la acción de unos y otras con gran daño para vosotros, pero principalmente para las hijas por quienes habéis de sacrificaros. Para vosotros, por lo que sin provecho os hacen gastar; para ellas, porque correrán los años y llegarán a la edad de dar los frutos de su educación, desprovistas de los hábitos morales, sociales e intelectuales, que constituyen la mujer fuerte del Evangelio, reina de su hogar, ornamento de la Iglesia y de la Patria.

Vuestra labor, oh padres de familia, es sencillísima, basta con que apoyéis la autoridad de las profesoras, exigiendo inflexiblemente a nuestras colegialas este boletín, cada quincena.

El reflejará en sus notas la marcha progresiva, regresiva o estacionaria de las alumnas. No debéis excusaros por falta de tiempo, pues es muy poco el que esto exige. Si cuando las notas son buenas mostráis satisfacción y las recompensáis, y cuando malas, manifestáis desagrado, el estímulo será mayor.

Sobresoliente	10 y 9
Notable	8 y 7
Aprobado	6 y 5

Las inferiores a 5 son malas notas

- 3 -

Butlletí de primer grau de Lola Vergés. Cedida per Lola Vergés.

Religión»; a continuació, «Escritura, Geografía e Historia, Lengua, Matemáticas y Ciencias». A partir d'aquest curs hi havia una separació de l'alumnat. Les que havien optat pel batxillerat tenien les aules a la part de l'edifici que donava al carrer de Sant Agustí.

Les que seguïen amb el tercer grau, als matins feien «Urbanidad, Geografía e Historia de España, Gramática castellana, Matemáticas, Francés, Ciencias naturales, Historia sagrada y Religión», i a les tardes, «Labores». Les germanes Rosa Buldú, Rosa Vigo i Teresa Homs es van fer càrrec, durant uns anys, d'aquest curs. Les labors eren molt variades, ja que, a més d'ensenyar a cosir, es feia punta de coixí, repujat, punt de creu i diversos tipus de brodat. Aquesta tasca la compartien amb nenes d'altres classes. Els noms que recorden les alumnes de diverses generacions amb qui hem parlat són els de les germanes Rita, Ramona Cañelles, Escofet, Emilia Gibert, M. Dolors Sentís, Francisca Olivé, Laura Belmonte, Amparo Gandía i Rosa Aixa. Algunes d'elles impartien altres assignatures, atès que tenien la preparació universitària adient.

Hi havia una activitat acadèmica que era conjunta, l'hora d'estudi. A l'aula de Maria Reina, una de les aules més grans de l'edifici, es reunien totes les nenes que feien batxillerat elemental i es feia una o dues hores, segons les èpoques, d'estudi. També s'ajuntaven les de comerç amb les de tercer grau amb la mateixa finalitat. La vigilància era a càrrec d'una de les germanes que resolgia

dubtes de manera individual. Això permetia un control d'hores d'estudi del professorat sobre les alumnes i, alhora, no calia que es transportessin tots els llibres cada dia des del col·legi a casa.

Atès que les alumnes se separaven segons la línia d'ensenyament triada, explicarem en quatre apartats els ensenyaments que es podien cursar al Col·legi del Sagrat Cor. Hem volgut seguir, sempre que ha estat possible, un ordre cronològic pel que fa als canvis que es produïren en cadascun, causats per les lleis vigents en cada moment

ENSENYAMENT ACADÈMIC

CULTURA GENERAL

Des d'abans de la guerra es van impartir al Col·legi del Sagrat Cor el que s'anomenava les classes *de adorno*, a les quals assistien aquelles noies que no volien estudiar res més. Era el que després s'anomenaria cultura general, que consistia a adquirir nocions de geografia, història, llengua i literatura, religió i labors. Cal dir que abans de 1924 s'impartia l'assignatura de comptabilitat i, a partir de 1932, de llengua catalana. La germana M. Dolors Sentís va obtenir l'any 1933 un Diploma de la Federació Catalana d'Ensenyament Lliure de Barcelona —com ja hem dit abans—, la qual cosa ens dóna testimoni de la preparació d'algunes de les germanes per impartir aquestes assignatures. Després de 1940, les classes de cultura general quedaren associades a l'alumnat de tercer grau. Les coses van canviar molt i la llengua catalana —com és ben sabut— va quedar prohibida durant els llargs anys de la dictadura franquista; consegüentment, les úniques llengua i literatura que s'explicaven eren les espanyoles. I s'hi va incloure, igual que en la resta de línies educatives, la *formación del espíritu nacional*.

Algunes exalumnes recorden també classes amb la germana Agustina Lorente,¹³⁷ en les quals ensenyava a parar la taula i a pelar i tallar fruita amb forquilla i ganivet, procurant que la pell de la poma quedés sencera, o la manera correcta de saludar i donar la mà. Aquestes classes no es feien gaire sovint, però denoten la preocupació per formar les noies per estar en societat i per ser bones mestresses de casa, cosa que està en consonància amb l'educació femenina de l'època, perquè cal dir que era per a totes les nenes, fos quina fos la línia d'ensenyament que haguessin triat. Però, alhora, cal no oblidar que la formació

137 Era també la professora de dibuix lineal i artístic del batxillerat.

Butlletí de «Clases de Adorno» de Raimunda Olivé. Cedida per Raimunda Olivé.

intel·lectual que donaven era molt alta, si ho comparem amb altres centres de Tarragona que també es dedicaven a l'educació femenina.

COMERÇ

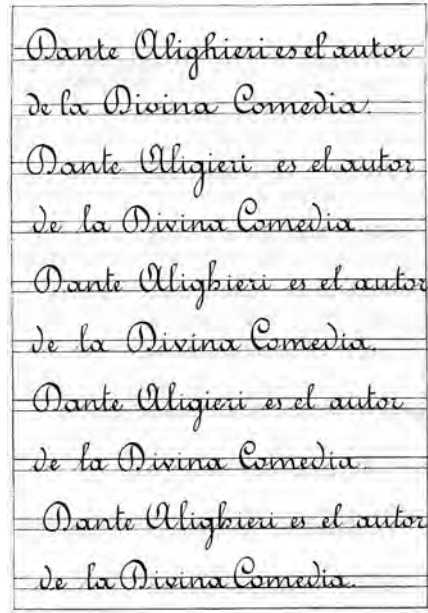
Després de la guerra, aquests estudis es limitaven a les mateixes assignatures que es feien a tercer grau més les assignatures de comptabilitat, mecanografia i taquigrafia. En acabar, s'examinaven en una acadèmia de comerç de Barcelona i obtenien un títol de «Comercio». En realitat, consistia en una preparació per portar la comptabilitat d'una empresa. Una de les alumnes, Raimunda Olivé, ens explica que, quan va acabar, va entrar a portar la comptabilitat de la sastreria Malé.¹³⁸

Més tard es van convertir en uns estudis de formació professional que permetien entrar aviat en el mercat laboral, amb un títol que demostrava els coneixements per poder portar una petita empresa, els comptes d'un comerç o exercir de secretària, entre altres ocupacions. És a dir, proporcionaven les habilitats i els coneixements necessaris per tenir responsabilitats d'organització i gestió

¹³⁸ El sastre Miquel Malé estava casat amb Maria Carbó, cosina dels Sentís, la qual cosa ens mostra com, en acabar, les mateixes monges els buscaven la feina.

Llibreta de lletra rodona. Cedit per Regina Marca.

Lletra rodona. Cedit per Regina Marca.

en qualsevol empresa comercial. Aquests estudis constaven de tres cursos amb assignatures formatives que feien, conjuntament, amb les alumnes de tercer grau, que eren: geografia universal, història universal, literatura, dibuix lineal i religió, i altres d'específiques: francès comercial, legislació, taquigrafia (sistema Martí), mecanografia, tenidoria de llibres i càlcul mercantil. La germana M. Dolors Sentís, llicenciada en Dret, feia les classes de legislació i càlcul mercantil; la germana Rosa Vigo, les de francès comercial i mecanografia. També havien d'aprendre a fer dos tipus de lletra: la rodona i l'escriptura comercial o lletra espanyola inclinada. Hi havia una sala amb màquines d'escriure perquè les alumnes poguessin practicar. Igual que la resta de l'alumnat, ja fossin de batxillerat o de magisteri, tenien unes hores d'estudi conjuntes.

A partir de 1947 el comerç quedà vinculat a l'Acadèmia Vedruna, fundada i regida per les religioses carmelites de la caritat, amb seu a Barcelona. En depenien els estudis i els exàmens de les alumnes del col·legi de Tarragona.

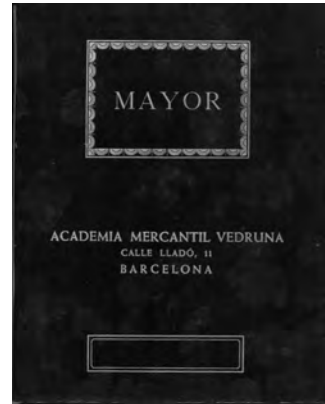
BATXILLERAT

El 24 de setembre de 1939 el Col·legi del Sagrat Cor va obtenir l'autorització del Ministerio per examinar d'ingrés i el 28 d'octubre del mateix any el Ministerio de Educación Nacional el va autoritzar a impartir el batxillerat

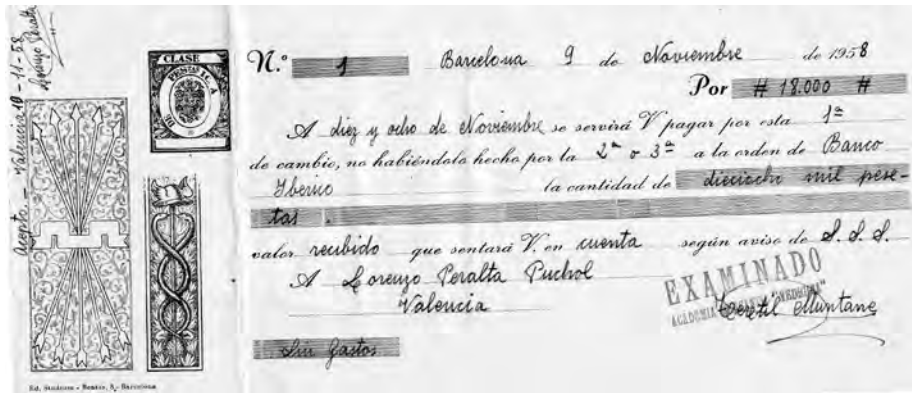

Escritura comercial.

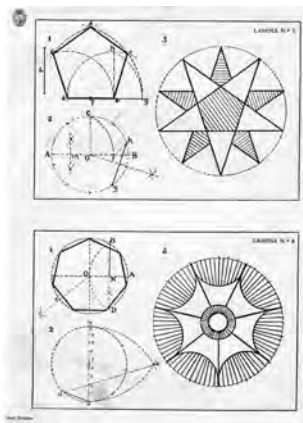
Libre Mayor de l'Escola de Comerç Vedruna.

Rebut corresponent a un examen de l'any 1958.

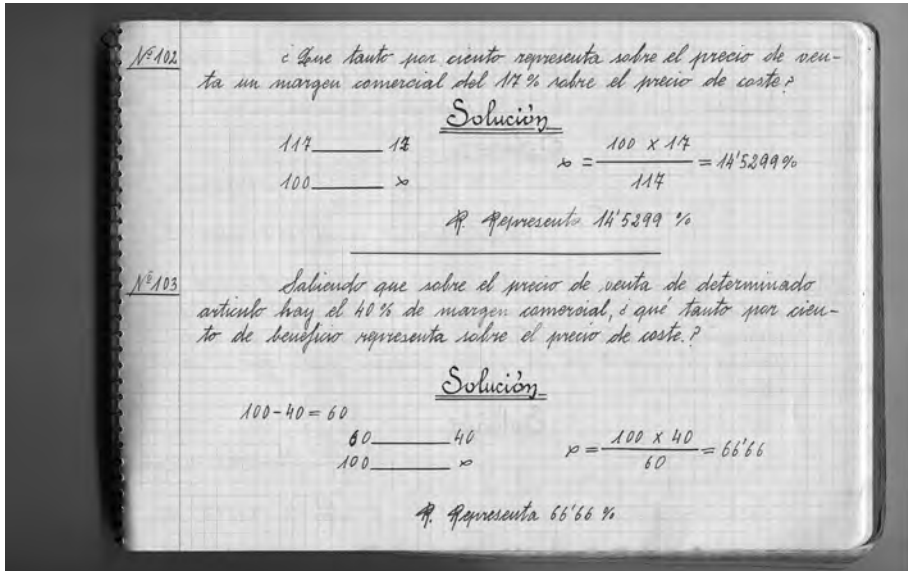

Llibreta d'escritura comercial.

Dibuix lineal.

Fotos cedides per Regina Marca.

Problemes matemàtics. Credit per Regina Marca.

Màquina d'escriure Hispano-Olivetti utilitzada a l'ensenyament de Comerç. Joana Zaragoza.

Títols oficials de Comerç. Cedit per Regina Marca.

homologat. Això volia dir que a partir d'aquell any ja no calia examinar-se dels diferents cursos a l'institut, sinó que el mateix col·legi donava l'acreditació oficial de cadascun dels cursos, i l'ensenyament estava sotmès a l'aplicació dels plans d'estudis elaborats per aquest Ministerio.

En el butlletí de notes¹³⁹ dels anys 1939 a 1944 podem llegir el professorat, majoritàriament germanes vedrunes, que impartia cadascuna de les matèries:

Guadalupe Bosch: «Latín, Geografía e Historia, Filosofía»

Josefa Palou: «Lengua Española y Composición, Lengua y Literatura Latina, Lengua Griega»

Gertrudis Sentís: «Francés»

Sr. Juncker: «Alemán»

Loreto Masramón: «Matemáticas, Física y Química»

M. Dolores Marcè: «Ciencias, Dibujo, Educación Física»

María Lleó : «Dibujo»

Mossèn Roig: «Religión»

139 El butlletí pertany a l'alumna M. Antònia Ferrer Bosch.

Llibre de qualificacions. 1942. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

En aquells anys, el batxillerat era ja reconegut com a oficial. Crida l'atenció el quadre de professorat, format en la seva major part per religiosos amb títol universitari, per a una promoció en què tan sols hi havia tres noies que finalitzaren aquests estudis. D'aquestes, una va anar a la universitat, M. Antònia Ferrer Bosch, i un altra va fer magisteri, Carmen Campo.

La majoria d'elles recorden el llibre que llegien a la classe d'Història: *Jeromín*, escrit, l'any 1902, pel jesuïta Luis Coloma, que explicava la vida del militar i diplomàtic espanyol Joan d'Àustria, fill il·legítim del rei Carles I.

El batxillerat constava de sis cursos, quatre d'elementals i dos de superiors. S'establiren unes proves de grau, després del quart curs i del sisè. El títol de batxillerat elemental i superior l'expedia la Universitat de Barcelona i el signava el rector. A continuació, es feia un setè curs que finalitzava amb un «Examen de Estado», fet a la universitat, i en el qual trobem una nova assignatura: cosmologia. L'examen constava d'una prova escrita, que consistia en una traducció del llatí i en la resolució d'un problema de matemàtiques, i d'una prova oral durant la qual s'examinaven de cadascuna de la resta de les assignatures. Es preparava al col·legi i, uns dies abans, les alumnes anaven a la residència de les monges de la Presentació de Barcelona, que es trobava propera a la universitat, i continuaven estudiant en una acadèmia d'aquesta ciutat. Més tard, aquest examen d'Estat es feia a l'Instituto de Enseñanza Media de Tarragona, segons

que ens explica una exalumna, Teresa Lloret, que recorda que un dels examinadors era el professor d'Història de la Universitat de Barcelona Dr. Antonio Palomeque Torres.

A mesura que anaven passant els anys, s'anaven aprovant noves lleis i nous decrets que van anar canviant el batxillerat. A més, a la dècada dels cinquanta, van arribar nous aires de fora d'Espanya que obligaren a canviar alguns aspectes de l'ensenyament. Això no vol dir que no continuessin les idees del nacionalcatolicisme; simplement, que es va començar un cert relaxament sobretot pel que fa al tema del patriotisme. Va sortir una nova llei, la de l'any 1953, que introduïa una divisió del batxillerat en elemental —format per quatre cursos— i superior —format per dos cursos—, seguits d'un curs preuniversitari, obligatori per entrar a qualsevulla carrera universitària. Després de quart, s'havia de passar una revàlida, que es feia a l'Instituto de Enseñanza Media. Quan es finalitzava el quart curs, l'alumnat es dividia en ciències i lletres. Després del sisè curs, es feia una altra revàlida, també a l'Institut. A continuació venia el preuniversitari, que acabava amb un examen a la Universitat de Barcelona.

Al Col·legi del Sagrat Cor es feien tots els cursos fins al batxillerat superior, però el preuniversitari no es va impartir fins a la segona meitat dels anys seixanta.

En el batxillerat elemental s'estudiaven les assignatures de: «Lengua Española, Geografía e Historia, Matemáticas, Ciencias Naturales, Física y Química, Idiomas, Filosofía, Dibujo, Música, Educación Física, Formación política, Religión y Enseñanzas del Hogar y Labor».

En el batxillerat superior, hi havia assignatures comunes als dos batxillerats: «Filosofía, Lengua y Literatura Española, Geografía e Historia, Ciencias Naturales, Idiomas, Música, Formación Política, Educación Física, Labores y Religión»; assignatures que tan sols feien les alumnes que havien triat el batxillerat de Lletres: «Lengua Latina y Lengua Griega», i les del batxillerat de Ciències: «Matemáticas y Física y Química».

El professorat del Col·legi del Sagrat Cor estava format per religioses i seglars, però sempre amb titulació universitària, excepte, evidentment, les professores que impartien l'*espíritu nacional* i la gimnàstica. Recordem alguns noms que corresponen a diverses generacions d'alumnes. Obviarem el nom de les professores d'educació física, perquè anaven canviant gairebé cada curs, però totes pertanyien a la Sección Femenina, com era preceptiu:

Gabinet de física. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Laboratori de química. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Filosofia: Dr. Joan Ros i germana Guadalupe Bosch
Llengua espanyola: germana Josefa Palou i germana Dolors Aguiló
Literatura espanyola: germana Jenara Osácar
Geografia: germana Jenara Osácar
Història: germana Antònia Lladó

Ciències naturals: germana Francisca Aixalà

Idiomes (francès): germana Rosa Vigo i Sr. Feliciano Conde¹⁴⁰

Música: germana Mercè Boleda

Dibuix: germana Agustina Lorente

Religió: Dr. Joan Ros

Matemàtiques: germana Loreto Masramón, germana Josefina Dastis i germana Montserrat Benet

Física i química: germana Montserrat Benet i Sra. Rosa Company

Llatí: germana Antònia Lladó, germana Josefina Palou, Sr. Feliciano Conde, Sra. Ana Garrido i germana Josefina Garau

Grec: germana Antònia Lledó i germana Josefina Garau

Algunes de les alumnes recorden la manera d'ensenyar d'aquestes professores. A títol d'exemple, explicarem el primer dia de classe de geografia de la germana Jenara Osàcar: va fer dibuixar a les alumnes, d'una manera molt simple, l'aula, assenyalant-hi on estava asseguda cada nena; després, la classe dins del col·legi; el col·legi al carrer; el carrer dins la ciutat de Tarragona, per acabar amb Tarragona dins Espanya; va ser una lliçó que va durar un mes. Era una manera bastant trencadora, per a l'època, d'entendre l'espai i el seu context geogràfic, en un sentit ampli. La germana M. Dolors Aguiló, professora de llengua, ensenyava als anys seixanta la sintaxi amb el mètode estructuralista i utilitzava per a les pràctiques textos clàssics. La germana Francesca Aixalà, de ciències naturals, feia recollir, quan sortíem d'excursió, pedres, minerals i fulles per estudiar-ho tot a classe; a final de curs cadascuna de les alumnes havia fet una capsa amb els minerals classificats, que no es podien haver comprat. L'arribada de la germana Josefina Garau, amb el títol de llicenciada en Clàssiques

Material de les assignatures de ciències. Joana Zaragoza.

germana Jenara Osàcar: va fer dibuixar a les alumnes, d'una manera molt simple, l'aula, assenyalant-hi on estava asseguda cada nena; després, la classe dins del col·legi; el col·legi al carrer; el carrer dins la ciutat de Tarragona, per acabar amb Tarragona dins Espanya; va ser una lliçó que va durar un mes. Era una manera bastant trencadora, per a l'època, d'entendre l'espai i el seu context geogràfic, en un sentit ampli. La germana M. Dolors Aguiló, professora de llengua, ensenyava als anys seixanta la sintaxi amb el mètode estructuralista i utilitzava per a les pràctiques textos clàssics.

La germana Francesca Aixalà, de

ciències naturals, feia recollir, quan sortíem d'excursió, pedres, minerals i fulles per estudiar-ho tot a classe; a final de curs cadascuna de les alumnes havia fet una capsa amb els minerals classificats, que no es podien haver comprat. L'arribada de la germana Josefina Garau, amb el títol de llicenciada en Clàssiques

140 Feliciano Conde era també el director de la biblioteca pública de Tarragona.

Diploma de qualificació. 1967. Cedida per Josep Joan Zaragoza.

per la Universitat de Salamanca, per impartir les assignatures de llatí i grec va suposar assolir un nivell d'aprenentatge d'aquestes llengües molt més alt al que es necessitava per aprovar el batxillerat superior i, fins i tot —gosaria a dir—, el preuniversitari. Aquest mateix nivell el tenien, segons testimoni d'algunes alumnes, en l'assignatura de física i química, impartida per la Sra. Rosa Company.¹⁴¹

Tenim alguns dels llibres utilitzats en el batxillerat durant els anys cinquanta i seixanta que ens donen llum sobre el tipus d'ensenyament. A títol d'exemple, n'enumerarem alguns, amb autors i editorials per la informació que ens aporten:

Aritmética y Geometría, de 1r curs; *Matemáticas*, de 2n curs, i *Álgebra y Geometría*, de 3r curs, dels autors Constantino Marcos i Jacinto Martínez, ambdós religiosos maristes. L'editorial és S. M. (Sociedad de María), una empresa editorial creada l'any 1938 a partir de la iniciativa d'un grup de professors religiosos d'aquest orde, registrada a Vitòria i amb impremta a Madrid.

El llatí de diversos cursos s'estudiava a partir dels llibres de text d'Eduard Valentí Fiol, com el *Roma Aeterna* de l'editorial Bosch.

141 Tant Josefina Garau com Rosa Company havien estat alumnes del Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona.

Ciencias naturales, de 5è curs, dels autors Pedro Legorburu Igartua i Gabino Barrutia Larrañaga, també de l'editorial S.M.

Gramática griega elemental, de 5è curs, obra del catedràtic de grec de l'Institut Verdaguer de Barcelona, Jaume Berenguer Amenós. Del mateix autor *Antología griega del Bachiller*, que era per a 5è i 6è curs, així com *Hélade*, dos llibrets, un de morfologia i l'altre de sintaxi, amb vocabulari, etimologies i exercicis de traducció de cadascun dels temes tractats a classe. Aquests llibres van constituir una de les millors eines per a l'ensenyament de la llengua grega per a moltes generacions.

Textos literarios comentados, a 6è curs, un recull de fragments d'obres literàries fet per Ignacio Elizalde, jesuïta i professor a la Universitat de Deusto, de l'editorial Hechos y Dichos. En el pròleg, l'autor explica que ha inclòs tots els textos literaris, assenyalats per la llei, per a l'obtenció de l'examen de batxillerat superior, amb tres finalitats: «De este modo se educará su gusto literario, se enriquecerá su vocabulario, tan pobre y vulgar, se formará su estilo», i adverteix: «Los textos han sido cuidadosamente escogidos, teniendo muy presente la educación moral y literaria de los alumnos. Cuando el autor es menos recomendable, se advierte siempre el aspecto moral de su obra.»¹⁴²

Historia de la Literatura española encuadrada en la universal, amb textos dels autors intercalats en el mateix llibre, per a 6è curs, de Guillermo Díaz-Plaja, catedràtic de literatura castellana a l'Institut Balmes de Barcelona, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres i de la Real Academia Española, publicat per l'editorial La Espiga. És curiós veure que el llibre de text utilitzat era d'un autor que havia triat textos de cada autor, i alhora s'utilitzava també un de textos, d'un altre autor, que també tenia una *Historia de la literatura*.

Filosofía, de 6è curs, de Pedro Vila Creus, de l'Editorial Lumen. Les seves lliçons van des del saber filosòfic i la lògica fins a la justícia i el dret, les societats laborals o el nacionalisme històric i el nacionalisme modern.

Tots aquests llibres de text porten, evidentment, l'aprovació del Ministerio de Educación Nacional i, la majoria d'aquests, el *nihil obstat*.

Durant el franquisme, l'ensenyament mitjà va evolucionar per tres lleis fonamentades en el principi d'extensió: la del 1949,¹⁴³ la del 1953 i la del 1962. De les dues primeres, ja n'hem parlat; l'última, amb la reglamentació del

142 Elizalde, Ignacio, S. J. (1958, 6a edició), *Textos literarios comentados*. Sexto curso. Zaragoza: Ed. Hechos y Dichos, p. 3.

143 La Llei del 16 de juliol del 1949 va crear el batxillerat laboral, que no es va fer mai al Col·legi del Sagrat Cor.

batxillerat superior, es va aprovar al setembre de 1963 i inclou el batxillerat laboral superior amb les especialitats de secretariat i turisme. Algunes d'aquestes lleis responien als canvis industrials, socials i culturals dels anys seixanta, que van evidenciar unes noves necessitats educatives relacionades amb el creixement industrial, que requeria mà d'obra més qualificada.

Durant el tardofranquisme es produïren moviments d'oposició al règim en el sector educatiu. Aquests moviments, a Catalunya, es van enquadrar en els anomenats moviments de renovació pedagògica, a través de l'escola de mestres Rosa Sensat i de la represa de l'Escola d'Estiu, que defensaven els postulats de l'Escola Nova, amb mètodes pedagògics més democràtics, centrats en l'alumnat, la formació del professorat i la potenciació de la inclusió del català, en la qual l'Òmnium Cultural va jugar un paper cabdal. No parlarem d'aquesta època perquè ja no és objecte del nostre estudi. Però hem de dir que, a Tarragona, una exalumna¹⁴⁴ del Col·legi del Sagrat Cor va crear una nova escola, l'Escola Pax.

MAGISTERI

Com ja hem apuntat, a l'edifici de pla de Palau, regentat per les vedrunes, s'impartien classes de Magisteri. La germana Gertrudis Sentís havia arribat durant el curs 1907-1908 i es va adonar que la ciutat, en aquells moments, no tenia estudis de magisteri, atès que s'havia suprimit l'Escola Normal de l'Estat. A l'escola es preparaven les alumnes per examinar-se com a lliures a Lleida i a Barcelona. Aquesta iniciativa va tenir èxit i, ben aviat, l'edifici va quedar petit; a més, estava en males condicions i ubicat en una part de la ciutat mal urbanitzada. Va ser per aquestes raons que buscaren un nou emplaçament. En reobrir l'Escola Normal, l'any 1913, moltes alumnes continuaren utilitzant el col·legi com a residència, a més de rebre classes de reforç i formació religiosa.

Un cop construït l'edifici de nova planta al carrer d'August, es continuaren impartint classes de reforç de Magisteri, moltes vegades, de comú acord amb el professorat de la Normal i l'internat es va convertir en col·legi major per a aquelles estudiants. La nombrosa matrícula que tenien, tant al parvulari com a l'ensenyament primari, va permetre a les alumnes de Magisteri fer pràctiques al mateix centre, atès que era l'únic centre femení de Tarragona que podia fer-ho gràcies a la concessió per Reial ordre de 26 de febrer de 1926, que concedia a les vedrunes poder dur a terme les pràctiques en els seus col·legis.¹⁴⁵

144 L'Escola Pax va ser fundada per M. Antònia Ferrer, que en va exercir de directora. Montserrat Delclòs n'era la pedagoga i Aurora Aubac s'ocupava del parvulari.

145 AC CSC Primer expedient de l'Escola del Magisteri de l'Església Beata Joaquina de Vedruna.

Després de la guerra fratricida, la promulgació de la *Ley de enseñanza primaria*, del 17 de juliol de 1945, títol primer, article 13, autoritzava l'Església a fundar les seves pròpies escoles per a la formació de mestres. I les vedrunes aprofitaren l'avinentesa per impartir aquest ensenyament. Cal dir que aquesta mateixa llei, en el títol primer, article 11, deia: «La educación primaria orientará a los escolares según sus aptitudes, para la superior formación intelectual o para la vida profesional del trabajo en la industria y el comercio o en las actividades agrícolas. La educación primaria femenina preparará especialmente para la vida del hogar, artesanía e industrias domésticas.» Però el magisteri era una professió adient per a les noies.

L'any 1948 van passar pel col·legi unes 400 noies que es preparaven com a mestres. I aquest va ser el moment propici per sol·licitar a l'arquebisbe Arce Ochotorena l'obertura d'una Escola de Magisteri de l'Església en el Col·legi del Sagrat Cor.¹⁴⁶ Se'ls va concedir el permís i es va inaugurar el 6 d'octubre de 1948 amb el nom de Beata Joaquina de Vedruna. La primera directora va ser la germana M. Guadalupe Bosch Duch.

Com havia passat amb el batxillerat, a partir d'aquest moment no s'admeteren al col·legi més alumnes que estudiessin a la Normal de l'Estat. Totes les normalistes es quedaven a estudiar al Sagrat Cor, seguint el pla d'estudis marcat per la llei de 1945.

L'accés al Magisteri es feia un cop havien aprovat el quart curs de batxillerat. La carrera constava de tres anys i una revàlida. Un cop aprovada, obtenien el títol de Magisteri de l'Església. Si volien tenir un títol homologat, convalidaven la revàlida a l'Escola Normal de l'Estat de Barcelona, que les feia aptes per impartir classe a qualsevol escola, mentre que el títol que s'obtenia al col·legi tan sols servia per a escoles adscrites a l'Església. Algunes alumnes feien, conjuntament, el magisteri i el batxillerat i, en acabar sisè, cursaven tercer curs de Magisteri.

També podien obtenir un títol de mestra de pàrvuls, amb dos anys d'estudis de Magisteri, que tan sols era vàlid per a les escoles de l'Església.

Diverses alumnes de la promoció de Magisteri 1964-65 a 1966-67 ens expliquen les assignatures i el professorat que les impartia.

Ciències naturals: germana Francisca Aixalà

Química: Sra. Rosa Font

146 Antonia Lladó Carnicer CCV, *op.cit.*, p. 30.

Títol de Magisteri de l'Església de Lourdes Gras, 1967. Cedida per Lourdes Gras.

Títol de Magisteri de l'Estat de Lourdes Gras, 1968. Cedida per Lourdes Gras.

Matemàtiques: Teresa Sala, era juniora, és a dir, que encara no havia fet els vots.

Llengua espanyola: germana Carme Curià i germana M. Dolors Aguiló

Pedagogia i psicologia: germana M. Dolors Aguiló

Francès: Sr. Feliciano Conde

Filosofia: Dr. Joan Ros

Pràctiques: germana Francisca Aixalà

Dibuix: germana Agustina Lorente

Labors: germana Laura Belmonte

Música: germana Mercè Boleda

Religió: Dr. Joan Ros

Gimnàstica: Srta. Àngels Antolín, Srta. Quica Huguet i Srta. M. Rosa Pellicer

Formación del espíritu nacional: Sra. M. Luisa Izquierdo.

Les noies que estudiaven Magisteri eren a la classe de Crist Rei, on tenien el pupitre per deixar els llibres i hi anaven a l'hora d'estudi, i, des d'allí, es desplaçaven a diverses aules per fer les assignatures.

L'examen de revàlida consistia en una prova de teoria que tenia dues parts: una d'oral i l'altra d'escrita, i una prova de pràctica, en què havien de fer un projecte i exposar-lo.

Quan es preparaven per a l'examen de pràctica, algunes vegades ho feien davant de les nenes i els nens del parvulari per agafar experiència.

Aquests són, a grans trets, els ensenyaments que es van fer al Col·legi del Sagrat Cor de 1917 a 1964. Però l'educació que donaven no era tan sols acadèmica, sinó que també es donava molta importància a la religió. No podem oblidar que es tractava d'una escola regentada per la comunitat de religioses vedrunes.

EDUCACIÓ RELIGIOSA

En llegir les cartes de la fundadora, podem veure el seu esperit religiós i la preocupació per conrear la part espiritual tant de les integrants de la seva congregació com la de les nenes que hi assistien.

La nostra primera intenció, en iniciar aquest subcapítol, era parlar sobre l'espiritualitat, tal com en parla Ana M. Alonso Fernández en la *Historia documental de la Congregación de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*.¹⁴⁷ Però, després de reflexionar sobre el que s'entén veritablement per espiritualitat i el que ens transmetien a nosaltres, creiem que el que ens ensenyaren van ser unes pràctiques religioses, una ensenyança de la doctrina catòlica i dels llibres sagrats del cristianisme i una moral catòlica. Sí que recordem moltes de les frases de la fundadora, que ens repetien a classe, que podrien entendre's com a reflexions espirituals, com la que identificava dolor amb amor («El amor es dolor»), o l'amor en la quotidianitat («Disimular, sufrir y callar es a Jesús amar»), o la companyia constant de Jesús («en el camino de la Cruz quien la lleva es Jesús»), però tots aquests pensaments anaven dirigits, sobretot, a les religioses de la congregació. A l'alumnat més aviat es tractava d'adoctrinar-nos en la fe catòlica i donar-nos codis de conducta.

També ens hem preguntat, en analitzar el tipus d'alumnat, perquè algunes famílies que no eren gaire practicants, que creien en un ensenyament lliure i sense separació de gènere, tal com l'havia planejat la Mancomunitat o la República, portaven els fills a una escola religiosa. La resposta que ens hem donat pot ser equivocada, però creiem que prevalia més l'educació acadèmica cuidada i avançada de les vedrunes que el fet que fos una escola religiosa i, d'altra banda, amb la dictadura franquista la religió era obligatòria tant a les escoles públiques com a les privades; per tant, aquesta formació estava generalitzada a tots els centres d'ensenyament.

Evidentment estava controlada per l'Església catòlica i s'aplicava amb les directrius del Concili de Trento. Per a les vedrunes, com per a les altres congregacions religioses, el més important era, i és, seguir els principis de l'Església catòlica, que havien sorgit durant la Contrareforma.

Al segle XVI una disputa entre els papistes, que defensaven la tradició apostòlica basada en els ritus i els sagraments, i els luterans, que propugnaven el diàleg directe amb Déu mitjançant la Bíblia i sense intermediaris, va donar com a resultat l'escissió de l'Església cristiana, amb la Reforma dels luterans i

147 Ana M. Alonso Fernández (1968), *op.cit.*, p. 417- 475.

la Contrareforma o lluita del catolicisme contra el protestantisme, que va finalitzar amb el Concili de Trento, un dels més influents i importants, des d'un punt de vista doctrinal, de la història de l'Església catòlica. Aquests fets van suposar la ruptura de la unitat de l'Església cristiana d'Occident.

Les vedrunes, amb la fundadora al capdavant, molt fidels dels dogmes sortits d'aquell concili, eren fermes devotes de la Immaculada, dels sants i les santes i de les seves relíquies. Des del segle XVI, tota l'Església va quedar fermament influenciada pels plantejaments d'aquell concili.

Al nostre col·legi es van seguir, com era natural, aquelles directrius i —com ja anirem veient al llarg d'aquest capítol— la seva autoritat va tenir molta importància: el dogma del pecat original, el de la virginitat de la Mare de Déu, l'existència del purgatori i la veneració dels sants i de les seves relíquies eren presents en el nostre dia a dia.

Una gran part de la religió en què ens adoctrinaven es basava en el premi i el càstig, és a dir, el cel i l'infern, en la prohibició, en l'obligació... Era més un codi de conducta i de moral que no una reflexió espiritual. Si analitzem els Deu Manaments de Déu veiem, de manera clara, que són un conjunt de principis ètics i d'adoració, que inclouen —com és ben sabut—, a més de l'adoració a un únic Déu, la prohibició d'assassinar, robar, cometre adulteri, calumniar... Un dels que crida l'atenció per l'assimilació de conceptes és el desè, que diu: «No desitgis la casa d'un altre. No desitgis la seva dona, ni el seu esclau, ni la seva esclava, ni el seu bou, ni el seu ase, ni res del que li pertany.»¹⁴⁸ Posa en una sola ordre la prohibició del desig envers els béns aliens, entre els quals es troba l'esposa. Pel que fa als Cinc Manaments de l'Església, són les normes establertes per aquesta que obliguen tots els batejats des del moment que tenen ús de raó.

També ens ensenyaven el catecisme, que s'havia d'aprendre abans de fer la primera comunió. Tot i que el primer catecisme sorgit arran del Concili de Trento va ser editat pel jesuïta Jerónimo Martínez de Ripalda l'any 1591, i va seguir vigent gairebé durant quatre segles, al Col·legi del Sagrat Cor apreníem el *Catecismo de la doctrina cristiana*, publicat pel Secretariado Catequístico Nacional de la Comisión Episcopal de Enseñanza. Moltes encara recordem aquelles preguntes amb la resposta de la primera i segona lliçó:

«¿Eres cristiano? Soy cristiano por la gracia de Dios.

¿Qué es ser cristiano? Ser cristiano es ser discípulo de Cristo...

148 Èxode 20, 2 -17.

...¿Cuál es la señal del cristiano? La señal del cristiano es la Santa Cruz.

¿Por qué la señal del cristiano es la Santa Cruz? La señal del cristiano es la Santa Cruz porque en ella murió Jesucristo Nuestro Señor para redimir a todos los hombres.»

En l'assignatura de religió ens ensenyaven història sagrada, amb l'Antic Testament i el Nou Testament, vides de sants i també la història de l'Església. Es feia una lectura bíblica des d'una mirada androcèntrica, i tots aquells passatges que podien anar contra la moral de l'època en què ens trobàvem estaven més o menys «maquillats». Com ens podien explicar aquella societat patriarcal en la qual un sol home tenia diverses dones i fills de totes elles? O la història del rei David, finalment castigat, que enamorat de Betsabé, la dona d'un dels seus oficials, Urias, va enviar-lo a primera fila de la guerra perquè morís i ell la pogués esposar? Aquestes narracions han quedat en la memòria de moltes de les alumnes i han estat una bona eina per comprendre moltes obres d'art de totes les èpoques. Com podríem entendre l'esplèndid Pantocràtor romànic de Sant Climent de Taüll, el retaule gòtic de l'altar major de la catedral de Tarragona de Pere Joan, les Madones de Raffaello Sanzio i tantes altres pintures, considerades veritables obres d'art, amb temes bíblics? Com podríem entendre el barroquisme de l'església del Gesù a Roma, que va ser construïda seguint les noves exigències del Concili de Trento? Aquesta ensenyança va ser, doncs, segons el nostre parer, profitosa per poder gaudir de les obres d'art, per entendre, a través de les narracions de la història sagrada, moltes de les rèmores de caire masclista que portem encara les dones a sobre, per conèixer les societats primitives i per tantes altres coses.

Era sobre el Catecisme i la Bíblia que es feien concursos de religió, primer al mateix Col·legi, i les dues nenes que guanyaven el títol de «Princesa del catecisme» i «Emperatriz del catecisme» competien amb les guanyadores de les altres escoles de Tarragona i província. Aquest últim examen es feia davant del cardenal i altres capellans.

L'edifici de l'escola del carrer d'August estava ple de representacions religioses, en forma de quadres, escultures o lemes religiosos en els vitralls. Les aules estaven presidides per un Crucifix i, en moltes ocasions, una Maria Immaculada. Al pati hi teníem el Sagrat Cor, la Mare de Déu de Lurdes i la de Montserrat. A la biblioteca, a la sala de visites, al passadís, al menjador, arreu hi havia representacions religioses, tal com ja hem explicat en el capítol dedicat a l'edifici. Quan s'apropava Nadal, la imatge del Nen Jesús era en totes les aules; al mes de maig, era la Immaculada qui presidia, i al juny, el Sagrat Cor.

Vitrall de la Mare de Déu ubicat al Col·legi. Arxiu personal Joana Zaragoza.

Algunes de les exalumnes recorden que, després de la guerra, les fotografies de Franco i de Primo de Rivera es trobaven a banda i banda del Crucifix. Atès que nosaltres no en teníem record, hem volgut constatar-ho a l'arxiu fotogràfic del col·legi. Hem trobat una única fotografia de l'any 1942 en què apareixen els dos personatges. En les fotografies dels anys posteriors, ja han desaparegut i tan sols hi ha els signes religiosos.

La religió estava també present en les obres de teatre i en les cançons. Es feien moltes representacions teatrals i moltes d'aquestes eren xaverianes, d'altres sobre la vida de la santa fundadora, d'altres relacionades amb les èpoques litúrgiques de l'any, i algunes escrites per literats de reputada solvència catòlica. La música, que es podia incloure dins la idea de Joaquina de Vedruna d'aprendre amb alegria, tenia un paper important en el nostre aprenentatge. Cançons en honor a la Mare de Déu, a la fundadora de l'Institut Vedruna, al Nen Jesús, al Sagrat Cor, eren manifestes des de les classes del parvulari fins al final de la nostra estada al centre. Els cants religiosos a l'església, al pati o a les aules en dies de grans solemnitats eren molts i variats. Però no repetirem aquí el que queda dit en els subcapítols dedicats a música i teatre, tan sols en volem fer esment perquè formava part de l'educació religiosa.

Aula del Col·legi. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Al llarg dels anys es van crear associacions de caràcter religiós, a les quals l'alumnat es podia integrar lliurement. Volem destacar-ne algunes, encara vigents:

L'alumnat de primària podia associar-se a:

Santa Infància: Instituída l'any 1843, té com a objectiu l'educació missionera i la cooperació envers els nens de les regions més necessitades. Era dins aquesta associació que s'apadrinaven nens i nenes, amb l'aportació de 10 pessetes, i es rebia a canvi la suposada fotografia de l'apadrinat o apadrinada.

Cruzada Eucarística: Va sorgir, com a Cruzada Eucarística Internacional, l'any 1914, en el si del Congrés Eucarístic de Lurdes, amb la finalitat de fomentar el sagrament de la comunió. Arran de la Primera Guerra Mundial, va buscar també, segons les seves pròpies regles, la pau al món. És curiós que aquest sigui un dels objectius, quan, si llegim la lletra del seu himne, és un símil de les cançons de guerra, tot i que en aquesta ocasió el que es busca és conquerir el món per a la fe catòlica: «Cristo Rey su bandera ha levantado, y quiere todo el mundo conquistar. Nos invita a luchar siempre a su lado. A seguirle, cruzados, a triunfar...».¹⁴⁹ Al Col·legi del Sagrat Cor es va beneir la seva bandera i el banderí l'any 1957. Formaven part d'aquesta associació nens i nenes. Es feien recordatoris del dia que s'entrava a formar-ne part i, en algunes

¹⁴⁹ Vegeu-ne la lletra sencera en el subcapítol de música.

Part del davant de l'estampa recordatori de la Santa Infancia per al bateig de nens infidels. Arxiu personal Joana Zaragoza.

Part del darrere de l'estampa recordatori de la Santa Infancia per al bateig de nens infidels. Arxiu personal Joana Zaragoza.

Grup de nens vestits de *cruzados*. Cedida per Xavier Orozco.

Acte de la Cruzada Eucarística. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

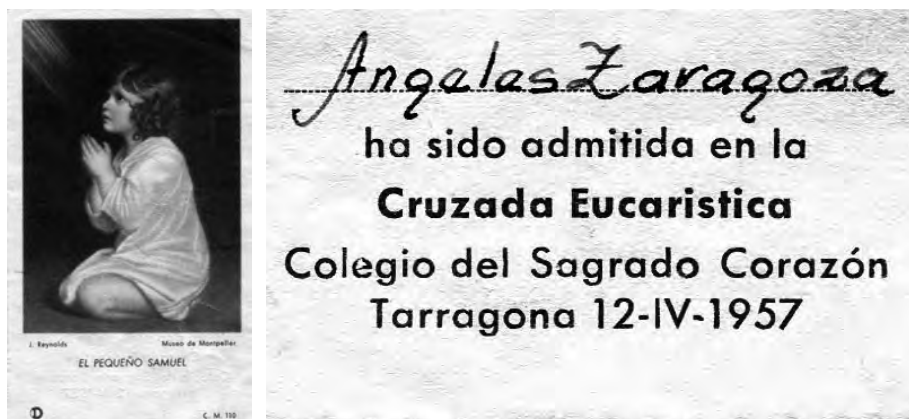

Celebració de la Cruzada Eucarística. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

festivitats, els nens portaven un vestit de croat de color blanc, amb una creu vermella al pit, una capa i una espasa de fusta.

Les alumnes més grans podien formar part d'altres associacions religioses, entre les quals cal destacar:

Juventuts Missioneres: Constituïda canònicament a Tarragona al curs 1927-28. El seu patró era sant Francesc Xavier. Les alumnes normalistes del Col·legi de les Vedrunes de Vitòria fundaren la Juventud Misionera, a les quals s'afegiren les de Tarragona, impulsades per la germana Loreto Masramón Vilalta, professora de matemàtiques. El primer consiliari va ser el Dr. Rialp,

Recordatori de la Cruzada Eucarística. Cedida per Àngels Zaragoza.

Celebració de les Joventuts Missioneres Carmelitanes. 1947. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

canonge penitenciari de la catedral de Tarragona, amb les alumnes Amparo Martín, María Bonet, Teresa Cabré, Montserrat Gou, María Puigdengoles, María Rosanes i Teresa Torredemer a la Junta Directiva. Eren les dinamitzadores de la campanya del Domund. L'any 1947 es va celebrar a la nostra ciutat la Magna Concentració Missional, a la qual acudiren des de tot Espanya.

Congregació Mariana: Fundada l'any 1563 pel jesuïta Jean de Leunis, volia fomentar la reverència i devoció envers la Mare de Déu. Va ser la primera associació religiosa en què la majoria d'integrants eren seglars. Al Sagrat Cor, com en tantes fundacions religioses femenines amb clara influència jesuïtica,

Recordatori de la Congregació Mariana. Cedit per Lourdes Gras.

aquesta congregació va tenir molta importància en els anys de la postguerra. Després es va anar modernitzant respecte als inicis i, a part d'estudiar temes d'actualitat, feien tasques de catequesi tant dirigides a l'alumnat del mateix centre que havia de fer la primera comunió aquell any, com en alguns barris. També anaven a ajudar les Germanetes dels Pobres i les barraques del Franco-lí, on ensenyaven a llegir i escriure. L'Associació d'Antigues Alumnes es feia càrrec de les despeses relatives al menjar o als vestits per als més necessitats, observades per les integrants d'aquesta associació. El dia que entraven a la Congregació Mariana es feia un recordatori que deia: «Record de la meva consagració a Maria Immaculada», amb la data i un lema centrat en la Verge Maria. El dia de la Immaculada de l'any 1952 es va fer la consagració del Col·legi de les Vedrunes al Cor de Maria i la cloenda de l'any marià.

Aquesta tasca d'ajuda als pobres i necessitats, que es canalitzava a través de la Congregació Mariana, era força corrent al col·legi i hi preniem part totes aquelles alumnes interessades, encara que no forméssim part d'aquesta associació. Era una manera de fer que estava molt en consonància amb una de les finalitats de l'Institut Vedruna, recollida en les *Regles* del pare Esteve i en les *Constitucions*: l'ajuda i l'amor al proïsme.

Com en totes les comunitats religioses femenines, al Sagrat Cor hi havia un capellà, nomenat per la capellania, que oficiava i dirigia tots els actes religiosos

i acomplia, també, la tasca de director espiritual de les alumnes, preocupant-se de la formació espiritual de la comunitat i de l'alumnat. Acabada la guerra, el primer capellà va ser Plàcid Sentís Vilanova, germà de la mare Gertrudis, canonge de la catedral de Tarragona, un home d'una gran cultura que va ser molt apreciat per les alumnes. L'ajudava, en moltes ocasions, un germà seu, Joan Sentís, també canonge. Plàcid tenia molta influència a la ciutat i es podria dir que entre tots tres germans constituïren un nucli de pressió fort dins i fora del col·legi.

El va seguir mossèn Miquel Melendres. Nascut a Girona, havia viscut des dels set anys a Tarragona, ciutat a la qual va arribar amb els pares, que hi havien nascut, i els seus germans. Va ser canonge i va escriure algunes obres literàries, entre les quals cal enumerar: *La Muntanya de la mirra*, *L'esposa de l'anell*, *El llibre de la Mare de Déu* o *El martiri de no ser màrtir*. Feia xerrades setmanals, a més d'impartir la docència de religió i exercir de director espiritual. Algunes de les alumnes d'aquells anys, amb les quals hem pogut parlar, en guarden un gran record.

El canonge Joan Ros va ser també capellà del col·legi, durant 32 anys, a més de fer classe de filosofia i de religió. Era molt clar en les seves exposicions i molt proper a l'alumnat.

Segons paraules de la germana Lladó, «tenia el do d'enfervorir les alumnes, fent-les viure el misteri que se celebrava».¹⁵⁰ L'ajudaven, de vegades en la missa i en els recessos espirituals, operaris diocesans.¹⁵¹

Cal mencionar també, dins de l'educació religiosa, tots aquells actes litúrgics i les pregàries que se succeïen al llarg del dia o que tenien lloc en èpoques determinades del calendari.

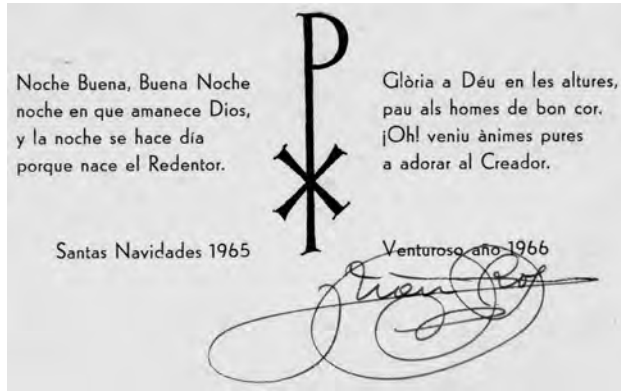
Cada dia, en entrar al col·legi, després de l'«Ave Maria Puríssima» de l'entrada, teníem la resposta de la germana portera: «Sin pecado concebida.» Aquesta salutació donava tres-cents dies d'indulgències.

La indulgència era el perdó dels pecats o del càstig pels pecats comesos, i formaven part del nostre ensenyament religiós. No perdona el pecat, però eximeix de les penes temporals al Purgatori.¹⁵² Molts dels ritus i de les oracions donaven aquestes indulgències, en un nombre més gran o més petit de dies. També aquesta era la raó, molt possiblement, per la qual apreníem de memòria

150 Lladó, Antònia CCV, *op.cit.*, p. 65.

151 Els operaris diocesans pertanyen a la Germandat de Sacerdots d'Operaris Diocesans, que és un institut secular masculí de dret pontifici.

152 Els abusos i el mercantilisme al qual es va arribar al segle XVI en aquest tema va ser un dels motius de l'enfrontament de Luter amb l'Església catòlica.

Felicitació de Nadal del P. Joan Ros, 1965. Arxiu personal Joana Zaragoza.

les jaculatòries com «Corazón de Jesús, en vos confío» o «Dulce Corazón de María, sed la salvación mía».

Abans d'iniciar les classes, resàvem el parenostre. Però hi havia dos espais més per a l'oració:

Rosari: Es resava cada dia, ala tarda, a l'aula. Per a moltes, es va tornar a convertir en una mena de salteri, tal com havia estat en els seus inicis.¹⁵³ Explica la llegenda que, en la seva forma actual, la Mare de Déu, en una aparició, el va donar a sant Domènec. Com és ben sabut, consta de 50 avemaries i cada desena va encapçalada per un parenostre i un misteri, que és la meditació d'un fet de la vida de Jesús o de Maria. Els dilluns i dijous tocaven els misteris de goig; els dimarts i divendres, els de dolor, i els dimecres, dissabte i diumenge, els de glòria. A continuació, es resaven les lletanies, en llatí, seguides cadascuna d'un «ora pro nobis».¹⁵⁴ Les lletanies són una sèrie d'advocacions, lloances i súpliques dirigides a la Mare de Déu amb títols i qualificatius descriptius. El fet de resar-les en una llengua que no coneixíem, i succeir-se de manera repetitiva i uniforme, provocava, molts cops, una certa somnolència i, tot i que les sabíem de memòria, no enteníem el que estàvem dient fins que no iniciàvem les classes de llatí.

L'altra oració que es feia diàriament era l'àngelus, a les 12 del migdia. Aquesta és una oració mariana, que consta de tres textos que resumeixen el misteri i es reciten alternant un verset i una resposta. Entremig de cadascun

153 El rosari neix al segle IX com un salteri dels laics que no sabien llegir i els monjos dels monestirs els ensenyaven el parenostre i l'avemaria per tal que els anessin repetint.

154 «Pregueu per nosaltres».

dels textos es resa l'avemaria. Era una altra de les oracions que, al principi, es feia en llatí i al cap dels anys es va passar a la llengua castellana.

Tots els primers divendres de mes anàvem a combregar. Es feia una missa al col·legi, abans d'iniciar les classes, a la qual assistíem totes les que ja havíem fet la primera comunió. Atès la normativa que regia en aquells anys, que no es podia menjar res durant dotze hores abans de combregar, les externes arribàvem de casa en dejú, cosa que va provocar més d'un desmai, sobretot si, a més, es cremava encens. S'anomenaven els nou primers divendres de mes i era en record de l'experiència mística de santa Margarida Maria Alacoque, a la qual el Sagrat Cor va dir que tots els qui ho practiquessin no moririen sense haver rebut els Sants Sagraments.

Missa diària obligatòria per a totes les internes. Cada matí a les vuit, les alumnes internes assistien a missa. Estava oberta a tot l'alumnat que hi volgués assistir, però, per a les externes, la missa no era obligatòria, excepte en dies assenyalats, com el dimecres de cendra, que anàvem perquè ens fessin la creu de cendra al front, mentre el capellà deia: «Memento quia pulvis es et in pulverem reverteris»¹⁵⁵ i no ens la tocàvem fins que desapareixia.

Aquí, igual que en les processons, hi tenien un paper important alguns nens; eren els que feien d'escolans, assistien el capellà a la missa i obrien les processons. Normalment, portaven la sotana negra amb un roquet blanc amb puntes al baix de les mànigues per tot el voltant de la part de baix; però, en les grans solemnitats, la sotana era vermella, el roquet podia ser més ornamentat de puntes i, de vegades, portaven una capelina per sobre les espatlles de color blanc. Pel fet d'ajudar el capellà en els diversos actes litúrgiques, tenien algunes «prebendes», com saltar-se algunes classes. Alguns dels exalumnes amb què hem parlat recorden que, si assistien a la missa del matí, després els donaven l'esmorzar al menjador del primer pis. També recorden que, a la sagristia, es menjaven els retalls del pa d'àngel. Altres ens expliquen com posaven i cremaven l'encens a l'encenser en les solemnitats religioses. L'encens es cremava en honor a Déu i ens explicaven que, juntament amb el fum aromàtic que pujava cap al cel, pujaven les oracions.¹⁵⁶

Hi havia oracions i ritus litúrgics que anaven canviant segons l'època litúrgica en què ens trobéssim:

155 «Recorda que ets pols i en pols et convertiràs».

156 L'encens, en les antigues religions, simbolitzava el Sol, el fill del Sol i l'esplendor de la Llum eterna. Es cremava com a ofrena a les divinitats. Trobem molts passatges de l'Antic i del Nou Testament que en fan referència.

Grup d'alumnes curs 62-63. Cedida per M. Carmen Pomés.

Trisagi: Oració d'adoració i lloança a la Santíssima Trinitat, que es resa durant tres dies seguits. Diu la llegenda que Déu la va inspirar mitjançant un nen que, arrabassat de la terra durant un terratrèmol, pujà al cel i, en baixar, va explicar el que havia escoltat cantar als àngels: «Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis.»¹⁵⁷ Un cop va explicar-ho, el nen va morir, però sant Procle i l'emperador del moment van ordenar que tothom ho cantés, i d'aquesta manera es va aturar el terratrèmol.

La salve i el «Bendita sea tu pureza», durant el mes de maig o mes de Maria, i oracions al Sagrat Cor, durant el mes de juny, formaven part de la vida escolar. Durant aquests mesos s'adornava l'església amb flors adients a cada ocasió: flors blanques, durant el mes de maig, i flors vermelles, durant el mes de juny. L'ornamentació era sempre molt acurada i donava un aire diferent a l'església.

Via crucis: En arribar la Quaresma i Setmana Santa, començava una nova litúrgia. Aquesta pràctica, que commemorava la vida de Jesús des que el van fer presoner fins a la crucifixió i la sepultura, es feia a l'església on hi havia, en forma de quadres, les catorze estacions. S'anava passant de l'una a l'altra. És un camí d'oració que busca la meditació al voltant del sacrifici de Jesús i, per tant, es va donant informació sobre cadascuna de les estacions. Entre l'una i l'altra es cantava una tornada que deia: «Per vostra Passió sagrada, adorable Redemptor, perdoneu altra vegada aquest pobre pecador.»

Litúrgia de la Setmana Santa: Començava el Dijous Sant amb l'ofici de tarda en què es cantava el «Pange, lingua, gloriosi, Corporis mysterium, Sanguinisque pretiosi»¹⁵⁸ quan es feia la Reserva de l'Eucaristia.¹⁵⁹ A partir d'aquell

157 «Sant Déu, Sant fort, Sant immortal, tingueu pietat de nosaltres.»

158 «Canta llengua meva el Misteri del gloriós Cos i la preciosa Sang.»

159 La Reserva era la reserva de les Sagrades Espècies per poder combregar el Divendres Sant, dia que no hi havia missa ni consagració.

moment, es deixava col·locat el Monument al Santíssim, ornamentat amb ciris i palmons. La nit del Dijous al Divendres Sant era el moment de la vetlla. Les alumnes més grans anàvem, per torns, a vetllar el Santíssim fins a l'ofici del Divendres. La litúrgia del Divendres consistia en l'adoració a la Creu i la lectura de tota la Passió, segons sant Joan 18, 1-40; 19, 1-42; sant Lluç 22, 14-71; 23, 1-56; sant Mateu 26, 14-27; 66, o sant Marc 14, 1-15; 47. Aquest dia no hi havia missa. El Dissabte Sant a les dotze del migdia tocaven les campanes de totes les esglésies, anunciant la Resurrecció. A la tarda-nit se celebrava la Vigília Pasqual, que era quan s'encenia el Ciri Pasqual. De tot aquest cicle litúrgic, tan sols era obligatòria per a les alumnes més grans la Vetlla al Santíssim, però moltes famílies anaven als diferents oficis a l'església del col·legi i, sobretot, a la visita al Monument que es feia el Dijous a la tarda. La tradició manava que fossin set¹⁶⁰ els Monuments que es visitessin en record dels set passatges bíblics que expliquen el trasllat de Jesús d'un lloc a l'altre abans de la Crucifixió: des del lloc on es va celebrar l'Últim Sopar fins a l'hort de les Oliveres, d'aquí a la casa d'Anàs, el posterior trasllat a la casa de Caifàs, l'anada al pretori de Pilat, des d'aquí a casa del rei Herodes, la segona anada davant de Pilat i el recorregut fins al Calvari.

Menció a part mereixen els exercicis espirituals, que les alumnes més grans fèiem cada any, i que palesen la gran influència dels jesuïtes en la nostra ensenyança religiosa. Eren uns dies de silenci, meditació i recolliment. Van ser escrits per sant Ignasi de Loiola arran de la seva experiència a la cova de Manresa, on passà onze mesos. Tenim referències dels primers exercicis que es van fer al col·legi de les vedrunes de Tarragona: Va ser l'endemà mateix de la inauguració del nou col·legi, l'any 1917, i els va dirigir el jesuïta Fernando Palmés. La convocatòria sortí publicada al *Diari de Tarragona*,¹⁶¹ amb una súplica d'assistència a totes les tarragonines i, especialment, a aquelles que es dedicaven a l'ensenyament, així com a les alumnes de magisteri.

Es defineixen com una pedagogia pràctica per a la realització d'una experiència plenament espiritual, sota el guiatge d'una persona experimentada. Els temes fonamentals dels exercicis són el pecat, la temptació i la vida de Jesús com a exemple, i s'estructuren en quatre parts. Poden durar fins a un mes, però també es poden dur a terme en cinc dies, que era el que es feia al Sagrat Cor.

160 El 7 és un nombre màgic i cabalístic. És la unió del nombre 3, que és un nombre sagrat, i el 4, nombre terrenal. Estableix, doncs, un pont entre el cel i la terra. A la Bíblia representa la perfecció.

161 Hemeroteca de la Caixa de Tarragona. *Diari de Tarragona*, núm. 219 del 25 de setembre de 1917, p. 1.

Dijous Sant. 1961. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Exposició del Santíssim. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

S'inicien amb una reflexió sobre la presència del mal al món i una súplica de perdó pels pecats comesos. A continuació, es medita sobre el viatge de predicació de Jesús a la Terra i es convida la persona creient a seguir-lo. Després es recrea la Passió soferta per Crist per a la salvació de la humanitat. Finalment, a partir de la Resurrecció, s'anima a consagrar la vida a Déu, proclamant el seu missatge i practicant la solidaritat. La idea de pecat, culpa i càstig hi és molt present, la qual cosa provocava en moltes de les noies un sentiment de por que durava bastants dies. A més, als inicis dels anys quaranta, les germanes animaven les externes que es quedessin internes mentre duraven els exercicis. Podem imaginar les llargues nits que patiren moltes de les internes i algunes de les externes que s'hi quedaren, en no poder sortir del centre i haver de continuar amb oracions, lectures bíbliques, hagiografies i martirologis.

Tenim testimoni d'algunes d'elles, que ens expliquen que, si es feia amb seriositat, arribaven a angoixar-se i tenir malsons. L'infern i el dimoni provocaven terror, els martiris dels sants, explicats amb bastant de detall en els llibres, feien esfereir. La mort hi era molt present, i no com un fet natural, perquè en

la nostra societat mai no s'ha educat per a la mort,¹⁶² sinó que s'ha vist com un moment de judici d'allò que s'ha fet durant la vida terrenal i, tot i que el cristianisme propugna la felicitat eterna a l'altra vida per als creients, la superació de la por a la mort és present en molt poques ocasions. Tot plegat causava un malestar generalitzat.

En acabar els dies d'exercicis, el capellà que els havia guiat demanava que ens tracéssim un pla de vida i, de vegades, en l'estampa que es repartia, en finalitzar-los, ja estava recollit. Així, en el recordatori dels exercicis que es van fer del 17 al 21 de gener de 1962 llegim: «Mi propósito de Ejercicios: Antes morir que pecar», en la línia que hem apuntat dels martirologis. També inclou un verset dedicat a la Mare de Déu: «Mira tu Madre del Cielo / qué pura es y qué bella / Mientras pisas este suelo / sea tu constante anhelo / parecerte siempre a ELLA.» I en el dels dies que van del 15 al 19 de gener de l'any 1963, exercicis guiats per mossèn Rué, hi ha deu punts numerats: no viure en pecat mortal, resar en llevar-se i en anar a dormir, anar a missa cada diumenge, confessar-se i combregar amb freqüència, resar el rosari, visitar el Sagrari, assistir als actes de la parròquia, fugir de les males companyies i lectures, no anar al cine a veure pel·lícules prohibides, no tenir amb altri jocs dolents, obeir els pares i superiors, ser aplicades al col·legi, ser bondadoses i servicials amb les companyes i, en tot moment, pensar que et pots morir. Acabava amb aquesta frase: «Con la ayuda de Dios y de la Virgen, prometo ser fiel al plan de vida.» Si analitzem molt breument aquests deu punts, veiem que tenen una clara influència de les doctrines del Concili de Trento, com aquells que fan referència al pecat mortal, l'eucaristia, la confessió o els llibres prohibits. Alguna de les coses que prometíem a segons quina edat no les enteníem, com la que ens deia que no juguéssim a jocs «dolents» amb altri. I és que el recordatori estava ja imprès i, per tant, servia per a tots els cursos, però les que teníem dotze o tretze anys no enteníem què volien dir. També ens adonem que la mort és sempre present en els recordatoris, com a colofó de les reflexions fetes durant aquests dies sobre el pecat i la culpa. I, evidentment, estava escrit en masculí, tot i que anava dirigit a un públic divers.

Els exercicis espirituals sempre es feien al mateix centre, però l'any 1966 van ser a Manresa i es va visitar la cova de Sant Ignasi. En aquesta ocasió els va guiar el pare Romaní (S.I.). Després d'aquells dies, moltes alumnes van iniciar una correspondència amb ell, que els feia de director espiritual «a distància».

162 En altres cultures, s'ha plantejat la mort com quelcom natural, com és el cas dels inuit, o els indis de les praderies, entre d'altres.

Santos Ejercicios

17 - 21 Enero de 1962

Colegio del Sgdo. Corazón

TARRAGONA

---

*¡Mira tu Madre del cielo
qué pura es y qué bella!
Mientras pises este suelo,
sea tu constante anhelo
parecerte siempre a ELLA.*

Mi propósito de Ejercicios:
«Antes morir que pecar»

Recordatori dels Exercicis Espirituals de 1962. Arxiu personal Joana Zaragoza.

He practicado Ejercicios Espirituales en el Colegio del día 15 al 19 de Enero de 63. Fueron predicados por el Rdo. P. R. Ben. Camarero del seminario

PLAN DE VIDA

- 1.º No vivas nunca en pecado mortal.
- 2.º Reza al levantarte y al acostarte.
- 3.º Irás a Misa todos los domingos.
- 4.º Comulga y Confiesa con frecuencia.
- 5.º Reza el Santo Rosario.
- 6.º Visita a Jesús en el Sagrario.
- 7.º Asiste a las Funciones de la Parroquia.
- 8.º Huye de las malas compañías y lecturas.
- 9.º No vayas al cine prohibido.
- 10.º No tengas con otros, juegos malos.
- 11.º Obedece en todo a los padres y superiores.
- 12.º Sé aplicado en el colegio.
- 13.º Procura ser bondadoso y servicial con tus compañeros.
Y en todo momento piensa que puedes morirte.

Con la ayuda de Dios y de la Virgen prometo ser fiel al plan de vida.

(Firma)

M.ª Joana Zaragoza

Recordatori dels Exercicis Espirituals de 1963. Arxiu personal Joana Zaragoza.

Atès que una de les pràctiques religioses era la confessió setmanal, al mateix col·legi es reunien les alumnes per fer examen de consciència. Una de les monges o el capellà feia una petita prèdica i, a continuació, es tractava que cadascuna pensés quines eren les faltes comeses. Aquesta pràctica, a mitjan anys cinquanta, es va fer més espaiada. Algunes de les alumnes amb què hem parlat comenten que se les numeraven i sempre eren les mateixes, i pel mateix ordre. També ens inculcaven l'esperit de sacrifici.

D'aquestes últimes pràctiques que hem apuntat, en vam treure profit, perquè ens ensenyaven a pensar i a ser solidàries, però també tenien aspectes negatius, com la idea de culpa o la por de la mort.

Al col·legi es vivia de manera natural les etapes de les religioses. Vèiem tot sovint les postulants, noies que es trobaven en l'etapa que s'iniciava sis mesos abans de ser novícies, amb la toca blanca, semblant a un rebosillo mallorquí, però sense guarniments. La toca i el vel que portaven denotava en quina etapa de la formació religiosa eren. Podíem seguir el pas de novícies a monges, amb vots temporals primer i perpetus cinc anys més tard. Quan ja portaven el vel negre —nosaltres no sabíem el temps que feia que el duïen, atès que, de vegades, arribaven aleshores al col·legi— durant tres dies, una corona de flors de roba blanca rodejava el seu cap. Després desapareixia la corona i apareixia un anell en el dit, i això volia dir que ja havien formalitzat els vots perpetus i s'havien convertit en esposa de Jesucrist. Les cantaires del cor assistien a aquesta cerimònia de pas i cantaven el «Veni sponsa Christi».¹⁶³

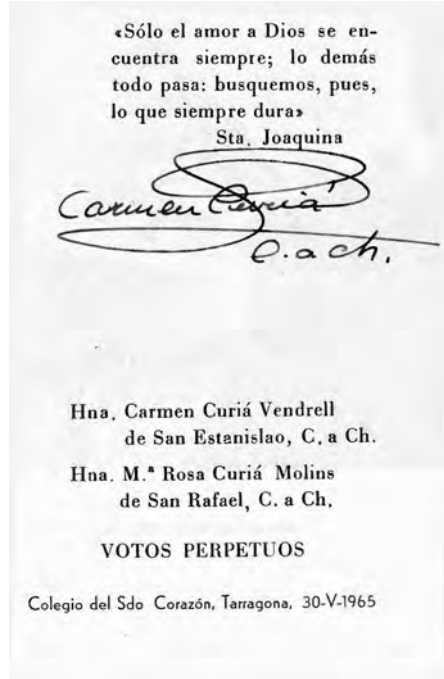
Pensem que aquesta convivència entre totes les monges de la comunitat i l'alumnat formava part també de l'educació religiosa que rebíem, ja que estàvem immerses en el seu dia a dia.

Relacionat amb aquest fet, cal parlar, encara que molt breument, de la torre de Sant Josep. Quan van comprar els solars per edificar l'actual edifici del carrer de Santa Joaquina de Vedruna,¹⁶⁴ la part propietat de les religioses clarisses tenia una torre anomenada de Sant Josep, a la qual s'accedia per un camí enmig de l'horta des de l'antic camí de les Germanetes dels Pobres. Les vedrunes hi instal·laren l'aspirantat de la província, i va tenir aquesta funció des de l'any 1959 fins al 1977.¹⁶⁵ A aquesta torre hi anaven a estudiar i a dormir les noies que volien entrar a la comunitat vedruna com a religioses. Al matí arribaven al

163 «Vine, esposa de Crist.»

164 Aleshores era un carrer sense nom.

165 Fou enderrocada el 8 de febrer de 1981, quan es va urbanitzar el carrer del Marquès de Montoliu. AC CSC, Casa Estudis. Tarragona.

Recordatori dels Vots perpetus de Carmen i Rosa Curià, 1965. Cedida per Àngels Zaragoza.

col·legi a estudiar el batxillerat o el magisteri i, un cop finalitzades les classes, tornaven a la torre que la denominaren Casa d'Estudis Sant Josep. La primera directora va ser la germana Jenara Osácar, a continuació seguien les germanes M. Teresa Ribes, Teresa Galcerán i M. Dolors Ribes. Aquesta és una altra prova de la convivència entre alumnat i congregació religiosa.

Una altra de les idees fixes que procuraven inculcar-nos era la modèstia i la moral en el vestir. Al mes de juny tenia lloc un altre ritual que estava en la línia de la «moral i contra l'escàndol». Abans de marxar de vacances, se'ns demanava fer la promesa a la Mare de Déu de vestir amb decència, que, curiosament, volia dir no anar amb vestits o samarretes de tirants. Després de la guerra, també formava part d'aquesta «decència» anar amb mitges i màniga tapant el colze. Molt poques nenes es quedaven sense fer la promesa, la resta, ho complissin o no durant l'estiu, marxaven amb la promesa feta.

Algunes exalumnes internes dels anys immediats al final de la guerra recorden haver-se de dutxar amb camisa de dormir. En els anys posteriors això va canviar, però expliquen que s'havien d'apuntar per anar a la dutxa perquè no hi haguessin aglomeracions i que no es trenqués l'ordre.

En aquesta mateixa línia de la moral pública, hi ha una frase que ens han repetit diverses exalumnes: «No queremos binomios.» La deien les monges quan dues nenes parlaven soles al pati. Volem creure que la finalitat era impedir que s'expliquessin intimitats i converses sobre temes que, per a les religioses vedrunes, anaven contra la decència i la moral. La gran majoria recordem que a l'hora de l'esbarjo no els agradava que ens quedéssim assegudes parlant fins al punt de trobar, en algunes ocasions quan sortíem al jardí, els bancs mullats.

Totes aquestes pràctiques formaven part de la seva preocupació per la decència i la moral. Creiem que tot això venia adobat, a més, pel pensament feixista de l'època i per la moral que també s'imposava des del nacionalcatolicisme. Un dels molts mals que va causar el franquisme —encara que, evidentment, no el pitjor— va ser aconseguir una identitat entre el Govern dictatorial i l'Església catòlica a Espanya.

Analitzant l'educació religiosa que ens van donar, hem de dir que estava en la línia del moment històric i que, tot i ser una escola regentada per religioses i, per tant, amb una ideologia catòlica molt potent, l'Estat imposava unes normes i uns valors que quedaven allunyats del pensament d'algunes de les monges vedrunes del nostre col·legi. La part de la litúrgia estava totalment en consonància amb les doctrines catòliques, però, pel que fa a les relacions socials, les *Constitucions* de les vedrunes es van haver d'adaptar, en part, a causa de les normatives del nacionalcatolicisme.

No voldríem acabar sense parlar, molt breument, de l'escapulari. Tot l'alumnat el portàvem, com gairebé tots els creients d'aquells anys. Consistia en dos trossets de roba beneïda i dos cordonets que els unien, passant el cap entre els dos cordons, de manera que els trossos de roba quedaven col·locats un sobre el pit i l'altre a les espatlles. Portaven la imatge de la Mare de Déu del Carme o el de la Immaculada, a un costat, i la del Sagrat Cor, a l'altre. En el primer cas, la roba era de color marró; en el segon, de color blau. Portar-lo era una pràctica de la devoció a la Mare de Déu, que, segons la tradició, el va entregar a sant Simó Stock,¹⁶⁶ el 16 de juliol de 1251, amb la promesa que, qui el portés, no cauria a les flames de l'infern. En algunes ocasions, l'escapulari se substituïa per una medalla de doble cara amb les mateixes representacions sagrades i amb els mateixos privilegis d'indulgències, concedits pel papa Pius X.

166 Carmelita anglès, protector de l'orde del Carme. En el cas de l'escapulari de la Immaculada, va ser a la Venerable Serva de Déu, Úrsula Benincassa, a qui la Mare de Déu el va donar.

Podríem continuar explicant altres actes litúrgics als quals assistíem i les oracions que vam aprendre, però creiem que hem deixat constància dels que tenien més rellevància.

No hem pogut parlar de quina era l'actitud que van prendre abans de la guerra, durant la II República, perquè no disposem de les informants d'aquells anys.

MÚSICA

La música ocupava un espai força important, sobretot a partir d'un cert moment de la seva història.

Va ser l'arquitecte Jujol qui va captar el paper que tenia dins l'ensenyament i va construir un petit edifici que hi estava dedicat,¹⁶⁷ on va arribar a haver-hi fins a cinc pianos, un harmòniun petit i altres instruments. Sempre es va disposar d'una germana dedicada a aquest ensenyament i ja des d'abans de la guerra tenim testimonis d'una orquestra formada per nens petits, entre els quals hi havia Josep Ferrer, Carlos Martí, Anton Companys, Rigau i Jordà. Entre les que es van dedicar a ensenyar aquesta matèria, recordem els noms de les germanes Pilar de Olea, Ramona Cañelles i Mercè Boleda. Aquesta última va arribar a Tarragona al setembre de 1953.

A l'aula de música, a més de pianos i un harmòniun —com hem dit abans—, hi havia guitarres, mandolines i alguna bandúrria; es podia estudiar la carrera de música al col·legi, i examinar-se després al Conservatori. En un principi, i mentre l'Escola de Música no va ser oficial, l'examen dels quatre primers cursos es feia a Tarragona i, un cop s'acabava l'elemental, s'anava a Saragossa cada any per aconseguir el títol.

Una de les normes que Joaquina de Vedruna va imposar a la seva comunitat religiosa era l'alegria. Quant a l'educació, va explicitar que no s'havia d'utilitzar el càstig,¹⁶⁸ sinó que calia una manera agradable d'aprendre. Això, sumat al fet que, ben aviat, el Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona va seguir el mètode Montessori, va ser molt probablement la causa que la música estigués present des del parvulari fins a les classes de les més grans.

167 Aquest edifici queda explicat en el capítol corresponent.

168 Aquest precepte de la fundadora no va ser seguit sempre per les germanes vedrunes, segons testimoni d'algunes exalumnes. Això es pot explicar per dos factors: el tarannà de cadascuna de les germanes i la pràctica usual durant els anys del franquisme.

Orquestra de nens, 1934. Vallvé.

Pel que fa al tipus de cançons que, segons la nostra manera d'entendre, formaven part de la pedagogia de l'escola, es poden dividir en dos grans apartats: música religiosa, i música laica i música popular.

MÚSICA RELIGIOSA

És prou conegut de tothom que l'Església està molt lligada a la música i, per tant, les cançons religioses formaven part del dia a dia. Algunes simplement les repetíem com lloros, perquè, en ser en llatí, no sabíem què estàvem dient, tot i que ens explicaven, quan les apreníem, el significat de la lletra. Aquest seria el cas del que es cantava per la festivitat del Corpus: el «Pange lingua», amb la seva part final, el «Tantum ergo», o el «Panis angelicus»,¹⁶⁹ entre altres. A més, cadascuna de les festivitats religioses se celebrava amb algun càntic especial, com l'Ave a la Mare de Déu de Lurdes, l'11 de febrer: «Del cielo ha bajado la madre de Dios, cantemos el ave a su concepción... ave, ave, ave María...» i, durant el mes de maig, el «Venid y vamos todas con flores a porfía, con flores a María que Madre nuestra es» es repetia cada tarda. Altres cançons marianes eren: «Dulce madre» («Dulce Madre mi vida y consuelo no me permitas me olvide de ti...») O «María Madre mía» («¡Oh María, Madre mía, oh consuelo del mortal, amparadme y guiadme a la patria celestial!») i, evidentment, la cançó mariana per excel·lència, la «Salve», que es cantava en llatí.

¹⁶⁹ Els textos d'aquests càntics són obra de sant Tomàs d'Aquino, encàrrec que li va fer el papa Urbà IV, un cop va instituir la festa del Corpus, mitjançant la butlla *Transiturus hoc mundo*.

En arribar al mes de juny, que estava dedicat al Sagrat Cor de Jesús, es canviava als cànctics en llatí en honor a l'exposició del Santíssim i al *Corazón Santo*: («Corazón Santo, Tú reinarás; Tú nuestro encanto siempre serás»).

A finals de novembre i desembre, ens endinsàvem en les nades. Era costum que ens ensenyessin nades en castellà i en català, de la mateixa manera que la germana Vigo ens feia aprendre un poema nadalenc en castellà i un en català.

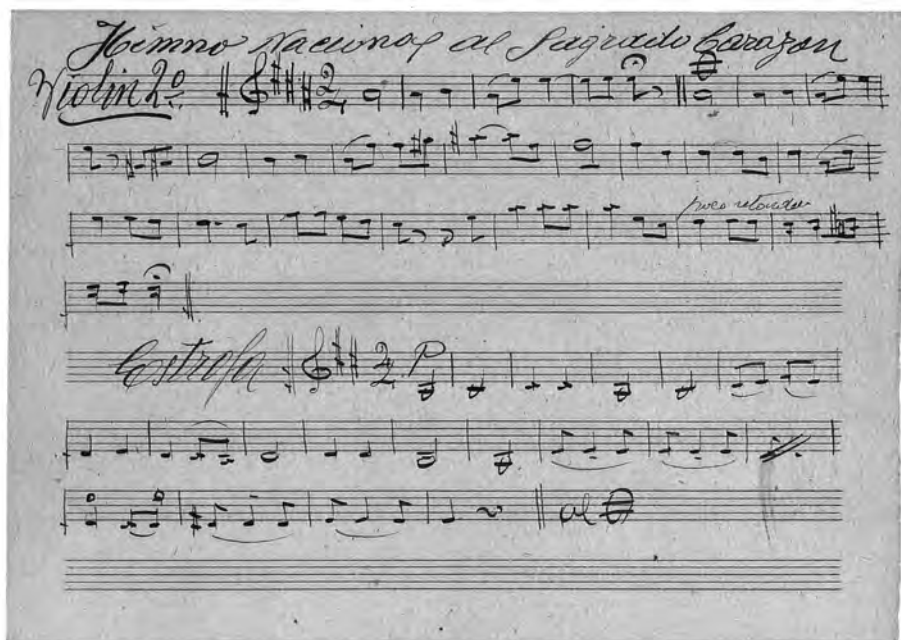
També cal fer esment de l'himne de la Joventut Missionera Carmelitana: «Alza animosa la frente, juventud carmelitana, que en la oscuridad lejana gime el infiel impaciente. Mucho espera de tu cielo, no defraudes su esperanza, ora trabaja y alcanza para él las luces del Cielo...». Quan es van celebrar les nocces d'argent d'aquesta associació, l'any 1947, es va fer a Tarragona una gran concentració d'arreu d'Espanya i es creà un nou himne que deia així: «Almas, almas, fue el grito glorioso que lanzaste al nacer Juventud, almas, almas con gesto amoroso ofrendaste a tu Dios en la Cruz... Cinco lustros ha que la semilla mano amante en el surco escondió, germinó y apretadas gavillas el Señor de la mies recogió...». Aquest últim himne tenia un ritme molt més marcat que el primer, la qual cosa s'adeia amb les línies d'aquells anys en què, de manera més o menys clara, s'anava a la militarització social.

Un exemple molt clar és la Institució de los Cruzados de Cristo Rey, de clara influència jesuítica, de la qual ja hem parlat, però aquí volem deixar constància de l'himne que es va compondre amb música molt marcial i lletra que induïa al militarisme. Deia així: «Cristo Rey su bandera ha levantado, y quiere todo el mundo conquistar. Nos invita a luchar siempre a su lado. A seguirle, cruzados, a triunfar...». La lletra que venia a continuació parlava de les ànimes, de l'Eucaristia i de l'oració, però anava tot barrejat amb una ideologia guerrera, que ben poc es corresponia amb les ensenyances de Jesucrist.

Les nenes que formaven part del cor aprenien altres composicions musicals, com el «Veni sponsa Christi,» que s'entonava quan una novícia feia els seus vots. La lletra deia: «Veni sponsa Christi, accipe coronam quam tibi Dominus preparavit in aeternum, pro cuius amore sanguinem tuum fudisti et cum Angelis in paradisum introisti. Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum quia concupivit Rex speciem tuam».¹⁷⁰

170 «Vine, esposa de Crist, agafà la corona que el Senyor t'ha preparat per sempre, per amor al qual vas vessar la teva sang i has entrat al paradís amb els àngels. Vine, escollida meva, i posaré el meu tron al teu costat perquè el Rei s'ha delit per la teva bellesa.»

Himne del Sagrat Cor. Arxiu Salvador Ritort i Faus.

Cal dir que el Col·legi del Sagrat Cor va tenir un músic de luxe, mossèn Ritort i Faus. Aquest músic, compositor, organista i pedagog, va compondre l'himne del nostre col·legi l'any 1940, segons consta en la partitura original, encara que es va estrenar el 1941, amb lletra de la mare Gertrudis Sentís. La lletra, de to bastant marcial, com correspon a l'època diu així:

«Salve, salve, salve. Salve templo sagrado de la ciencia, escuela de virtud y de heroismo, troquel deber, honor y patriotismo, venero de celeste bendición. De amor y gratitud mi lira canta haber morado en ti. Será mi gloria, bendeciré por siempre tu memoria colegio del Sagrado Corazón. Oh Colegio yo aprendiera la verdad de mi destino, y con ella el fiel camino de mi eterna salvación. Tu me diste amores puros y el placer no emponzoñado por el don más apreciado de cristiana educación.»

És una composició a tres veus i cor, amb acompanyament de piano. L'estrofa per solista i tres veus és de ritme *andante moderato*, no gaire senzill perquè el cantés un alumnat que, tot i que rebíem classes de música, la majoria no havíem estat dotades d'aquesta habilitat. I, com es veu per la lletra, amb clares reminiscències militars i patriòtiques. La relació de mossèn Ritort i Faus amb les vedrunes venia avalada pel pare Joan Ros, que va ser el capellà del col·legi

durant molts anys, i que, a la mort d'aquell, en va esdevenir el marmessor, la qual cosa va afavorir el fet que un dels pianos, el de l'aula del teatre, havia estat propietat d'aquest musicòleg.

També el 1940, any de la beatificació de Joaquina de Vedruna, es va crear un himne que relatava la seva vida. Anotem a continuació la lletra, ja que ens parla de la biografia de la santa:

«Entonemos un himno de gloria en honor de la madre Joaquina, clara estrella que al cielo encamina con la luz de su gran santidad. Esforzada, valiente, aguerrida, las batallas de Cristo luchó; con la luz de su angelical vida el camino del cielo mostró. Fue el alivio y dulce amparo del anciano, enfermo y niño, y tesoros de cariño por doquier sembró su amor. Fue doncella, virgen pura, de su hogar madre hacendosa, casta, viuda y santa esposa escogida del Señor. De la Trinidad augusta fue devota reverente y Jesús en cruz pendiente fue su gloria y ambición. Reina fue de sus amores siempre la Virgen María y la Santa Eucaristía fue imán de su corazón. Alzó del Monte Carmelo estandarte bendecido que valiente ha seguido ya de vírgenes legión. En escuelas y hospitales caridad y amor derraman, ellas cuerpos y almas sanan y ángeles del mundo son. Danos amorosa Madre que tu vida imitemos, y de Dios así alcancemos esperanza, fe y amor. No desoigas las plegarias de los hijos de tu Ausona que te aclaman por patrona ante el solio del Señor.»

L'himne és una composició de Tomás Luis Pujadas, missioner claretia (1904- 1994) que havia compost molts altres himnes en honor a alguns beats, com el del pare Antoni Maria Claret.

Si repassem la lletra, ens explica des de la vida personal a les devocions, i la seva dedicació als més desvalguts. És una composició himnica amb tres parts, tal com correspon al gènere: una invocació, una part central en què s'explica la història de vida i una part final amb petició a la beata. En la partitura, titulada «Himno popular a la Bta. M. Joaquina de Vedruna», podem llegir el nom de l'autor i, a la part de dalt, una dedicatòria: «A la Rdma. Madre Elisa Irizar de S. Ignacio de Loyola».

Per a la canonització, l'any 1959, es va estrenar un nou himne que deia així: «Salve de la Iglesia, florón y corona. Salve, de tu España, grandeza y honor. Salve, de tus hijas, modelo y maestra. Salve Santa Madre. Salve a tí y loor. Sobre el rojo vivo de tu pecho ardiente, el dedo de Cristo su Ley esculpió. Tu vida es consigna y levanta bandera. Amor a las almas y en ellas a Dios. Eres gigante esforzado, eres atleta de Dios, Madre Santa, gloriosa Joaquina, infunde a tus

hijas tu celo y amor. Eres luz que difunde gloriosa una estela, camino hacia Dios. Da a tu pueblo, que implora a tus plantas, flores y frutos de un mundo mayor.» La lletra, molt grandiloqüent i seguint les pautes del moment històric, era de la *madre* Catalina Serna, que aleshores formava part de l'equip general i més tard va ser superiora general durant dotze anys. La música és del compositor i organista Luis de Arámburu Martínez de San Vicente.

Molts anys més tard trobem un altre himne a santa Joaquina, aquest cop en català i en un to molt diferent dels anteriors, amb lletra i música de la germana Isabel Burgell, que diu: «A la nostra Catalunya, la terra que estimem tant, hi ha mil flors de tota mena i floreixen també els sants. Tu, Joaquina de Vedruna, n'ets un exemple prou clar del que pot fer en una dona la força de l'Esperit Sant. Has conegut com nosaltres el goig tan dolç d'una llar, d'estimar germans i pares, d'abraçar amics i companys, i has sortit al camp a córrer i has viscut a la ciutat, i has mirat vers les estrelles i has anat al bosc i al mar.»

MÚSICA LAICA I MÚSICA POPULAR

L'any 1954 es va crear l'Orfeó de la Immaculada, dirigit per la professora de música, la germana Mercedes Boleda. El dia de la presentació, les alumnes que en formaven part, que anaven amb vestits blancs llargs i una diadema rosa al cap, van cantar dues sardanes: «La mare cantora», de Vicenç Bou i Geli, amb lletra de Salvador Perarnau, i la «Sardana de les monges», d'Enric Morera i Viura, sobre un poema d'Àngel Guimerà. Tot i ser en època del dictador, es va permetre cantar en català, molt probablement a causa de dos factors importants: en primer lloc, era una cançó que podia considerar-se popular i, a més, la sardana no s'havia prohibit, atès que es considerava un tipus de dansa espanyola, típica de Catalunya, com les sevillanes ho eren de Sevilla o les *muñeires* de Galícia. Hem de recordar que, en aquells anys, es van crear els *coros y danzas* de la Sección Femenina, que anaven per Espanya cantant i ballant temes populars de cadascuna de les aleshores anomenades regions. Així, doncs, en el repertori hi havia les sardanes com també algunes cançons tradicionals catalanes. Cal tenir en compte que alguns sardanistes eren persones vinculades als òrgans franquistes, i aquesta dansa s'entenia com una activitat lúdica per desconnectar de la rutina diària.¹⁷¹ En segon lloc, es tractava d'un orfeó d'un col·legi religiós,

¹⁷¹ Franco havia presidit, en alguna ocasió, un aplec de sardanes. Un cas és el de la celebració del centenari de Balmes a Vic. Des de 1939 es convocaven audicions i ballades en molts programes de festa major amb la participació de les autoritats civils i eclesiàstiques, i amb el patrocini de la FET-JONS.

Orfeó de nenes, 1957. Cedida per Regina Marca.

la qual cosa era una garantia, per al Govern del moment, que no s'estava incitant al separatisme ni a la insubmissió. A més, la lletra, tant d'una com de l'altra, contenia els valors en què es fonamentava la família.

Potser aquestes raons també serviren per permetre que, després de la guerra, es cantessin cançons en català, com era el cas de «Mareta, mareta, anit vaig somniar, en una nineta que em vares comprar...» o la de «Margarideta lleva't de matí, que ja és tard de matinada, Margarideta lleva't de matí, de seguit veste a vestir...».

Encara que de tema religiós, però de caire popular, cal recordar: «La Mare de Déu, quan era xiqueta anava a costura i a aprendre de lletra, amb un coixinet i una cadireta...» o «Tant per tu com per mi, Jesuset nasqué al pessebre, tant per tu com per mi Jesuset en creu morí», aquesta última sobre la música d'una cançó de Joan Llongueres i Badia, «Les petites formiguetes a l'estiu».¹⁷²

Ens ensenyaven cançons populars de diversos llocs d'Espanya. Recordem la que deia: «Si tuviéramos aceite, ajo, pimentón y sal, haríamos unas sopas, pero no tenemos pan, ¡ay Dios mío! pero no tenemos pan», de Castella, o les de «Porla calle abajito», «Van tres noches que no duermo de pensar en mi pollito», «En la punta de un manzano hay un pajarito», o la vasca «Maite yo no te olvido», entre moltes d'altres.

¹⁷² El trosset que recordem corresponia al fragment de Llongueres que diu «cap aquí, cap allà, tot buscant les espiguetes, cap aquí, cap allà, que per tot arreu n'hi ha».

Algunes eren composicions musicals per ser interpretades només per la canalla, però d'altres les continuàvem cantant quan ja érem més grans.

A l'hora del pati es repetien les tonades de «El corro de la patata», «El Joan petit quan balla», «El cocherito, leré», guiades per les professores que s'ocupaven dels pàrvuls: les germanes Carme, Joaquina i Àngels. Algunes de les cançons eren jocs rítmics de Joan Llongueres i Badia, amb lletra en castellà.

Cal tenir en compte aquesta última dada. Llongueres va ser l'introduïdor del dalcrozisme i va innovar el sistema d'aprenentatge musical, mitjançant el ritme i el moviment, cosa que ens indica, un cop més, que les vedrunes de Tarragona estaven al dia de les darreres tendències pedagògiques, per bé que, atesa la prohibició de la llengua catalana a les escoles públiques i privades, introduïen les cançons, a vegades, amb variants idiomàtiques i d'altres, les deixaven en llengua catalana.

Les representacions de cançons van ser molt corrents als anys cinquanta i seixanta, seguint el corrent de Jacques Dalcroze, però no repetirem aquí el que correspon al subcapítol de teatre.

També hi havia una composició musical dedicada a la mare provincial, en les seves visites al col·legi: «Albricias col·legiales, hoy es día de alegría, la reverenda madre nos viene a visitar... Bienvenida aquí, madre provincial, repetimos hoy con creciente afán, la bienvenida os da el Colegio hoy que anhela ser vuestra ilusión.» Tot l'alumnat del col·legi es reunia a l'aula de Crist Rei per entonar aquest càntic, a manera de benvinguda. Entre les mares provincials, a les quals anava dirigida la cançó, recordem els noms de Gertrudis Sentís, M. Dolores Marcé, Patrocinio Pérez i Assumpció Casañes.

Un altre moment que es cantava era quan fèiem labors, encara que, en aquesta hora, també es podia resar el rosari o, simplement, era un dels moments que ens estava permès parlar entre nosaltres dins de l'aula.

La música era present en el nostre dia a dia, perquè era una part important de la pedagogia de les vedrunes, com ho era del mètode Montessori.

TEATRE

El teatre també va formar part de l'educació que rebíem al Col·legi del Sagrat Cor. Des de les més petites fins a les més grans representaven obres de teatre.

No hem pogut trobar gaires testimonis de representacions d'abans de la guerra, però sí d'època posterior. Algunes es van dur a terme al Teatre Metropol de Tarragona i d'altres, al mateix col·legi.

Després de la guerra, i amb la remodelació feta per l'arquitecte Jujol, una de les aules del costat del pati va disposar d'un escenari i una caixa escènica força gran, tal com s'explica en el capítol sobre l'edifici. Hi havia diversos decorats i cametes i, a la part de davant, una gran cortina de vellut vermell a manera de teló. Aquesta aula tenia també un piano, que havia estat de mossèn Ritort i Faus. S'hi havien representat moltes obres, des de les inventades per les germanes de la comunitat, com era el cas de les escrites per la germana Rosa Vigo, fins a obres de Casona, Galdós i, fins i tot, tragèdies gregues, ja en anys molt posteriors.

Recordarem algunes d'aquestes representacions, conscients que ens en deixarem moltes per explicar.

Als inicis, quan encara no hi havia la sala d'actes, es feien al pati del col·legi, tal com ens ho testimonien les fotografies que hem trobat de l'època, excepte alguna que es va fer al Teatre Metropol, com ja veurem a continuació. Més tard, ja es van representar totes a la sala d'actes, que s'havia dotat d'escenari.

La primera obra de què hem pogut tenir notícia és de les darreries dels anys vint: una representació referent a escenes de l'Antic Testament, de la qual ens queda un testimoni gràfic. Es tractava de la història de Judit. Les nenes M. Elisa Ferrer i Pepita Llorenç Grau feien de Judit i d'esclava.

Just acabada la guerra es van tornar a reprendre les representacions. La primera, segons Maria Florensa, va ser *Capercita roja*, en la qual feia de mare de la Caputxeta.

L'any 1940, tot i que no era la millor època per fer dispendi en vestuari i attrezzo, tenim constància de l'obra *La España bien maridada*, un acte sacramental d'Augurio Salgado, en què es barrejava la religiositat i el patriotisme, que seguia la ideologia feixista imposada pel bàndol guanyador. Algunes de les noies que van formar part de l'elenc la recorden amb bastanta precisió: Espanya asseguda en un tron al mig de l'escena, la tradició amb personatges com el Cid o el cardenal Cisneros entre d'altres, l'estudiant *caído*, evidentment a mans dels *rojos*, les revoltes i, al final, un retorn a «l'ordre» perpetrat pel dictador.

Història de Judith, curs 1928-29. Cedida per Elisa Arévalo.

Va ser representada al mateix centre, i tenim el nom d'algunes de les alumnes que hi actuaren: Rosita Batet, Carme Claver, Maria Antònia Ferrer, Isabel Sans, Josep Ferrer...

L'any 1943 el Teatre Metropol va acollir l'obra en què s'explicava un bocí de la vida de sant Francesc Xavier, els anys de la seva missió al Japó i a l'Índia. La tradició d'obres xaverianes, dins el teatre jesuític, és molt llarga i abundant¹⁷³ i arrenca al segle XVII, moment de la beatificació de Francesc Xavier. Les vedrunes sempre van estar molt lligades als jesuïtes i, per tant, aquesta obra, que molt possiblement fos *El jardín de crisantemos*, de Juan José Pérez Ormazábal, conegut pels seus escrits de lloança patrioticoespanyolista, tenia

molt de sentit en aquell moment. Entre les que hi van intervenir, hi havia les alumnes: Carmen Campo (en el paper de Francesc Xavier), Gabriela Castellarnau, Carme Claver, Maria Antònia Ferrer, Mariona Ferrer, Pilar Gramunt, Montserrat Sans, Isabel Sans i Matilde Serrà.

També aquest mateix any, amb motiu de les noces d'argent del col·legi al carrer d'August, a més d'altres actes religiosos i conferències, es representà un acte sacramental del qual no tenim més informació.¹⁷⁴ També una obra en què es representava el mapa d'Espanya amb les seves regions, cadascuna de les nenes feia d'una regió determinada: Isabel Sans, d'Aragó; Eugènia Molinuevo, de Catalunya.

La sombra de Mariam es va representar al Metropol l'any 1947. Era un drama líric en quatre actes, escrit el 1923 per Juan José Pérez Ormazábal. Havia estat premiat en el primer Certamen Misional de Burgos. L'autor, un escriptor basc, era conegut per les seves obres religioses i, en època del dictador, per les exaltades lloances patrioticoespanyolistes, com ja hem apuntat.

173 Arellano, Ignacio (2006), *San Francisco Javier, el Sol en Oriente. Comedia jesuítica del P. Diego Calleja*. Madrid: Iberoamericana.

174 L'única referència la trobem en Lladó, Antònia CCV, *op.cit.*, p. 36.

José María Pemán, activista polític i escriptor que va donar suport a les dictadures de Primo de Rivera i de Franco, va ser un altre dels autors del qual es van escenificar alguna de les seves obres. A finals dels anys quaranta al Metropol, es va poder veure *El divino impaciente*, a càrrec de les alumnes vedrunes. Aquesta obra de teatre, en vers, estrenada el 1933 a Madrid, va ser escrita com a resposta a la dissolució legal de la Companyia de Jesús i al laïcisme que intentava instaurar-se durant la Segona República. Contenia tots els elements propis d'aquella postguerra i, a això, s'hi sumava la defensa dels jesuïtes, que —com ja hem apuntat— tenien un paper molt important en l'educació del nostre col·legi.

L'any 1952 es va celebrar el Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona. Les vedrunes s'hi sumaren, com no podia ser d'altra manera, i les alumnes van representar *La Loca del Sacramento*, obra dedicada a Doña Teresa Enríquez,¹⁷⁵ que es guanyà aquest sobrenom, que li va donar el papa Juli II per la seva gran devoció a l'Eucaristia. Teresa Enríquez, cosina del rei Ferran d'Aragó, va vestir hàbits i va fundar diversos convents a Espanya, un cop va enviudar, com faria segles més tard Joaquina de Vedruna i com van fer moltes altres dones des del segle xv. L'obra es basava, molt probablement, en la biografia que havia escrit el pare Rufino Osaba, publicada l'any 1926 a Àvila.

A mesura que van anar passant els anys, es va suavitzar una mica la imposició de la ideologia feixista al col·legi, i les obres de teatre que es representaven, que tenim referenciades a partir dels anys cinquanta, canvien quant a la ideologia dels textos triats i dels seus autors, tot i que sempre dins l'ordre establert.

Recordem d'aquesta època *La barca sin pescador*, d'Alejandro Casona, que pertanyia a la Generació del 27. Aquesta obra, que es va estrenar a Buenos Aires l'any 1945, durant l'exili del seu autor, té un to moralitzant, que s'esqueia amb l'ideari que ens ensenyaven.

El realisme literari de Benito Pérez Galdós també va tenir cabuda amb *Marianela*, obra estrenada el 1916, d'una clara preocupació social alhora que d'una moral evangèlica de caritat.

Altres peces estaven relacionades amb l'època de l'any, com les que es feien per Nadal amb el pessebre i els pastorets, o la del pas de l'any vell a l'any nou. En aquesta última recordem els noms de Carme Avià, Regina Marca i Genoveva Zaragoza.

175 Teresa Enríquez va néixer l'any 1450 i morí el 1529.

L'Any Vell i l'Any Nou en una obra de teatre, 1956. Chinchilla.

podem recordar a principis dels anys seixanta una representació cantada en què sortien els cinc continents i en la qual, a part d'Europa, que es considerava cristianitzada, els altres quatre continents demanaven formar part de la comunitat cristiana. Apuntem a continuació, com a exemplificació del text, una de les frases d'Oceania: «Señor, la Oceanía también os quiere amar, sus islas y sus pueblos os quieren adorar...»

El 1962 es va representar una obra que, sota el títol d'*Historia de una vocación*, explicava la vida de santa Joaquina. Apareixien els pares de la fundadora, els fills, la fugida a França i la seva mort. Tenia gràcia veure algunes de les nenes vestides de novícies o amb l'hàbit de monja. Entre les que hi actuaren recordem Berta Ramos i Mercè Segú Chinchilla.

Les germanes Mercè Boleda i Rosa Vigo feien actuar l'alumnat més petit, cantant i representant cançons. En aquest apartat trobem *Capuchón nevadito*, obra en què les nenes portaven una caputxa blau cel amb cotó fluix enganxat a manera de flocs de neu; o una en què, vestides de catalanes amb gandalla i mitons, portaven roba al Nen Jesús acabat de néixer. Era en català i cada parella

Els textos eren, moltes vegades, invenció de la germana Rosa Vigo i hi preniën part des de l'alumnat del parvulari fins a les nenes que ja estudiaven comerç, magisteri o batxillerat.

Es va seguir amb les representacions de vides de sants, com la que va tenir lloc l'any 1957, que narrava la vida de sant Tarsici de Roma, conegut com el màrtir de l'Eucaristia, que va ser martiritzat a la via Àpia l'any 257, arran de l'edicte d'aquest any, proclamat per Valerià, en una de les moltes persecucions de cristians que va ordenar.

El tema de les missions també era present no tan sols en obres xaverianes, sinó amb d'altres ideades per la germana Vigo. A títol d'exemple,

Obra de teatre seguint el corrent de Jacques Dalcroze. Chinchilla.

de catalanetes cantava una estrofa, mentre avançava per l'escenari, que feia referència a la peça de roba que portava com a ofrena, «les mitgetes vermелletes, els calçons amb dos botons, nat i nat el Bon Jesuset, nat i nat i tot nuet...». La cançó s'allargava cada cop més perquè es repetien en cada estrofa totes les peces de roba que s'havien ofert. M. Cinta Teixidó, Mercè Forteza, Montserrat Güell, Carme Arévalo i Joana Zaragoza es trobaven entre les nenes.

Obra que representa motius nadalencs, 1955. Cedida per Carme Aleu.

Obra de temàtica nadalenca, 1955. Cedida per Elisa Arévalo.

Obra de representació religiosa en honor a la Mare de Déu. Arxiu personal Joana Zaragoza.

Cal mencionar altres cançons populars com «Soy un pobre pastorcillo que camina hacia Belén...», que la van representar els nens de parvulari vestits amb l'uniforme de mariner blau marí del col·legi. Un dels que en formava part era Lluís Pons, un nen que quan sortia a escena era èxit assegurat per les seves entremaliadures; el que feia de rabadà era Jordi Sentís. *La Mare de Déu, quan era xiqueta* es va representar l'any 1956 amb Montse Sevil en el paper de Mare de Déu i les més petites anaven vestides d'angelet. Per darrere de l'escena, un

Alumnes de l'escola en una obra de teatre. Cedida per Lourdes Gras.

Nenes-flor d'una obra de teatre. Canadell.

grup de monges feien l'harmonització de veus. Aquest tipus de representacions entraven de ple en el mètode dalcrozià que havia imposat a Catalunya el gran músic i pedagog Joan Llongueras. La coreografia era de la germana Rosa Vigo, així com la indumentària requerida per a cadascuna de les cançons, sempre molt elaborada. La música l'ensenyava amb gran paciència la germana Mercè Boleda, però la improvisació hi tenia un lloc assegurat, atesa l'edat dels participants.

Representació teatral amb nenes d'uniforme. Cedida per Lourdes Gras.

Festa de beatificació de la fundadora, Vic 1940. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

Totes les obres de teatre s'assajaven durant molt de temps i el dia de la representació constituïa un gran esdeveniment. La comunitat sencera i tot l'alumnat hi assistíem, i també els familiars, de manera que la sala d'actes s'omplia a vessar.

Finalment, cal recordar les representacions de la vida de la santa fundadora, sobretot per commemorar la beatificació i, anys més tard, la canonització.

Obra que relata la vida de la fundadora del Col·legi, 1959. Chinchilla.

Representació de la mateixa obra. Quadre que representa el moment de la canonització de la fundadora, 1959. Chinchilla.

El 19 de maig de 1940 Pius XII va proclamar Joaquina de Vedruna beata. Es van fer grans celebracions arreu, però cal esmentar l'obra teatral que va tenir lloc a Vic. De tots els col·legis hi van anar per representar quadres plàstics de la vida de Joaquina. A Tarragona i Valls, conjuntament, els va correspondre l'etapa de la fugida a França de Joaquina de Vedruna amb algunes de les germanes. L'alumna María Palau feia el paper de la fundadora

i Isabel Sans, d'una de les companyes que la van acompanyar en aquell exili. En aquest cas, la indumentària que portaven era l'hàbit d'una de les monges vedrunes de Tarragona.

El 12 d'abril de 1959 el papa Joan XXIII la va proclamar santa. En aquesta ocasió, el col·legi de Tarragona va organitzar tot un seguit d'actes, entre els quals cal destacar l'obra que relatava la vida de la fundadora des dels seus primers anys fins a la mort. Nenes de totes les edats hi tenien paper. Entre d'altres, recordem els noms de Genoveva Zaragoza (en el paper d'Història), Maria Ripoll, Carme Aleu, Joana Zaragoza (col·legiales) i Carmen Conde (Joaquima de petita). El text el van escriure germanes de l'escola.

Algunes de les internes recorden les obres de teatre que feien, per voluntat pròpia, els caps de setmana. El text, ideat per elles mateixes, l'aprenien en les llargues hores en què s'havien de quedar a l'edifici, mentre que la resta d'alumnes, les externes, marxàvem a casa. Era una manera de passar el temps que estava ben vista per les germanes, atès que exercitaven la memòria i la imaginació.

Ens hem deixat moltes altres obres que es van escenificar en els anys que el Col·legi del Sagrat Cor es trobava al carrer d'August, però la nostra intenció no era fer una enumeració exhaustiva, sinó més aviat evidenciar que el teatre, igual que la música, formava part de la pedagogia de l'escola, i aprendre a memoritzar es feia de manera distesa i no com una imposició. Aquesta explicació també ens ajuda a veure el tipus d'obres que es representaven segons el moment històric en què es trobaven, adaptant-se a les imposicions dictatorials, però sense deixar de banda aquesta activitat, que consideraven important per a la formació integral.

És evident que totes tenien un caire religiós, moral i propagandístic. Tanmateix, és cert que es va suavitzar la ideologia feixista de la primera època i que, fins i tot en època franquista, es van escenificar obres en català.

FESTES I CELEBRACIONS

La vida al col·legi no era tan sols acadèmica, sinó que l'esport, la celebració de festes —religioses o no—, el teatre i la música també en formaven part, amb la convicció que contribuïen a la formació integral de la persona. És per això que volem repassar aquelles festes més importants que guardem en la nostra memòria.

Guardioles del Domund. Joana Zaragoza.

FESTES RELIGIOSES

S'iniciava el curs a l'octubre, després de tres mesos de vacances que se'ns feien curtes. I ben aviat, aquell mateix mes teníem la primera festa que podríem qualificar-la de solidària alhora que religiosa. Era el diumenge dedicat al Domund, acrònim de *Domingo mundial de las misiones*.

El 14 d'abril de 1926 el prefecte cardenal Vicco va signar l'acta fundacional d'aquesta festivitat, amb la finalitat de fer conèixer la tasca dels missioners i demanar-hi ajut econòmic. Es va fixar el penúltim diumenge del mes d'octubre com a jornada d'oració i propaganda missionera, i les monges vedrunes es van afegir, ben aviat, a la festivitat.

Uns dies abans d'aquest diumenge, a les diverses classes s'havia instal·lat un termòmetre de cartró i paper que marcava els diners que s'anaven aportant, i el dissabte ala tarda ens donaven una guardiola de ceràmica amb la representació del cap de diverses «races humanes».¹⁷⁶ Un negre, un indi, un xinès, una japonesa, un d'Oceania i un pelloja. Amb aquestes guardioles, el dissabte ala tarda i el diumenge anàvem pel carrer preguntant a la gent, alhora que els posàvem la guardiola davant: «Té algo per al Domund?» També els tiets, tietes i altres familiars rebien la nostra visita a fi que dipositessin unes monedes i, en aquells anys en els quals el veïnat era com una família, passàvem pels pisos a demanar diners. Així s'anaven omplint les guardioles amb la il·lusió de ser, en arribar el dilluns a classe, qui més havia recaptat.

176 Hem deixat l'expressió «races humanes» perquè era la que, en aquells anys, es trobava en els llibres de text, en què es parlava de quatre races: «blanca, negra, amarilla y cobriza».

A principis dels anys cinquanta, es feien carrosses del Domund que recorrien els carrers de la ciutat, guarnides amb motius relacionats amb les missions i l'Església.

Ens queda encara un altre record: el paper de plata que anàvem guardant, amb el qual fèiem unes grans boles. Aquesta activitat durava tot l'any i ens deien que era per a «los chinitos». Encara ara no hem esbrinat quina utilitat tenia, però el paper de plata va formar part de la nostra infantesa, dins l'apartat d'ajuda als altres.

Uns quants anys abans de la implantació del Domund, monsenyor Carlos Forbin Jonson havia creat el que aleshores es va batejar com a Obra Misional de la Santa Infància i que, més tard, seria la Infància Misionera. El 1843 es tenia la idea que les nenes i els nens cristians eren els més indicats per protegir les criatures petites de tot el món necessitades d'ajut. Podríem dir que era com una mena d'ONG de caire religiós. Des de bon començament va tenir el suport i l'aprovació del Vaticà. Tanmateix, no va ser fins al 1922 que Pius XI l'elevà a la categoria de pontificia i, el 1950, Pius XII va instituir el Diumenge Mundial de la Infància Missionera. Se celebrava durant el mes de gener i també era una manera de recaptar fons per als nens del Tercer Món.

Però més enllà del dia dedicat al Domund o a la Santa Infància, hi havia una altra manera d'ajudar, amb la qual les nenes ens sentíem molt identificades: apadrinar un infant. En compensació, ens donaven una estampa amb la imatge de la criatura, que, evidentment, era una fotografia de sèrie. Ara, amb l'enteniment que donen els anys i la distància, ho veiem com una manera d'ajudar abans que s'instituí la UNICEF, l'any 1946.

Durant bastants anys, el 21 de novembre se celebrava una altra festa, el dia de la Presentació.¹⁷⁷ Els nens i les nenes, vestits de figures bíbliques relatives a la vida de la Mare de Déu, acompanyaven en processó la imatge de Maria, representada com una nena. De la peanya on anava la imatge sortien unes cintes blanques que portaven algunes de les nenes que havien fet la primera comunió aquell mateix any. Es baixava pel carrer de l'Hospital fins a la Rambla Nova i es pujava pel carrer de Sant Agustí fins a arribar al carrer d'August, on s'entrava un altre cop al col·legi per la porta de l'església. Una de les alumnes feia de Virgen Niña i anava acompanyada per altres nenes vestides d'àngel. Podem recordar alguns noms d'alumnes que van sortir a la processó com a

¹⁷⁷ Ritu de l'Antic Testament pel qual els pares presentaven a Jahvè els primogènits en el temple de Jerusalem. El 21 de novembre se celebrava la presentació de Maria al temple, on es va quedar fins als dotze anys dedicada a Déu, segons explica el relat del Protoevangeli de Jaume, capítol vii, 2.

Nena vestida de Virgen Niña 1932. Chinchilla.

Processó de la Virgen Niña pel pati, 1953. Chinchilla.

Processó de la Virgen Niña, 1955. Cedida per Elisa Arévalo.

Nenes de comunió en la processó de la Presentació de la Mare de Déu, 1934. Chinchilla

«Virgen Niña», en diferents anys: Isabel Sans, Nuri Delclòs i Maria Palau. Amb el temps, es va anar reduint el recorregut, ja que la Immaculada va desplaçar aquesta festivitat, i, a partir dels anys seixanta, tan sols en va restar l'ofrena floral que es feia a la capella.

El dia de la Immaculada es feia un tridu per preparar les noves congregants a la Congregació Mariana. Després de la missa, oficiada a l'església del col·legi, s'anava a les celebracions de la catedral.

Dins de les festes religioses, hem de recordar la més important per tot allò que significava i pel temps durant el qual s'anava preparant. Ens referim al Nadal. Molt abans d'arribar el dia assenyalat, ens passàvem estones i estones recitant els poemes. A partir dels anys quaranta, la germana Rosa Vigo se n'ocupava i ens ensenyava, en moltes ocasions, poemes escrits per ella mateixa. N'apreníem —com ja hem apuntat— un en castellà i un en català, i el dia de Nadal, amb tota la família al voltant de la taula, era el moment que demostràvem la nostra memòria. També durant el mes de desembre, abans de començar les vacances d'hivern, apreníem diverses nades de la mà de la professora de música. Primer se'n va ocupar la germana Ramona Cañelles i després, la germana Mercè Boleda. A les aules s'hi col·locava una imatge del Nen Jesús que, en tornar de les vacances i haver finalitzat el cicle nadalenc, es treia.

Una altra de les activitats que es feia durant aquestes dates era la inauguració d'un gran pessebre amb diorames, que es col·locava a l'aula de ciències

Felicitació de Nadal, 1956. Chinchilla.

Nens vestits d'escolanets com a nadala per als pares. Chinchilla.

naturals. Les famílies de l'alumnat passaven a visitar-lo durant les festes i s'hi podien trobar totes les escenes típiques d'aquesta manifestació cultural i religiosa. El record que en tenim és el d'un gran pessebre, col·locat de manera acurada i amb tots els detalls, amb unes figuretes de molta qualitat artística.

Felicitació de Nadal, 1959. Chinchilla.

Felicitació de Nadal, 1958. Chinchilla.

La germana Josefina Palou feia els dibuixos i assenyalava, en cadascuna de les parts del pessebre, on havien de col·locar-se els diversos personatges; la germana Guadalupe Bosch donava els consells, i la germana Francisca Aixalá, amb aquella paciència que la caracteritzava, anava muntant-lo. Uns anys més tard,

van ser les germanes Rosa Buldú, Amparo Gandia, Laura Belmonte, Mercè Boleda i Joaquina Colás les que se n'ocuparen.

Els últims dies abans de les vacances d'hivern es feia la felicitació nadalenca per als pares i als avis, que consistia, normalment, en una fotografia nostra al costat del Nen Jesús, en la qual les nenes —quan érem petites— ens vestien d'àngel o d'alguna altra cosa relacionada amb el cicle nadalenc i els nens anaven d'escolans o de pastorets. A més, abans d'acabar el trimestre, es feia una obra de teatre. D'aquestes ja n'hem parlat, però cal recordar-ne algunes dels anys cinquanta, atès que formen part del cicle nadalenc, com la que feien les nenes i els nens més petits portant peces de roba al «bon Jesuset» per tal de vestir-lo, o la que van fer les més grans en què apareixia l'any nou desplaçant l'any vell, que moria en escena. També volem fer esment, un cop més, de la representació de la cançó titulada «Capuchón nevadito», atès que la indumentària que portàvem va servir aquell any per fer la fotografia de felicitació als pares.

El 24 de desembre a la nit tenia lloc al col·legi la Missa del Gall, d'un to bastant solemne amb adoració al final, a la qual assistien moltes famílies i en la qual cantava el cor d'alumnes. Després, les monges preparaven una taula amb torrons i dolços nadalencs i les cantaires podien quedar-se a dormir al col·legi, atès que les internes no hi eren i, per tant, se'n podien ocupar els llits.

Quan arribava la primavera, hi havia diverses festivitats. Iniciarem el nostre recorregut amb la litúrgia de la Setmana Santa i la Pasqua. El Diumenge de Rams, després de la benedicció al jardí, perquè l'església quedava petita, el pati

Nenes a la processó de Rams. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

Nenes vestides d'angelets en una processó, 1954. Chinchilla.

s'omplia de palmes i palmons, i es feia la processó amb el capellà, dos escolanets i tot l'alumnat, seguit de la comunitat de les vedrunes. D'aquelles palmes i palmons en penjaven rosaris de sucre que anàvem rosegant quan no ens veien, mentre seguïem la processó. Després, es col·locaven a les baranes dels balcons de les cases, i alguns es quedaven a l'escola com a ornamentació del Monument del Dijous Sant.

El cicle de la Setmana Santa no comportava l'alegria de les altres festivitats, ja que es commemorava el sacrifici de Jesucrist. En aquesta ocasió, es feia el viacrucis uns dies abans i, en arribar el Dijous Sant, que era quan s'iniciaven unes curtes vacances, començaven els oficis litúrgics propis de l'època.

El mes de maig estava dedicat a la Mare de Déu, amb processons per dins del pati i pel carrer d'August. Se sortia per la gran porta del jardí que donava a aquest carrer. Els petits portàvem lliris, gladiols blancs o nebulosa, i els ciris es deixaven per a les religioses i les alumnes més grans. Durant aquest mes, l'església estava sempre ornamentada amb flors blanques.

Era també durant el mes maig i principis de juny quan es feien les primeres comunions, en diversos torns i sempre en diumenge. Nens vestits de marinerets i nenes amb un vestit llarg blanc, tot fet de tavelles,¹⁷⁸ es disposaven a combregar per primera vegada. Ens havien estat preparant durant molt de temps i constituïa una de les festes més importants de la nostra estada al

¹⁷⁸ Vegeu l'annex d'uniformes.

Celebració a l'església amb nenes amb la banda de la Cruzada Eucarística, 1959. Cedida per Elisa Arévalo.

col·legi. Les famílies assistien a aquesta celebració amb les millors gales, fins i tot alguna mare es posava *peineta* i mantellina, ja que aquesta vestimenta era molt pròpia d'una determinada classe social per assistir a alguns ritus religiosos. Un cop havia finalitzat la cerimònia religiosa, ens dirigíem a la sala gran que hi havia al costat del rebedor per fer una fotografia de conjunt i ens entregaven un diploma. A partir d'aquell moment, entràvem en un altra categoria. Ens consideràvem ja grans, i és que, en realitat, estàvem passant un ritus de transició que ens portaria cap a l'adolescència. Érem ja les grans de les petites. La festa de la primera comunió seguia després en cadascuna de les cases amb les respectives famílies.

Quan arribava el mes de juny, se celebrava la festa del Corpus Christi, destinada a commemorar l'Eucaristia.¹⁷⁹ Era un nova oportunitat de lluir els nostres vestits blancs a la processó que es feia també pel col·legi, des de la capella, sortint per la porta del pati i entrant, finalment, cap a l'església. Portàvem a la mà, un cop més, flors blanques, que acostumaven a ser gladiols. Tota la comunitat religiosa, l'alumnat i el capellà, portant la Custòdia, hi assistien. Es formaven dues rengleres, davant de cadascuna hi anaven dos escolans, amb la sotana vermella i el roquet blanc de puntes, els quals portaven uns grans ciris.

179 Festa sorgida el 1208, per iniciativa de la religiosa Juliana de Cornillon, i institucionalitzada amb tota solemnitat pel papa Nicolau V l'any 1447, quan va sortir en processó pels carrers de Roma, portant l'Hòstia Consagrada. Se celebrava en dijous, seixanta dies després del diumenge de Resurrecció.

Record de la primera Comunió de les germanes Maria Antònia i Maria Assumpta Ferrer i Bosc, celebrada a l'Església del Col·legi del Sagrat Cor de les Germanes Carmelites, en la diada de Pasqua Granada-Tarragona Maig 1934

Record de la primera Comunió de les germanes Maria Antònia i Maria Assumpta Ferrer i Bosc, celebrada a l'Església del Col·legi del Sagrat Cor de les Germanes Carmelites, en la diada de Pasqua Granada-Tarragona Maig 1934

Record de la primera Comunió de les germanes Maria Antònia i Maria Assumpta Ferrer i Bosc, celebrada a l'Església del Col·legi del Sagrat Cor de les Germanes Carmelites, en la diada de Pasqua Granada-Tarragona Maig 1934

A les germanes Maria Antònia i Maria Assumpta Ferrer i Bosc, en el dia de llur Primer : : : meta Comunió : : :

Eucarística

Amb blanca farina
la Mà Omnipotent
d'espiga divina
n'ha fet Sagrament.

Amb tota l'ardència
del més viu Amor;
i amb tota l'Essència
i Sang del seu Cor.

☉, menja exquisida!
qui prova aquest Pa
que és Pa de la Vida
mai no morirà.

Petita donzella
d'esguard dolç i franc
que ets prop la portella
vestida de blanc.....

Quan sentis ben plena
la joia en el cor
a Déu fes-li ofrena
del teu pur amor.

Raimunda Fotrè de Casals
Ripoll 12 = 4 = 34.

Recordatori de M. Antònia i Mariona Ferrer. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

A banda i banda del carrer i del pati s'hi posava molta gent per veure passar la processó.

Es commemoraven moltes altres festivitats religioses, com la del dia de Crist Rei i la Cruzada Eucarística, iniciada per la germana Rosa Buldú; la del Sagrat Cor de Jesús, titular del col·legi, amb missa i processó amb el Santíssim, en què els nens anaven vestits de croats i les nenes que havien fet la primera comunió aquell any tornaven a lluir el seu vestit blanc; o la de Santa Joaquina de Vedruna, que se celebrava el 26 de febrer, aniversari de la fundació de l'Institut de les Germanes Carmelites de la Caritat, però les festivitats que hem explicat més amunt eren les que adquiriren més importància, atès que es feien cada any.

Hem de parlar, encara que de manera escadussera, d'altres festes que tingueren lloc en anys concrets.

En primer lloc, cal esmentar la inauguració del col·legi al carrer d'August número 7, el dia 24 de setembre de 1917, amb missa a la capella del nou edifici, oficiada per l'arquebisbe, Antolín López Peláez, seguit d'un ofici, un trisagi i el cant del «Te Deum» per finalitzar. Hi assistiren la mare general, Margarita Aroles; la mare provincial, Elisa Serrat; la mestra de novícies de Vic, Pilar Borràs; la superiora de la Casa d'Òrfenes, Leonor Aldomà; la mare Veneranda García, la comunitat de religioses vedrunes, les autoritats i famílies vinculades al centre.

El dia 8 de juny de 1923 es va fer l'entronització solemne del Sagrat Cor de Jesús. Al mig del jardí s'erigí un monument al Sagrat Cor, que es va haver de reconstruir després de la guerra. També es va instal·lar una campana, anomenada Joaquina.

Al febrer de 1926 es va celebrar a totes les cases vedrunes el centenari de la fundació de l'Institut. A Tarragona, les celebracions es dugueren a terme els dies 28, 29, 30 i 31 de març. Els tres primers dies van estar dedicats a l'acció de gràcies, reparació i súplica respectivament, i l'últim dia s'oficià una missa de rèquiem. Tenim molt poca informació sobre aquesta festa, excepte dels religiosos encarregats de les celebracions eucarístiques, que van ser el pare Joan Melé (CMF), el pare José Zaraus (caputxí), el pare Sichart (SI) i el reverend Plàcid Sentís, capellà del col·legi. Va presidir la missa el cardenal arquebisbe de Tarragona, Francesc d'Assís Vidal i Barraquer.

El 19 de maig de 1940 Pius XII va beatificar Joaquina de Vedruna. A Tarragona, el dia 20 es va celebrar un trídium d'acció de gràcies i es van fer festes. Es va estrenar l'himne del col·legi,¹⁸⁰ compost per mossèn Salvador Ritort i

180 Vegeu subcapítol de música.

Processó durant les festes de la beatificació de la fundadora a Tarragona, 1941. Arxiu personal M. Antònia Ferré.

Nena vestida de Joaquina de Vedruna, Tarragona 1941. Cedida per Elisa Arévalo.

Faus, amb lletra de la germana Gertrudis Sentís Vilanova, que, en aquells anys, n'era la superiora. També es va estrenar un himne dedicat a la beata, obra de Tomás Luis Pujadas.¹⁸¹ A Vic es va fer una desfilada de carrosses i hi anaren alumnes dels col·legis vedrunes d'altres ciutats. Es representaren quadres plàstics de la vida de la beata. També va ser-hi una delegació de Tarragona, entre

¹⁸¹ Vegeu subcapítol de música.

les quals hi havia Maria Palou, M. Antònia Ferrer i Isabel Sans. Van representar el moment que Joaquina marxa a França amb algunes de les germanes,¹⁸² com ja hem explicat.

El 16 de març de 1941 es beneí una nova campana, que substituïa la que havia estat destruïda durant la guerra. Els padrins foren el Sr. Pau Olivé i la Sra. Maria Mercadé, alumna interna. Se li van imposar els noms de Joaquina i Purificació. El cor va entonar un cant que reproduïa el so de les campanes, i, a partir d'aleshores, la nova campana va quedar instal·lada a la part més alta de l'edifici, a la teulada de l'aula de dibuix. Amb aquesta campana s'anunciaven les diverses activitats que es feien. Segons el nombre de tocs, tenia un significat o un altre, o s'avisava d'alguna visita a cadascuna de les integrants de la comunitat, i també hi havia un nombre de tocs per a cadascuna d'elles. Des de la part alta, on estava col·locada, baixava una corda que arribava al passadís de la planta baixa, a través de les escales. Alguna vegada, alumnes enjogassades havien tallat la corda, amb la qual cosa obligaven la germana que havia de tocar-la a pujar uns quants pisos. Avui és una de les poques peces que es guarda de l'antic edifici i està col·locada al jardí, entre tres palmeres.

L'any 1942 se celebraren les noces d'argent de l'edificació del carrer d'August. A més d'un cicle de conferències, impartides pel vicari general, reverend Francesc Rial, dirigides a les mares de l'alumnat, es va fer una processó, en què es portava la imatge de la Mare de Déu el dia de la seva presentació al temple, i una missa solemne. A la tarda, les alumnes més grans van representar un acte sacramental. La resta de congregacions religioses dedicades a l'ensenyament ubicades a Tarragona van assistir a l'acte.

El 10 de juny de 1945 es beneí la imatge i el nou monument al Sagrat Cor. En aquesta ocasió, es recitaren poemes i es feren diversos parlaments, que finalitzaren amb unes paraules del cardenal Arce Ochotorena. L'alumna Núria Valls i la professora Assumpció Muntañola hi prengueren part activa. En aquest cas, els padrins foren el Sr. Lluís Sentís, la seva esposa, Margarida Hortet, i l'alumna M. Glòria Malé Carbó.

També cal fer esment de la Concentració Missional que va tenir lloc del 22 al 26 d'octubre de 1947, moment que la ciutat de Tarragona va acollir les Joventuts Missioneres de les Carmelites de la Caritat de tot Espanya. Un ampli programa d'actes omplí, a més del mateix col·legi, l'aforament de l'església de Sant Agustí, la dels pares carmelites i la catedral. L'hora santa missional va ser

182 Vegeu subcapítol de música.

Recordatori de la benedicció de la imatge del Sagrat Cor, 1945. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

presidida pel cardenal Arce Ochotorena, i la ciutat, aleshores més petita que l'actual, es va omplir amb gent provinent d'arreu. En aquesta ocasió, també es va representar al Teatre Metropol una obra, *La sombra de Mariam*, de la qual parlem en el subcapítol de teatre.

L'any 1952, amb motiu de la celebració del XXXV Congrés Eucarístic Internacional a Barcelona del 25 de maig a l'1 de juny, va tenir lloc un certamen literari, que finalitzà amb la lectura de les obres premiades. L'alumna del col·legi de Tarragona Maria Teresa Lloret Carbó va obtenir el primer premi. Per a aquesta celebració, es va representar l'obra de teatre *La loca del Sacramento*.¹⁸³

Aquest mateix any, l'escola va rebre la «visita» de la Mare de Déu de Fàtima. A l'església es va celebrar un ofici amb tres capellans i l'arquebisbe de Tarragona, Benjamín de Arriba y Castro. La imatge de la Mare de Déu va entrar a espatlles d'un seguit d'autoritats i rodejada de banderes i banderins religiosos.

El 1954 la cloenda de l'Any Marià coincidirà amb els actes commemoratius de les noces d'or de vida religiosa de la germana Gertrudis Sentís a qui, un any

183 Vegeu el subcapítol dedicat al teatre.

Celebració de la canonització de la fundadora, 1959. Chinchilla.

La madre Gertrudis repartint caramels a les alumnes en la celebració de la canonització de la fundadora, 1959. Cedida per Elisa Arevalo.

més tard, es concediria la Creu d'Alfons X el Savi. El dia de la Immaculada es va consagrar l'Institut al Cor de Maria. A més dels actes religiosos, es representaren quadres plàstics sobre la vida de la Mare de Déu. L'orfeó del col·legi va actuar aquest dia per primer cop.

Volem remarcar, però, les festes que es van fer amb motiu de la canonització de la nostra fundadora pel papa Joan XXIII, el 12 d'abril de 1959. La façana

Aspecte de la façana durant la celebració de la canonització de la fundadora, 1959. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Imatge de la fundadora durant la celebració de la canonització. 1959. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

del col·legi s'ornamentà amb garlandes i domassos, i amb una imatge de santa Joaquina, feta de fullola pintada, que la presidia. Del 10 al 17 de maig es van succeir tot un seguit d'actes, en què van prendre part tot l'alumnat i també l'antic alumnat. Es va fer un tríduum a la catedral amb prèdica dels canonges Joan Ros, capellà del col·legi, i Josep M. Casañas. L'últim dia del tríduum, l'acte va ser oficiat pel cardenal arquebisbe de Tarragona, Benjamín de Arriba y Castro. La capella de música de la catedral, l'Schola Cantorum del Seminari, i la Coral Santa Tecla interpretaren la *Missa* de Perosi.¹⁸⁴ També Josep M. Gassol, professor de la Universitat Laboral, i Carmen Delgado, directora de l'Escola Normal, hi van dictar conferències. En aquesta ocasió, va ser Luis de Arámburu Martínez de San Vicente qui va compondre l'himne.¹⁸⁵

Una altra activitat que va tenir lloc amb motiu de la canonització va ser la representació d'una obra de teatre que narrava la vida de la fundadora, en la

184 Lorenzo Perosi va ser un clergue i compositor italià, especialitzat en música sacra, especialment misses polifòniques i oratoris (1872-1956).

185 Vegeu subcapítol de música.

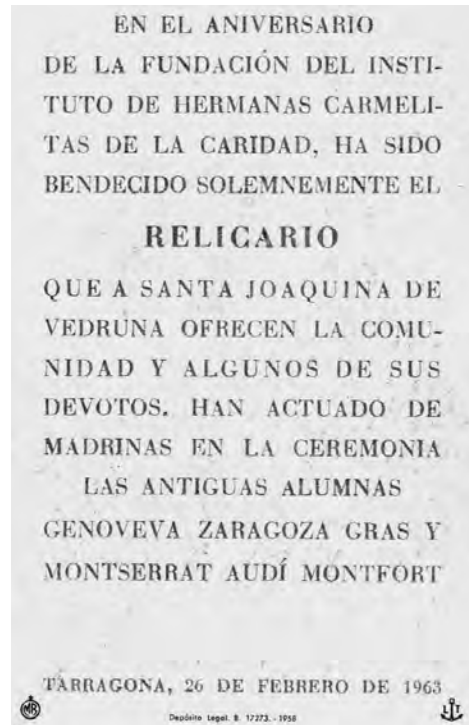
Església durant les festes de canonització. 1959. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Benedicció del reliquiari de Joaquina de Vedruna, 1963. Chinchilla.

Benedicció del reliquiari. Cedida per Àngels Zaragoza.

qual van prendre part alumnes de totes les edats. A més, en aquell any, un dels llibres de lectura que es va utilitzar a les classes de l'alumnat de 7 i 8 anys era una biografia de la santa amb dibuixos infantils.

Al mes de febrer de 1963 es beneí un nou reliquiari de santa Joaquina. L'acte el va oficiar el canonge Joan Ros. Hi actuaren com a padrines de la cerimònia Genoveva Zaragoza Gras i Montserrat Audí Montfort. Hi va assistir, a més de tota la comunitat, les alumnes i familiars. Les germanes van regalar a algunes famílies relíquies de la santa.

FESTES ACADÈMIQUES I/O FESTES LAIQUES

D'entre les festes acadèmiques, la més important era la de final de curs. Després de la guerra, aquest acte se celebrava a l'aula de Crist Rei. Uns anys més tard, quan finalitzaren les obres de les aules que emmarcaven el pati, es va fer al saló d'actes. Allí ens assèiem totes les alumnes i començava el repartiment de qualificacions, en què podies obtenir alguna medalla de diferent color: aplicació, conducta o religió, i també se'n podien obtenir de dos o tres colors si s'havia aconseguit més d'una d'aquestes mencions. A més, ens posaven una banda en el cas que la mitjana de les qualificacions fos un excel·lent. Aleshores, la fotografia figurava en el quadre d'honor que hi havia a la saleta de visites de l'entrada. Es cantava l'himne i s'acabava, de vegades, amb alguna representació teatral. Era un dia especial, perquè anunciava les vacances, i encara ho era més

Curs 1960-61. Vallvé.

Celebració al pati del Col·legi, 1961. Chinchilla.

per a les internes, ja que anirien a passar l'estiu a casa amb els pares, després d'un curs que, de ben segur, se'ls feia molt llarg, lluny de la seva família.

L'endemà, ja vestides sense l'uniforme, anàvem a recollir els llibres, els treballs que havíem fet durant el curs, les bates i tot el que teníem a les aules. Era també el moment dels acomiadaments: de les germanes, del professorat i de les amigues. Teníem tres mesos per davant que ens auguraven molt d'esbarjo i, tot i que l'adéu a les companyes ens resultés una mica trist, marxàvem totes amb la il·lusió d'un estiu prometedor.

Un altre dels dies importants era el sant de la mare superiora. La professora de música assajava amb totes les alumnes durant unes setmanes abans. El dia assenyalat, a la sala de Crist Rei, tenia lloc la cantata. L'alumnat d'aquells anys recorda, sobretot, el sant de la mare Gertrudis Sentís.

L'altra gran festa era pocs dies abans de final de curs, l'esperada «Fiesta del Jardín», que se celebrava en diumenge. A la tarda, arribàvem amb els pares i familiars a una celebració lúdica que consistia en representacions i jocs del parvulari, curses amb bicicleta, gimnàstica rítmica i patinatge artístic de les grans, un partit de bàsquet i una tómbola a favor de les missions de les carmelites de la caritat. La gràcia de la tómbola era que no ens toqués el mateix objecte que havíem portat per a l'ocasió, atès que la majoria de coses eren aportacions del mateix alumnat, encara que molts comerços de Tarragona també hi contribuïen. Aquest era un dia esperat en què el joc tenia un paper central.

El pati i el jardí estaven ornamentats amb banderoles i fanalets, i sonava la música pels altaveus. Era, doncs, una festa benèfica i esportiva, però es podia considerar també una festa social, on els pares es trobaven i comentaven les incidències tarragonines o l'aprenentatge de les filles i els fills. A les aules de la

«Fiesta del Jardín», 1964. Chinchilla.

«Fiesta del Jardín». Actuació dels nens. Cedida per Martí Gras.

planta baixa, que estaven situades a la vorera del pati, s'hi exposaven els treballs que s'havien fet durant el curs acadèmic.

Durant els primers anys del col·legi del carrer d'August, i després de la guerra, la «Fiesta del Jardín» no es va celebrar, atès que els temps i l'economia no ho permetien. Va ser a finals dels anys quaranta i principi dels cinquanta quan es va instituir.

Aquestes eren les dues grans festes que se celebraven i en les quals la litúrgia no tenia el paper central. Hem cregut interessant apuntar-les aquí pel que tenien de significat acadèmic i social, però cal no oblidar que l'esperit religiós hi era present.

La germana Antònia Lladó escriu en el seu llibre,¹⁸⁶ quan parla de la «Fiesta del Jardín»: «Sortien els nans; hi havia atraccions variades.» Per bé que cap de les persones amb què hem parlat recorden haver-los vist durant aquells anys i no hem aconseguit cap testimoni gràfic, sí que tenim documents que ens corroboren l'existència dels gegants del col·legi. Es van encarregar a la Industria Juguetera Recacha de Saragossa l'any 1950, per intervenció de les germanes Gertrudis Sentís i Teresa Homs, i el 1955 es van comprar uns nans. De totes maneres, la confecció del vestuari dels gegants i la creació de l'estructura no va arribar fins al curs 1980-81. Van fer la seva primera aparició en públic el 22 de maig de 1982, a les festes en honor a santa Joaquina de Vedruna, amb l'assessorament del Mangarro, gitano que en aquells anys feia de portador dels gegants de la ciutat. Els batejaren amb el nom de Teo i Quima, en record al nom de la fundadora i del seu marit, i representen un rei i una reina, de 3,8 m i 3 m d'alçada respectivament. Els caps i braços els va trobar, l'any 1980, Lourdes Gras Virgili, professora del col·legi, quan ordenava uns armaris. Han estat restaurats dues vegades, una per Maria Dolors Baena i l'altra per Manel Llauredó. Després de la primera aparició, han estat presents cada any per les festes de Santa Tecla a la nostra ciutat.

Aquí caldria també parlar de les pel·lícules que ens passaven, molt de tard en tard. Entre les que recorden aquelles alumnes amb les quals hem parlat, cal destacar: *Molokai* i *Fray Escoba*. *Molokai*, amb el subtítol de *La isla maldita*, explica la vida de sant Damià de Molokai i la seva dedicació als leprosos, a finals del segle XIX. Va estar dirigida per Luís Lucia, l'any 1959, i va obtenir el premi a millor director i millor pel·lícula atorgat pel Sindicato Nacional del Espectáculo. Entre els actors, cal destacar Javier Escrivá, que va obtenir el Fotogramas de plata, i Lola Gaos o Luis Ciges, entre d'altres. El Círculo de Escritores Cinematográficos li va donar la medalla al millor guió. Pel que fa a *Fray Escoba*, era una pel·lícula de 1961 de Ramón Torrado, en què s'explica la història de sant Martí de Porres, un nen mulato de Lima, de finals del segle XVI, fill il·legítim d'un espanyol i una dona de Lima, que va deixar totes les riqueses del pare per entrar al convent dels pares dominics. L'escombra que

186 Lladó Carnicer, Antònia, CCV, *op.cit.*, p. 34.

Nenes pujant cap a l'ermita de la Salut, 1965. Arxiu personal Joana Zaragoza

portava es va convertir en un símbol. Va estar interpretada per René Muñoz, amb la participació de José Bódalo.

Algunes de les internes recorden haver anat, amb no gaire freqüència, a veure alguna pel·lícula al Teatre Cinema Metropol. Era tota una festa per a elles poder sortir del centre durant unes poques hores, atès que tan sols anaven a casa seva per Tots Sants, Nadal, Setmana Santa i vacances d'estiu.

Un altre mitjà emprat en la formació humana de l'alumnat eren les excursions. El Pont del Diable a esmorzar, els Quatre Garrofers, la muntanyeta de l'Oliva, el Serrallo i el port en van ser algunes. Però n'hi havia una que era fixa cada any: l'anada a l'ermita de la Salut, que es duia a terme un dissabte del mes de maig. Se sortia del col·legi, normalment amb l'uniforme de gimnàstica, i s'anava a peu fins a l'ermita. Una part del camí de pujada es feia resant el rosari i, un cop allí, després de la missa, que oficiava el capellà del col·legi, s'esmorzava; a continuació, quedava una bona estona per als jocs fins a l'hora de tornada. També era moment per recollir fulles de plantes i minerals que després estudiàriem a la classe de ciències naturals. La baixada era menys formal que la pujada, les cançons i els jocs seguien fins a l'arribada al carrer d'August.

Totes aquestes festes i sortides representaven un moment d'esbarjo, dins d'uns límits, i un dia diferent de la quotidianitat. Les alumnes que estaven al

Excursió a Tamarit amb la germana Laura, 1960. Cedida per Elisa Arévalo

col·legi just acabada la guerra, tot i que també disposaven de festivitats com el Corpus, el Diumenge de Rams o la Presentació, i feien algunes excursions a l'Oliva o als Quatre Garrofers, no visqueren aquests dies assenyalats de la mateixa manera que es van poder viure uns anys més tard.

Excursió amb les germanes Genara Osácar i Josefina Palou, 1960. Cedida per Elisa Arévalo

4-Excursió a l'ermita de la Salut, 1965. Arxiu personal Joana Zaragoza

Camí de l'ermita de la Salut, 1966. Arxiu personal Joana Zaragoza

Ermita de la Salut. Cedida per Elisa Arévalo.

EPÍLEG

La nostra intenció, en iniciar l'estudi sobre el Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona, era aconseguir informació oral de l'antic professorat i alumnat, i anar a les fonts documentals de què disposem per saber si realment el record que tenim del nostre pas per aquella escola es correspon amb la realitat.

Tal com ja hem explicat, ens hem volgut centrar en el col·legi del carrer d'August, perquè entenem que va canviar molt en traslladar-se al carrer de Santa Joaquina de Vedruna, no tan sols per la ubicació de l'edifici, ni pel moment historicosocial que s'estava vivint, sinó per la influència i les directrius que tingueren. La direcció de l'antic col·legi va anar a càrrec de diverses mares i caps d'estudi, però sempre es va mantenir en la mateixa línia, mentre que en el nou, en parlar amb exalumnes, ens hem adonat que s'havia anat cap a una direcció més immobiliària. A més, l'experiència nostra és del carrer d'August, i el nou edifici no ens el sentim tan nostre.

Des de la nostra perspectiva, enteníem molts aspectes de l'ensenyament rebut com un avenç en la metodologia d'aleshores i ens cridava l'atenció el fet que moltes de les prohibicions de la dolorosa i deplorable època franquista no es notessin a la nostra escola amb tanta virulència com en altres llocs. Volíem esbrinar si era una percepció nostra o si aquesta idea era compartida per altres alumnes i, sobretot, analitzar a través de la documentació existent quina era la realitat.

Amb aquest objectiu hem volgut estudiar la biografia de la fundadora no des de la mirada d'alumnes, com vam fer en l'època escolar, sinó traient les nostres conclusions a partir de les seves cartes i de la documentació que hem pogut consultar. Calia saber com havia influït la manera de ser, de viure i la ideologia de Joaquina de Vedruna en la seva fundació i en les noies que vam ser educades per les seves seguidores.

Les escoles vedrunes comencen com a escoles rurals. Les primeres fundacions no són a les ciutats sinó als pobles, on les criden per ocupar-se dels hospitals i de les cases de caritat. I elles aprofiten per demanar, a canvi, espais on poder ensenyar a llegir i escriure les nenes. Serà uns anys més tard quan s'instal·laran en centres urbans. Per tant, en principi, són escoles programades per instruir les nenes que no tenien tantes possibilitats d'accedir als estudis i donar-los unes eines que els permetessin guanyar-se la vida. Aquest esperit és el que va seguir vigent al col·legi de Tarragona, tal com hem pogut veure, atès que es van preocupar sempre d'instaurar aquells ensenyaments que pensaven que podien acomplir aquesta finalitat. L'escola de magisteri, des dels inicis de l'arribada a Tarragona, i posteriorment els estudis de comerç ens ho demostren; a més del batxillerat, que, com hem vist, eren uns estudis de minories al principi.

La fundadora va saber preveure el que es necessitaria per poder exercir com a ensenyant i va fer estudiar moltes de les seves coreligionàries, la qual cosa li va permetre ocupar places a les escoles que, d'una altra manera, les haurien ocupat seglars amb títol de Magisteri. Ella es va avançar de vegades i d'altres es va adaptar ràpidament. En aquest sentit, una altra dona important per a la creació de les escoles vedrunes, Carme Mascaró, va fer un pas endavant en crear una escola de germanes a Barcelona. Va viatjar a l'estranger per tal de veure quines eren les maneres d'educar en altres països i incorporar allò que li semblés beneficiós a les seves fundacions. Tot això va contribuir a millorar l'ensenyament acadèmic d'aquesta congregació i a crear-se una bona fama pel que feia a l'acadèmia.

A Tarragona Gertrudis Sentís va enviar parvulistes a l'escola Montessori per aprendre les noves tendències educatives i va fer estudiar durant la Segona República algunes de les germanes llengua i cultura catalanes per obtenir el diploma de la Federació Catalana d'Ensenyament Lliure de Barcelona, acreditació que va permetre l'ensenyament de la nostra llengua fins a l'inici de la guerra. D'altra banda, les religioses vedrunes que ensenyaven les diferents matèries eren totes llicenciades —com hem pogut comprovar—, cosa que va afavorir un millor aprenentatge.

Joaquima de Vedruna era de família carlina i, com a tal, tradicionalista i partidària del català. Va viure una època convulsa, però no va abandonar mai la llengua materna, com ens ho mostren moltes de les seves cartes. A Tarragona vam tenir la mare Gertrudis Sentís, de família tradicional catalana. Un cop

acabada la guerra fratricida, va seguir la normativa lingüística imposada pels vencedors. Tanmateix, va passar per alt la total prohibició de la nostra llengua —suposem que d'acord amb el tradicionalisme carlí— i va deixar que algunes cançons i les nadesales s'apreguessin en català. Les classes es feien en llengua castellana i la norma oficial imposava que s'havia de parlar en aquesta llengua. No obstant això, les alumnes de famílies catalanes van continuar utilitzant el català no tan sols entre elles, sinó que, moltes vegades, també amb les mateixes germanes fora de classe.

Joaquima de Vedruna tocava de peus a terra, com hem pogut veure en analitzar el seu epistolari. Es preocupava de la vida espiritual sense oblidar els afers materials que havien de permetre viure la seva família i la seva congregació, encara que aquesta última d'una manera molt humil. Va saber aprofitar les coneixences que tenia i l'entorn social i polític per aconseguir allò que realment li importava. Però no tan sols això, sinó que sabia treure partit de les lleis dels diversos règims polítics i trobar les esclertes per continuar fent la seva feina. Si ho traslladem a la Tarragona dels anys 1917 a 1964, hi trobem molts paral·lismes. Algunes de les religioses de la nostra escola eren de família benestant, com la fundadora, amb molt bones relacions socials gràcies a la família a la qual pertanyien. Així, doncs, van aprofitar la xarxa social per col·locar moltes de les alumnes en llocs de treball una vegada havien acabat els estudis. I, sobretot, també van saber trobar aquelles oportunitats que els permetessin seguir amb els mètodes educatius que els semblaven millors, encara que estiguessin prohibits en aquells anys. Montessori i Pau Delclòs, que havien estat arraconats per la dictadura feixista, van continuar presents al Sagrat Cor de Tarragona. La llengua catalana, prohibida i proscripita pel dictador i els seus sectaris seguidors, va perdre el paper central a les aules, però va romandre viva en altres moments de la vida escolar.

En la comunitat vedruna hi havia una estructura jeràrquica, com en la resta de comunitats religioses. A partir de Paula Delpuig es van crear instàncies col·legiades que s'afegiren a les personals, ja existents. Però, des del principi, també es van produir clares diferències amb la resta de comunitats religioses femenines. Creiem que la jerarquia no anava en funció de la classe social a què pertanyia cadascuna de les religioses, sinó de la seva capacitat intel·lectual. L'alumnat de Tarragona recorda: una mare superiora, una mare provincial i una mare general que anaven canviant. També és en la memòria de moltes de les alumnes que una de les germanes que s'havia ocupat del parvulari, posteriorment,

l'haviem trobat a la porteria, o que alguna altra que havia estat cap d'estudis havia tornat al seu rol de professora. El que volem explicitar és que, a excepció d'aquelles religioses que s'ocupaven de la roba, de la planxa i de la sagristia, la resta anaven ocupant càrrecs durant uns anys i després continuaven amb el seu rol anterior. Aquesta manera de fer també formava part de la nostra educació, perquè ens semblava normal que un càrrec no fos vitalici i que les persones ocupessin diferents llocs al llarg de la seva vida.

Hi ha alguns aspectes de la biografia de la fundadora que ens sorprenen, especialment des de la visió del segle XXI. En primer lloc, el fet que deixés les filles petites a càrrec del germà gran per poder dedicar-se a la tasca de fundar un institut religiós que ajudés els més necessitats. Ja hem dit que, des dels dotze anys, se sentia atreta per la vida religiosa, però, un cop casada i convertida en mare de família, se'ns fa estrany que deixés la seva família amb filles encara petites per crear-ne una de nova amb les seves seguidores. Si ens fixem en el que passa en altres fundadores, ens adonem que no és l'única que ho fa: Joana de Lestonnac ho havia fet un segle abans.¹⁸⁷ Per tant, hem de pensar que la vocació religiosa estava per sobre de qualsevol altra cosa.

Joaquima de Vedruna, Joana de Lestonnac i Claudine Thévenet¹⁸⁸ són filles de família benestant i/o nobles. Les tres funden escoles dedicades a l'ensenyament de les noies, tot i que, pel que fa al tipus d'ensenyament, hi ha més punts de contacte entre les dues primeres que amb la tercera. Hem volgut esmentar aquestes tres dones perquè ens mostren l'estament social de les que inicien una vida religiosa amb finalitats acadèmiques. No és la nostra intenció establir comparacions, atès que no hem fet un estudi de les altres dues religioses, però sí que volem deixar constància que parlem de tres dones amb una educació religiosa i intel·lectual forta.

La fundadora del nostre col·legi era d'una família benestant i culta. La seva ideologia política no ens la transmet en l'epistolari, però sí que sabem a quin partit polític pertanyien el marit i el fill gran. Tenim constància que els vincles polítics d'aquells van ser la causa que ella mateixa patís persecució; però veiem que s'adapta al que va succeint i a les novetats de la seva època, la qual cosa ens fa pensar que, en moltes ocasions, actua de manera diferent del seu pensament. Ens referim al fet que, tot i no poder dir que era «feminista», dirigeix els seus esforços a aconseguir la igualtat entre homes i dones, si més no en el terreny

187 Funda la Companyia de Maria l'any 1607.

188 Fundadora de la congregació religiosa de Jesús i Maria (1774-1837).

intel·lectual. Potser aquesta és la raó per la qual exigeix a les seves germanes religioses un seguit de qualitats que, tretes de context, ens podrien semblar selectives i que marginen algunes de les aspirants. Entre altres coses, demana joventut i que estiguin alfabetitzades, en la idea —pensem— que siguin aptes per dur a terme la tasca de mestres i de cuidadores de malalts.

També hem pogut constatar a través de les cartes que, tot i que ella i el seu entorn familiar i d'amistats són conservadors i tradicionalistes, l'educació que propugna i la que ens donaren a les alumnes, sobretot pel que fa a pedagogia, és avançada per a l'època. Evidentment, la religió i la moral del moment hi eren molt presents, però hem de tenir en compte la ideologia dominant en cadascun dels moments de la història per poder entendre molts dels valors que ens van voler transmetre.

Allò que ens crida l'atenció de Joaquina de Vedruna és que, de totes les seves filles, cap va entrar a l'orde religiós de les vedrunes, sinó que van professar a Pedralbes (clarisses) i Vallbona (Cister), dues comunitats religioses que es dedicaven a l'oració i la contemplació, però no a l'ensenyament. Molt possiblement foren imbuïdes per la religiositat de la seva mare, però sense un dels seus objectius, que era ensenyar les noies. Aquest ensenyament implicava no tan sols les labors pròpies del gènere femení de l'època, sinó també la lectura i l'escriptura. Les escoles públiques que hi havia al segle XIX eren escoles «de manualitats»; és a dir, sense instrucció literària i, quan Joaquina crea el seu institut religiós, que va ser el primer institut femení espanyol que naixia amb finalitat docent, exigeix competència professional a les germanes que havien de dedicar-s'hi.

Pel que fa a la part acadèmica, considerem que vam ser unes privilegiades, atès que el professorat estava preparat intel·lectualment i tenia carrera universitària, la qual cosa va afavorir que moltes de les alumnes sortíssim amb el gust per la lectura, amb la curiositat per aprendre i ben preparades. Aquelles aules han donat, ja des dels inicis, farmacèutiques, químiques, historiadores, filòlogues, escriptores, advocades, metgesses, mestres, secretàries de direcció, economistes, infermeres... i d'altres que, sense títol universitari, han pogut guanyar-se la vida sense dependre d'altri.

Aquestes ensenyances, segons les paraules de la fundadora, s'havien de fer amb alegria, perquè formaven part d'una de les seves finalitats, l'amor al progrés. Diu en el capítol I.3 de les *Constitucions* que «el fin secundario es el bien del prójimo, que habéis de procurar por medio de los buenos ejemplos, la

educación de las niñas y el cuidado de los enfermos». En algunes de les seves cartes també trobem reflectida l'alegria que s'ha de transmetre. Hem de palesar aquí que, tot i els bons records que tenim de l'ensenyament acadèmic que ens donaren, de vegades aquesta alegria no era tan present, potser a causa del tarannà d'alguna de les germanes, i la seva actitud exigent i de vegades arbitrària provocava tensions en les alumnes.

Però també reconeixem les directrius pedagògiques avançades en les quals ens vam educar, tant en els primers anys, amb metodologies avançades (Montessori, Llongueres i Delclòs), com en els darrers anys, que ja ens introduïren en el mètode estructuralista o en una visió espacial de la geografia. Es tractava, a més, d'un ensenyament integral en què la música, el teatre o l'art tenien un paper important. Ens van ensenyar no tan sols a llegir i escriure, sinó també a redactar, a llegir amb bona dicció i a recitar. Creiem que aquesta manera de fer va marcar tot l'alumnat del Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona.

En aquesta manera d'entendre l'ensenyament també hi entra la religió, que era una de les parts importants del nostre aprenentatge. Les vedrunes estaven influïdes pels jesuïtes, com tantes altres comunitats religioses. Això s'evidencia repassant les associacions a les quals les alumnes es podien inscriure, en la celebració d'algunes de les festivitats religioses i en pràctiques com la dels exercicis espirituals. Si en un bon començament van ser el caputxí Esteve d'Olot i el claretjà Antoni Maria Claret els qui van ajudar Joaquina de Vedruna en la seva fundació, ben aviat la influència de la Companyia de Jesús va ser present en el nostre col·legi. La vida de sant Francesc Xavier va ser representada en diverses ocasions, el culte a la Mare de Déu de Montserrat, els exercicis espirituals de sant Ignasi, el bateig dels xinesos o dels africans, l'esperit evangelitzador... Tot ens porta en aquesta direcció. Pel que fa a la *Cruzada Eucarística* i el seu afany de conquesta, creiem que estava en la línia d'aquella societat feixista, en la qual tot estava jerarquitzat i militaritzat. Tanmateix, la *Cruzada* anava dirigida a nens i nenes i la seva finalitat no era la lluita, sinó l'apostolat, però en aquells anys de postguerra va tenir una molt bona acollida. D'altra banda, els nens estaven encantats de vestir-se de croats amb una indumentària semblant a la dels cavallers medievals.

Tota aquesta formació ens va marcar, sense saber-ho nosaltres, amb aspectes positius i negatius. Dels primers, ja n'hem parlat. Dels segons, cal dir que la idea de culpa, pecat i càstig etern va calar molt a fons en totes nosaltres: aquells exercicis espirituals en els quals no hi havia espai més que per a la por

i la dolenteria que hi ha al món, els espais foscos de recolliment, la idea de sacrifici mal entès, l'estricta moral pública i decència i la poca informació sobre el propi cos i la sexualitat, d'altra banda tan comuna del moment. Tot això va formar part de molts anys de la nostra vida i han calgut moltes hores de reflexió, moltes lectures i xerrades, i molta informació per arribar a calibrar quina era la veritat de tot aquell adoctrinament al qual vam estar sotmeses.

Algunes de les alumnes tenen records molt negatius d'aquestes ensenyances; moltes, tot i reconèixer la seva intencionalitat, no se senten traumatitzades ni ferides. Les prèdiques i l'adoctrinament van servir també per donar eines de reflexió i poder treure'ns de sobre, amb el temps, aquells moments d'angoixa o aquella religió tenyida de política dretana.

L'educació religiosa catòlica formava també part de l'educació integral que anava en paral·lel amb el desenvolupament del nostre saber, seguint les directrius de la fundadora. Era una religió que tenia una gran influència del Concili de Trento i d'alguns ordes religiosos masculins, com els caputxins i, sobretot, els jesuïtes.

Ja ho hem exposat al llarg d'aquest llibre, l'Església es va posar —com en tantes ocasions— al costat del poder fins al punt de confondre religió i política del moment. Si no, com es podria entendre que es portés sota pal·li el dictador? Sota pal·li es porta la custòdia, que és el cos de Crist. I, si Jesús és amor, com es pot portar la crueltat encarnada en un governant sota pal·li? Fins i tot la doctrina promulgada per Francisco Franco tenia la denominació apropiada per confondre conceptes: *nacionalcatolicisme*.

Però no estem fent un estudi sobre política, sinó sobre el nostre col·legi. Per tant, podem dir que, en uns anys de feixisme, era normal que l'ensenyament religiós, que era una part essencial en la formació de les dones educades en un col·legi vedruna, es convertís en un adoctrinament.

En aquest llibre hem intentat explicar què va significar per a moltes dones l'ensenyament del Col·legi del Sagrat Cor del carrer d'August de Tarragona. No sabem si ho haurem aconseguit, però, si més no, esperem que hagi servit per recuperar la memòria històrica.

BIBLIOGRAFIA RELACIONADA AMB LA CONGREGACIÓ

- ALONSO FERNÁNDEZ, Ana María, CCV (1968), *Historia documental de la Congregación de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*. Tomo I. Vitòria: Ed. Vedruna (1971, tomo II).
- ALONSO FERNÁNDEZ, Ana María, CCV (1996), *Les arrels de la nostra proposta educativa*. Text de la conferència pronunciada a Salamanca, juliol de 1994, en la trobada d'educadors vedruna. Madrid: Carmelitas de la Caridad Vedruna.
- ARELLANO, Ignacio (2006), *S. Francisco Javier, el Sol en Oriente. Comedia jesuítica del P. Diego Calleja*. Madrid: Ed. Iberoamericana.
- BADA i ELIAS, Joan (2002), «Joaquima de Vedruna: Aportació a l'església i a la societat catalanes del segle XIX (1826-1854)». *Ausa XX*, 150. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, p. 665-682.
- BURGELL, M. Isabel, CCV (1994), *Carisma educatiu de Joaquima de Vedruna*. Barcelona: Carmelitas de la Caridad Vedrunas.
- Espiritualitat Vedruna: font de vida*. Carta circular (1997). Carmelites de la Caritat de Vedruna.
- LLACH, M. Teresa, CCV (1998), *Santa Joaquina de Vedruna*. Barcelona: Ed. Claret.
- LLACH, M. Teresa, CCV (2009), *Joaquina*. Barcelona: Ed. Claret.
- LLADÓ CARNICER, Antònia CCV, *Col·legi «Sagrat Cor de Jesús». Tarragona. Germanes Carmelites de la Caritat. Fonts per a una història 1866-1990*. [Llibre no publicat]
- MARTÍN, Lúdia, CCV (1991), *Paula Delpuig*. Barcelona: Ed. Claret.
- MARTÍN, Lúdia CCV (1997), *Joaquina de Vedruna*. Barcelona: Ed. Claret.
- MARTÍN, Lúdia CCV (1999), *Una experiència educativa*. Barcelona: Ed. Claret.
- NONELL, Jaime (1905-1906), *Vida y virtudes de la venerable Madre Joaquina de Vedruna de Mas, fundadora del Instituto de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*. Manresa: Tipografías San José.
- PIQUER i JOVER, Josep Joan, *Epistolari familiar de Santa Joaquina de Mas i de Vedruna*.
- ROSET, Anna, CCV (ed.) (1982), *Paula Delpuig. Cartas*. Madrid: Notigraf.

SALA, Bernardo, OSB (1858), *Consejos que dio a las Hermanas Carmelitas de la Caridad el Director General de su Instituto en Vich 1858*. Barcelona: José Cantero.

SALA, Bernardo OSB (1861), *Historia del Instituto de las Hermanas Terciarias de Nuestra Sra. del Carmen, fundado en la ciudad de Vic el año 1826*. Vic: Imprenta Soler.

VEDRUNA, Joaquina de, santa (1969), *Epistolario / Santa Joaquina de Vedruna*. Edición crítica preparada por Melchor de Pobladora y Ana María Alonso Fernández. Vitòria: Ed. Vedruna.

VEDRUNA, Joaquina de, santa (2003), *Cartes escrites i rebudes / Santa Joaquina de Vedruna; 1ª edició catalana preparada per Maria Antònia Gilibets Dalmau CCV*. Madrid: Curia General de CCV.

VIVES de Jesús, Dolores, CCV (1955), *La beata Madre Joaquina de Vedruna de Mas, educadora*. Barcelona: José Cantero.

http://www.icatm.net/bibliotecabalmes/sites/default/files/public/analecta/AST_37/AST_37_139.pdf

ANNEXOS

UNIFORMES

En tots els col·legis privats de l'època l'uniforme era la indumentària obligada per anar a classe, i s'entenia com una identificació amb l'escola. L'origen el trobem en els centres educatius regentats per ordes religiosos, amb dues finalitats: no fer distincions entre l'alumnat quant a indumentària, i economitza les despeses de roba a les quals es podrien veure abocades les famílies a causa del desgast propi de les repetides rentades. A més, els uniformes estaven fabricats, normalment, amb un tipus de teixit més resistent.

No entrarem ara en la polèmica, tantes vegades repetida, de si és convenient o no l'uniforme; si suprimeix la individualitat del nen o la nena o manté la disciplina escolar. La nostra intenció és explicar allò que vam viure. Nosaltres ho vivíem com una cosa normal, entrava dins la quotidianitat i era el que es feia en tots els col·legis religiosos. Estava tan assumit que, fins i tot, algunes de les nines de l'època tenien, entre la seva roba, l'uniforme.¹⁸⁹

Hem cregut interessant fer un recull de tots els uniformes que van portar les diferents generacions d'alumnes. Cal dir que, al llarg dels anys, van canviar i, a més, n'hi havia diversos, segons l'activitat que s'hagués de fer.

Uniformes femenins

Uniforme de carrer: Era el que s'utilitzava cada dia. Abans i després de la guerra es va fer servir el mateix: vestit negre de coll mariner amb corbata i cinturó. Tenim fotografies d'aquesta època i, en unes, trobem les noies amb boina i, en d'altres, amb el típic barret de col·legiala, d'ala pujada, que havia estat de moda a principis de segle, i que es va tornar a utilitzar a inicis dels

¹⁸⁹ Donem, com a exemple, la Mariquita Pérez, nina que es va posar de moda als anys quaranta i cinquanta, tot i que havia estat creada una dècada abans.

Uniforme de carrer de 1935. Cedida per Elisa Arévalo.

Alumnes de Magisteri curs 1935. Cedida per Elisa Arévalo.

Alumnes del curs 1941-1942. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

Nenes de diverses classes del curs 1942-43. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

Uniforme d'hivern. Cedida per Elisa Arévalo.

ansys seixanta. A l'hivern es portava un abric negre amb botons daurats i coll de vellut, juntament amb guants de llana negres, excepte en les festivitats, que eren blancs.

Ben aviat es va canviar i, als anys cinquanta, l'uniforme va ser un vestit blau marí, quasi negre, de roba de llana, amb pales de dalt a baix i coll blanc que, als inicis, era de roba emmidonada, i, més tard, va passar a ser de plàstic.

En qualsevol dels dos casos, era incomodíssim, perquè es clavava al coll, o així ho recorden moltes de les alumnes. L'abric era també blau marí, amb botons daurats. En arribar el bon temps, ens posàvem un pitxi blau, d'escot en punta, amb faldilla de pales grans i camisa blanca amb piquets blaus, sota. Més tar la camisa va ser blanca. El jersei, opcional, era una rebeca d'escot en punta de punt blau marí. Els mitjons, per a les petites, eren blancs. Per a les més grans, hi havia mitges o mitjons alts marrons amb sabates del mateix color.

Bata: En el parvulari, les nenes portàvem una bata blanca amb canesú botonada per darrere i amb una llaçada. Un cop havíem après a fer llaços i botonar, ens posàvem en fila i cadascuna botonava la bata de la nena que tenia davant. Quan érem més grans, com va passar amb l'uniforme de carrer, la bata negra, que ja es portava abans de la guerra, va continuar vigent durant uns anys. Duia botons per davant i coll blanc, i dos plecs a cadascun dels costats, per davant i darrere. Donava un aire realment trist i auster, molt propi dels anys de postguerra. No va ser fins als anys seixanta que es va canviar per unes de quadres petits blaus i blancs, amb coll rodó. La majoria el portaven de pisana, però, a meitat dels anys seixanta, quan es va posar de moda el polièster, que ja havia fet la seva aparició a Amèrica l'any 1951, va ser adoptat per algunes mares per la comoditat que suposava.

Bata del Col·legi d'abans de 1936. Cedida per Elisa Arévalo.

Uniforme de gimnàstica: Abans de la guerra portaven uns bombatxos de color negre amb una camisa. Malauradament, no tenim cap testimoni gràfic, tan sols oral. Després de la guerra, es va instaurar un pitxi de quadres blanc, vermell i blau amb camisa blanca. Sota portàvem uns bombatxos de la mateixa roba. Més tard, es va canviar per una faldilla blava de pales i una brusa blanca de cotó amb dues ratlles blaves emmarcant l'escot del coll. Els bombatxos van continuar presents, però, aquest cop, eren de color blau, com la faldilla. El fet de portar faldilla i bombatxos no ajudava gaire a la pràctica de la gimnàstica.

Antic (les dues nenes de la dreta) i nou uniforme de gimnàstica. Cedida per Lourdes Gras.

Un dels equips de bàsquet del Col·legi amb l'uniforme de gimnàstica. Cedida per Elisa Arévalo.

Uniforme de primera comunió: Tot i que disposem de testimoni gràfic de nenes vestides de primera comunió dels anys anteriors a la guerra, no podem afirmar que, en aquells anys, hi hagués un uniforme per a aquesta festivitat. Al contrari, després de la guerra sí que en tenim constància. Era un vestit d'organ-dí blanc llarg amb tires horitzontals de grups de tavelles molt petites, amb uns enagos sota que donaven volum a la faldilla. Al cap hi anava un vel blanc i una corona de roses blanques, feta de roba. Els guants blancs donaven el toc final. Cal dir que els guants constituïen una peça de roba molt usual en aquells anys.

Primera comunió de M. Antònia i Mariona, 1934. Arxiu personal M. Antònia Ferrer.

Vestit de comunió, 1957. Vallvé.

Vel: Hi havia un altra peça de l'uniforme, el vel. Portar el cap tapat era obligat per entrar a una església i, per tant, al col·legi dúiem un vel blanc llarg, que anava agafat al cap amb una goma. Al voltant d'aquest, una cinta estreta blanca que l'emmarcava. Aquesta és una de les peces que recorden més les alumnes per la incomoditat que suposava una goma que, en moltes ocasions, estrenyia el cap; però, si era massa ample, provocava que el vel anés relliscant. Quan les alumnes eren més grans, es permetia la mantellina. El vel es portava també a les processons, amb la mateixa idea de portar el cap i els cabells tapats en els actes religiosos.

Nenes amb vel, 1959. Chinchilla.

Nenes amb vel, 1959. Arxiu Col·legi del Sagrat Cor.

Uniformes masculins

Tot i que els nens anaven molt pocs anys a les vedrunes, ja que, a partir dels set o vuit anys marxaven, excepte els primers anys de postguerra, durant els quals alguns van seguir fins als deu, també havien de portar la roba distintiva del Col·legi del Sagrat Cor.

Uniforme de nens. Cedida per Martí Gras.

Uniforme de nens el Diumenge de Rams, 1960. Cedida per Elisa Arévalo.

Uniforme de carrer: Consistia en el vestit de mariner blau marí, amb pantalons curts i mitjons blancs. Aquests vestits, que s'havien posat de moda a finals del segle XIX, van continuar subsistint durant la primera meitat del segle XX no tan sols com a uniformes en moltes escoles, sinó també com a vestit de carrer, tant per a nens com per a nenes.

Bata: Era la de ratlles blanca i blava de cotó tan típica de les escoles de l'època, amb el coll blau.

Uniforme de primera comunió: Consistia en el vestit de mariner de color blau marí, amb pantalons llargs i guants blancs. No obstant això, tenim testimoni gràfic d'algun nen amb el mateix vestit, però en blanc, i amb el coll i la corbata de color blau, o amb pantalons i americana també de color blanc.

Nens de Primera comunió. Cedida per Xavier Orozco.

Nens el dia de la Primera comunió, 1956. Chinchilla

CONSTITUCIONES DE LES GERMANES CARMELITES DE LA CARITAT¹⁹⁰

**AVE MARIA PURISIMA,
SIN PECADO CONCEBIDA**

**LA SANTA REGLA DE NOSOTRAS
HERMANAS TERCERAS DE
MARIA SANTISIMA DEL CARMEN**

En el nombre de la Santísima Trinidad, Padre e Hijo y Espíritu Santo. Empieza la regla de las nuevas hermanas Terceras de María Santísima del Carmen:

1. Carísimas en nuestro Señor Jesucristo: dad muchas gracias a Dios por vuestra vocación a esta santa vida ¹⁵, y, según el aviso del póstol san Pablo, permaneced firmes en ella ¹⁶, animándoos a la perseverancia con aquella sentencia de nuestro dulcísimo Salvador: el que perseverare hasta el fin, éste será salvo ¹⁷.
2. ^a El objeto de vuestro instituto es vuestra santificación ^b y el bien del prójimo, ya en el buen ejemplo, ya en la enseñanza de las niñas, ya en el servicio de los enfermos. Si consideráis bien cuánto hizo Jesucristo y su Madre por el bien de todos, ¡oh! cómo estimaréis cordialmente este instituto, en que tanto los podéis imitar; ¡con qué gana practicaréis todos los ejercicios santos que voy a prescribiros!

haciendo de las Constituciones. También hay que recordar que Nanell, en su biografía de la Fundadora, transcribió algunos párrafos intercalando comentarios, y que últimamente, para proporcionar a las miembros de la Congregación una noticia directa, se publicó el texto íntegro en un apéndice al *Comentario de las santas Constituciones para nuestras comunidades de hermanas carmelitas de la caridad*. Edit. Vedruna, 1963, págs. 311-317.

²⁴ Esta es la primera edición crítica que se hace. Es literal, añadiendo por nuestra parte únicamente la puntuación ortográfica y la numeración de cada párrafo. Va acompañada de un aparato de notas que identifica sus fuentes. Las letras que figuran como exponentes hacen relación a los diversos párrafos en que posteriormente se dividió cada número, como se verá en la confrontación de textos que damos en la segunda parte de la obra.

¹⁵ Cf. 1 Tes. 5, 18; Ef. 5, 30.

¹⁶ Cf. 2 Tim. 3, 14; Col. 1, 23; 4, 12; Flp. 3, 16; 2 Tes. 2, 15; Heb. 4, 14; 1 Cor. 15, 58.

¹⁷ Mt. 24, 13; 10, 22.

190 Serna, Catalina CV (1969), *Constituciones de las Hermanas Carmelitas de la Caridad. Historia, textos y fuentes*. Vitória: Editorial Vedruna

3. ^a Según las Sagradas Escrituras y Santos Padres, para la santificación propia es necesaria la mortificación y oración ¹⁸. Por esto, pues, ^b se levantarán de la cama a las 4 de la mañana e irán al oratorio, donde harán sus rezos, y oración mental; ^c después irán a la Iglesia, hasta las 7 ó 7 y cuarto. A dos cuartos para las 8 ¹⁹ almorzarán. ^d A las ocho, a la labor o a la enseñanza, hasta dos cuartos para las 12 ²⁰. ^e A los tres cuartos ²¹, irán al Oratorio, y harán el examen particular de conciencia pidiendo perdón a Dios. ^f A las 12, irán a comer, y antes dirán la culpa, y recibirán la penitencia; y esta ceremonia tan buena, que es una pequeña reliquia de la humildad, con que según Tertuliano y san Cipriano, los primeros cristianos en su tiempo confesaban sus pecados delante y a oídas de todos los fieles ²², jamás se deje ²³, y no pase de un cuarto. ^g Después de la comida y acción de gracias se irán a descansar hasta 3 cuartos para las dos ²⁴, y ^h a los 3 cuartos, irán un ratito al oratorio, y a las 2, otra vez a la labor o enseñanza. ⁱ Después, un rato de divertimento todas juntas, y ^j después a la oración y rezos; después a la cena, ^k después al oratorio, donde harán el examen de conciencia, pedirán perdón a Dios, y cerca de las 10, a descansar. ^l Y tengan presente, que según escribe el padre san Ambrosio, la Virgen Santísima, su Madre, dormía muy poco ²⁵, y básteles este tiempo señalado de descansar, que es el suficiente.

¹⁸ La cita proviene con toda seguridad de Alonso RODRIGUEZ, el cual, en un capítulo que titula: "Que es menester juntar la mortificación a la oración", trae diversos lugares de la sagrada Escritura y de los santos Padres para probarlo. *Ejercicio de perfección y virtudes*, trat. 2.º, cap. 1.

¹⁹ Acomodación castellana del modo de contar el tiempo en catalán. "Dos cuartos para las ocho" son las siete y media.

²⁰ Es decir, las once y media.

²¹ A las doce menos cuarto.

²² El padre Esteban no cita las autoridades con la técnica moderna y no se excluye que a veces lo hiciera de memoria. El sentido de la frase se halla efectivamente en: TERTULIANO, *De poenitentia*, 9 ss., PL. 1, 1354; S. CIPRIANO, C., XI, PG. 4, 263.

²³ *Constituciones de los frailes menores capuchinos de San Francisco*, Madrid 1644 (= Const. FF. MM. Cap.), pág. 7, "... y digan la culpa cada día".

²⁴ Es decir, las dos menos cuarto.

²⁵ *Dormire non prius cupiditas quam necessitas fuit; et tamen cum quisceret corpus, vigilaret animus*: El tiempo de sueño obedeció más a la necesidad que a la vehemencia del deseo y aun mientras descansaba el cuerpo, estaba en vela el alma". S. AMBROSIO, *De virginibus*, II, 2, 8, PL. 16, 221.

4. Y como el Evangelio dice de Jesucristo Señor nuestro, que en el monte pasaba la noche en oración ²⁶, para que siempre haya entre vosotras quien alabe al Señor, os ordeno que pasando del número de 6 que tengan salud, haya siempre en toda la noche una en vela en el oratorio o en la enfermería, si hay algún enfermo o enferma que lo necesite.
5. Y como de la Virgen Santísima vuestra Madre escribe el padre san Ambrosio que ayunaba mucho ²⁷, ayunaréis vosotras primeramente todos los ayunos de la santa Iglesia; segundamente, todas las vigilijs de Cristo y de María Santísima; terceramente, nueve días antes de Navidad ²⁸; cuartamente, los miércoles, viernes y sábado de cada semana, excepto desde Pascua hasta la Ascensión, en el cual tiempo no ayunaréis, como tampoco en los días festivos de entre año, y desde san Juan de junio hasta la santa Cruz de septiembre no ayunaréis sino el viernes ²⁹. Y en estos ayunos, porque lo pide vuestra vida atareada, a la mañana, a la hora del almuerzo ³⁰, tomaréis una onza o poco más de pan.
6. ^a Y como de la Virgen Santísima vuestra Madre escribe el padre san Ambrosio, que comía poco ³¹, no comáis vosotras más de lo necesario; según la doctrina del doctor Angélico y otros muchos santos, quedáos siempre con alguna gana ³², y creedme que esta

²⁶ Cf. Mt. 14, 23; Lc. 6, 12; Jn. 6, 15; Mc. 6, 46.

²⁷ "... *Illic nulla intermissa tempora, hic congematos jejunia dies*: en aquella (la parsimonia en la comida) se sucedían sin interrupción los días de ayuno". S. AMBROSIO, *De virginibus*, II, 2, 8, PL. 16, 221.

²⁸ Reminiscencia de la llamada "cuaresma de adviento" impuesta por San Francisco a sus religiosos, es decir, desde la fiesta de todos los Santos hasta Navidad. Cfr. *Escritos de San Francisco de Asís y biografías de su época. Regla segunda de los Frailes Menores*. Madrid 1965, pág. 23. *Const. FF. MM. Cap.*, pág. 21. "... que ayunen las santas cuaresmas que acostumbraba nuestra Padre..."

²⁹ *Regla segunda de los FF. MM.*, ob. cit., pág. 23. "... pero en otros tiempos no tengan obligación de ayunar sino el viernes..."

³⁰ En el original se lee: *esmuerso*.

³¹ *Et si quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obivus, qui mortem arceret, non deliciat ministraret*: Y si había deseo de refección, el alimento era generalmente el indispensable para evitar la muerte, no para deleitar el gusto". S. AMBROSIO, *De virginibus*, PL. 16, 221.

³² S. Th. 2-2, q. 147, a. 1, s. 2: "*Ad secundum dicendum quod medium virtutis non accipitur secundum quantitatem, sed securidum rationem rectam. Ratio autem iudicat quod propter aliquam specialem causam aliquis homo minus sumat de cibo quam sibi competeret secundum statum communem: sicut propter infirmitatem vitan-*

es bueno hasta para la salud del cuerpo; según la doctrina del padre san Jerónimo, bebed poco vino³³. Según la doctrina del padre san Gregorio, comed con tal templanza que, por una parte, conservéis las fuerzas para trabajar, y por otra, queden domadas las pasiones³⁴.^b La Madre, pues, cuidará que en el almuerzo se dé un alimento pobre, pero no muy escaso. Que al medio día se den dos escudillas de sopas, o semejante, y un plato de verdura cocida con un pedazo de carne, o consalada³⁵, o bacalao, o huevo. Que por la cena se subministre un plato de verdura cruda o cocida, o sopas; una sola de estas cosas, y también el pedazo de substancia de que hablé por la comida. Mas, cuando no haya para proveer esto, dígalo la Madre a las Hermanas, y todas tomen paciencia acordándose que Jesucristo en el desierto llegó a tener hambre³⁶, y en la cruz, en su ardentísima sed³⁷, se le dio vinagre³⁸. Y fien de Dios, que alimenta los pajarillos del cielo³⁹, y encomiéndose a san Francisco de Asís y san Cayetano, que son llamados padres de providencia.

7. ^a Hermanas carísimas en el Señor: sabemos de la santa Escritura que Adán y Eva comiendo una manzana perdieron al mundo⁴⁰, y que David en su gran sed no quiso beber el agua de la cisterna de Belén que le presentaron, si bien la había tan suspirado, antes la

---

dam, aut aliqua opera corporalia expeditius agenda, et multo magis ratio recta hoc ordinat ad spiritualia mala vitanda et bona prosequenda: El medio señalada a la virtud no se mide por la cantidad, sino por la recta razón. Así, a veces, la inteligencia juzga conveniente disminuir la cantidad normal de comida a fin de conseguir un fin especial, por ejemplo, para evitar la enfermedad o para realizar en forma más expedita ciertos actos, y mucho más para evitar males espirituales o lograr bienes semejantes."

³³ "Hoc obtestor, ut sponsa Christi vinum fugiat pro veneno: Esto os ruego, que la esposa de Cristo huya del vino como de veneno". S. AMBROSIO, C., XXII, 8, PL. 22, 399. *Const. FF. MM. Cap.*, pág. 22. "... a la mesa no se ponga vino recio, que no esté discretamente aguado..."

³⁴ "Edenda quae necessitas quaerit non quae libido suggeret: Hay que tomar las cosas que pide la necesidad de la naturaleza y no las que nos incitan las ganas de comer." S. GREGORIO, *Moralia*, 30: PL 76, 557. *Const. FF. MM. Cap.* p. 21: "Piensen que poco basta para satisfacer la necesidad y que todo es poco para contentar la sensualidad."

³⁵ Tocino

³⁶ Cf. Mt. 4, 2.

³⁷ Cf. Jn. 19, 28.

³⁸ Cf. Mt. 27, 34.

³⁹ Cf. Mt. 6, 26.

⁴⁰ Cf. Gen. 3, 6.

derramó en tierra en honor del Señor ⁴¹. Por tanto, mirando a vuestra salud espiritual y corporal, os ordeno que ninguna coma ni beba sin haber pedido y alcanzado la licencia de la Madre ⁴².
^b Os ordeno que ninguna se reserve de las comidas ni un bocado de pan. Os ordeno, que ninguna tenga algo de comestible en su celda ⁴³. Os ordeno, que, si algo os dan, lo presentéis luego y lo entreguéis a la Madre ⁴⁴. Si os dan frutas, podréis comerlas todas en las comidas. Y aún en la tarde del domingo os concedo el mendar juntas.

8. ^a Hermanas carísimas en mi Señor crucificado: san Pablo dice que para no trabajar en vano y no hacerse réprobo, castigaba su cuerpo ⁴⁵; y de la Virgen Santísima vuestra Madre escribe el padre san Gregorio Turonense que dormía duramente y castigaba su cuerpo ⁴⁶. Por tanto, os ordeno que vuestras camas sean sin colchón, que durmáis sobre un jergón de paja ⁴⁷, y una sola almohada también de paja. ^b Os ordeno que toméis disciplina el lunes, miércoles y viernes, sin dejarla aunque sean días de gran festividad ⁴⁸, y también en las viglias de festividades y santos de especial devoción. Mas, para que no os engañe el demonio, quien, como dice san Pablo, a veces se transfigura en Angel de luz ⁴⁹, os ordeno que ninguna se ponga cilicio, o haga otra mortificación particular sin expresa licencia de la Madre, aunque la tenga de su confesor, pues la Madre sola puede tener perfecto conocimiento de vuestra salud. Mas todas las penitencias que os imponga la Madre por vuestras faltas, hacerlas con el mayor agrado y dadle gracias. Y or-

⁴¹ 2 Sam. 23, 16.

⁴² Const. FF. MM. Cap. p. 22: "... y ningún fraile se atreva a comer así dentro como fuera de nuestros conventos, sin licencia y bendición del Prelado."

⁴³ Ordenaciones generales de los capuchinos, en *Colección de textos legislativos de la Orden de Frailes Menores Capuchinos*. Valencia, 1948, p. 303: "Ningún religioso tenga en la celda manjares ni bebidas ni otra clase de provisiones..."

⁴⁴ Ordenaciones generales, en *Actas Capitulares FF. MM. Cap.* (1777) t. 4 p. 182: "Ninguno tenga a su uso particular cosa alguna sin licencia del Superior y sepa que adquiriendo algo está obligado a manifestarlo a su mismo Prelado..."

⁴⁵ Cf. 1 Cor. 9, 27.

⁴⁶ No hemos encontrado esta cita en las obras de San Gregorio de Tours.

⁴⁷ Const. FF. MM. Cap., p. 10: "... se ordena que los frailes ordinariamente duerman sobre paja cubierta con algún anglo (lienzo) grosero..."

⁴⁸ Cons. FF. MM. Cap., p. 19: "... se ordena que las disciplinas acostumbradas, esto es, del lunes, miércoles y viernes, no se dejen, aunque sean días de grande solemnidad..."

⁴⁹ Cf. 2 Cor. 11, 14.

deno a la Madre que os haga pagar con discretas penitencias las faltas que hiciéreis, cuya norma daré a ella en papel separado ⁵⁰.

9. ^a Hermanas carísimas en el Señor: el silencio según todos los santos es la fiel guarda del espíritu ⁵¹, y por esto el apóstol Santiago dice que es vana la religión del que no refrena su lengua ⁵². Así, pues, estad siempre atentas a cumplir el precepto divino que manda a todos no murmurar ⁵³, ni mentir ⁵⁴, ni decir palabra agravatoria ⁵⁵. Tened siempre presente lo que dice nuestro divino Salvador, esto es, que de cualquiera palabra ociosa que dijeren los hombres habrán de dar cuenta de ella en el día del juicio ⁵⁶. ^b Y avisadas de esto para todo lance, las ordeno que no hablen, antes guarden estrecho silencio en el oratorio, en la mesa y en el dormitorio ⁵⁷. Las ordeno también que, al ponerse a la labor, a las ocho de la mañana, una lea un ratico un libro espiritual y luego trabajen guardando silencio, y si a alguna es preciso decir nada [algo], sea en voz baja. Después de media hora vuelta a leer un ratico, y prosigan en trabajar en silencio hasta las nueve. Después, hasta dos cuartos, para las diez ⁵⁸, podrán conversar o de la doctrina o de alguna cosa espiritual, o de las labores. Y dejáos de hablar de vuestra patria y parientes, pues os dice David: hija, olvídate de tu pueblo y de la casa de tus padres, y entonces agradecerás al divino rey ⁵⁹. Podréis también cantar en semejantes tiempos de re-

⁵⁰ Transcritas más adelante en las pp. 37 y 38.

⁵¹ La sentencia así redactada denuncia la influencia de Rodríguez cuando titula el cap. 1.º del tratado sobre la mortificación: "Que es menester juntar la mortificación con la oración y que estas dos cosas se han de ayudar la una a la otra." Cf. Alonso RODRIGUEZ, *Ejercicio de perfección y virtudes christianas*, Madrid, imprenta Juan de Ariztia, 1721, pp. 217 y ss.

⁵² Cf. Sant. 1, 26.

⁵³ Cf. Jn. 6, 43.

⁵⁴ Cf. Mt. 5, 33.

⁵⁵ Cf. Mt. 5, 22.

⁵⁶ Cf. Mt. 12, 36.

⁵⁷ *Const. FF. MM. Cap.*, p. 19: "... sabiendo muy bien que el silencio es guarda fiel del espíritu adquirido y que según doctrina de Santiago es vana la religiosidad del que no refrena su lengua, mandamos que siempre, en cuanto lo sufre la fragilidad, se guarde el silencio evangélico, porque como dice la verdad infalible Jesucristo, de toda palabra ociosa hemos de dar cuenta en el día del juicio... En cuanto al silencio regular sea perpetuo en la iglesia, coro, sacristía, dormitorio, donde se prohíbe hablar sin necesidad y siendo necesario se hable con brevedad y en voz baja, mas en el refectorio guárdese silencio desde la primera señal de la mesa hasta que se haya dado Deo gratias..."

⁵⁸ Es decir, nueve y media.

creo algún cántico espiritual, pero nunca a voces. De dos cuartos para las diez hasta dos cuartos para las once¹⁰⁰, lo pasaréis en silencio, como la primera hora de la labor. Después otra media hora de recreo, y después otra vez silencio¹⁰¹. De la misma forma pasaréis la tarde. Imitad, imitad a la Virgen Santísima, vuestra Madre, cuyo silencio tanto alaban san Ambrosio¹⁰², san Bernardo¹⁰³ y otros Padres. ^cY en las labores cuidado forméis, ni cosáis alguna cosa indecente, pues os haríais cómplices de mil pecados.

10. Hermanas carísimas en el Señor: Acuérdate, dice El mismo, de santificar el día festivo¹⁰⁴. El señor lo llenó de innumerables bendiciones, dice el padre san Gregorio¹⁰⁵. El es un día de perdón, de indulgencia y de gracia, dice el padre san Bernardo¹⁰⁶. Por tanto,

¹⁰⁰ Sal. 44, 11.

¹⁰¹ Es decir, de nueve y media a diez y media.

¹⁰² Const. FF. MM. Cap., p. 19: "... mientras se trabaja, siempre o se hable de Dios o se lea algún libro espiritual... o se tenga silencio..."

¹⁰³ *"Talem hanc evangelista monstravit, talem angelus reperit, talem Spiritus Sanctus elegit... Haec ad ipsos ingressus angeli inventa domi in penetralibus, sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet; neque enim comites feminas desiderabat, quae bonas cogitationes comites habebat. Quin etiam tum sibi minus sola videbatur, cum sola esset. Nam quemadmodum sola, qui tot libri adessent; tot archangeli tot prophetae?"*: Tal nos la presenta el evangelio, tal la encontró el ángel, tal la eligió el Espíritu Santo... Cuando el ángel llega a visitarla la encuentra sola en su aposenta, sin compañía de nadie y sin nadie que estorbase o que interrumpiese sus pensamientos; pues no deseaba tener amigas la que tenía sus mejores amistades en los buenos pensamientos. Tanto menos sola se encontraba cuanto más sola estaba. ¿Pues cómo se iba a encontrar sola la que se acompañaba de los libros santos, de los arcángeles y de los profetas? San AMBROSIO, *De Virginibus*, L II, 2, 10, PL. 16, 221.

¹⁰⁴ *It inducens in templum Domini templi Dominum, multa quidem a Simeone audivit tam de eo, quam de se ipsa, ad loquendum tardè, velox ad audiendum... vidit miracula facientem, vidit deinde in cruce pendentem, vidit expirantem, vidit resurgentem, vidit et ascendentem; sed in his omnibus quoties verecundissime virginis, quoties pudicissime turturis vox memoratur audita?*: Al introducir en el Templo del Señor al Señor del Templo, muchas cosas ciertamente oyó de Simeón referentes tanto a Jesús como a sí misma, pero entonces como siempre, mostróse tarda en hablar y solícita en escuchar... vióle (a su Hijo) haciendo prodigios, después pendiente de la cruz, vióle expirando, vióle resucitando, vióle, en fin, subiendo a los cielos; y en todos estos pasos, ¿cuántas veces se menciona haberse oído la voz de esta pudorósima Virgen, cuántas el arrullo de esta castísima tórtola?" S. BERNADO, *Serm. in Dominica infra octavam Assumptionis B. M. Virg.* PL. 183, 435.

¹⁰⁵ Cf. Gen. 2, 3.

¹⁰⁶ *"Transeunt cuncta quae temporaliter festiva celebrantur. Curate, qui his solemnitatibus interestis, ne ab aeterna solemnitate separemini: Todas las fiestas que celebramos en el tiempo, pasan. Procurad los que participáis en estas fiestas, el no separaros de la eterna."* S. GREGORIO, *Homil. 46*, p. 76, 1202.

¹⁰⁷ *"Hi nimirum coetus non iniqui, sed plane sancti, sed religiosi, sed pleni gratia,*

os ordeno que celebréis las fiestas muy santamente: que estéis más largos ratos en el Oratorio e Iglesia; que no trabajéis, antes en los días de la semana prevengáis las cosas de modo que no quede algo que hacerse en la fiesta; que os ocupéis en memorias de la doctrina cristiana, en leer libros santos, en conversaciones útiles y caritativas y en alegres cánticos del Señor. Id advertidas de no dar lugar a la gula con el pretexto de la fiesta. Pero si os concedo que en todas las fiestas toméis una pequeña merienda, y también que, en las fiestas principalísimas, al medio día, os administre la Madre un pequeño extraordinario. Así se juntará Cristo con su bendita Madre, y vuestra, a vuestras fiestas, y no os dirá lo que dijo a los judíos carnales: "yo no quiero ir a esta fiesta" ⁸⁷.

11. ^a Hermanas muy queridas en el humildísimo Redentor: el sagrado Escapulario que traéis debe seros un continuo despertador a la humildad, pues dicen todos los santos Padres que la Santísima Virgen vuestra Madre fue, y es, la más humilde de todas las criaturas. Por tanto, ejercitaos mucho en actos de humildad, pues sin esta virtud Dios os resistiría y negaría su gracia, como nos avisa san Pedro ⁸⁸. Por tanto, os ordeno que comáis en tierra el miércoles, el viernes y vigiliáis de festividades grandes y de santos de especial devoción. Os ordeno que cada una, cada semana, haga cinco actos de humillación delante de todas. ^b Os ordeno que al ordenaros la Madre alguna cosa, os arrodilléis y beséis la mano, y que hagáis lo mismo después de cumplir la cosa; lo mismo al salir y volver a casa ⁸⁹. Y ordeno también a las Maestras que hagan lo mismo antes de ir a la enseñanza y que, al volver, hagan también lo mismo, y a más de esto le den noticias de todo lo acaecido en el tiempo de la labor; y con todas las hermanas sed muy

digni benedictione. Convenitis siquidem ad audiendum Deum; convenitis ad laudandum ad orandum, ad adorandum eum: Nuestras asambleas no son malas, sino muy santas, religiosas, llenas de gracia, dignas de bendición, pues os juntáis aquí para oír al Señor, os reunís para alabarle, para orar y adorale." S. BERNARDO, *Serm.* 983. *In nativitate S. Joannis Baptistae:* PL. 183, 397.

⁸⁷ Cf. Jn. 7, 8-10.

⁸⁸ Cf. 1, Pe. 5, 5.

⁸⁹ *Const. FF. MM. Cap.*, p. 24: "... al salir pedirán la bendición a su Prelado arrodillándose, y lo mismo harán cuando volvieren a casa..."

humildes, y si alguna se le escapare alguna palabra poco atenta, ordeno que se arrodille luego y le pida perdón. Y en el corazón tenéos por inferiores a todas las personas, como hacía la Virgen Santísima vuestra Madre, según asegura san Bernardo ⁷⁰.

12. ^a Y si con todas debéis ser humildes, cuánto más con los sacerdotes, como hacía vuestra Santísima Madre ⁷¹. Respetadlos, pues, sumamente, arrodilláos delante de ellos, besadles la mano y pedidles la bendición. Acudid a ellos con confianza para recibir los santos Sacramentos. Por tanto, os ordeno que confeséis dos veces cada semana ⁷², y que ^b comulguéis el domingo, jueves y sábado, y los días de obligación de misa, y más, si el confesor os diera licencia. También os exhorto que comulguéis muchas veces al día espiritualmente, uniéndoos por fe y amor con vuestro divino Esposo, quien dice que tiene sus delicias en estar con los hijos de los hombres ⁷³.
13. ^a Hermanas carísimas en el amor de Dios; la unión entre vosotras ha de ser la divisa principal que os manifieste hijas de la Santísima Virgen, quien vivió siempre con tanta unión, ya en el templo con las otras doncellas, ya después de casada, con san José. Por tanto, no deis jamás lugar a alguna rencilla ⁷⁴, sufríos mutuamente los defectos ⁷⁵, preveníos la una a la otra con el honor ⁷⁶, como nos avisa san Pablo; tened todas los mismos sentimientos ⁷⁷, como ordena el mismo Apóstol, y como los primeros cristianos, todas juntas no tengáis sino una alma y un corazón ⁷⁸. ^b Pero amistades

⁷⁰ ... *Cum Maria quanto maior erat, humiliaret se non modo in omnibus, sed et prae omnibus...*: siendo la mayor de todos, humillóse en todo y más que todos." S. BERNARDO, *Serm. in Dominica infra octavam Assumptionis B. M. Virg.*: PL. 183, 436. Regla segunda de los FF. MM., ob. cit., p. 23: "... sino más bien que cada uno se juzgue y menosprecie a sí mismo..."

⁷¹ El padre Esteban pudo tomar este pensamiento de San Bernardo, que en el *Sermón de la Octava de la Asunción*, atribuye a la humildad de María respecto de los Apóstoles el que el evangelista la nombre en el último lugar al describir la reunión del Cenáculo, antes de la venida del Espíritu Santo. PL. 183, 436.

⁷² Ordenaciones generales, en *Actas Capitulares FF. MM. Cap.* (1773) t. 3, p. 102.

⁷³ Cf. Prov. 8, 31.

⁷⁴ Cf. Rom. 12, 18.

⁷⁵ Cf. Gal, 6, 2.

⁷⁶ Cf. Rom. 12, 10.

⁷⁷ Cf. Rom. 12, 16.

⁷⁸ Cf. Act. 4, 32. *Const. FF. MM. Cap.*, p. 33: "... sean unánimes y de un

particulares, cortadlas prontamente, si alguna vez el genio o patria u otro motivo mundano, o el demonio os hubiere hecho caer en ellas. Ordeno a la Madre que, al advertir entre dos amistad algo particular, luego aparte la una de la otra. Estas amistades, según santa Teresa de Jesús, son peste, ellas manchan el alma y destruyen la unión general⁷⁹. ° Habiendo unión entre vosotras, Cristo vuestro Esposo estará en medio de vosotras⁸⁰, pues El mismo así lo ha prometido. Mas cuando no, estad ciertas que el demonio está en casa con especial poder⁸¹. Esta unión se ha de extender a todas las hermanas de los demás oratorios, y así ordeno que en todos los ejercicios recéis un Padrenuestro, Ave María y Gloria Patri por el Sumo Pontífice, por el señor obispo, por el Rey, por mí y por todas las hermanas. Y cuando muriere alguna ofreceréis por su alma nueve misas oídas, tres comuniones y tres disciplinas.

14. ° Y con qué amor y vigilancia sirvió la Santísima Virgen vuestra Madre a su dichosísimo Esposo san José en su enfermedad. Pues lo mismo habéis de hacer vosotras con las hermanas enfermas. Ellas que sean pacientes sin ser delicadas, y vosotras caritativas sin hastío. ° De semejante modo debéis portaros cuando sirváis o veléis otros enfermos: mirad en ellos a Jesucristo vuestro Esposo, y así sirviéndolos de buena gana por su amor, mereceréis que en el juicio El os diga: "ven, o bendita de mi Padre, al reino eterno, porque cuando yo estaba enfermo me visitasteis"⁸². Imitad, pues, a vuestra Santísima Madre, que asistió a su divino Hijo, cuando padecía y moría en la cruz.
15. ° Ejercitad también vuestra caridad con la enseñanza de las niñas y tened presente lo que dijo Jesucristo vuestro Esposo: "dejad

---

corazón... cordialmente se amen, sobrellevando los unos los defectos de los otros, ejercitándose continuamente en el divino amor y fraterna caridad..."

⁷⁹ Cf. *Camino de perfección*, 4, 7. "Estas particularidades, por santas que sean, aún entre hermanos, suele ser ponzoña y ningún provecho hay en ellas."

⁸⁰ Cf. 1, Jn. 4, 12; Mt. 18, 19-20.

⁸¹ Cf. 1, Jn. 2, 11. Ordenaciones provinciales, en *Actas Capitulares FF. MM. Cap.*, t. 4, p. 54. "... sin fraterna caridad se hace insoportable la vida común y los conventos degeneran en antecelas del infierno."

⁸² Cf. Mt. 52, 36.

venir a mí los niños, porque de tales es el reino de los cielos”⁸³, y El los abrazaba, bendecía y ponía las manos sobre su cabeza⁸⁴. Aquellas, pues, que la Madre destinare para esto, cúmplanlo con toda voluntad y esmero. Enseñen con todo cuidado a las niñas la labor material, pero atiendan con mayor afecto a su bien espiritual. Por tanto, ordeno que al llegar las niñas y al irse, las hagan besar el santo escapulario, diciendo: bendita sea la Virgen Santísima del Carmen. Ordeno que mañana y tarde las enseñen la doctrina cristiana. Ordeno que a las que comulgan, cada mes las preparen dos o tres días, y después las hagan recibir los sacramentos, no juntas, para evitar graves inconvenientes; y a las que no comulgan, cada tres meses, preparándolas toda una semana.
^b Ordeno que, si viene alguna vestida algo, o mucho, profanamente, pongan todos los medios para el remedio. ^c Ordeno que las hagan rezar el Santísimo Rosario tres veces al día y podrán cantar con ellas cosas espirituales.

16. Carísimas en el divino Salvador crucificado: De este vuestro amantísimo Esposo escribe san Pablo que fue obediente hasta la muerte, y muerte de cruz⁸⁵. Para imitarle, pues, y agradarle debéis ser obedientísimas⁸⁶, acordándoos de lo que dice el mismo Señor: “si alguno quiere venir en pos de mí, niéguese a sí mismo, tome su cruz y sígame”⁸⁷. Por tanto, os ordeno que cumpláis exactamente las presentes ordenaciones y que obedezcáis a la Madre en todo lo que no fuere pecado⁸⁸. Obedecedla pronta, ciega y alegremente, seguras de que así hacéis la voluntad de Dios, pues El mismo dice que el que oye a los Superiores le oye a El, y quien los desprecia, le desprecia a El mismo⁸⁹. Sufrid sus defectos con humilde paciencia, rogad por ella, amadla de corazón e id a ella

⁸³ Cf. Mc. 10, 13-14.

⁸⁴ Cf. Mt. 19, 15.

⁸⁵ Flp. 2, 8.

⁸⁶ Const. FF. MM. Cap., p. 3: “... para conformarnos al humildísimo Crucificado Señor nuestro, el cual vino a servir hecho obediente hasta la muerte y muerte de cruz...”

⁸⁷ Lc. 9, 23.

⁸⁸ Const. FF. MM. Cap., p. 56: “... obedezcan a sus Prelados en todas las cosas que no conocieren ser ofensa de Dios...”

⁸⁹ Cf. Lc. 10, 16.

con confianza, no solamente en las cosas del cuerpo, sino también del alma. Atended que sería tentación del demonio o de vuestro amor propio el querer ocultar las enfermedades de vuestra alma a la que es Madre según el alma. Manifestáos, pues, a la Prelada, os digo con santa Teresa de Jesús⁹⁰. Mas ella procure ser muy humilde, sea la primera en cumplir esta regla, vele sobre vosotras, provea vuestras necesidades, pero sin olvidar el estado de pobreza y penitencia que habéis abrazado; confíe en Dios, que la dirigirá en todo y pídaselo con confianza. En los casos particulares entiéndase con el señor obispo, que siempre será vuestro Padre, a quien debéis todas obedecer, y sin su expresa licencia no será lícito dejar el oficio de Madre, y entonces, dicho ilustrísimo señor, con rectitud y prudencia, proveerá otra Madre, y lo mismo se entienda si la Madre muriese. Sed, pues, todas muy obedientes, que así imitaréis a la Virgen Santísima vuestra Madre, que tan obediente era a su Esposo san José.

17. Amadísimas hermanas: de nuestro divino Redentor escribe san Pablo que siendo rico se hizo pobre por nosotros⁹¹. Imitad, pues, a aquel Señor tan pobre, que, como El mismo dijo, no tuvo dónde reclinar su cabeza⁹². Por tanto, os ordeno que tengáis todas las cosas en común. Os ordeno que no seáis melindrosas y repugnantes en usar de una cosa de que otra usó, antes, humildes y caritativas, pensad que, por los méritos de la hermana que usó de aquella cosa, Dios bendecirá vuestra alma y vuestro cuerpo. Os ordeno que en vuestra celda no tengáis más que la pobre cama con una manta, una silla, un santo Cristo y dos estampas grandes; mas de pequeñas podréis tener cuantas quisiéreis con licencia de la Ma-

⁹⁰ *Fundaciones*, cap. VIII, n. 9: "Por estas cosas y otras semejantes conviene mucho que se trate con claridad de su oración cada hermana con la priora, y ella tenga mucho aviso de mirar la complexión y perfección de aquella hermana, para que avise al confesor, porque mejor se entienda y le escoja a propósito, si el ordinario no fuera bastante para cosas semejantes." *Constituciones*, cap. IX, n. 8.: "Den todas las hermanas a la priora, cada mes una vez, cuenta de la manera que se han aprovechando en la oración, cómo las lleva Nuestro Señor; que Su Majestad la dará luz, que si no van bien las guíe; y es humildad y mortificación hacer esto y para mucho aprovechamiento." *Constituciones*, cap. VI, n. 3: "Sean obligadas las hermanas a decir a la madre priora la necesidad que tuvieren... así en cosas de vestir como de comer."

⁹¹ 2 Cor., 8, 9.

⁹² Mt. 8, 20; cf. Lc. 9, 58; *Const. FF. MM. Cap.*, p. 29: "... finalmente muriendo no tuvo dónde reclinar su cabeza..."

dre. Os ordeno que, imitando los primeros cristianos, ninguna llame "suya" alguna cosa, sino "nuestra" ⁹³. Así seréis buenas hijas de María Santísima, quien, por su pobreza, en la presentación de su divino Hijo en el templo, ofreció dos tórtolas o dos palominos ⁹⁴,

18. ^a Pero debéis imitar con particular esmero a esta Virgen de las vírgenes en la castidad. La impureza ni solamente sea llamada entre vosotras, os dice san Pablo ⁹⁵, y, como la esposa sagrada, debéis ser como la azucena entre las espinas ⁹⁶. Por esto, y por otros fines, os ordeno que ninguna entre en la celda de la otra sin licencia de la Madre ⁹⁷. Os ordeno que en la celda hasta de la Madre no entre otra persona. ^b Os ordeno que no converséis con persona alguna sin licencia de la Madre, y a presencia de otra Hermana, y la Madre haga lo mismo. Os ordeno que, a imitación de los discípulos del Señor, vayáis siempre de dos en dos, o juntas ⁹⁸. ^c Os ordeno que nunca os divirtáis besándoos, o manoseándoos, sino antes siempre guardad toda la modestia. Pedid al Señor humildemente este don de la pureza, pues, sin su ayuda, no podéis cumplirla, como dice Salomón ⁹⁹. Acudid por esto, os digo con el padre san Ambrosio, al amparo de la Virgen Santísima ¹⁰⁰. Nunca estéis ociosas, os digo con el padre san Jerónimo ¹⁰¹.

⁹³ Cf. Act. 4, 32; 2, 44. Así estaba ordenado en el costumbrero de los capuchinos españoles.

⁹⁴ Cf. Lc. 2, 24.

⁹⁵ Ef. 5, 3.

⁹⁶ Cf. Cant. 2, 2.

⁹⁷ Ordenaciones provinciales, en *Actas Capitulares FF. MM. Cap.*, t. 4, p. 319, "A todos los estudiantes mandamos que el uno no entre en la celda del otro... aún con mayor tesón mandamos a aquéllos no entrar en las de otros hermanos, a excepción de sus Superiores."

⁹⁸ *Const. FF. MM. Cap.*, p. 23: "... los frailes no vayan fuera de casa solos, sino con compañero, a ejemplo de los discípulos de nuestro Santísimo Salvador..."

⁹⁹ Cf. Sab. 8, 21.

¹⁰⁰ "O quantis illa virginibus occurret, quantas complexa ad Dominum trahet, dicens: Haec thorum filii mei, haec thalamos nuptiales immaculato servavit pudore! Quemadmodum eas ipse Dominus commendabit Patri; nimirum illud repetens suum: Pater sancte, istae sunt quas custodivi tibi, in quibus Filius hominis caput reclinans quievit; peto ut ubi ego sum, et ipsae sint mecum": Ella va al encuentro de las vírgenes y abrazándolas las presenta al Señor, diciendo: Estas son el lecho de mi Hijo, éstas defendieron con su honestidad inmaculada el tálamo nupcial del Divino Esposo! Y comentando al mismo Cristo, añadirá por su cuenta: Padre santo, tuyas son y yo te las he guardado; en ellas reclinó el Hijo del Hombre la cabeza buscando descanso y lo encontró; para ellas te pido que las coloques donde yo estoy, cerca de mí." SAN AMBROSIO, *De Virginibus*, L. II, 2. 16; PL. 16, 222.

¹⁰¹ "... Sic dies transeat, sic nox inveniat laborantem. Orationi lectic, lectiumi

19. ^a Hermanas carísimas: apreciad muchísimo vuestra vocación y, en agradecimiento de beneficio tan grande, servid al Señor, como El os manda por David, con alegría ¹⁰². Esta alegría, dice el padre san Basilio, es necesaria para hacer cosas grandes ¹⁰³. Si, pues, os embiste la tristeza, acudid luego a Dios, pidiéndole con David que os vuelva la alegría saludable ¹⁰⁴. Si cunde algo esta tristeza, id a la Madre, descubrid vuestro corazón a la Madre. Y para que conservéis la alegría, os ordeno que, tres o cuatro veces cada día, cantéis alguna cosa espiritual, cantando en gracia de Dios, como dice el Apóstol, en vuestros corazones ¹⁰⁵, y por esto os prohíbo el cantar a voces. Proseguid, pues, alegres en cumplir vuestros deberes, pedid a Dios la perseverancia, ^b y cuando cumpláis los dos años, precediendo la aprobación de la mayor parte de las hermanas y la licencia del señor obispo, podréis hacer votos simples de obediencia, pobreza y castidad.
20. En fin, hermanas carísimas: sed devotísimas de la Santísima Virgen, la cual, si bien es Madre de todos los cristianos, pero lo es con singularidad de los Carmelitas, como ella lo ha manifestado varias veces. Apreciad mucho el sagrado escapulario, que ella misma dio a san Simón Stok en señal de salud para todos los carmelitas, traedle con devoción, besadle muchas veces con afecto y reverencia. Y a más de esto os ordeno que cada día recéis los siete Padrenuestros del Carmen ¹⁰⁶. Que cada dos meses ha-

---

succedat oratio. Breve videbitur tempus, quod tantis operum varietatibus occupatur: Así pase el día, así la sorprenda la noche en medio del trabajo. A la oración suceda la lección; a la lección, la oración. Un tiempo ocupado en tanta variedad de obras se le hará muy corto." SAN JERONIMO, C. 107, 9: PL. 22, 875.

¹⁰² Cf. Sal. 100, 2.

¹⁰³ "*Gaudium vero est animae ob res ex sententia succedentes gestientis quidam quasi saltus:* La alegría es como un salto del alma alborozada por ver que sus deseos pasan a ser realidades." SAN BASILIO, Homil. *De gratiarum actione*: PL. 31, 223.

¹⁰⁴ Cf. Sal. 50, 14.

¹⁰⁵ Cf. Col. 3, 16.

¹⁰⁶ Eran necesarios para disfrutar del privilegio sabbatino porque las hermanas no rezaban el Oficio. En la práctica, las condiciones para gozar tal privilegio son: guardar la castidad según el propio estado y rezar cada día el Oficio de la Virgen. Quien no pueda rezarlo, puede obtener su conmutación por alguna otra oración vocal, generalmente por siete Padrenuestros con avemaría y gloria." A. GRAMMATICO, O. C.; *La Virgen del Carmen novenario y panegíricos con instrucciones sobre el santo escapulario*. Barcelona, 1951, pp. 114-115. Esta conmutación se venía haciendo desde muy antiguo. La Sagrada Congregación de Indulgencias la reconoció oficialmente por decreto del 14 de junio de 1901. ASS. XXXIV, pp. 120-121.

gáis el septenario del Carmen ¹⁰⁷. Os ordeno que cada día recéis las tres partes del Rosario. Que en las vigalias de todas sus fiestas ayunéis, comáis en tierra y hagáis la disciplina, y que, en sus fiestas recibáis los santos Sacramentos. Os ordeno también que a las niñas inspiréis una gran devoción a aquella Madre Santísima y a los enfermos gran confianza. Os ordeno, finalmente, que la roguéis mucho por mí. Y ella se digne confirmar la bendición que os doy EN EL NOMBRE DEL PADRE Y DEL HIJO Y DEL ESPIRITU SANTO. Amén.

21. Y para que esta regla se imprima bien en vuestro corazón os ordeno que la leáis cada viernes ¹⁰⁸, y servirá de lectura espiritual de la comida de aquel día; que, en los demás días y en las cenas, leeréis lo que la Madre ordenare. Y para que os corrijaís enteramente de lo que hubiéreis faltado por fragilidad humana, os ordeno que cada año hagáis diez días de ejercicios ¹⁰⁹, en los cuales todo sea retiro, silencio, oración, examen y dolor de los pecados, amor de Dios, caridad del prójimo, rogando por todos los hombres del mundo, como nos ordena san Pablo ¹¹⁰.

NORMAS DE PENITENCIA ¹¹¹

Madre carísima en el Señor: para que tengáis una norma para castigar las faltas de las hermanas os ordeno lo siguiente:

¹⁰⁷ El septenario fue un modo que tuvo Corcuera de propagar la devoción a la Virgen del Carmen. "... durante toda su vida tenía una tiernísima devoción a la Santísima Virgen del Carmen y procuró extenderla en el modo que pudo a toda clase de gestes, especialmente a las jóvenes, por medio de un septenario que repartía abundantemente y del que hizo varias impresiones." *Biografía del Ilmo. Sr. Corcuera*, p. 27. Había concedido a los fieles de su diócesis cuarenta días de indulgencia por cada día del septenario. *Breve eucologio para uso de las HH. Carmelitas de la Caridad*, Manresa, 1908, p. 36.

¹⁰⁸ *Const. FF. MM. Cap.*, p. 2: "... se ordena que todos los viernes en cada convento se lea (la Regla) distintamente, con devota reverencia y devoción para que impresa en nuestra alma..."

¹⁰⁹ Ordenaciones generales, en *Actas Capitulares FF. MM. Cap.* (1768), t. 4, 50, "Para que considerados los defectos de entre año y purificada la conciencia se renueve el fervor de espíritu."

¹¹⁰ Cf. 1, Tim. 2, 1.

¹¹¹ Están inspiradas en las llamadas penas paternas impuestas por el Superior, a diferencia de las canónicas, impuestas por la Iglesia; entre ellas se citan: ayunar a pan y agua, comer arrodillado en tierra, separación por breve tiempo de la Comunidad... etc.

38 *La santa regla de nosotras Hermanas terceras*

Quien tarde a venir al oratorio, rece cinco Padrenuestros con los brazos en cruz ¹¹².

Lo mismo la que quebrantase el silencio ¹¹³.

Quien comiera o bebiera fuera de hora, en la comida hágale dejar alguna cosa.

La que hablase con soberbia, coma en tierra y haga la disciplina ¹¹⁴.

La que dijere alguna palabra ofensiva, bese los pies a todas, y si lo fuera mucho, coma en tierra, deje un plato y haga la disciplina.

Si la injuriada se hubiera satisfecho con palabras también picantes, acompañe a la otra en las dichas penitencias.

Si la rencilla hubiere pasado a más, dos días de ejercicios.

Quien hablara o riere en el oratorio o en la mesa hará la disciplina y no beberá vino sino una vez.

Quien retuviere alguna cosa, poca, lo mismo.

Quien la diera, lo mismo.

Si fuera mucho la cosa, tres días de separación.

Quien entrare en la celda de otra, la disciplina.

Quien hablare con persona de fuera sin licencia, lo mismo.

Quien faltare a algún acto de Comunidad comerá en tierra.

Quien entrare a alguna casa sin licencia, un día de retiro.

Quien se separare de la compañera, dos días de retiro.

Y así pueda guiarse; y cuando fuera mayor la falta, aumente la penitencia.

¹¹² Ordenaciones generales, en *Actas Capitulares FF. MM. Cap.* (1773), t. 4 p. 113.

¹¹³ *Const. FF. MM. Cap.*, p. 19.

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 56.

LES ADDICIONS DE LA FUNDADORA, 1845¹⁹¹

VIVA JESUS

1. Puesta mi frente y toda unida con el polvo, pido la bendición a la Santísima Trinidad y la protección de mi Madre del monte Carmelo y de ^a nuestra santa maestra, santa Teresa de Jesús. Ellos ^b me dicten lo que tengo que escribir en continuación de las reglas u ordenaciones, que hizo nuestro Fundador, mi buen confesor, religioso capuchino, que murió en el año 1828, de edad cincuenta y dos años. Como fue su muerte en los principios de nuestra empresa con mis hijas espirituales, algunas cosas se han de añadir. Voy a empezar, Dios mediante.
2. Como el Señor ^c ha manifestado ^d, tengo que ^e tener ^f tres cualidades des espíritus ^g en mis hijas: esto es, para hospitales, casas de caridad para instruir y cuidar de los pobres, y, las otras, para enseñanza; esto ya se ha de ^h practicar en el noviciado. En esto que digo algunas cosas se han de poner en ⁱ claro; y ^l también, la

^a de/ A. om.   ^b ellos/ A. om.   ^c Señor/ A. añ.: se   ^d manifestado/ A. añ.: que   ^e A.: de
^f tener/ A. ña.: de   ^g de/ A. om.   ^h en/ A. om.   ⁱ y/ A. añ.: a

¹⁹¹ Hace alusión a tres tipos de vocaciones, según los ministerios, como hemos dejado indicado antes.

191 Serna, Catalina CV (1969) *Constituciones de las Hermanas Carmelitas de la Caridad. Historia, textos y fuentes*. Vitória: Editorial Vedraluna

- que se deba elegir en la vejez ³⁰, y otras cosas ³¹ por otros motivos. Dios me perdone mis pecados, que mucho le tengo ofendido.
3. Primeramente, las preladadas se deben variar de tres en tres años, cuidando de hacerlo en ^k todas partes donde ^l haya hermanas. En la casa principal del noviciado de Vich, casa comprada para las dichas hermanas ^m (estas cosas ²¹ fueron ⁿ dejadas por ^o una señora llamada baronesa de Sabasona; Dios la premió llevándosela al cielo); como digo, en ⁿ dicha casa habitarán las más ancianas con la prelada principal, porque ^o todo lo empezado ha sido con la licencia del señor obispo ²², que entonces vino a ^p Vich, don Pablo de Jesús, y fue nuestro Padre. Asimismo ha sido en Barcelona donde ^q al ^r fundar ^s la casa de caridad nos presentamos al ^t señor obispo don Pablo de Sichar, el que poco pudo cuidar por haber muerto. Luego después, en el obispado de Solsona, al ir a fundar en ^u tiempo del señor obispo don Manuel de Tabernero, aceptó muy bien ser nuestro prelado y padre; lo mismo después, cuando vino el otro excelentísimo señor general de la religión mercedaria ²³. Todo esto ha sido después de la muerte del Fundador, padre Esteban de Olot, capuchino.
  4. Aunque el tiempo ha sido ^v malo, con todo, en ^x todas partes están las hermanas cuidando de sus obligaciones y cumpliendo con las reglas y ordenaciones hechas por el Fundador, y ^y lo mismo que antes ^z, con la licencia de nuestro buen Padre ²⁴, ya se habían hecho los votos simples, de ^a los cuales habla el escrito del Fundador ^b, después de la muerte del señor obispo de Vich, han ^c continuado haciéndolos ^d las que tengo en ^e mi compañía.
  5. En esto se debe advertir que, aunque tengamos los votos hechos, de-

i cosas/ A. om.	k A.: para.	l A.: que	m hermanas/ A. om.	n A.: son	o A.: de	p A.: a
q A.: y como	r A.: en	s donde/ A. om.	t A.: el	u fundar/ A. añ.: en	v A.: con el	w A.: con el
x en/ A. añ.: el	y A.: es	z A.: para	aa y/ A. añ.: en	ab que antes/ A. om.	ac de/ A. om.	ad de/ A. om.
ae Fundador/ A. añ.: y	af A.: hemos	ag haciéndolos/ A. añ.: con	ah A.: a			

³⁰ Es decir, la que ha de sustituirle a ella en el gobierno del Instituto.

³¹ Se refiere la Madre a un grupo inicial de cuatro casitas que fueron el núcleo de la Casa matriz, de la que se habla en el párrafo anterior.

³² La razón de habitar en Vich es porque la madre considera al obispo como el superior nato del Instituto, por haber tenido lugar la fundación en su diócesis.

³³ Aquí se refiere a don Juan José de Tejada, que fue obispo de Solsona de 1832 a 1858. La Madre constata la buena acogida que en todas las diócesis donde ha abierto casas le han dispensado los obispos.

³⁴ El obispo de Vich, antes de cuya muerte, en 1835, indica la Madre que en el Instituto ya se hacían los votos.

ben ser en todo obedientes a ^f lo que les mandare la prelada, la cual siempre debe ir de ^g acuerdo con el señor obispo que ^h haya en Vich o con ⁱ el comisionado ^j de ^k dicho señor ²⁵. Asimismo deben dichos ilustrísimos poner los confesores que convenga, y, cuando convenga, hacer ^l pasar uno ^m extraordinario ²⁶; todo esto es cosa del señor obispo. Y también, si ⁿ hubiera alguna que se apartase del ^o orden, y hubiese ^p motivo para separarla de los demás, tendrá ^q la prelada que ^r oír a ^s las demás hermanas, oír sus pareceres, y después hablarlo con el señor obispo, su prelado, y dicho señor pondrá remedio a ^t aquel desorden. Lo mismo para variar a ^u las hermanas que hubieran de cambiarse ^v, debe ^w hablar la principal con las demás ²⁷ y pedir la gracia de Dios para acertar a poner en cada lugar ^x aquellas que convenga.

6. También se advierta que de ^w todo lo que se hablase en los actos de comunidad relativo a ^x dar la prelada disposiciones, variar alguna orden, madar o disponer ^y, no pueden las hermanas después, a solas, hablar ni notar si la prelada ha hecho bien o mal, que por ^z esta vía vienen muchos enredos, porque pronto acude el demonio a ^{la} más flaca para enredarlas a todas.
7. En los hábitos y túnicas, todo debe ser uno ²⁸, y lo mismo la prelada; lo mismo los pañuelos de la faltriquera; todos azules, aunque tengan ^a vías ²⁹ blancas, no importa; pero ^c no más ³⁰. Los escapularios del hábito han de ser tres cuartos más cortos que el hábito. En cuanto a ^d llevar las túnicas, las que las lleven, en los tres meses de más calor del año pueden quitársela, y todo con el permiso de la superiora.
8. Cuando se mudan las superiores y demás hermanas de una parte

f A.: en   g de/ A. om.   h que/ A. om.   i con/ A. om.   j comisionado/ A. añ.: haga
k de/ A. om.   l hacer/ A. om.   m uno/ A. añ.: de   n si/ A. om   o A.: de su   p A.: haya también
o A.: tenga   p A.: de   q a/ A. om.   r A/ A. om.   s a/ A. om.   t cambiarse/ A. añ.: se   u A.: deba
v en cada lugar/ A. om.   w A.: en   x A.: en   y A.: disponer   z A.: para   a A.: haya
c A.: y   d en cuanto a/ A.: el

²⁵ Se refiere al que haga de director nombrado por el obispo.

²⁶ Nombrar cuando convenga un extraordinario.

²⁷ Las madres de su Consejo.

²⁸ Puede significar *usado en común*, cómo era la costumbre seguida entonces en las comunidades, o *igual para todas*. La Fundadora quiere decir que ninguna, ni aún las superiores, deben tener excepción en la ropa en cuanto a tenerla en comunidad o en cuanto a ser para todas lo mismo.

²⁹ Hace referencia a pañuelos a rayas.

³⁰ Sin otros adornos.

a otra, no pueden referir ningún desorden que ^o hayan visto en las ^f hermanas que han dejado; a ninguna pueden referir ninguna cosa, sino a la superiora ³¹, cuando ^g sean preguntadas y conven- ga referirle alguna cosa y darle cuenta de todo lo que conviniere a dicha superiora saberlo ^h.

9. No puede una ^l hermana rehusar cuando la obediencia la destina- re a ^j otro puesto, porque ^k, cuando es cosa de los superiores y la súbdita obedece a ciegas, estad ciertas de ^l que Dios bendecirá el ^m ser prontas en ⁿ obedecer, dándoles más gracia y más virtudes, para que conozcan qué agradable es a lo ojos de Dios el ser dóci- les y humildes en cumplir ⁿ la obediencia, pues así nos lo ha en señado el buen Jesús que fue obediente hasta la muerte y muerte de cruz.
10. Si hay alguna superiora que diera alguna queja de alguna súbdita de las que tiene a su cargo, no se le ^o puede creer hasta ^p que no se haga primero una prueba, por ^q si fuera ^r haberla caído en des- gracia sin motivo; si acaso fuera así, entonces se debe dar alguna represión a dicha superiora; pero si es que la hermana no es ^s buena para aquella comunidad, tiene que mudarse y llevarla al ^t noviciado, y entonces, si tiene culpa, que haga unos ejercicios, según diga el superior que haya ^u en aquella ocasión.
11. Ya tengo dicho que la superiora general tampoco puede obrar por sí sola, que siempre ha de tener dos o tres hermanas ^v para resol- ver las cosas, y después el beneplácito del superior. Esta superiora general debe ser la misma hasta que muera, mientras tenga ^w claridad de cabeza, y corresponder ser a ^x la más antigua, que es la que más conocimiento tiene, de la obra ^y, porque ^z las circuns- tancias, y es de las primeras, conocida ya de nuestro Fundador ³³.
12. En cuanto a la elección de maestra de novicias ^a, se debe mirar mu- cho que sea una hermana de muy buen espíritu, muy afecta a las

a que/ A. om.   f A.: aquellas   g A.: que   h A.: saber   i A.: la   j A.: en   k A.: que
l de/ A. om.   ll A.: lo   m A.: a   n A.: hacer   o le/ A. om.   p hasta/ A. om.   q por/ A. om
r A.: sería   s A.: sea   t A.: en el   u A.: habra   v hermanos/ A. om.   w mientras tenga/ A.: con
x a/ A. om.   y de la obra/ A. om.   z A.: con   a A.: en cuanto a la elección de ser maestra de novicias

³¹ Se refiere a la superiora mayor.

³² Parece que la Madre se refiere a cualidades.

³³ La Madre hace una alusión clarísima a la madre Veneranda Font, que es la primera que figura en el catálogo hecho por ella, y que era del grupo que había di- rigido el padre Esteban.

santas reglas, exacta en cumplirlas, y que tenga salud; porque del noviciado vienen los espíritus fuertes, humildes y diligentes, y esto, muchas veces, si no lo son ³⁴, se pierde ^b. El modo o genio de la maestra es cosa que mucho se debe mirar, y ^c encomiendo en particular que se pida mucho la gracia a Dios para acertar. Y también advierto que, siendo una maestra de buenas cualidades, como digo conviene, no se debe mudar ni tocar del noviciado mientras pueda ejercitar dicho empleo, que esto no ha de ir como lo de hacer superiores ³⁵. También es del caso que la superiora principal, junto con la maestra de novicias, pongan los ojos en ^d otra hermana para cuando llegara ^e algún tiempo, que podría ser, tuviera la madre maestra alguna enfermedad; y entonces, aquella, en la ^f que ya habían puesto los ojos, podría suplir en algo ^g la falta de la madre maestra en las novicias; y todo con un espíritu dócil, sin que entre en sus corazones otra cosa que pensar: "todo lo hago por ^h obediencia", pues que nuestro amado Señor y Maestro tanto nos la ha enseñado. Y asimismo digo la humildad, caridad, pobreza, espíritu de penitencia, todo lo hallaremos en el amado Jesús, esposo de nuestras almas, que tanto ejemplo nos dio.

13. También se debe arreglar lo ⁱ que al empezar la obra empecé con aquellas almas que el Señor llevó a mis manos, con ^j deseos de seguir los pasos de Jesucristo, y que ^k confesándose ^l con mi padre confesor (el fundador de nuestra obra), conoció que con ellas había de empezar, mediante el consentimiento del señor ilustrísimo obispo que en aquel entonces había llegado a ^m la ciudad de Vich, en donde nos dio licencia para empezar. Y como digo, dichas almas, muchachas de muy buen ⁿ espíritu, no sabían leer ^o, y, por esto, nada habla el buen padre fundador del rezo en latín ³⁶; pero como, por mi parte, no dejaba de rezar ^p el oficio de la Virgen, y fue muy de la aprobación del dicho señor obispo, don Pablo de Jesús Corcuera, el que nos hizo siempre obras de Padre, empezamos ^q luego ^r a ^s rezar el oficio todas las que han ido viniendo y

b pierde/ A. añ.: para	c y/ A. añ.: lo	d A.: a	e A.: hubiera	f en la/ A. om.	g suplir en
algo/ A.: algo suplir	h A.: para la	i lo/ A. om.	j con/ A. añ.: los	k que/ A. om.	l se/ A. om.
ll A.: en	m de muy buen/ A.: muy bien	n no sablab leer/ A.: nada sabían de leer	o A.: leer		
p A.: empezaremos	q luego/ A. añ.: después	r A.: en			

³⁴ Si las madres maestras no tienen las cualidades antes dichas.

³⁵ No se han de cambiar cada tres años.

³⁶ Se refiere la Madre al rezo del oficio parvo.

tengo³⁷; aunque en^a todas partes donde^t tengo hermanas hay algunas que no lo rezan, porque no^u saben leerlo. Y así se va continuando.

14. Aunque ha pasado un^w tiempo tan malo, Dios se ha cuidado de mis amadas hijas espirituales, como se cuida de los pájaros, tanto de^x las que ha habido en el noviciado como de^y las que ha habido en los establecimientos, ye esto mismo nos da a todas juntas nueva vida y fuerzas para continuar con lo empezado, que, en el^a 26 de^b febrero último pasado de 1845, se han cumplido los diecinueve años que empecé, y todo bendecido del cielo, que así lo creemos por lo mucho que hemos experimentado en ocasiones lo clara que^e se ha manifestado la mano del Señor y la protección de nuestra Madre la virgen del Carmelo.

15. También hemos de tratar de las fundaciones que hay y^a que en la muerte de nuestro padre Fundador no había aún, y, en estas fundaciones, como son^e hospitales, enseñanzas y casas de caridad, es necesario se ponga algo más claro cómo tienen que^f estar arregladas unas partes y otras.

Primeramente, que en el hospital haya más de seis hermanas y que^g las seis tengan salud (y en este número^b aunque en elⁱ mismo hospital haya enseñanza, éstas^j no van comprendidas en^k las seis que digo) y^l han de estar una en vela hasta la una de la noche y, en tocando la una, luego irá a llamar a la que corresponde, y aquélla se irá a descansar hasta las seis, de modo que siempre las que están de vela tienen que^m descansar cinco horas; luego, por turno, al día siguiente, las otras dos del mismo modo, hasta pasar las seis, que así será el velar, de tres en^m tres noches, una. Si acaso hubieraⁿ algún enfermo o^o enferma muy de cuidado, deben quedarse^o (y conviene mucho)^p las dos hermanas juntas, y después la superiora debe cuidar que, entre día, duerman, a lo menos, cuatro horas. Pero si viniera^q el caso que alguna hermana tuviera que^r velar dos noches seguidas, debe servirle el día para descansar y dormir lo de la noche; y si es una hermana que no

³ aunque en/ A.: que por   ^t A.: que   ^u porque no/ A.: ni   ^w A.: el   ^x de/ A. om.   ^y de/ A. om.
^z y/ A.: con que   ^a A.: los   ^b de/ A. om.   ^c lo claro que/ A.: qué claro   ^d y/ A. om.   ^e A.: hay
^f A.: de.   ^g que/ A. om.   ^h numero/ A. om.   ⁱ en el/ A.: al   ^j A.: aquella   ^k A.: a
^l y/ A. om.   ^m que/ A.: de estar a   ⁿ A.: a   ^o A.: había   ^p A.: ser   ^q y conviene mucho/ A.: y
^r si mucho conviene   ^s A.: venía   ^t A.: de

³⁷ Todas las hermanas que han entrado y continúan en el Instituto.

sabe conciliar el sueño de día, debe la superiora vigilar en esto y hacerlo como sea mejor. Si hay alguna que ^e piensa tener más salud y que no le hace nada perder la noche, a ^t aquella más que a ^u las otras se le ^v debe vigilar para ^w que duerma, porque, a veces, el demonio se mete hasta privar ³⁸ a aquella hermana haciéndole perder la salud, por esto, es muy necesario el vigilar la superiora y tener mucha caridad con ^x las hermanas, sin faltar a los pobrecitos enfermos.

16. Las de la enseñanza que están ^y en los hospitales no van contadas en la vela ^z, porque deben estar de día bien despiertas para enseñar a las niñas; pero sí, que ^a no falten en ^b las horas de obligación a ^c la santa oración y rezos, como a ^d todo lo demás del Instituto, y a todas se las exija ^e mucha humildad.
17. Ahora vamos a ^f las casas de caridad. También ha de ser del mismo modo la noche ³⁹; pero como es ^g por la obligación que tenemos de velar ^h habiendo seis ⁱ buenas que tengan salud ⁴⁰, no es tan penoso; pero sí tienen obligación de ir cada hora de la noche a dar una vuelta por las cuadras ⁴¹ de las mujeres y niños, a ver si hay algún desorden, como podía suceder, porque en ^j estas casas hay ^k toda clase de mujeres y muchachas ^l, buenas y ^m muy malas, y por lo tanto, conviene mucho vigilar, no sólo la noche, sino también entre día, con mucha prudencia y pocas sonrisas con ellas; porque si las hermanas se hacen demasiado ⁴² con las mujeres y muchachas, dicha gente no respetará a las hermanas. Y si la superiora conoce que hay alguna hermana ⁿ que no hace caso cuando la reprende que no sea demasiado familiar con dichas mujeres, luego debe mudar aquella hermana de aquella oficina en que está, y si no es ^o bastante, consultarlo con el superior y pedir ^o gracia a Dios. Con la bendición del cielo todo irá bien. Así sea.

^s que/ A. añ.: porque se   ^t a/ A. om.   ^u a/ A. om.   ^v le/ A. om.   ^w para/ A. om.   ^x A.: a
 y A.: hay   ^z vela/ A. om.   ^a que/ A. om.   ^b A.: a   ^c A.: en   ^d a/ A. om.   ^e se las exija/ A. om.
 f A.: en   ^g como es/ A. om.   ^h de velar/ A. om. y añ.: que   ⁱ seis/ A. añ.: de buenas   ^j A.: a   ^k hay/ A. añ.: de
 l muchachos/ A. añ.: de   ^l y/ A. añ.: de   ^m hermana/ A. añ.: que vea   ⁿ es/ A.: hay el
 o pedir/ A. añ.: la

³⁸ En sentido de inutilizar.

³⁹ Del mismo modo que en los hospitales, se entiende.

⁴⁰ *La santa Regla...*, núm. 4.

⁴¹ Terminología de la época para designar las salas comunes. En el significado de "sala o habitación espaciosa".

⁴² Se familiarizan mucho.

PRIMERA COMUNITAT DEL COL·LEGI AL
C/ D'AUGUST, 7. TARRAGONA, 1917.¹⁹²

- Madre. Purificaci6n Ximenez y Ximenez, de S. Jose. Superiora
 Hna. Gertrudis Sentis Vilanova, de S. Jose. Vicesuperiora
 Hna. Mercedes Bonal Portula, de la Concepci6n. Procuradora
 Hna. Anita Carreras Pau, de Sta. Leocadia
 Hna. Dolores Casteil Llobet, del Divino Emmanuel.
 Hna. Dolores Coll Viader, de Sta. Clara
 Hna. Dolores Esqueu Triola, de Sta. Clara
 Hna. Mª Guadalupe Bosch Duch, de S. Joaquin
 Hna. Ignacia Font Carb6, de Sta. Br6gida
 Hna. Loreto Masram6n Vilalta, de Sta. Teresa
 Hna. M^a del Carmen Arrillaga Larrarte, del Sdo. Corazon
 Hna. Pilar Moral es Soldevila, de Ntra. Sra. de Loreto
 Hna. Trinidad Rubio Sanjwin, del Dulce Nombre de Maria
 Hna. Ursula Sorribes Farr6, de San Agustin

PRIMERA COMUNITAT DE GERMANES DEL
COL·LEGI, DESPRES DE LA GUERRA DE 1936-39

- Madre Gertrudis Sentis Vilanova. Superiora
 Hna. Teresa Horns. Vicesuperiora. Primària. lr. Grau.
 Hna. Maria Ventura. Procuradora, rebostera, sagristana
 Hna. Concepci6n Mateu. Impossibilitada
 Hna. Dolores Pedret. Planxador

192 Llad6 Carnicer, A. CCV. Fonts per a una His6ria 1866-1990 (sense publicar)

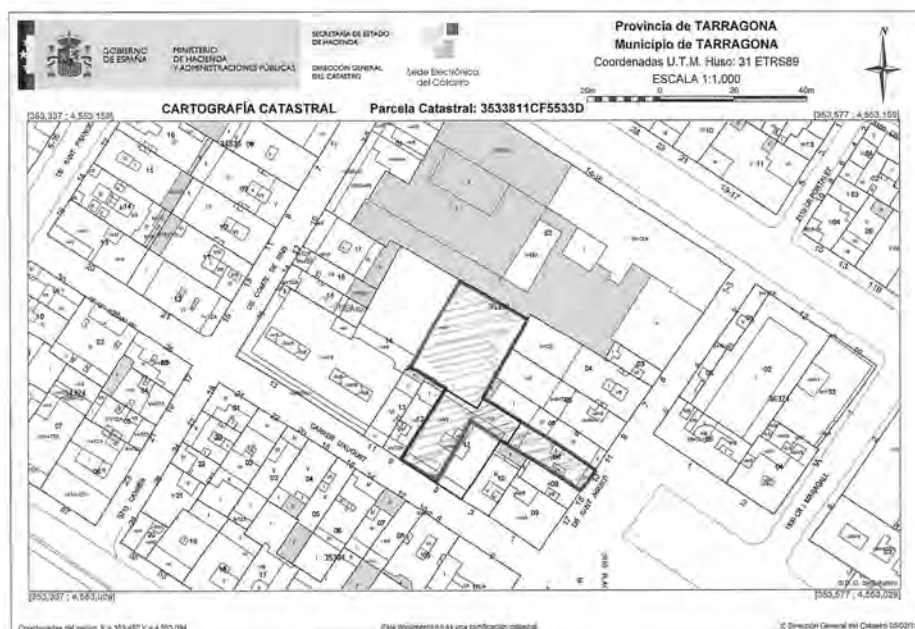

- Hna. Maria Espinal. Treballs domèstics, encarregada de la roba
- Hna. Josefa Carreras. Ajudant d'infermera i labors
- Hna. Ramona Massot. Segon Grau
- Hna. Loreto Masramón. Ensenyança Mitja
- Hna. Catalina Martí. Cuina
- Hna. Mª Guadalupe Bosch. Ensenyança Mitja
- Hna. Carmen Blanqué. Pàrvuls
- Hna. Mª Dolores Sentis Simeón. Tercer Grau. Contabilitat
- Hna. Mª Dolors Marcé. Tercer Grau i Dibuix
- Hna. Mercedes Bonet. Internat. Infermera
- Hna. Maria Lleó. Música
- Hna. Elena de Claver. Pàrvuls
- Hna. Rita Mira. Auxiliari Primer Grau
- Hna. Montserrat Gou. Ensenyança Primària. Francés.
- Hna. Josefina Palou. Temporalment a Saragossa
- Hna. Isabel Palau. Pàrvuls

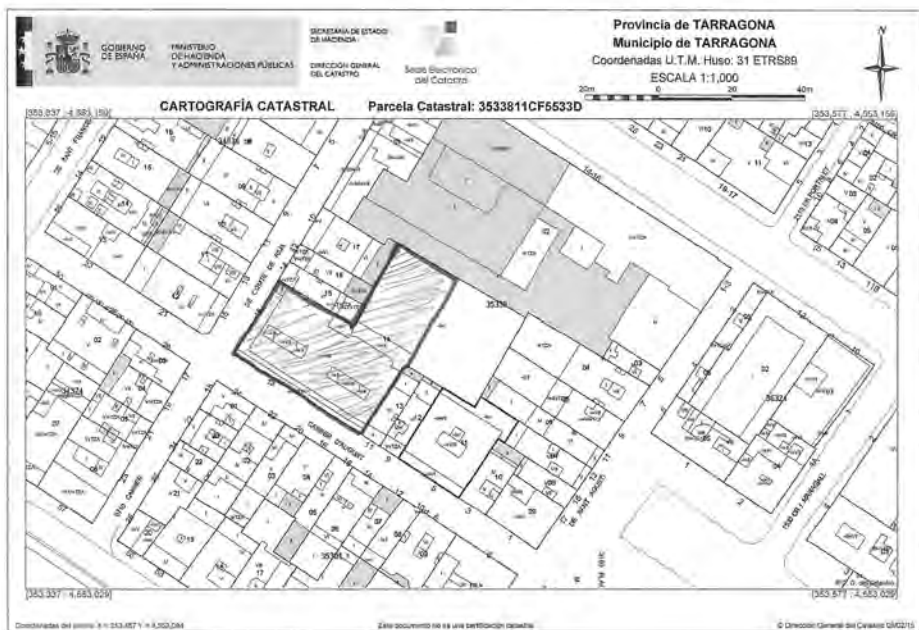
EDIFICI

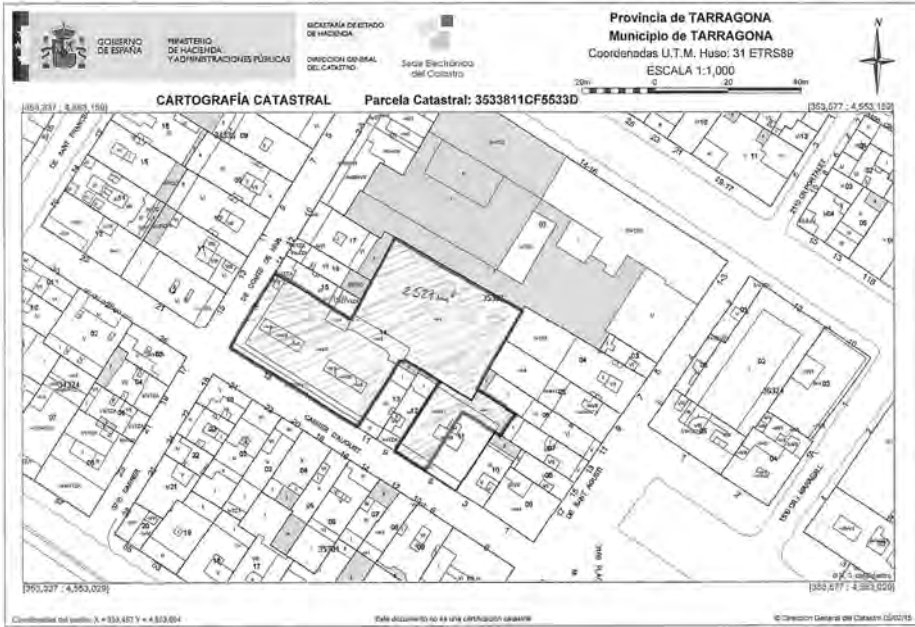
AMPLIACIONS DEL COL·LEGI, AMB ANYS I ARQUITECTES

Bernardo Pejoà, 1914

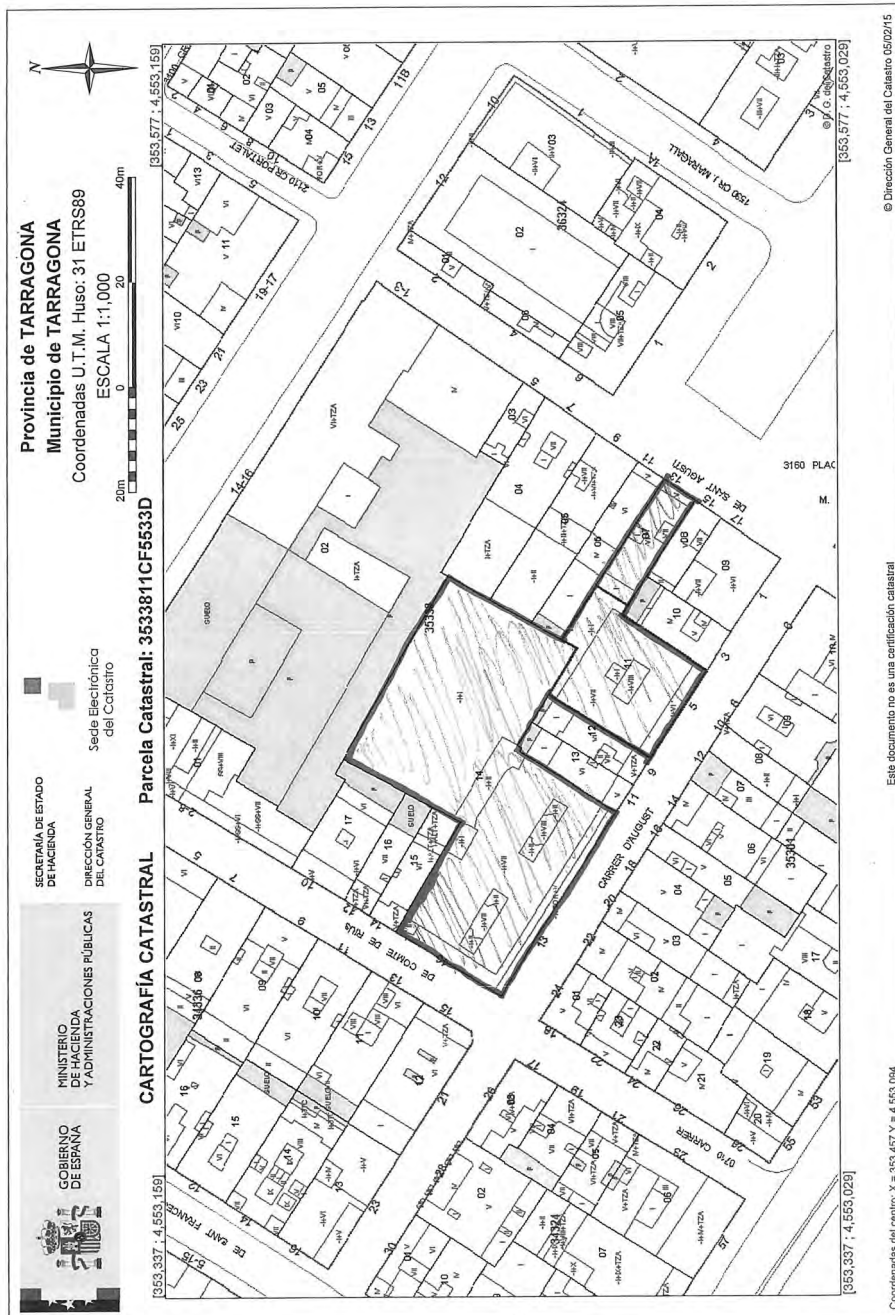

Pere Caselles, 1926

Josep M. Jujol 1939

Total de les ampliacions

DIBUIX DE LA FAÇANA I PLÀNOLS DE L'ARQUITECTE BERNARDO PEJOÀN
 PER A LA CONSTRUCCIÓ DE L'EDIFICI DEL COL·LEGI AL CARRER D'AUGUST, 7
 [1914 AHCT. P-4029 Exp. 1/1914]

AYUNTAMIENTO DE TARRAGONA

Núm. L

Año 1914

NEGOCIADO

P. Urbana

EXPEDIENTE

*Doña Dolores Aldama, para que
 se le conceda el uso de un edificio en el número 7
 de la calle de Augusto.*

Excmo. Sr. Alcalde de Tarragona N.º 3990 -
Expediente en Agosto 1914

C.7.691,497 *

394
26 febrero 1914

Excmo. Sr.

Doña Dolores Alonso y Illusa superiora de las Religiosas Carmelitas de la Caridad - Calle de Ferran - y residente en la Plaza de España - pido a V. E. atentamente

Excmo. Sr. Alcalde de Tarragona
20 febrero 1914
Excmo. Sr. Alcalde de Tarragona
Excmo. Sr. Alcalde de Tarragona
Excmo. Sr. Alcalde de Tarragona

EXPONE:

que desea derribar el cubierto existente en el número siete en la calle de Augusto de esta Ciudad y construir en él un edificio de planta baja y dos pisos: a cuyo fin

SUPLICA:

se digne concederle el correspondiente permiso para efectuarlo, conforme a los planos que por duplicado acompaña y bajo la dirección facultativa de D. Bernardo Pejoán arquitecto.

Es gracia que la recurrente se promete obtener del recto proceder de V. E. cuya vida guarde Dios muchos años.

Tarragona 24 de febrero de 1914

Dolores Alonso y Illusa

Excmo. Sr. Alcalde Constitucional de Tarragona

Comuna de Jormenta

Excmo. Sr.

LA Comision que suscribe, en vista de la adjunta instancia de D. Solomon Aldona fecha 24 de febrero ultimo pidiendo autorizacion para construir un edificio en el solar que posee en la calle de Augusto n.º 7 y plano que acompaña, opina puede V. E. concederle el permiso que solicita, bajo las siguientes condiciones.

1.º Antes de dar principio á la obra deberá el interesado participar lo á la Alcaldía á fin de que esta Comision pueda señalar la linea y rasante que deberá observar estrictamente.

2.º Deberá colocar una cerca de madera maciza, ó en su defecto de tabique colgado que aisle completamente las obras y no intercepte ni dificulte la vialidad.

3.º Con arreglo al arbitrio establecido en el actual presupuesto municipal, antes de expedir el permiso para poder llevar á cabo la obra de que se trata, deberá el interesado satisfacer la cantidad que le corresponda por cada metro ó fraccion de metro cuadrado que dicha cerca ocupe de la via pública.

Asimismo deberá satisfacer en concepto de licencia para construir y segun la categoria que corresponda á la situacion del edificio, la cantidad que detalla el referido presupuesto por cada metro cúbico de volúmen de la obra que se construya.

4.º En manera alguna se permitirá arrojar las aguas pluviales á la calle por medio de canalones, y las vertientes deberán ser dirigidas al interior, pero si no fuese posible por la índole especial de la construccion, serán dichas aguas conducidas á las alcantarillas.

B. Mery 11/6
 Apudado
 en fecho
 de hoy
 Polaris
 El Sr.
 Mery

públicas si las hubiere ó á depósitos ó sumideros construidos dentro de los solares y solo en último caso se permitirá el desagüe á nivel de la acera.

5.ª El decorado exterior de la fachada y los colores que para ello se adopten, se sujetarán á las reglas estéticas que exige el ornato público y deberán constar detalladamente en los planos presentados para la aprobación.

6.ª También deberá construir la acera de 0'835 metros de anchura en todo el frente del edificio con dos hiladas de piedra de sillería paralelas al mismo, cuyo espesor mínimo mide veinte centímetros, formando bordillo la hilada exterior y emplazándose con arreglo á las instrucciones que fijará el arquitecto municipal.

7.ª Se prohíbe terminantemente verificar obras exteriores, entendiéndose por tales todas las visibles desde la vía pública y que puedan afectar el ornato del edificio, y construir pisos á mayor altura que la de la fachada, si no aparecen espresados en los planos presentados.

8.ª Los retretes deberán situarse en los deslunados para que tengan ventilación, contener las cubetas llamadas de sifón para la mejor salubridad del edificio y construir para ellos depósitos con capacidad bastante determinada por el Arquitecto municipal, para contener las inmundicias de medio año por lo menos.

9.ª Los andamios, durante la construcción de las obras, deberán reunir la solidez necesaria, siendo sus dimensiones mínimas de 1'20 centímetros de ancho. Además deberán tener en toda su longitud una barandilla compuesta de dos cuerdas distantes medio metro á fin de que resulte un metro de altura para seguridad de los trabajadores.

10. Si el director de las obras, antes ó después de empezadas, se retira de la dirección, deberá ponerlo en conocimiento de la Alcaldía en el término de 24 horas. En el mismo tiempo deberá hacerlo el solicitante, manifestando á la par el director nuevamente elegido.

11. Los planos aprobados por el Ayuntamiento no podrán variarse lo más mínimo á menos que por circunstancias especiales deban reformarse, en cuyo caso deberá solicitarse de nuevo autorización en la misma forma que para verificar una obra nueva.

12. El arquitecto de la Municipalidad podrá visitar el edificio durante la realización de las obras para cerciorarse si se cumple todo lo prevenido en la concesión de permiso.

13. A los ocho días inmediatos á la conclusión de la obra para la que se concede este permiso, el dueño, ó su representante, lo co-

municará á la Corporacion municipal á fin de que el Arquitecto la misma pase á reconocer el edificio y pueda dar cuenta al Ayuntamiento de la forma en que se han cumplido las condiciones de la concesion.

14. Las tierras sobrantes y escombros que resulten de las obras serán sacadas y conducidas al punto que designe la Corporacion de conformidad con lo dispuesto por el Ayuntamiento.

15. Para la completa ejecucion de las obras se fija el término de ~~seis~~ meses á contar desde que se le comunique el permiso, el cual se entenderá caducado si el solicitante deja transcurrir dicho plazo sin hacer uso de él, salvo el caso de fuerza mayor.

La falta de observancia de estas condiciones y de las que el particular contiene en las vigentes Ordenanzas municipales, dará lugar á la multa de 5 á 50 pesetas segun la gravedad del caso, y la brigada de obras del Ayuntamiento derribará á costa del interesado lo que se haya edificado sin atemperarse á las mismas.

V. G. *noval*

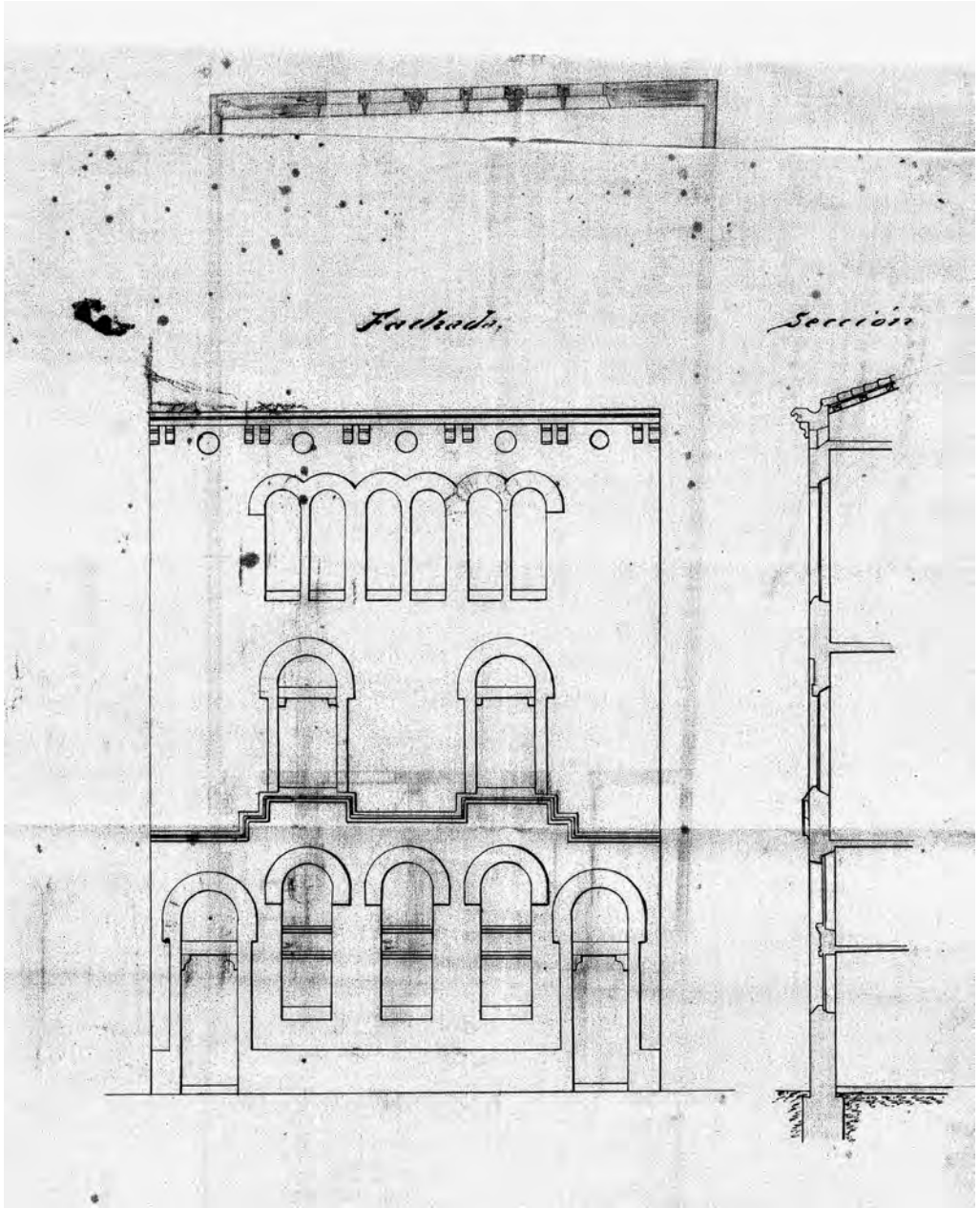
Barcelona 9 Mayo de 18...

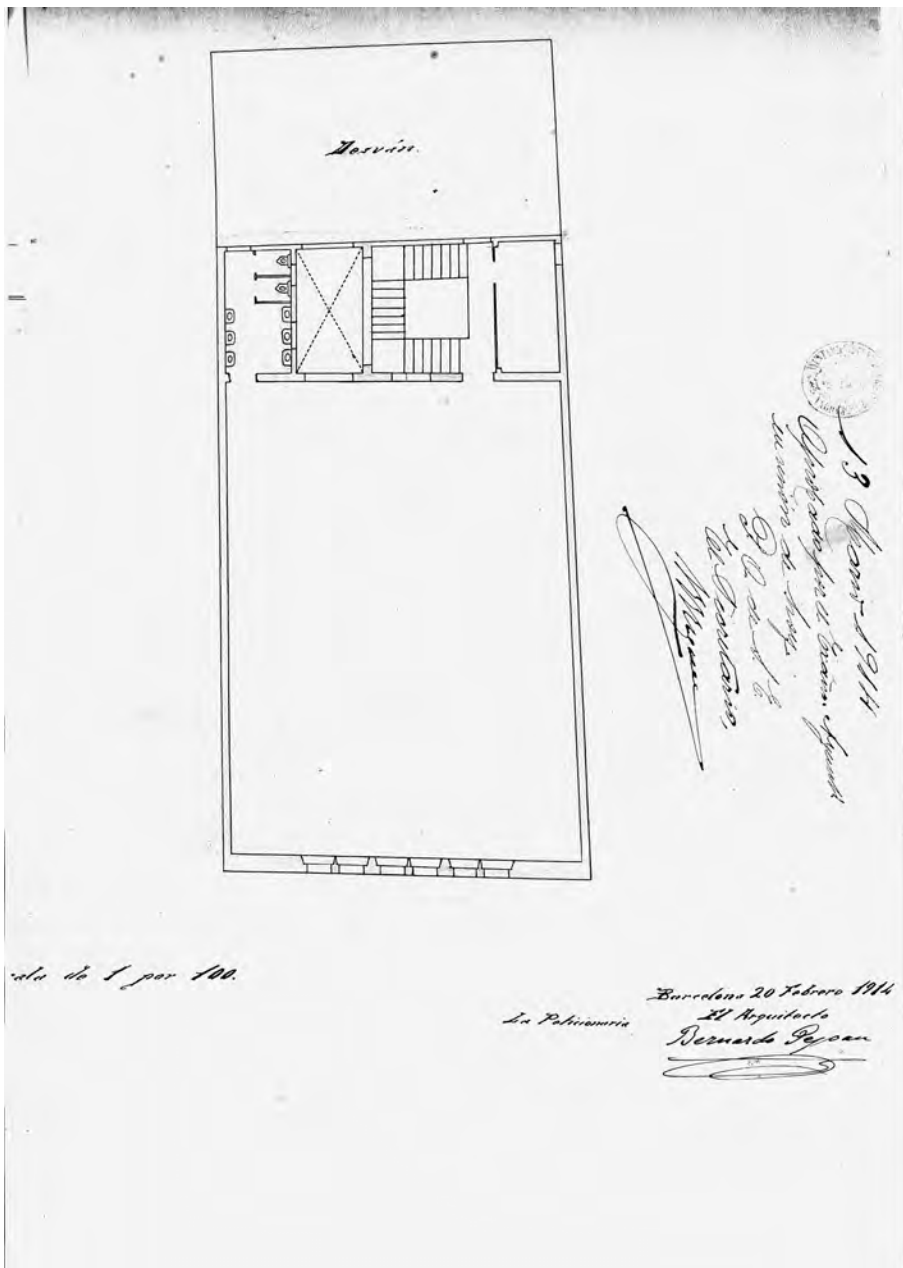
Ag. Titular

S. M. Cardell

Jose Armer

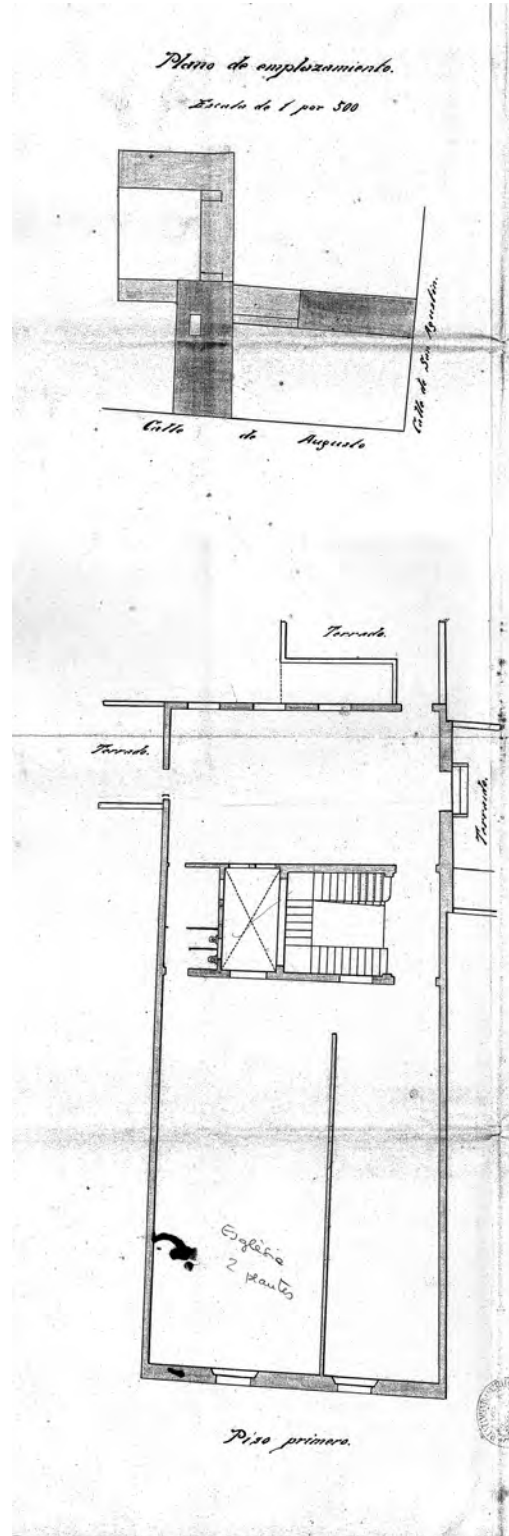
Aerovio.

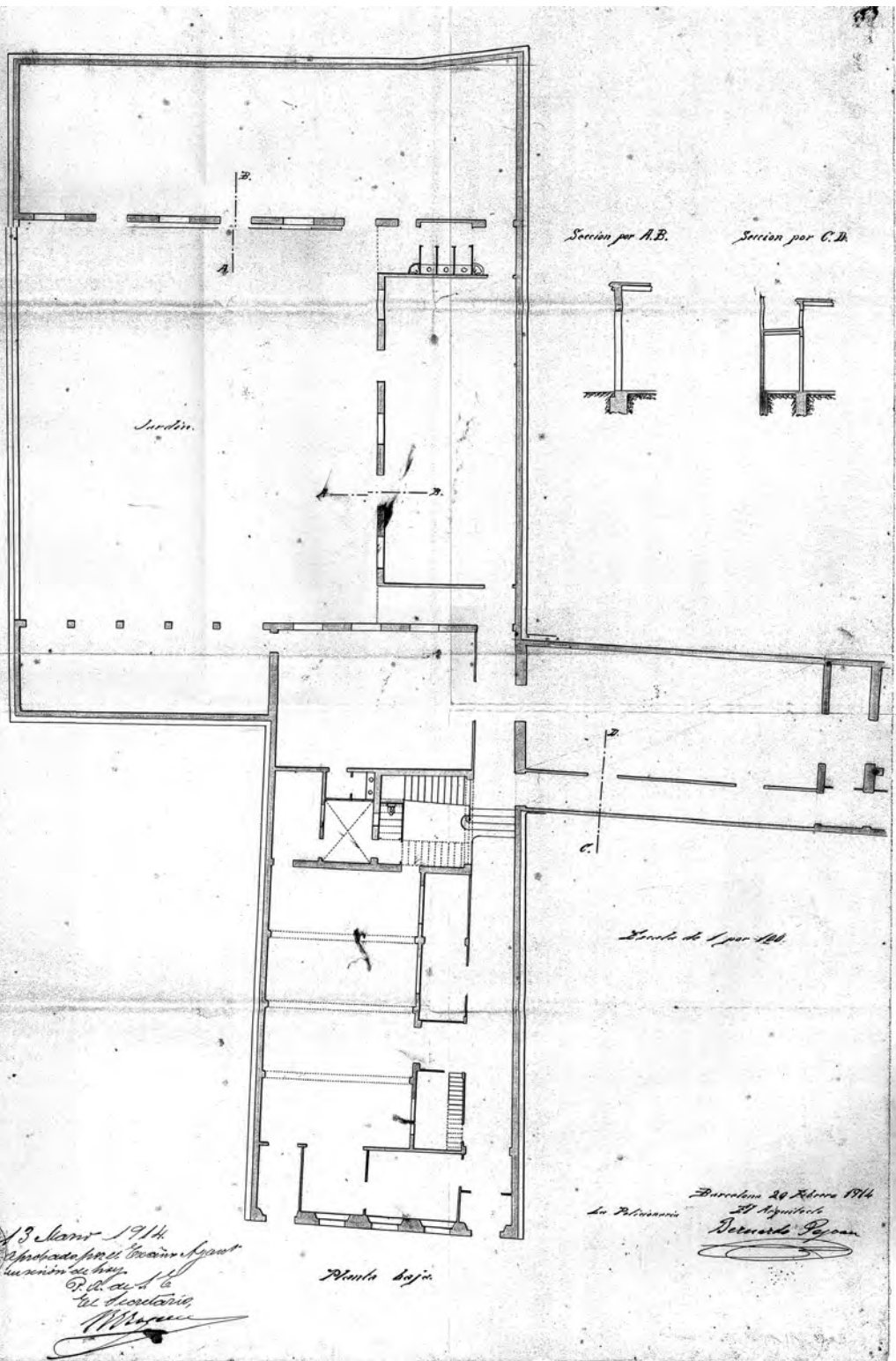

13 de Mayo de 1914
 D. D. de Pagan y Compañía
 en nombre de don
 D. P. de Pagan
 Sr. D. Pagan
 M. Pagan

adu de 1 por 100.

Barcelona 20 Febrero 1914
 El Arquitecto
 Bernardo Pagan

Jardin

Sección por A.B.

Sección por C.D.

Sección de L por M

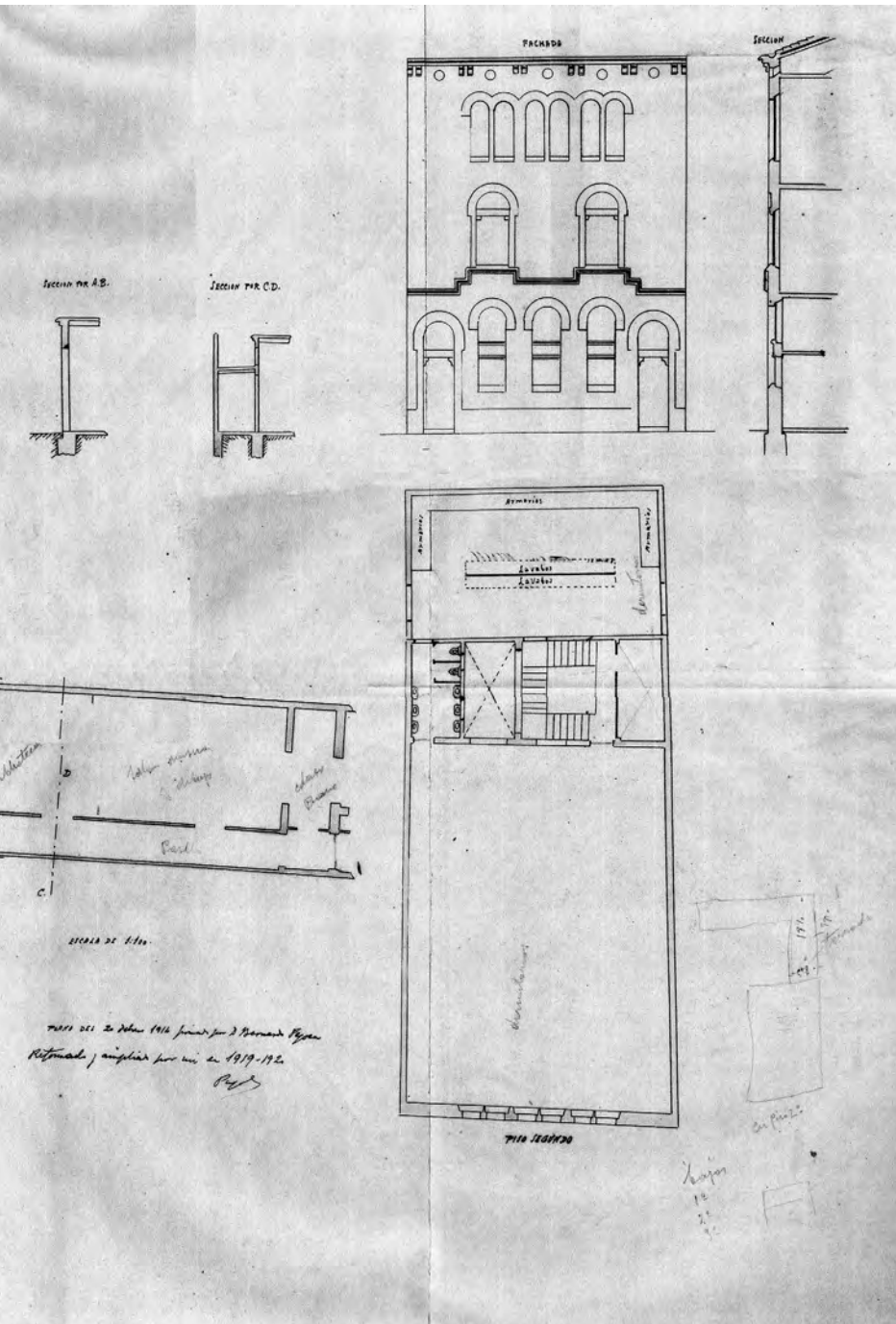
Planta baja

13 Mayo 1914.
 Aprobado por el Sr. D. Juan Aguirre
 en sesión de hoy.
 D. D. de S. L.
 El Secretario
[Signature]

Burdeos 20 Abril 1914
 Le Plaisance
 29 Aquitaine
[Signature]

DIBUIX DE FAÇANA I PROJECTE D'AMPLIACIÓ DEL COL·LEGI, FET PER
L'ARQUITECTE PERE CASELLES I TARRATS. 1926.

[AHCT. P-4955. EXP. 52/1926]

AYUNTAMIENTO DE TARRAGONA

Núm. 52 Año 1926

NEGOCIADO
Encomienda

EXPEDIENTE

*A N.º. Honorables Señores
Directores del Colegio del Sagrado
Corazón sito en la calle de San
Jesús nº 9. Solicitan actuación
para planificar obras de
reparación del edificio de
gimnasio*

AYUNTAMIENTO DE TARRAGONA

Núm. _____

Año 1926

NEGOCIADO

Ensanche

EXPEDIENTE

*Certificación expedida a petición de la
Madre Superiora del Colegio del
Sagrado Corazón comunicando
el acuerdo de permiso para hacer
obras.*

A.0.158.635 ★

1999
20 Octubre 1926

Excmo. Sr. Alcalde constitucional de esta ciudad

*Carretera de Orléans
señalarse por donde
hacia la rectitud
comun que se
valiente
y la
Tarragona*

La que suscribe, Madre Superiora del Colegio del Sagrado Corazon, de esta ciudad, ante V.E. acude y con el debido respeto expone: que necesitando acreditar por medio de certificación haber obtenido de la Excmo. Comisión municipal Permanente, autorización para construir un cuerpo de edificio en la esquina de las calles de Augusto y Conde de Rius, para ampliación del Colegio, a V.E.

S U P L I C A se digne extenderla la correspondiente certificación, a cuyo efecto acompaña un pliego de papel del timbre correspondiente y el sello municipal de dos pesetas.

Lo que espera alcanzar de la rectitud de V.E.

Tarragona 20 de octubre de 1926.

*Gertrudis Lantós
de S. José*

DON RICARDO BOGUES Y FORTDALSOL, ABOGADO, SECRETARIO DEL EXCMO. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE ESTA CIUDAD.

C E R T I F I C O: que en la sesión celebrada por la Comisión municipal Permanente de esta Ciudad, el día de ayer, fué aprobada entre otras acuerdos de la Comisión de Ensenanza, el que copiado a la letra es como sigue:

«Conceder a Doña Gertrudis Sentís, Directora del Colegio del Sagrado Corazón, sito en la calle de Augusto número siete, la autorización que solicita para efectuar las obras que detalla en los planos acompañados, debiendo de conformidad con lo informado por el señor Arquitecto municipal siempre que se ajuste para la ejecución de las obras a lo dispuesto en las vigentes Ordenanzas municipal y R.O. de 9 Agosto de 1923 y la expresa condición de construir una verja de remate del muro de cercos para darle aspecto decorativo en los muros de fachada de edificios correspondientes a las calles del Conde de Rius y Augusto previo pago de los arbitrios establecidos.»

Para que conste y a petición de los interesados, libro la presente certificación de orden y con el Visto Bueno del señor Alcalde en Tarragona a veinte de Octubre de mil novecientos veintidós.

Vº Bº

EL ALCALDE

Agmt^o Enuncie N° 1884,

Prova. Madre Directora del Colegio
del Sagrado Corazón, Sr Gertrudis
Lentis.

1 de Agosto 1926.

Vista la instancia que
Vna. promotoria solicitada
permiso para efectuar octos
mmada otra de un ancre
de ese Colegio, en un lugar
cualquier situacion en la esqui-
na de la calle de Conde de
Pina, una firma expresada
en los platts. acompañados;
la Comisión Permanente de
este Agmt^o, de conformidad,
con la informac^on, por la S^{ra} L^{ta}
respectiva, en sesión del día 19
de octubre último, acordó auto-

mirar las referidas obras siempre
que en la ejecución de las mismas
se cumplan las prescripciones
de las Ordenanzas municipales y
D. O. de 9 Agosto de 1923, y con la
sagrada intención de que resulte
trunya una vezja de remate del
muro de cerda, para darle aspecte
decorativo, en las líneas de fa-
chada y edificación correspondien-
tes a las calles del Eude de
Pius y de August, cubriendo natu-
ralmente, a medida, los arbolitos enco-
ntrados.

Lo que me inclino a im-
primir en el plano aprobado y la
parte de papel de riego del
expediente respectivo, como de V.
para su envío y gestiones
espetas.

Dada
D. J. Oca C. P.
al Tercero

A.O.158.666 *

1926
 9. Octubre 1926

Excmo. Ayuntamiento de Tarragona.

Tarredy i obediencia
Para a referir
que de lo sea
con depositaria
El Sr.
1884 que

La que suscribe, Madre Certrudis Sentís, Directora del Colegio del Sagrado Corazon, sito en la calle de Augusto, nº 7, ante V.E. acude y respetuosamente expone:

que resultando incapaz la construcción destinada a Colegio, para atender debidamente al gran número de alumnas que en él reciben enseñanza, ha adquirido la Comunidad un solar contiguo, situado en la esquina de la calle del Conde de Rius, para ensanchar convenientemente la capacidad del Centro de enseñanza de su cargo. Por ello, a V.E.

S U P L I C A se digna concederle autorización para efectuar las obras que se representan en los planos que por duplicado se acompañan.

Lo que espera alcanzar de la rectitud de V.E.
 Tarragona 8 de octubre de 1926.

Certrudis Sentís
do S. J. J. J.
Ed. la C.

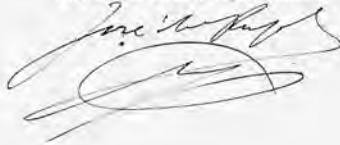
F O R M E

A LA COMISION DE ENSANCHE.

Estudiados los planos que acompañan a la presente instancia, e l Arquitecto que suscribe tiene el honor de informar que puede concederse la autorización que se solicita siempre que se cumplimenten las disposiciones de las Ordenanzas municipales y R.O. de 9 de Agosto de 1923 y con la precisa condición de que se construya una verja de remate del muro de cerca, para darle aspecto decorativo en las líneas de fachada no edificadas correspondientes a las calles del Conde de Rius y Augusto; debiendo satisfacer además los arbitrios establecidos.

V.E. no obstante resolverá.

Tarragona 15 de Octubre de 1926
EL ARQUITECTO MUNICIPAL

7.ª CLASE UNA PESETA *Parte inferior para unir al expediente.*

B.1.039.824★

Reintegro del expediente de permiso para ejecutar obras de ampliación del Colegio del Sagrado Corazón, en un solar contiguo, situado en la esquina de las calles del Conde de Hias y de Augusto.

Farragosa, 18 Noviembre de 1926

El Secio. del Ayuntº,

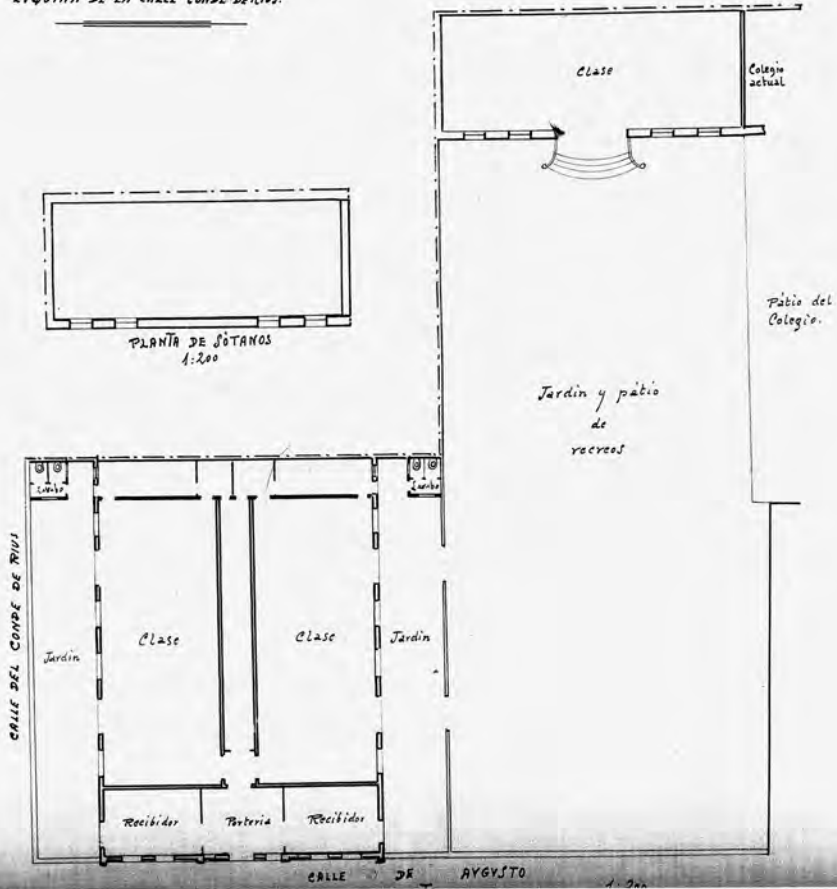
[Handwritten signature]

PROVINCIAS

PROYECTO DE AMPLIACION DEL COLEGIO
DEL SAGRADO CORAZON
SITO EN LA CALLE DE AUGUSTO, N° 7, HASTA LA
EQUINA DE LA CALLE CONDE DE RIVIS.

MEMORIA RELATIVA AL PROYECTO DE REEDIFICACION DE LA CASA NUMERO TRECE DE LA CALLE DE SAN AGUSTIN DE LA CIUDAD DE TARRAGONA.

Casa de planta baja, y tres pisos altos, sufrió los rigores del bombardeo habido en la presente Capital en siete de noviembre de mil novecientos treinta y ocho; quedó sin cubierta por desaparición de los dos pisos superiores del edificio, quedando sólo de ellos, unas pocas vigas de madera atravesadas. Desmazonados y con graves grietas los restos de los muros y dislocados los tabiques de alto abajo de la casa.

Ante el peligro de que, por filtracion del agua de lluvia se desplomen tales ruinas con grave quebranto del resto del edificio y de la seguridad de sus moradores. Además, careciendo de cubierta corren las aguas de lluvia hasta inundar por escalera y patio los pisos inferiores del inmueble y se embalsan en los techos reblaneciendo la obra y carcomiendo los entramados de madera. El presupuesto calculado es de 60.000,00 pts.

Destinado a colegio de niñas este edificio, y habiendo perdido parte de su local por las reformas que durante la execrable dominacion roja en él se hicieron, urge reedificar los pisos desaparecidos y añadir a la obra un piso sobre los que ya existian y un desván bajo la azotea de cubierta.

A este designio responde la redaccion del adjunto proyecto.

Tarragona 24 de Octubre de 1939. Año de la Victoria

Gerardo Sureda
Arq. S. J. J. J.
ESCALÍA DE LA VIVIENDA
DELEGACION DE TARRAGONA
Visado *sin reparos*
Tarragona el *21 de Noviembre* de 1939
El Arquitecto Asesor,
H. Oms

Bunyat
Arquitecto
21 de Octubre 1939. A. V.
COLEGIO OTICIA
DE ARQUITECTOS
DE CATALUNYA
Y BALEARES
DELEGADO EN
TARRAGONA
J. J. J.

AYUNTAMIENTO DE TARRAGONA

FOMENTO

Excmo. Sr.

TARRAGONA, 30 de Noviembre de 1909.
PROBADO EN SESION DE COMISIÓN DE FOMENTO
F. A. D. S. E.
El Secretario.

Tarragona, 30 de Noviembre de 1909.
Cumplase
El Alcalde

Alcalde

Doña Gertrudis Sentís Vilanova, Religiosa Carmelita de la Caridad, en funciones de propietaria de la casa nº 13, de la calle de San Agustin, mediante instancia, solicita autorizacion para reedificar los pisos del expresado edificio y a la vez, levantar otro, a cuyo efecto presenta planos y memoria.

Pasado a estudio de la Fiscalía de la Vivienda y Arquitecto Asesor Municipal, estos emiten dictámen favorable a la concesion solicitada, por lo que el Ponente que suscribe, tiene el honor de proponer a V.E. se sirva acordar, sea concedida a Doña Gertrudis Sentís el permiso necesario para efectuar dicha obra, siempre y cuando la misma se efectúe de conformidad con el proyecto presentado, lo que disponen las Ordenanzas Municipales y satisfacer previamente los

arbitrios correspondientes.

V. E. no obstante acordará.

Palacio Municipal a 29 de Noviembre de
1939. Año de la Victoria.

El Ponente,

Saludo a Franco ¡Arriba España!

2955
Fomento

La Excm. Corporación Municipal de esta Ciudad, en sesión celebrada el día 30 de Noviembre último, acordó conceder la autorización solicitada por V. para reedificar la casa nº13 de la calle de S. Agustín, adicionando otro nuevo piso con desván, debiendo de ejecutarse la obra de conformidad con el proyecto presentado, lo que disponen las Ordenanzas Municipales y satisfacer previamente los arbitrios que correspondan.

Por Dios, por España y su Revolución Nacional Sindicalista.

Tarragona 7 de Diciembre de 1939
Año de la Victoria.

P. A. de S. E.
El Secretario,

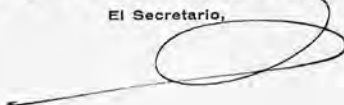
Sra. Doña CERCIONIS SENTIS VILANOVA, Reliciosa, Augusta, n.

Núm. 22AYUNTAMIENTO DE TARRAGONASECRETARÍA

El Excmo. Ayuntamiento, en sesión celebrada el día 30 de Noviembre del corriente año, acordó conceder autorización a D.ª Gertrudis Sentís Vilanova para poder reedificar la casa nº 13, de la ca-
lle de S. Agustín,
y en cumplimiento de la Ley del Timbre, ha reintegrado dicho permiso con la póliza de 7 pesetas 50 céntimos, de clase —, serie — y número —

Tarragona 12 de Diciembre de 1939

El Secretario,

AYUNTAMIENTO DE TARRAGONA

IMP. PUGAN

AYUNTAMIENTO DE TARRAGONA

EXMO. SR.

Cédula personal conforme

Gertrudis Sentís Vilanova, Religiosa Carmelita de la Caridad, con cédula personal, clase trece, número 38737, con domicilio en la presente Ciudad, calle de Augusto número 7, a V.E. con todo el respeto acude y

EXPONE: que, ejerciendo las funciones de propietario de la casa número 13 de la calle de San Agustín de ésta, y cuyos pisos segundo y tercero destruyó el bombardeo del día siete de noviembre de 1938, y deseando reedificar dichos pisos y levantar sobre ellos otro nuevo con desván practicable encima, a V.E.

SUPLICA: el oportuno permiso para proceder a las mentadas obras.

Gracia que la recurrente se promete alcanzar del respecto proceder de V.E. cuya vida guarde Dios muchos años.

Tarragona 24 de Octubre de 1939. Año de la Victoria

*Se a Tarragona
El Ayuntamiento
D. J. J. J.*

*El Apoyador
[Signature]*

*Gertrudis Sentís
de S. José
C. de la C.*

EXMO. SR. ALCALDE DE LA CIUDAD DE TARRAGONA.

I N F O R M E

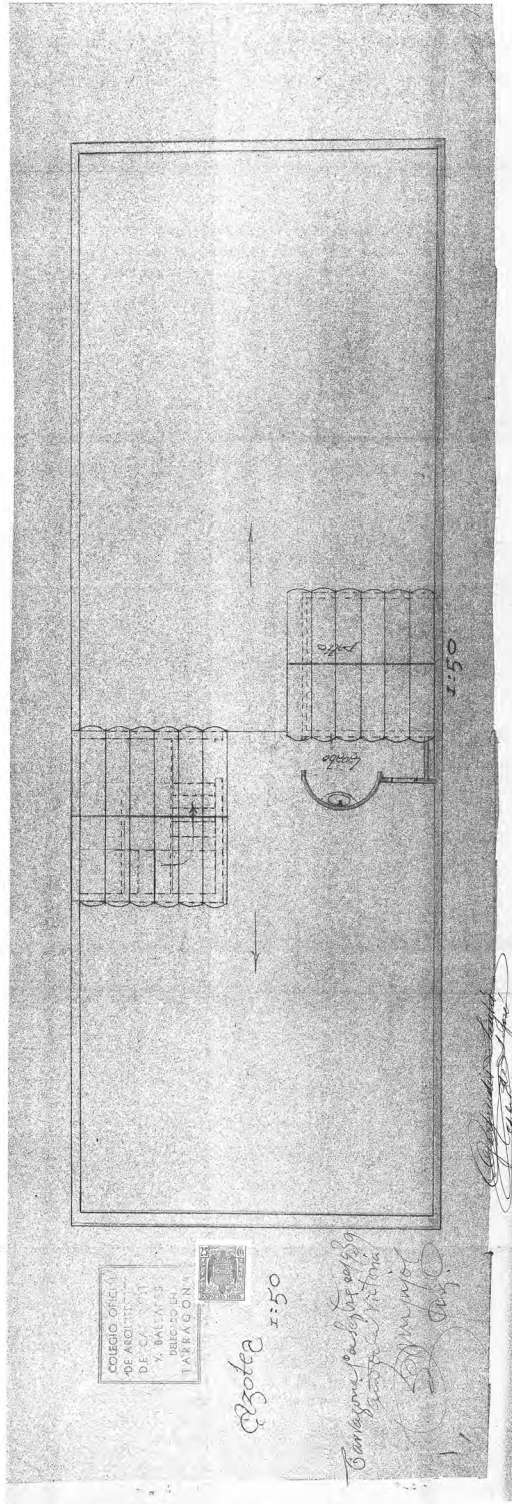
Examinados los planos de reparación y reforma que presenta por instancia Dña. Gertrudis Sentis Vilanova en función de propietaria de la casa nº 13 de la calle de San Agustín y estando conformes con las Ordenanzas Municipales puede pasar a la Fiscalía de la Vivienda para su informe.

V.S. no obstante resolverá.

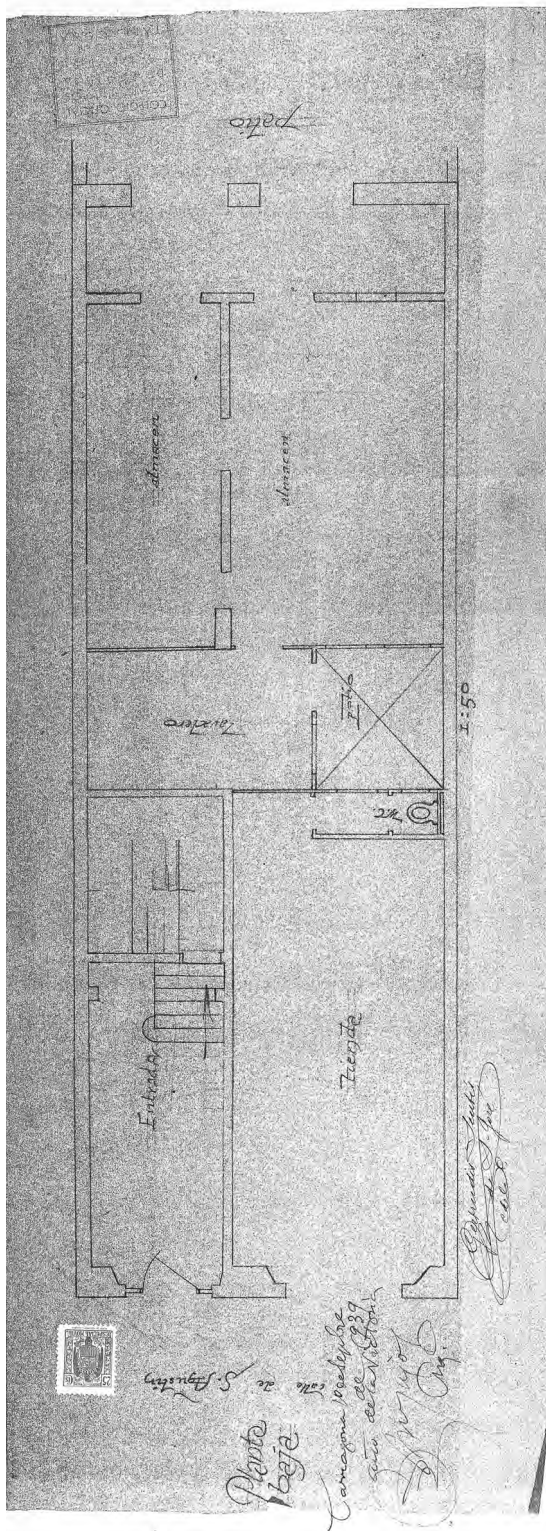
Tarragona 8 Noviembre de 1939
Año de la Victoria

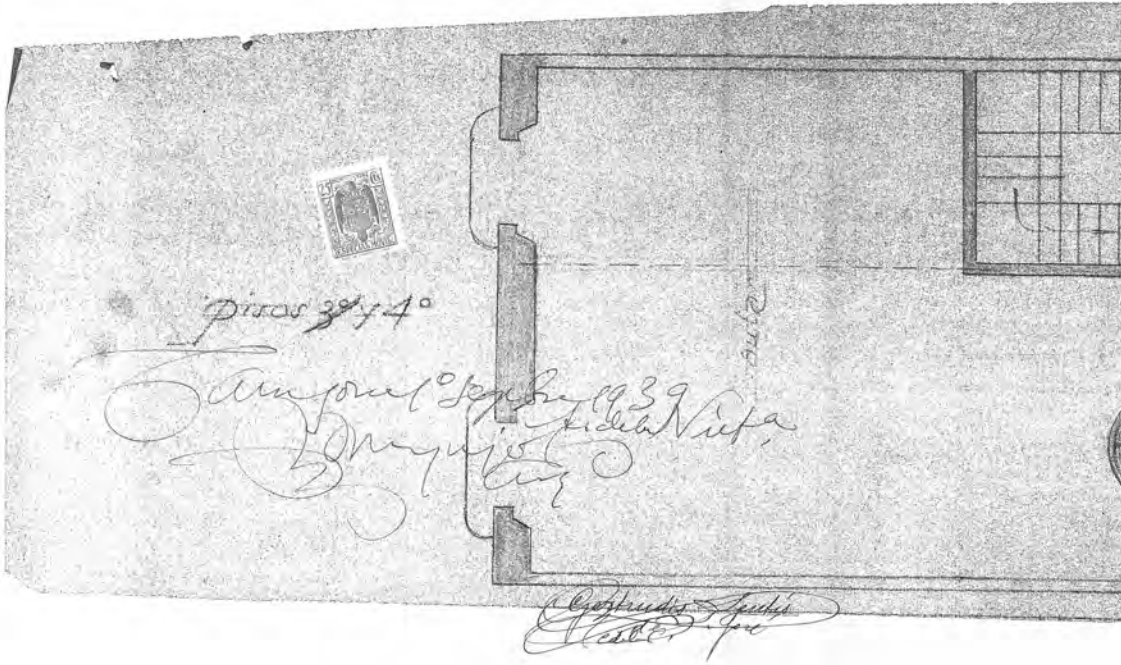
EL ARQUITECTO MUNICIPAL INTº

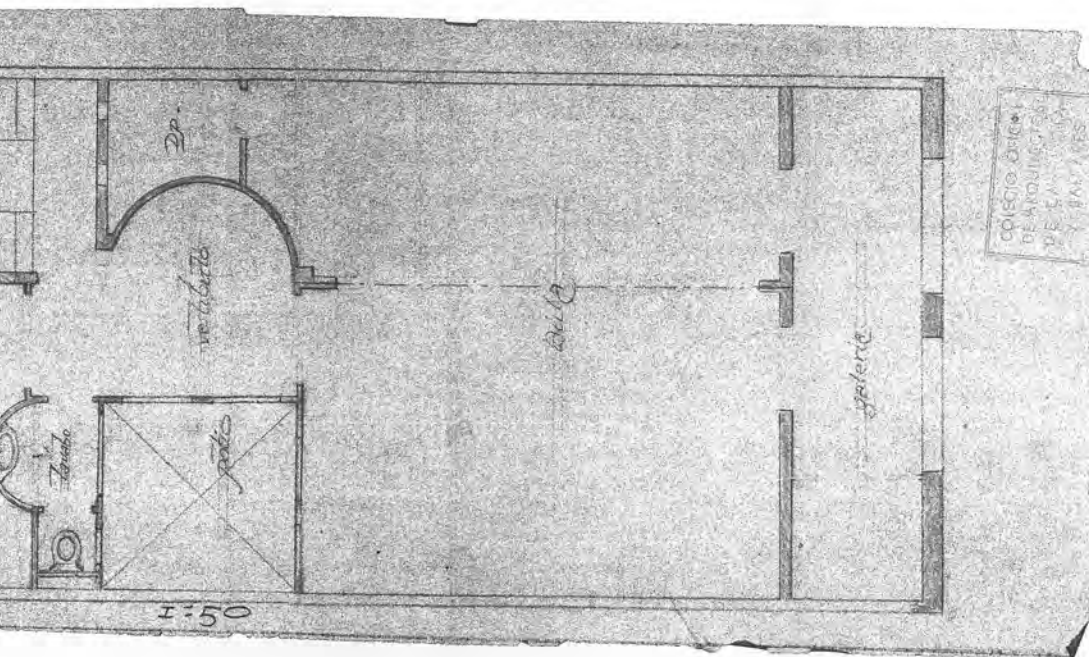

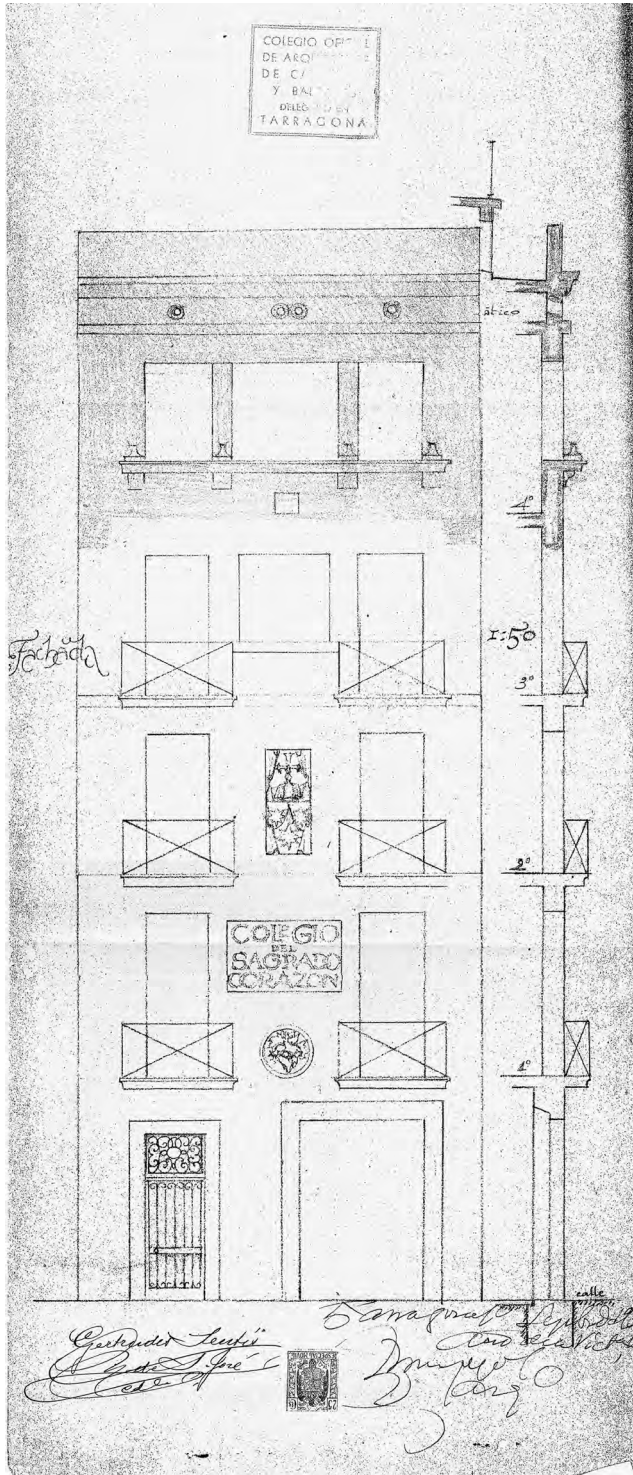

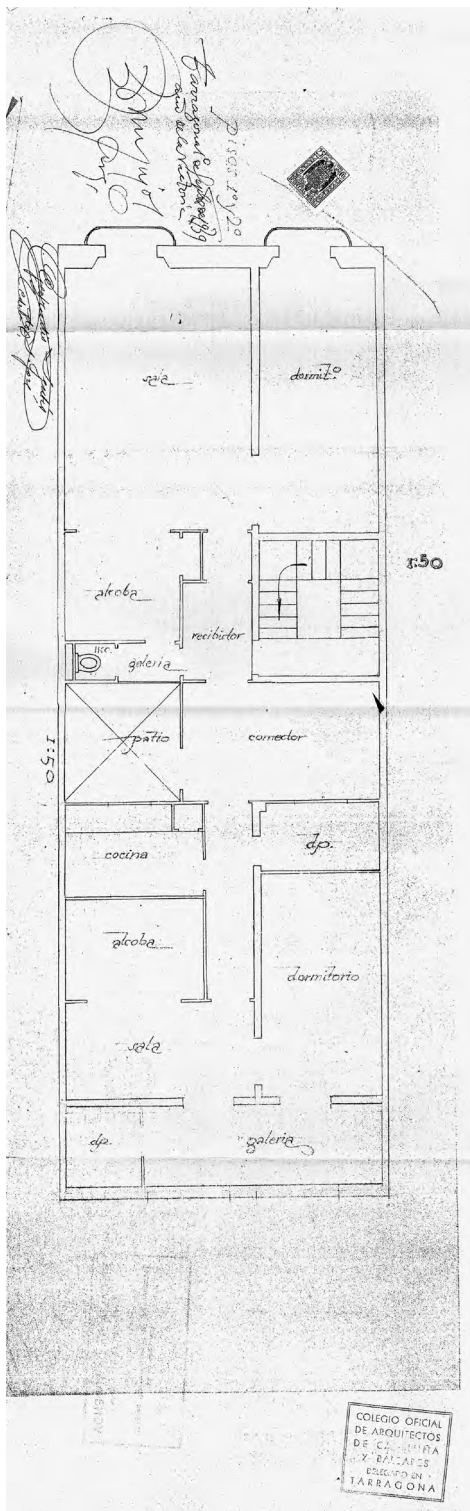

Consiglio Direttivo
DE ARQUITECTOS
DE LA UNIVERSIDAD
DE BURGOS
CALLE DE
BURGOS

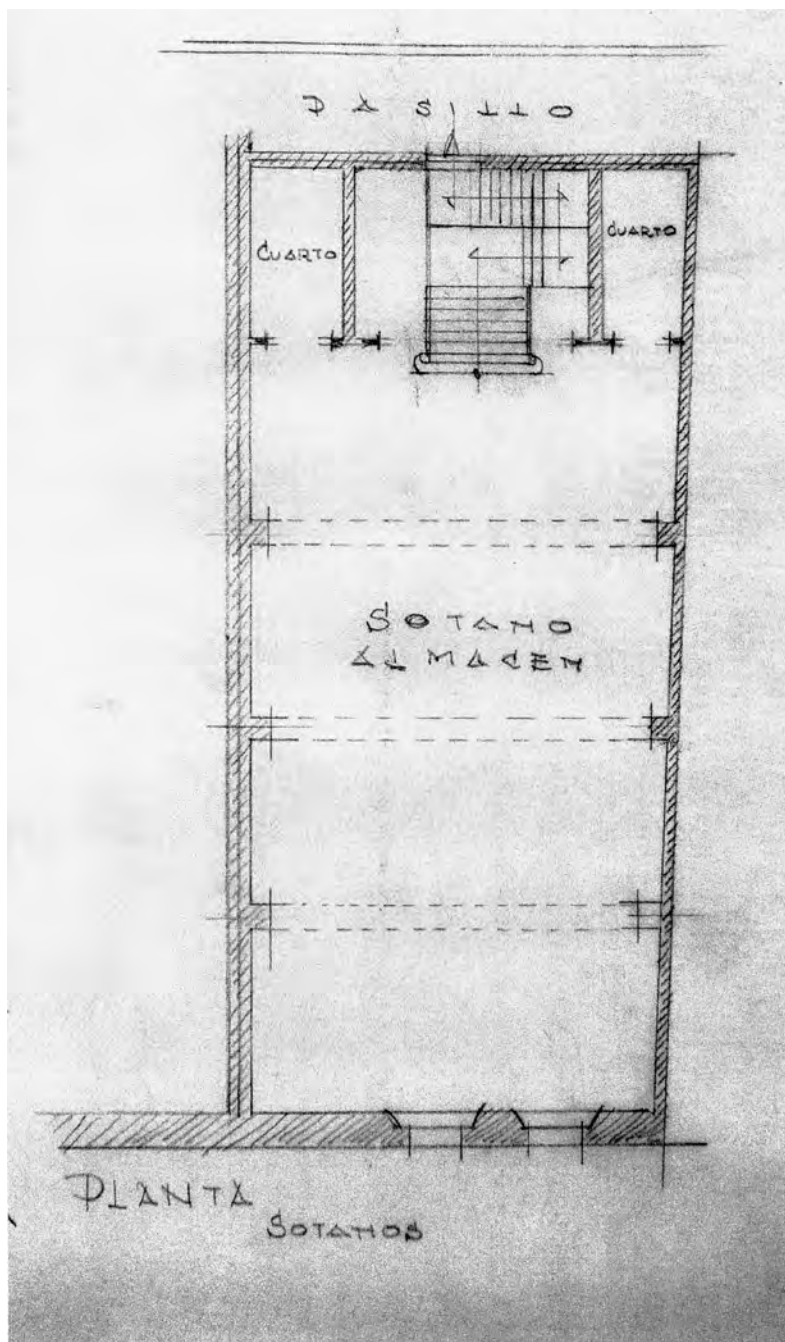

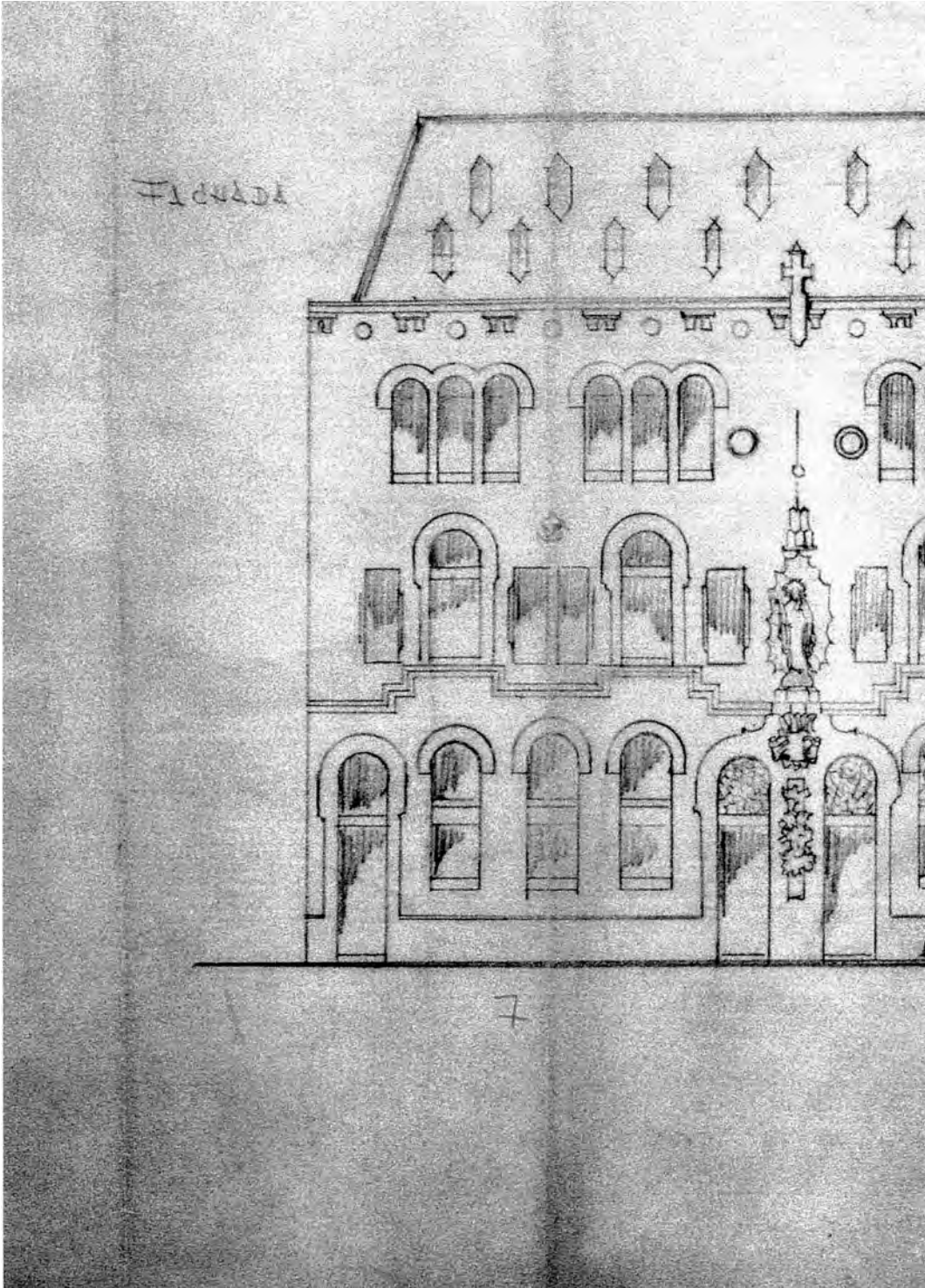

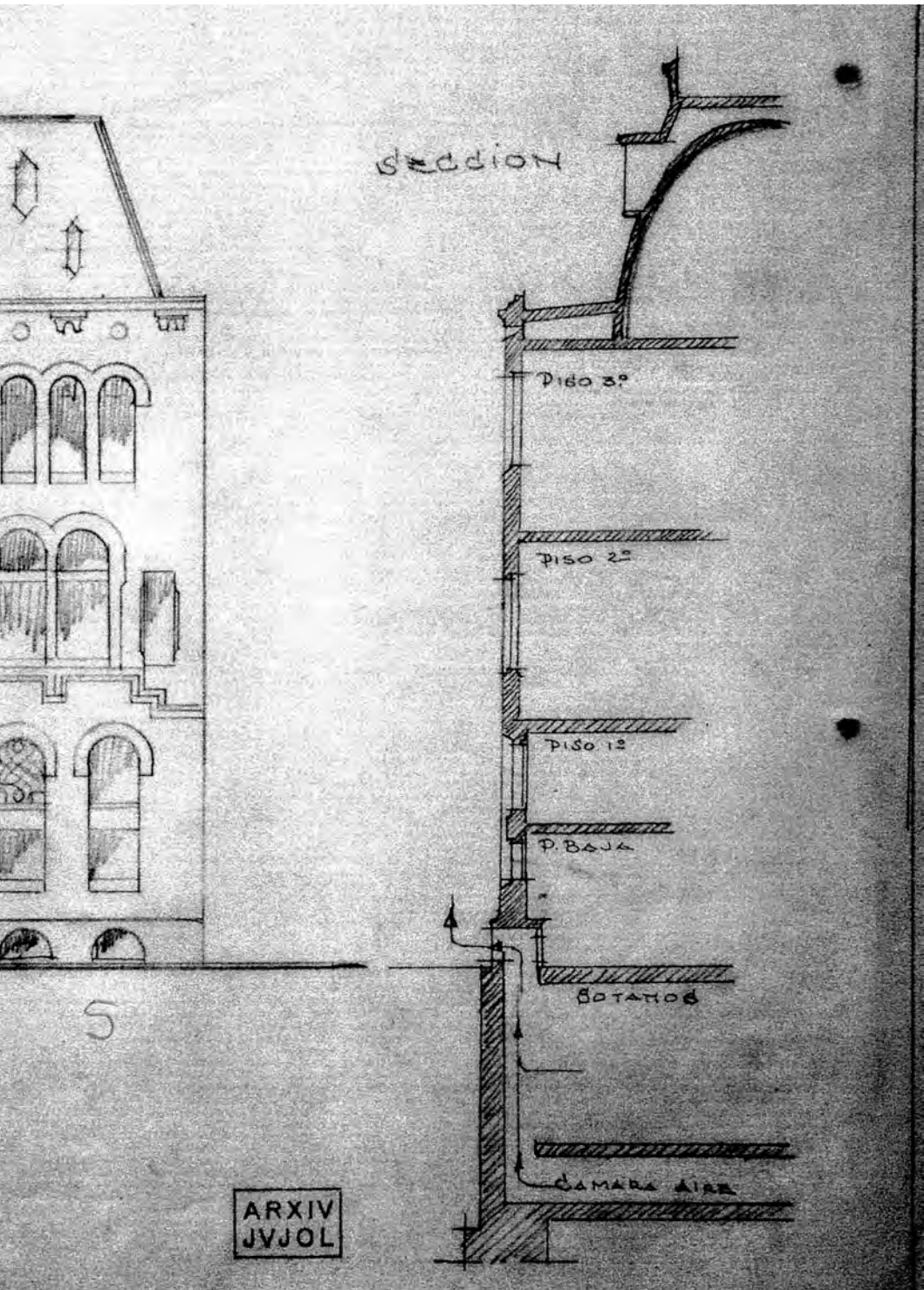
PLÀNOLS DE LA REEDIFICACIÓ DEL COL·LEGI, FETS PER
JOSEP M. JUJOL I GIBERT.

[Arxiu Jujol]

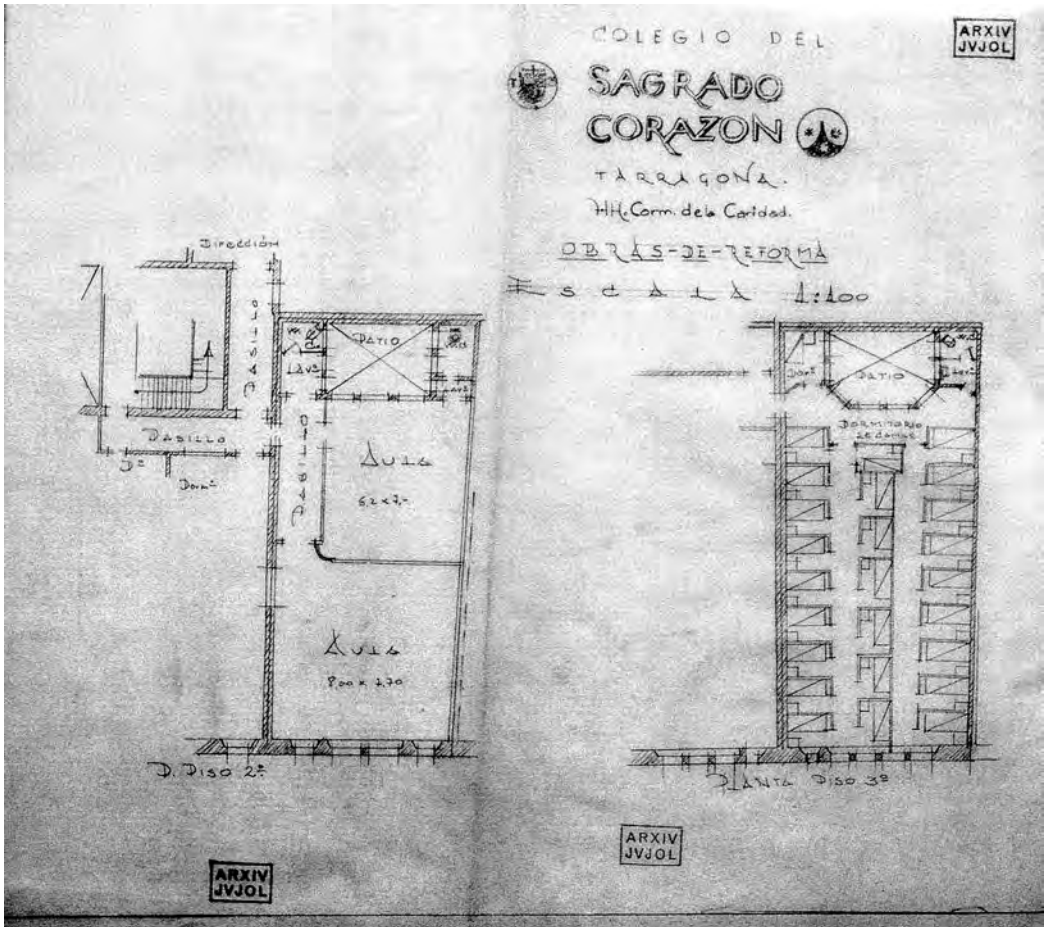

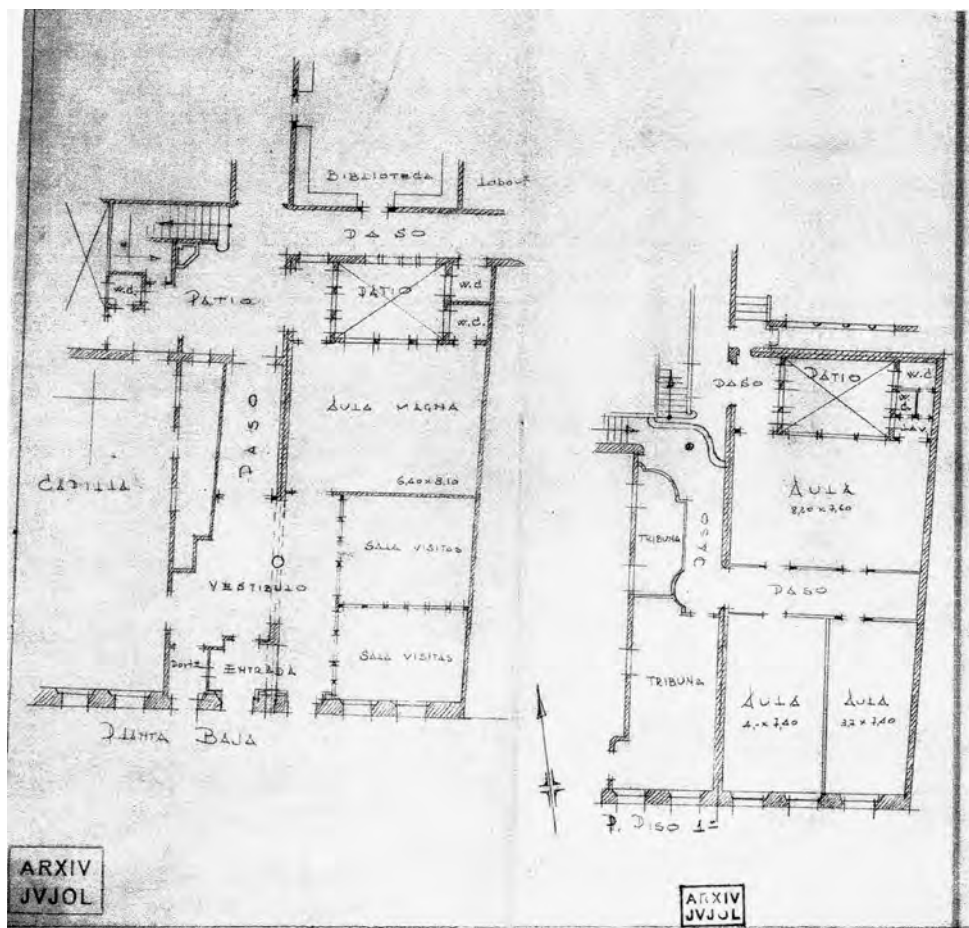

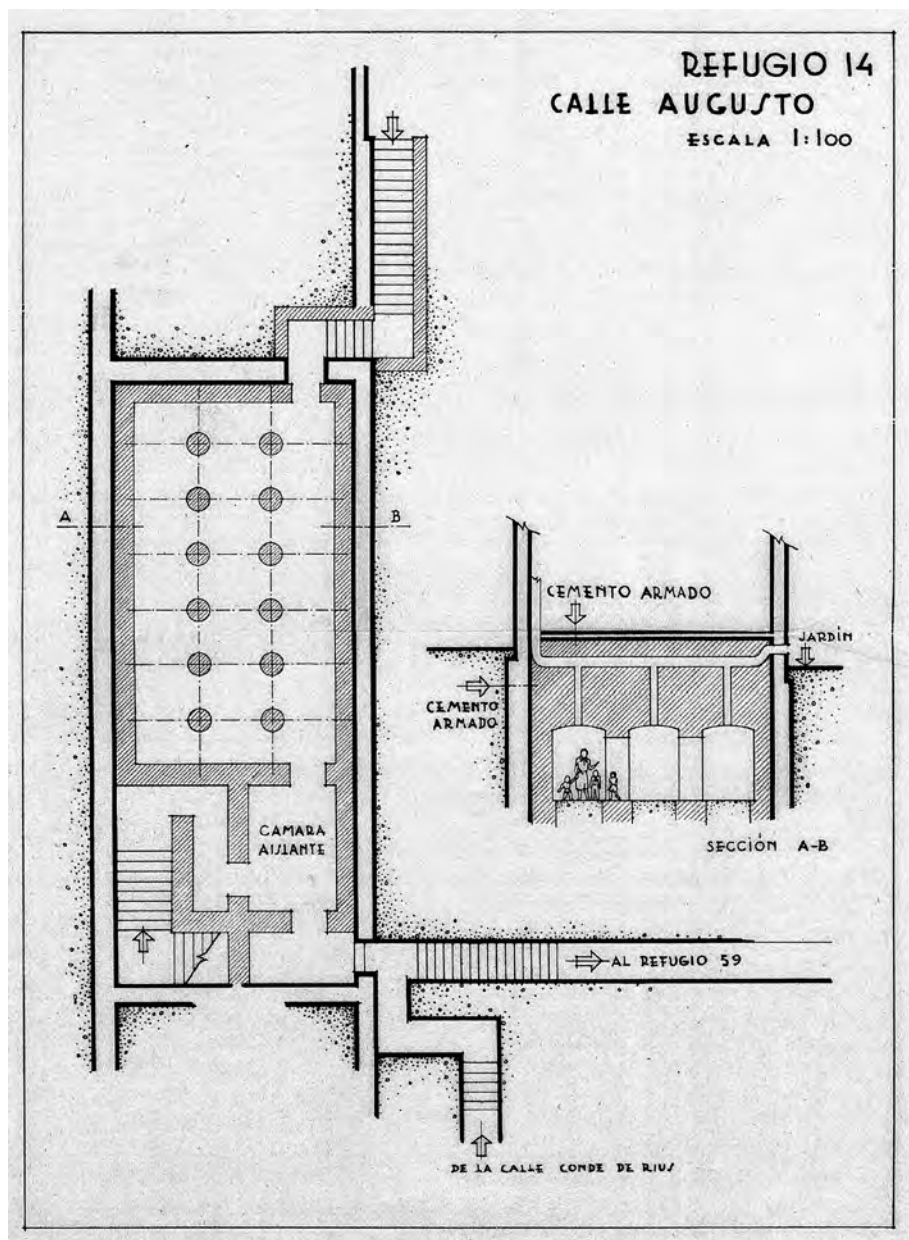

REFUGI ANTIAERI NÚM. 14, DE LA GUERRA CIVIL, SITUAT SOTA EL COL·LEGI SAGRAT COR DE TARRAGONA.

[Cedit per l'Ajuntament de Tarragona]

ENSENYAMENT

PRIMER TEXT DE MATEMÀTIQUES QUE ES VA IMPRIMIR PER A ÚS DELS COL·LEGIS DE LES GERMANES CARMELITES VEDRUNES, FET PER JOSEP HOMS, 1885. [AGVR]

TÍTULO DEL LIBRO: *NOCIONES DE ARITMÉTICA, CON LA ESPLICACION DEL SISTEMA MÉTRICO DECIMAL, PARA USO DE LAS HERMANAS TERCIARIAS DE NUESTRA SEÑORA DEL CARMEN Y DE LAS ALUMNAS QUE ASISTEN A LOS ESTABLECIMIENTOS DE ENSEÑANZA CONFIADOS A SU DIRECCION*

Por D. José Homs, pbro.

Segunda edición

VICH: Imprenta de Luciano Anglada, Plaza Mayor, 1857

El libro no tiene índice. Los títulos y subtítulos del libro son los indicados a continuación:

NOCIONES PRELIMINARES

Nomenclatura de los números

División del número

Numeración o expresión de los números

Numeración hablada y numeración escrita

COMPOSICIÓN DE LOS NÚMEROS

Sumar

DESCOMPOSICIÓN DE LOS NÚMEROS

Restar

MULTIPLICAR

Casos de multiplicación

Casos en que puede abreviarse la multiplicación

DIVISIÓN

Observaciones sobre la división

Casos de la división

Abreviación de la división

Usos de la división

Examen de las operaciones explicadas

QUEBRADOS COMUNES

División del número quebrado

Reducción de los quebrados a un común denominador

Simplificar quebrados

Sumar quebrados

Restar quebrados

Multiplificar quebrados

Dividir quebrados

Valorar quebrados

QUEBRADOS DECIMALES

Numeración hablada de los decimales

Numeración escrita

Reducción de quebrados comunes a decimales

Sumar

Restar

Multiplicar

Dividir

Valorar decimales

TABLAS NECESARIAS PARA EL CÁLCULO DE LOS NÚMEROS DENOMINADOS

Números denominados

Sumar

Restar

Multiplicar

MÉTODO DE PARTES ALÍCUOTAS

Tomar una parte de un número denominado

Descomposición del número en partes alícuotas de la unidad de especie o denominación superior

Resolución de los problemas de multiplicar números denominados por el método de partes alícuotas

MÉTODO DE LOS QUEBRADOS

Dividir

RAZONES Y PROPORCIONES

REGLA DE TRES

Resolución de la regla de tres simple

Resolución de la compuesta

REGLA DE COMPAÑÍA

Resolución de la simple

Resolución de la compuesta

REGLA DE INTERÉS

Resolución de la de interés simple

Resolución de la de interés compuesto

REGLA DE ALIGACIÓN

FALSA POSICIÓN

SISTEMA METRICO

MEDIDAS USUALES DE CASTILLA Y SU EQUIVALENCIA CON LAS DEL SISTEMA METRICO DECIMAL

MEDIDAS USALES Y SU EQUIVALENCIA CON LAS DE ESTE SISTEMA EN LAS PROVINCIAS DE BARCELONA, GERONA, LÉRIDA Y TARRAGONA

EXPLICACIÓN DEL SISTEMA

Nomenclatura del sistema

MEDIDAS LONGITUDINALES

MEDIDAS DE CAPACIDAD PARA ÁRIDOS Y LÍQUIDOS

MEDIDAS PONDERADAS

MEDIDAS SUPERFICIALES

MEDIDAS CÚBICAS O DE SOLIDEZ

MONEDAS

Múltiplos

Divisores

EXPRESIÓN DE LAS CANTIDADES

Numeración hablada

NUMERACIÓN ESCRITA

Concretar y reducir unidades de este sistema a una denominación inferior a la expresada y viceversa

Reducción de los números complejos a incomplejos y viceversa

Sumar números del sistema métrico

Restar números del sistema métrico

Multiplicar números del sistema métrico

Dividir números del sistema métrico

La explicación de los distintos temas va acompañada de varios ejercicios resueltos. Al final del libro aparece una serie de preguntas sobre los temas tratados

ÍNDICE DE L'ENCICLOPEDIA BÀSICA PER A ORIENTACIÓ DE LES PARVULISTES, 1878. *Compendio de las principales materias que se enseñan en las escuelas de párvulos que se hallan a cargo del Instituto de Hermanas Carmelitas de la Caridad.* [AGVR]

ÍNDICE.

	<u>Pág.</u>		<u>Pág.</u>
Advertencia.	5	Distribucion de lecciones.	7

HISTORIA SAGRADA.

ANTIGUO TESTAMENTO.

Nociones preliminares.	9	La copa hallada en el saco de Benjamin.	31
Los ángeles.	10	Jacob da la bendicion á sus hijos.	33
Creacion del mundo y Adan en el Paraiso.	12	Moisés salvado de las aguas.	33
Tentacion y caída del hombre.	13	La zarza ardiendo.	35
Adan y Eva arrojados del Paraiso.	14	Moisés y otros hombres delante de Faraon	36
Muerte de Abel.	15	Mar rojo.	37
Noé construyendo el arca.	16	El monte Sinái.	38
Diluvio universal.	17	La serpiente de bronce.	39
Noé al salir del arca.	18	Josué jefe del pueblo de Dios.	40
Torre de Babel.	19	Toma de Jericó.	42
Destruccion de Sodoma.	20	El Angel y Gedeon.	43
Sacrificio de Abraham.	21	Heli y Samuel.	44
Eliezer y Rebeca.	23	Samuel juez de Israel.	46
Jacob guardando el ganado.	24	Samuel consagrando á Saúl.	46
José contando sus sueños.	25	David tocando el arpa.	48
José vendido por sus hermanos.	26	El gigante Goliat.	49
José puesto en la cárcel.	27	David huye de la presencia de Saul.	50
José explica los sueños á Faraon.	28	David y Jonatás abrazados.	51
José guardando á Simeon en rehenes.	30	David enseñando á Saúl el pedazo de su capa.	52
		Traslacion del Arca á Jerusalem.	54

<i>Pág.</i>		<i>Pág.</i>
55	David y el profeta Natán . . .	
56	Absalon huyendo y un soldado le mata.	
57	David se despide de sus hijos.	
58	Primer juicio de Salomón.	
59	Construcción del templo.	
60	La reina de Sabá visita a Salomón.	
61	Elías resucita a un joven.	
63	Elías ofrece sacrificios.	
64	Joás. — Muerte de Atalía.	
65	Los dos Tobías y el Arcángel S. Rafael.	
68	Ezequías delante de Isaías.	
69	La viuda Judith salva a Betulia.	
71	Toma de Jerusalén por Nabucodonosor.	
72	Vuelta del cautiverio.	
73	Esdras lee al pueblo el libro de las leyes de Moisés.	
74	Ester. — Triunfo de Mardoqueo.	
		NUEVO TESTAMENTO.
	Anunciación de la Virgen y Encarnación del Verbo.	77
	Nacimiento de Jesús.	78
	Adoración de los pastores.	79
	Adoración de los Magos ó Reyes.	80
	Huida a Egipto y degollación de los inocentes.	81
	Jesús en el templo a la edad de doce años.	82
	Bodas de Caná.	84
	Jesús bendiciendo a los niños.	85
	Resurrección de Lázaro.	85
	Entrada triunfante de Jesús en Jerusalén.	87
	Cena misteriosa.	88
	Crucifixión y muerte del Salvador.	89
	Resurrección de Jesucristo.	90
	Ascensión del Salvador al cielo.	91

HISTORIA NATURAL.

93	Lección preliminar.	104	Mármol. . . . .
	REINO MINERAL.	104	Azufre. . . . .
95	Oro.	105	Sal. . . . .
97	Plata.	106	Fenómenos magnéticos. . . . .
97	Cobre.		REINO VEGETAL.
98	Estaño.	109	Lección primera. . . . .
99	Plomo.	110	Tronco y hojas. . . . .
99	Hierro.	111	Árboles. . . . .
100	Platina.	111	Manzano. . . . .
101	Bronce.	112	Varias frutas. . . . .
101	Acero.	113	Uva, vino. . . . .
102	Latón.	113	Trigo. . . . .
102	Piedra.	114	Patata. . . . .
103	Carbon de piedra.	115	Garbanzos. . . . .

	<i>Pág.</i>		<i>Pág.</i>
Habichuelas..	113	Ciervo..	128
Piñones.	115	Camello.	129
Nueces.	116	Tigre.	130
Chasca.	117	Oso.	131
Grada..	117	Girafa..	132
Algodon.	118	Asno.	133
Papel.	119	Cabra..	133
Rosa.	119	Oveja, cordero y carnero..	134
Azucena.	120	Perro.	135
Pensamiento..	121	Raton, gato.	136
		Tortuga.	137
		Ardilla.	138
REINO ANIMAL.		Canario.	139
Cuerpo del hombre y sus partes.	122	Paloma.	140
Alma.	123	Pavo real..	140
Leon.	124	Papagayo.	141
Lobo.	125	Perdiz.	142
Caballo.	126	Varias especies de animales..	143
Elefante.	127		

GRAMÁTICA.

Letras y sus divisiones.	147	Partes de la Oracion.—Nombre..	153
Pronunciacion de algunas letras irregulares.	148	Partes restantes de la oracion.	154
Silabas y su division.	150	Ejercicios de análisis de los nombres.	155
Palabras y sus divisiones..	151		
Gramática y sus partes.	152		

ARITMÉTICA.

Nomenclatura y valor de los números.	159	Sistema métrico decimal.—Nociones preliminares..	168
Division del número.	160	Medidas de longitud.—Metro.	169
Sumar.	161	Medidas de capacidad.—Litro.	170
Restar.	126	Medidas de peso, superficie, volúmen y moneda.	171
Multiplicar.	163		
Dividir.	165		

GEOGRAFÍA.

	<i>Pág.</i>		<i>Pág.</i>
Nociones preliminares.	173	Latitud y longitud geográfica.	176
Puntos cardinales y colaterales.	174	Cataluña.	177
Eje y círculos de la tierra.	175	Atmósfera.	181

GEOMETRÍA.

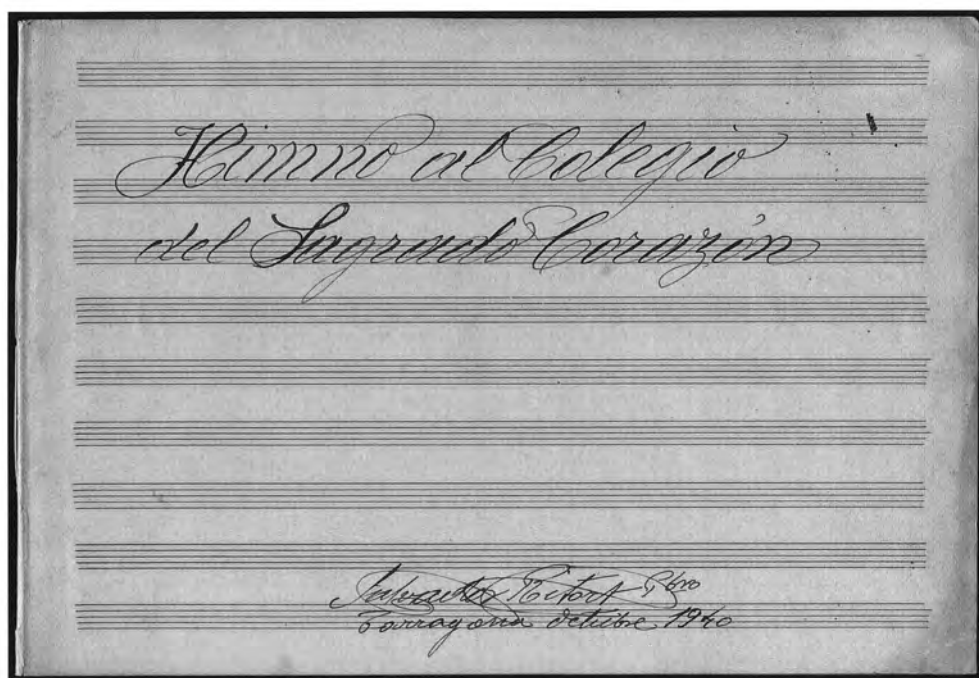
Líneas.	185	Superficies.— Polígonos.	190
Circunferencia.	187	Sólidos.— Poliedros.— Cuerpos redondos.	192
Ángulos.	189		

POESÍAS.

Discurso inaugural para exámenes públicos.	195	Discurso de gracias á la Il.ª Junta de la casa.	203
Discurso de gracias para después de los exámenes.	199	Discurso al señor Obispo.	205
A un bienhechor.	201	Para la visita del Sr. Obispo.	207

HIMNE DEL COL·LEGI SAGRAT COR, COMPOST PER MN. RITORT I
FAUST. LLETRA I PARTITURA DE VEUS I INSTRUMENTS, 1940.

[Arxiu Ritort i Faust, Diputació de Tarragona (071)]

Himno al Colegio

Salve, Templo sagrado de la ciencia,
Escuela de virtud y de heroísmo,
Foco de vero honor y patriotismo
venero de celeste bendición!

De amor y gratitud mi lira canta,
haber morado en ti será mi gloria,
Bendiciré por siempre tu memoria
"Colegio del Sagrado Corazón"

Estrofa

Oh Colegio! Tu me has dado
con las Hijas de Vedruna,
la inextinguible fortuna
del tiempo y eternidad:

El Bien persiste en mi pecho
que vive de amor sediento,
saciaste mi entendimiento
con la luz de la Verdad!

1 *Voces* *Tempo Marcial*

Piano *Tempo Marcial*

Ad libitum *FF*

Sal-ve Sal-ve sal-ve sal-ve sal-ve

Violoncellos

Solistas *mf* *sal. ve* *Tempo de*

mf *mf*

2

grado de la em. cia de cada de vic king y de hero. es

mo fro-guel de verosonor y palcio les - mo re nero de el

coste beneki eion

Coro *sal-ve* *Tempo de* *grado* *de la*

Handwritten musical score for the first system. It consists of four staves. The top staff is the vocal line with lyrics: *ien-ieu Es-cu-la do-via tua y lla-ter-ia es-mo 'bre-que'*. The second staff is the piano accompaniment. The third staff continues the vocal line with lyrics: *de ver-hu-mor y pa-tre-ia es-mo ve-hera de ce-las-tes boni-*. The fourth staff continues the piano accompaniment with lyrics: *ci-um cum san-cto spi-ri-tu in glo-ria de-i pa-tris A-me-n. y qua-ter-tus*. The score includes various musical notations such as treble and bass clefs, notes, rests, and dynamic markings.

Handwritten musical score for the second system. It consists of four staves. The top staff is the vocal line with lyrics: *mi-stra can-ta et ha-bet mir-a-bi-li-um tu-um se-ci mi-glas-ti-*. The second staff is the piano accompaniment. The third staff continues the vocal line with lyrics: *ben-dic-tus ne-pot-er tu-um no-re-um Ga-las-ti-*. The fourth staff continues the piano accompaniment with lyrics: *gra-tis bo-ni-son ben-ic-ti-um ne-um Ben-ic-ti-um ne-pot-er tu-um*. The score includes various musical notations such as treble and bass clefs, notes, rests, and dynamic markings.

5

tu memoria — unio bo — legio dal se grado bo ra — gon

Handwritten musical score for page 5. It features a vocal line at the top and piano accompaniment below. The lyrics are: "tu memoria — unio bo — legio dal se grado bo ra — gon". There are some corrections and markings in the score, including a circled "3" and some scribbled-out areas.

6

Andante
Allegretto

Strofa a solo y a 3 voces

Solennemente a tempo

rallentando Oh. bo legio so apren diere la verdad de mi des tino y con

Tempo

ben spiritoso

ella el pief camuero de mi alma se va eian

Handwritten musical score for page 6. It features piano accompaniment with various tempo markings: "Andante", "Allegretto", "Solennemente a tempo", "rallentando", "Tempo", and "ben spiritoso". The lyrics are: "Oh. bo legio so apren diere la verdad de mi des tino y con ella el pief camuero de mi alma se va eian". The score includes complex piano textures and dynamic markings.

Handwritten musical score for voice and piano. The score is written on five staves. The top staff is the vocal line, and the lower four staves are for piano accompaniment. The lyrics are in Spanish and include: "7 bon dh Co-legiu doapam di-ra la verdat de mi dos timo y an", "e la of pa ca mi no de mio terra sal va e ibe", and "me diste a maros pu no". The music features a variety of note values and rests, with some dynamic markings like *mf* and *f*.

Handwritten musical score for voice and piano, continuing from the previous page. The score is written on five staves. The top staff is the vocal line, and the lower four staves are for piano accompaniment. The lyrics include: "na do", "por el ordo don num ppo aca de", "ce me duu e ion", "trau e duu", and "ha nu e duu". The music features a variety of note values and rests, with some dynamic markings like *mf* and *f*. At the bottom right of the page, there is a handwritten signature and the date "Octubre de 1911" and the location "Tarragona".

Himno Nacional al Sagrado Corazon

Violin 2°

rit.

Estrofa

Himno Nacional al Sagrado Corazon

Cello

rit.

Estrofa

ÍNDEX DE NOMS PROPIS

ENTORN POLÍTIC

Carles IV (1748 - 1819). Segon fill de Carles III. El seu regnat va representar un retrocés en el procés de liberalització cultural. Va arruïnar el país a causa de les seves continuades guerres contra Anglaterra. Catalunya va resultar molt perjudicada per la política francòfila de Godoy.

Carles Maria Isidre de Borbó (1788 - 1855). Fill de Carles IV i germà de Ferran VII, va ser el pretendent carlí a la corona d'Espanya. El 1823 va agrupar els absolutistes radicals que estaven descontents amb Ferran VII per la seva actitud moderada. A la mort de Ferran VII, va fer un manifest pel qual es nomenava rei, en contra d'Isabel II, cosa que va fer esclatar la Primera Guerra Carlina, que durà de 1833 a 1840. Amb l'entrada de les tropes isabelines va haver de marxar a Anglaterra, però va retornar i es va instal·lar a Navarra durant la guerra, des d'on va fer una expedició a Catalunya amb el seu exèrcit. L'any 1893, a causa de la signatura del conveni de Vergara, va marxar a França, on va abdicar a favor de Carles Lluís, comte de Montemolín.

Comte d'Espanya, Charles d'Espagnac de Cousserans de Cominges o d'Espagne (1775 -1839). Noble i militar francès. De pensament ultrareaccionari, es va distingir en la Guerra del Francès i al servei del rei Ferran VII, durant la restauració absolutista, que el nomenà capità general de Catalunya.

Va ser governador de Tarragona el 1815 i el 1817. Al juny de 1825 reprimí l'aixecament reialista de Georges Bessières, el qual va fer afusellar, fet que li valgué la grandesa d'Espanya el 1826.

El 1827 va entrar a Catalunya amb Ferran VII per reprimir la revolta dels Malcontents, on es quedaria com a capità general, i va instaurar un règim de terror des del seu quarter general a la Ciutadella de Barcelona. La seva crueltat amb la repressió, així com l'arbitrarietat i la severitat amb què tenia sotmesa la població, li valgueren el sobrenom de l'Assassí de Catalunya.

En morir Ferran VII i esclatar la Primera Guerra Carlina, es va posicionar al costat de Carles Maria Isidre de Borbó, al capdavant de les forces carlines a Catalunya, a instància de la Junta de Berga. Però el seu caràcter cruel i arbitrari, juntament amb la manca d'èxits militars, va provocar que fos destituït i va haver de fugir a França, on va ser capturat i empresonat. Retornà a Catalunya, on la Junta de Berga el va detenir i va ordenar que fos conduït per un escamot armat fins a Andorra. A Organyà, els mateixos escortes el van assassinar, sembla que amb el coneixement dels dirigents carlins catalans i de la mateixa Junta de Berga.

Espartero, Joaquín Baldomero Fernández Álvarez Espartero (1793 -1879). Militar i polític espanyol, va tenir diversos títols i va actuar com a president del Consell de Ministres i regent del regne de 1840 a 1843.

El 1808 es va allistar a l'exèrcit i va participar en la Guerra del Francès. Des de 1810 va restar a Cadis assetjat pels francesos, mentre es feien les Corts constituents. Durant la Primera Guerra Carlina va estar del costat de la reina Isabel II. Va viure a Cadis el naixement del liberalisme espanyol, camí que no abandonaria mai. Va ser dues vegades president del Consell de Ministres i va arribar a la direcció de l'Estat com a regent durant la minoria d'edat d'Isabel II. Durant la seva regència, a causa de la crisi de la indústria cotonera, va haver-hi un aixecament popular a la ciutat de Barcelona al novembre de 1842. Espartero va resoldre la situació amb un bombardeig indiscriminat sobre la ciutat. La revolta va revifar el 1843, fet que va provocar un nou bombardeig centrat a les drassanes i les muralles.

Ferran VII (1784 - 1833). Fill de Carles IV i Maria Lluïsa de Parma. El seu regnat es caracteritzà per l'enfrontament entre absolutistes i liberals. El seu primer període de regnat (1814-1820) va significar la restauració de l'absolutisme i la persecució dels liberals, prescindint de l'obra legislativa de les Corts de Cadis, fins que Rafael de Riego va fer el *pronunciamiento* militar i reinstaurà la Constitució de Cadis (*la Pepa*). El rei és obligat a jurar la Constitució i comença el Trienni Liberal (1820-1823). El 1823 un exèrcit francès de la Santa

Aliança envaïa l'Estat espanyol i feia possible el retorn de l'absolutisme. Del 1823 al 1833 és la denominada Dècada Ominosa, moment que Ferran VII torna a regnar com a rei absolut i comença, de nou, la persecució als liberals. Però la crisi econòmica, derivada dels anys de guerra, va portar el rei a haver de fer algunes concessions als liberals, la qual cosa va provocar que els sectors més intransigents i conservadors, els reialistes purs, pensessin en Carles Maria Isidre, germà del monarca, com a alternativa. A Catalunya, concretament, es produí la insurrecció dels absolutistes radicals, els Malcontents.

Atesa la situació de Ferran VII, que no tenia fills barons, l'opció de Carles Maria Isidre era possible per l'existència de la llei sàlica, però la promulgació de la Pragmàtica Sanció, que anul·lava aquella llei, va fer que Isabel II, filla gran de Ferran VII, fos nomenada hereva. El conflicte va continuar entre els liberals, partidaris d'Isabel II, i els carlins, partidaris de Carles Maria Isidre, i va provocar les guerres carlines.

Madoz Ibáñez, Pascual (1806 - 1870). Polític espanyol de tendència liberal. Va ser diputat a les Corts Espanyoles i ministre d'Hisenda. Va impulsar una desamortització, que va afectar els béns dels ajuntaments, i va iniciar la construcció del ferrocarril per millorar les comunicacions i articular el mercat.

Va lluitar contra els carlins i el 1843 va encapçalar amb altres progressistes l'oposició a Espartero. L'any 1844 fou empresonat i després va passar a l'oposició constitucionalista.

El 1855 el nomenen ministre d'Hisenda, càrrec que li va possibilitar tenir un paper determinant en l'aprovació de l'enderrocament de les muralles de Barcelona, que permetria desenvolupar el pla Cerdà. Va tenir molta influència en l'aprovació del Projecte de llei de desamortització de propietats eclesiàstiques. Més tard passà a l'oposició, des d'on va encapçalar la milícia nacional, que el Govern va desfer, cosa que va provocar que hagués de marxar a l'estranger.

Maria Cristina de les Dues Sicílies (1806 - 1878). Regent de la seva filla Isabel II a la mort del seu marit i pare d'aquella, des de 1833 fins a 1840. Va tenir el suport dels liberals i dels partidaris d'Isabel II contra els partidaris de Carles Maria Isidre. Va autoritzar la desamortització inspirada per Mendizábal i va ser expulsada d'Espanya per l'alçament progressista de 1854.

Marquès de Montoliu i de Sarriera, Plàcid Maria (1828 - 1899). Destacat advocat, historiador i polític que va néixer a Tarragona, ciutat de la qual va ser alcalde des del gener del 1865 fins al gener del 1867, pel Partit Moderat.

Va ser diputat a Corts del Partit Conservador pel districte de Tarragona a les eleccions generals espanyoles de 1876 i 1879 i senador el 1884-1885.

Va ocupar, entre altres, el càrrec de president de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics. Interessat pels problemes que comportava la fil·loxera, arribà a comissari de la Comissió provincial de defensa contra aquesta plaga. Va ajudar a la conservació dels monestirs de Poblet i Ripoll.

Es guanyà la gratitud dels monàrquics alfonsins per la defensa de la causa del príncep Alfons I, en ple regnat d'Amadeu I d'Espanya, escrigué el llibre *¿Don Alfonso o Don Carlos?*, que era una justificació dels drets preferents del primer a la corona espanyola. Alfons XII, tan bon punt fou proclamat rei, li va voler manifestar la seva gratitud i li concedí el títol de marquès de Montoliu.

Milans del Bosc, Ramon (1769 - 1834). Militar català durant la Guerra Gran (1793 -1795). Durant la Guerra del Francès, estava de part de la Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya i fou comandant dels miquelets. Finalment va assolir el grau de general. Defensor dels principis liberals i de la Constitució de 1812. A causa del cop d'estat liberal que va organitzar a Catalunya, va haver d'exiliar-se a França. Amb el Trienni Liberal hi va retornar, però, amb l'arribada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís i l'absolutisme, en va tornar a marxar. El 1830 va fer un segon intent per enderrocar Ferran VII. Va ser un dels primers membres coneguts de la maçoneria a Barcelona.

ENTORN RELIGIÓS

ECLESIASTICS

Balmes Urpià, Jaume Julià (1810 - 1848). Nascut a Vic, va ser filòsof, teòleg i clergue. Estudià al Seminari de Vic i a la Universitat de Cervera, on es va doctorar en Teologia, l'any 1834. Va fundar diverses revistes, amb la idea que la premsa li permetia un contacte més directe amb els lectors que els llibres. Entre 1838 i 1848 va publicar diverses obres en defensa de l'Església, com *El protestantismo comparado con el catolicismo. Consideraciones políticas sobre la situación de España*, en què defensava un acostament entre el liberalisme d'ordre i l'Església. Es va enfrontar amb el liberalisme progressista d'Espartero i els seus seguidors. El 1843 es traslladà a Madrid, on va fundar *El Pensamiento de la Nación*, i es va implicar en el matrimoni d'Isabel II amb el seu cosí Carles de Borbó i de Bragança. Entre 1844 i 1846 es va posicionar a l'ala més dretana del

Partit Moderat. Durant aquests anys va escriure, entre altres obres, *El Criterio*, *filosofia fundamental*. En fracassar amb el seu intent de matrimoni entre Isabel II i Carles de Borbó, va tornar a escriure obres de caire religiós catòlic. Després de viatjar per Anglaterra i França, va morir a Vic l'any 1848.

Benet i Zanuy, Constantí (1808 - 1878). **Bisbe** de Girona de 1862 a 1875 i arquebisbe de Tarragona de 1875 a 1878. Va ser professor de Teologia a Lleida i canonge penitencier de Barcelona, va crear la Casa Missió de Banyoles i, a Tarragona, va introduir la devoció a sant Magí en tota la diòcesi (1876).

Casadevall, Llucià (1785 - 1852). Fill de Vic, va passar per tots els càrrecs de la cúria fins a vicari general de Vic a la mort del bisbe Corcuera, el 1835. L'any 1848 va ser proclamat bisbe de Vic.

Claret, Antoni Maria (1807 - 1870). Va néixer a Sallent el 1807, en el si d'una família de teixidors, ofici que ell també aprengué. El 1829 marxà a estudiar al Seminari de Vic. Ordenat a Solsona el 1835, va oficiar per primer cop a Sallent, on, des de llavors i fins al 1839, va ocupar diversos càrrecs. Va marxar a Roma amb la idea d'ingressar en un orde missioner, però la seva feble salut va fer que no fos acceptat i, en tornar a Catalunya, es va dedicar a organitzar missions populars. La primera va ser la de Viladrau, on va plantar la creu al cim del Matagalls.

El 1847 fundà la Llibreria Religiosa, que publicava i distribuïa obres de devoció. L'any 1849 va fundar a Vic la Congregació dels Missioners Fills del Cor Immaculat de Maria, per a l'apostolat i les missions.

Nomenat, l'any 1850, per Pius IX, arquebisbe de Santiago de Cuba, va marxar a Cuba, on va ser-hi fins al 1857. Juntament amb Maria Antònia París, va fundar la Congregació de les Religioses de Maria Immaculada Missioneres Claretianes, que es van establir a Cuba el 1855.

Quan va tornar a la Península, va ser nomenat confessor de la reina Isabel II.

El 1858 va crear l'Acadèmia de Sant Miquel, on pretenia agrupar les forces vives de les arts plàstiques, el periodisme i les organitzacions catòliques de tot Espanya. A partir de 1864, va fundar algunes biblioteques populars i parroquials, amb l'objectiu de difondre la cultura religiosa i facilitar la difusió d'obres de devoció i espiritualitat entre la població.

Després de la Revolució de 1868, va exiliar-se amb la reina. Va prendre part en el Concili Vaticà I. Va morir el 1870 al monestir cistercenc de Fontfreda. Va ser canonitzat per Pius XII el 1950.

Havia escrit 96 obres, a més de fer algunes traduccions. Cal destacar el *Catecisme de la doctrina cristiana* i *Camí recte i segur per arribar al cel*, que va tenir 185 edicions, en el qual defensa fermament el paper de la dona com a serventa del marit.

Corcuera, Pablo de Jesús (1776 - 1835). Bisbe de Vic des de 1825 fins a 1835. Doctor en Teologia per la Universitat d'Osuna. Un cop va ser consagrat bisbe de Vic, es va preocupar per la formació dels seminaristes i va intervenir en la fundació de les Germanes Carmelitanes de la Caritat de Santa Joaquina de Vedruna. Fou amic de sant Antoni Maria Claret i de Jaume Balmes. Va ser enterrat a l'església del Carme de Vic.

Esteve d'Olot (1774 - 1828) es deia Esteve Fàbregas. De l'orde dels caputxins, va exercir de sublector de la càtedra de Teologia fins al 1805, any que va començar la seva labor d'apostolat. Va ser el gran conseller de Joaquina de Vedruna, fins al punt de ser considerat el cofundador de l'Institut. Va redactar les *Regles* i va estar sempre al costat de la fundadora.

Fleix i Solanes, Francesc (1804 - 1870). Fill de Lleida, es formà a Barcelona, Alcalà, Valladolid i Bolonya. Canonge de Tarragona i capellà d'honor de la capella reial, fou promogut a bisbe de l'Havana (1846-64), on va organitzar el seminari tridentí. El 1864 fou elegit arquebisbe de Tarragona. Va prendre part, a Roma, en el Concili Vaticà I (1869-70). Va morir a Vichy.

Llorenç de Barcelona (1774 - 1873). El seu nom era Marià Castello. Caputxí amb qui Joaquina havia coincidit a Prada durant l'exili i amic de Josep Estrada. Va ser guardià de Blanes, de Sarrià, de Vilanova i la Geltrú i definidor provincial.

Palau i Termes, Antoni (1806 - 1862). Fill de Valls, va estudiar al Seminari de Tarragona. Va ser consagrat bisbe de Vic l'any 1854. Sant Antoni Maria Claret li va encomanar la protecció de les germanes vedrunes i ell els va plantejar una renovació. Va nomenar director general el pare Bernat Sala i vicesuperiora general, la mare Paula Delpuig. Va fer canvis en les seves constitucions i va ajudar a aconseguir l'aprovació civil de l'Institut. Tan sols va estar tres anys com a bisbe de Vic, però va tenir una gran influència no tan sols entre les religioses vedrunes, sinó també en els àmbits polític i ciutadà.

Sala, José. Vicari general de Vic.

Sala, Bernat (1810 - 1885). Monjo benedictí, nomenat director general de les vedrunes per Antoni Palau i Termes. Va escriure el llibret de *Consejos* dedicat a les Germanes Carmelites de la Caritat, així com altres documents pedagògics i estadístics, molts malauradament desapareguts. Ens queda encara un manual per al parvulari, de línies molt avançades en la seva època. Va ser una gran ajuda per a Paula Delpuig en l'expansió de l'Institut de les vedrunes.

El 1835 va haver de marxar a Itàlia i es va instal·lar al monestir de San Martino de Scalis, on va exercir de bibliotecari i de professor de teologia. El 1848 va tornar a Espanya, a la congregació de missioners del P. Claret, com a professor de teologia, sagrada escriptura i dret canònic, fins que l'any 1857, en restablir-se la comunitat benedictina a Montserrat, va ser reclamat per l'abat P. Muntadas.

Torras i Bages, Josep (1846 - 1916). Va néixer a les Cabanyes. Va ingressar al Seminari de Barcelona el 1869 i, posteriorment, al de Vic. Va estudiar Dret a la Universitat de Barcelona, on obtingué el títol de doctor en Dret Civil i Canònic amb la tesi *El matrimonio cristiano*. Es va exiliar durant la Primera República. Va tornar a Barcelona, on va exercir de confessor del Seminari i de les monges de Valldonzella, i de consiliari de la Unió Catalanista. Fundador de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat. El 1882 va ser elegit president de la comissió que havia de redactar les Bases de Manresa. Catalanista de profunda arrel cristiana, l'any 1892 publicà *La tradició catalana*. L'any 1896 va ser elegit membre de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. El 1899 va ser consagrat bisbe de Vic. Va ajudar i va dirigir Carme Mascaró.

GERMANES

Catalina Vidal de Jesús CCV (1832 - ?). Ingressà a l'Institut el 1848, després d'haver conegut la fundadora quan es va traslladar a Arbúcies per obrir un nou centre. Els dos primers anys va conviure amb Joaquina a la casa mare i després va ser traslladada a Balaguer. L'any 1870, a causa d'una crisi vocacional, va abandonar la vida comunitària per tornar a l'Institut pocs anys més tard. Va escriure les *Relaciones*, en què explicava els seus records de la fundadora i la vida quotidiana en comunitat.

Clemencia Blanch de San Luis CCV. És una de les germanes que està amb la mare Maria Sabatés i s'encarrega de la costura. Joaquina escriu una de les cartes dirigida a la mare de novícies, en la qual les amonesta pel fet d'haver

modificat l'escapulari de l'hàbit i els demana que no prenguin decisions sense consultar-la.

Francisca Pasarell de la Purísima Concepción CCV (1820 - ?). Ingressà l'any 1838 i va emigrar amb Joaquina a França. L'any 1843 va ser destinada a Cardona com a mestra de costura de les nenes.

Josefa España de los Dolores CCV. Superiora de l'hospital d'Olot des de 1847.

Josefa Fuster CCV. Superiora de la casa mare, segons una carta de la fundadora de 1832.

Maria Casanovas de Sant Miquel CCV. Tot i que no formava part de les primeres germanes, al mes d'haver-se constituït la comunitat va entrar per ser-ne part, aconsellada pel pare Esteve d'Olot. Va exercir de mare superiora a Solsona, que va ser una de les cases que va seguir el seu funcionament durant l'època en què Joaquina de Vedruna va haver de marxar de Catalunya.

Maria Claret i Clarà, CCV (1815 - 1894). Germana d'Antoni Maria Claret. El 1842 va entrar a la comunitat de les vedrunes, on va tenir l'encàrrec d'ajudant de noviciat una curta temporada fins que l'any 1846 va ser escollida superiora de les Borges Blanques. Era una assídua acompanyant de Joaquina de Vedruna quan anava a Vallbona de les Monges, i allí va cuidar d'ella en el seu primer atac d'apoplexia. Va ser nomenada pel bisbe mestra de novícies, càrrec que va ocupar des de 1850 fins a 1856.

Maria Sabatés de Sant Antoni CCV(1808 - 1871). Ingressà a l'Institut l'any 1830 i va ser sempre una de les amigues més fidels de Joaquina, ja que la va acompanyar, fins i tot, a la presó quan hi va ser conduïda el 1837. També va anar amb la fundadora a l'exili de França. Mestra de novícies des de 1844 fins a 1851, any que va passar a ser superiora de Cadaqués. Finalment, i a causa de l'expulsió de les religioses d'aquest municipi, va tornar a la casa mare. Gràcies a ella tenim el primer esbós biogràfic de la fundadora.

Mercedes Masjoán de San Rafael CCV (1817 - ?). Va ingressar a la comunitat l'any 1843. Dos anys més tard, va ser destinada a la Casa de Caritat de Barcelona i l'any següent a l'hospital de Solsona. El 1850 es va traslladar a Falset com a superiora.

Paula Delpuig de Sant Lluís CCV (1811 - 1889). Ingressà a l'Institut al desembre de 1830, després d'una trobada casual i un xic «novel·lada» amb

Joaquima de Vedruna i de la invitació d'aquesta a formar part de la seva comunitat religiosa. A partir de 1834 va estar destinada a la Casa de Caritat de Vic, però l'any 1854 va ser nomenada superiora general, càrrec que va exercir durant trenta-cinc anys, de manera vitalícia per privilegi papal. Ella va ser la gran continuadora de la fundadora i va ampliar amb 103 nous establiments l'Institut, entre els quals de Tarragona. Aconseguí l'estabilitat social i eclesial de l'Institut religiós amb l'aprovació civil l'any 1861 i l'aprovació canònica de les Constitucions el 1880 amb el papa Lleó XIII.

Paula Vives (1792 - 1892). Nascuda a Valls, era religiosa de l'Orde de la Caritat de Santa Anna, a l'hospital d'Osca. Superiora des de 1819 fins a la seva mort. Volia fer una federació d'institucions religioses femenines amb les vedrunes i va enviar una carta a la fundadora. Pensava que les vedrunes tenien ja l'aprovació pontifícia, però tan sols tenien la diocesana dels bisbes de Vic i Solsona, ja que la pontifícia no va arribar fins a l'any 1880. Malauradament, la carta de resposta de Joaquina no s'ha conservat.

Raimunda Ribas CCV. Superiora de l'Hospital de Figueres, segons que consta en una carta de la fundadora datada l'any 1851.

Veneranda Font de Sant Ignasi CCV (1803 - 1855). Formava part de les nou primeres germanes. Feia de vicària i representant de Joaquina quan s'havia d'absentar. Durant vint-i-dos anys va exercir de superiora de la Casa de Caritat de Barcelona. Gràcies a ella conservem les despulles de la fundadora, a la qual va fer enterrar en un taüt folrat de zenc i amb una acta notarial que autenticava que aquell era el cos de Joaquina de Vedruna.

ENTORN SOCIAL

AMICS I AMIGUES

Baró de Savassona Josep Francesc de Ferrer-Llupià-Vila de Savassona i d'Ibáñez-Cuevas (1764 - 1826). Fill hereu d'Antoni Ferrer de Llupià i Brossa. Va restaurar el palau de la família a Barcelona, actual seu de l'Ateneu Barcelonès. Fou un il·lustrat acadèmic honorari de l'Academia de San Fernando de Madrid, vocal de la Junta Particular de Comerç del Principat i director de les escoles de dibuix i de nàutica; inspector de les obres de la casa de la Llotja, treballà per construir una escola de química i una d'arquitectura, i en un projecte

d'un nou port. L'any 1795 el comte de La Unión li va encarregar reorganitzar el sometent del corregiment de Vic. El 1808 els francesos li ocuparen els béns. Va ser diputat de la Junta Suprema de Catalunya, vocal de la Suprema Junta Central del Regne i comissari de la Junta Central pel Regne de València, on va organitzar regiments militars, va recollir cabals i fou l'iniciador del famós camí de Trànsits de València. Signà, a Isla de León, la proclama de la Junta que lliurava el comandament a la Regència el 1810. Durant el període constitucional (1821-23), li foren embargats i subhastats els béns, que després va recuperar en part.

Baronesa de Savassona, Raimunda Desvalles. Va quedar vídua del baró de Savassona i, com que no tenien fills, va dedicar la vida i els diners a ajudar els més necessitats. El pare Esteve d'Olot la va nomenar «padrina» de les vedrunes, càrrec que va exercir a bastament: les va ajudar sempre i va comprar per a les germanes quatre cases al costat de la capella de Santa Eulàlia de Vic, que va ser el terreny de l'actual casa provincial.

Casas, Pere. Home d'un nivell intel·lectual alt amb inquietuds pedagògiques, va proposar a Joaquina anar a fundar un centre a Sant Pere de Torelló, que va ser el primer establiment de les vedrunes dedicat exclusivament a l'ensenyament. Demanava que fos una escola gratuïta on també poguessin anar nenes de famílies d'un nivell econòmic que els permetés pagar una mensualitat i que tinguessin internat, i ell mateix mantindria el centre i les religioses. Va fer el reglament i el pla d'estudis d'aquest col·legi.

Cortada. Amo del mas del Clot de la Móra, que acollí Joaquina i els seus fills quan fugia per l'arribada dels francesos. La masia del Clot, també anomenada el Clot de la Móra, apareix ja documentada el 1330. Al segle XIX trobem com a propietari Marià Clot Cortada, i serà a partir del mateix segle que es documentarà una despoblació general de la zona. La masia, actualment, encara està habitada.

Draquer, Juan. Director de la Casa de Caritat de Barcelona.

Estrada, Josep. Fabricant de mitges, va acollir a casa seva d'Igualada Joaquina i els seus fills a la tornada de l'exili, al maig de 1823. Estret col·laborador de la fundadora, va intercedir per ella davant del bisbe de Vic, Pablo de Jesús Corcuera, per tal que es pogués dur a terme el seu projecte.

Marquès del Campo Sagrado, Francisco Bernaldo de Quirós y Mariño de Lobera (1763 - 1837). Va néixer al palau de la família a Oviedo. Era el tercer fill mascle de Francisco Antonio Bernaldo de Quirós y Cienfuegos, quart marquès de Campo Sagrado, i de Francisca de Sales Mariño de Lobera y Pardo de Figueroa, filla dels marquesos de la Sierra. Va rebre el marquesat cedit pel seu germà eclesiàstic José Benito.

Va ser membre de la Junta Central Suprema y Gubernativa del Reino (1808-1810), juntament amb Gaspar Melchor de Jovellanos. També va ser capità general de Catalunya durant els anys 1814, 1824, 1826 i 1827, i va protegir els liberals barcelonins de la repressió absolutista de Ferran VII i dels Cent Mil Fills de Sant Lluís. Va comandar les tropes que sufocaren la revolució dels Malcontents.

Marquès de Puerto Nuevo, Ignasi Miquel de Sallés i Alós (1823 - 1834), quart marquès de Puerto Nuevo. Va morir al mateix temps que el seu fill Felipe María i el succeí el seu nebot, fill de la seva germana Josefa de Sallés y Alós. Trobem, anys més tard, Manuel de Ferrer y de Manresa, sisè marquès de Puerto Nuevo, casat amb María Josefa Pujol de Senillosa y Vedruna.

Marquesa de Puertollano, Eulàlia Segarra. Segona esposa del marquès de Puertollano, doctor en lleis, administrador de la casa hospital de la Misericòrdia de Vic, regidor de Vic, diputat a Corts i amic personal de Joaquina de Vedruna. Eulàlia Segarra va ser una de les persones que van ajudar la fundadora durant l'exili a Perpinyà i va estar sempre al seu costat en totes les necessitats que l'Institut va tenir.

Palou, Maria, la Patela. Minyona del matrimoni de Mas i de Vedruna, va seguir ajudant Joaquina i era la seva dona de confiança. El marit de la Patela també va prestar els seus serveis en les terres de la família.

Ramírez, Santiago. Va arribar a Vic com a acompanyant del bisbe Corcuera l'any 1828 i tres anys més tard va prendre possessió de la dignitat de sacristà. Va ser director espiritual de les vedrunes, per encàrrec del bisbe Corcuera, a la mort del pare Esteve d'Olot. Va morir el 1833.

FAMÍLIA

d'Argila i Fàbregas, Josep. Va néixer a Mataró i va exercir a Vic el càrrec d'interventor de correus i, més tard, el de procurador causidic. Marit d'Agnès de

Mas i de Vedruna, amb la qual va tenir sis fills. Es va haver de refugiar a Berga durant la Primera Guerra Carlina i finalment va exiliar-se a Béziers amb la seva família.

de Mas i Bassas, Josep, pare de Teodor de Mas i Sauleda. La família tenia el títol de *caballeros* concedit per Carles III, l'any 1865. Tant a ell com a la seva esposa no els va agradar el casament del seu fill amb Joaquina de Mas, segurament perquè esperaven casar-lo amb una pubilla rica de la comarca, tal com era el costum de l'època.

de Mas i de Solà Sauleda, Teodor (1773 - 1816). Fill hereu de Josep de Mas i Bassas i de Mònica Solà i de Sauleda. Era procurador causídic de Barcelona. Es va casar amb Joaquina de Vedruna, malgrat que no era del gust dels seus pares. Va prendre part a la guerra contra els francesos, amb el càrrec de secretari del baró de Savassona i, més tard, com a capità de la novena companyia de reserva del corregiment de Vic. Va morir de tuberculosi.

de Mas i Poudevida, Lluís Joaquim (1824 - 1895). Fill de Josep Joaquim de Mas i Rosa Poudevida, era el primer nét de Joaquina. Va lluitar en les guerres al costat dels carlins i va viure molts anys exiliat a Marsella. Casat amb Elvira de Mas i Nadal, van tenir vuit fills. Va treballar de topògraf i és l'autor del primer llibre de topografia d'Espanya.

de Vedruna, Llorenç, pare de Joaquina. Notari públic i reial de Barcelona. Pertanyia a la burgesia intel·lectual de l'època.

de Vedruna Vidal, Ramón, germà gran de Joaquina, membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, advocat i regidor perpetu de Barcelona. Va tutelar els fills de Joaquina, un cop es va quedar vídua, i també qui li va portar tots els plets als quals es va haver d'enfrontar. Ramón va ser sempre el seu gran protector i la va ajudar en tots els moments difícils pels quals va haver de passar.

Munot, Agnès, anomenada sempre Sauleda. Vídua de Félix Solà i de Sauleda. Era tia de Teodor i una de les que reclamava a Joaquina de Vedruna la pensió. Li va posar diversos plets.

Poudevida i Samsó, Rosa (? - 1873). Muller de Josep Joaquim amb qui va tenir set fills. Molt estimada per Joaquina, que l'anomena moltes vegades Roseta. Va cuidar de les filles petites de la fundadora.

Sola i Sauleda, Mònica, mare de Teodor de Mas i Sauleda.

Solanllonch, Andreu. Fill del metge de Taradell i cosí de Roseta, l'esposa de Josep Joaquim de Mas i de Vedruna. Va ser el promès de Teodora de Mas i de Vedruna abans que decidís entrar al convent de Vallbona com a religiosa. La noia li havia donat paraula de casament, però a Joaquina no li agradava Andreu. L'any 1830 va portar Joaquina davant l'autoritat civil i religiosa, a Tarragona, amb l'acusació d'haver fet ingressar Teodora, contra la seva voluntat, en un convent, on, més tard, Teodora vestiria l'hàbit. Andreu Solanllonch, després d'apel·lar contra la resolució dictaminada, va fer, fins i tot, un intent de raptar la noia saltant la tàpia de l'hort del convent de Vallbona.

Vidal i Oriols, Teresa, mare de Joaquina. Les biografies no en parlen gaire, excepte per ressaltar les seves virtuts de mare i esposa.

FILLS I FILLES (PER ORDRE CRONOLÒGIC)

Anna (1800 - 1873). Als dinou anys va entrar al convent de les religioses clarisses de Pedralbes.

Josep Joaquim (1801 - 1873). Als vint anys va entrar com a postulant a l'abadia cistercenca d'Aiguabella, però en va sortir pocs mesos després. L'any 1822 va lluitar a les ordres de Benet Plandolit i va haver de fugir a França. Durant les guerres carlines obtingué diferents càrrecs en l'exèrcit carlí. Tot això li va valdre la presó, expropiació de béns i pèrdua de la seva feina. Estava casat amb Rosa Poudevida i Samsó, amb la qual va tenir set fills. Es va ocupar de les seves germanes petites quan Joaquina va fundar l'Institut.

Francesc de Paula (1803 - 1809). Va morir als sis anys i no en sabem gaire cosa, atès que en l'epistolari no és mai anomenat.

Agnès (1805 - 1878). Es va casar amb Josep d'Argila, de qui va enviudar molt aviat. Vivia a Béziers, on es va haver d'exiliar tota la família. Va tenir sis fills, dos es van morir de petits i dues es van fer religioses.

Joaquina (1806 - 1815). Va morir als nou anys i, igual que passa amb el Francesc, no surt en l'epistolari, la qual cosa ha dificultat molt tenir informació de la seva curta vida.

Carlota (1808 - 1809). Va morir abans de fer l'any i va ser la primera filla que va néixer a Vic. No tenim informació d'ella.

Teodora (1810 - 1855). És la que va viure més temps amb la mare i la que li va provocar un problema més gran, a causa de la seva relació amb Andreu Solanllonch. Va professar al monestir cistercenc de Vallbona de les Monges, on va exercir de sagristana durant trenta anys i de presidenta de la comunitat.

Teresa (1813 - 1886). Era una nena de constitució molt feble, la qual cosa va preocupar molt la seva mare. A onze anys va tenir una afecció als ulls de la qual sembla que no es va restablir mai. Va prendre els hàbits al monestir de les clarisses de Pedralbes l'any 1827, però, atesa la seva edat, no va professar fins al 1829.

Maria del Carme (Marieta) (1815 - 1882). Gràcies a una concessió especial, va prendre l'hàbit cistercenc a Vallbona de les Monges quan encara no havia complert els quinze anys. Va professar junt amb la seva germana Teodora l'1 de maig de 1831. Va exercir com a mestra de novícies durant vint-i-tres anys, de priora durant dotze anys i, dues vegades, com a presidenta de la comunitat.

ALTRES

ARQUITECTES

Caselles i Tarrats, Pere (1864 - 1936). Nascut a Reus, va obtenir el títol d'Arquitectura per la Universitat de Barcelona l'any 1889. Com a arquitecte municipal de Reus, va ser ajudant de Domènech i Muntaner quan va construir l'Institut Pere Mata. Atès el càrrec, que va ocupar des de 1891 fins a 1930, no podia rebre encàrrecs privats i els signava un arquitecte de Tarragona, Pau Monguió. De la mateixa manera, quan aquest va ser arquitecte municipal de Tortosa, les obres que hi feia en aquella ciutat les firmava Pere Caselles. Es coneix l'autoria dels diferents edificis per la tradició oral o pels plànols que guarden alguns dels particulars. L'arxiu de Pere Caselles va ser destruït durant l'assalt del seu despatx el 1936, el mateix dia que fou assassinat, i el de Pau Monguió va ser destruït per una bomba, cosa que fa difícil estudiar la relació entre tots dos.

Jujol i Gibert, Josep Maria (1879 - 1949). Nascut a Tarragona, era arquitecte, dibuixant, dissenyador i pintor modernista. Va estudiar a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i obtingué el títol l'any 1906. Més tard en seria professor. Va col·laborar amb Josep M. Gallissá, que va considerar sempre el seu mestre, amb Font i Gumà, que havia fet les reformes del palau de Savassona, i amb

Gaudí. Amb aquest últim va col·laborar a la casa Batlló, la casa Milà o el parc Güell, entre altres obres. Des de 1926 fins a 1949 va ser arquitecte municipal de Sant Joan Despí, localitat on ja havia treballat en la construcció de la Torre de la Creu, l'any 1913. Entre les seves obres, cal destacar el Teatre del Patronat Obrer (Metropol), la reforma de la casa Ximenis, el cambril del convent dels carmelites i la reforma i ampliació del Col·legi del Sagrat Cor de les Vedrunes, a Tarragona, la casa Bofarull als Pallaresos, l'església de Vistabella, la casa Camprubí a Cornellà de Llobregat, la Torre Serra Xaus, can Negre, la Torre Rovira i la Torre Jujol, a Sant Joan Despí. Va dissenyar mobles, baranes, portes, canelobres i mobiliari litúrgic. En la seva obra hi trobem un acoblament total entre l'arquitectura, l'escultura i la pintura, i una gran capacitat imaginativa unida a un sentit cromàtic que li dona molta força. Va morir a Barcelona l'any 1949.

Pejoàn i Sanmartí, Bernardo (1864 - 1920). Nascut a Sant Vicenç de Castell, va estudiar Arquitectura a l'Escola de Barcelona, on es llicencià el 1889. Va treballar sota les ordres de l'arquitecte Elies Rogent en la restauració de Santa Maria de Ripoll, abans d'acabar la carrera. Més tard va col·laborar amb l'Exposició Universal de 1888. Posteriorment va treballar a Manresa, on trobem obres seves com la casa Padró Riera, a Madrid i a Burgos. Va ser l'arquitecte del primer edifici del Col·legi de les Germanes Carmelites de la Caritat, al carrer d'August, número 7.

MÚSICS

Ritort i Faus, Salvador (Castellciutat 1887 - Tarragona 1955). Compositor, organista i pedagog musical. Va estudiar cant, violí piano i orgue a l'Escolania de Montserrat. El 1903 va iniciar la carrera sacerdotal al Seminari de la Seu d'Urgell i cursà, al mateix temps, harmonia, composició i orgue amb Enric Marfany i Francesc Borró. Ordenat sacerdot el 1912, es va fer càrrec de la parròquia de Pons l'any següent. El 1914 va guanyar el concurs oposició a la plaça de segon organista de la catedral de Tarragona. Va exercir com a professor de música al Seminari d'aquesta ciutat i el 1926 va guanyar la plaça de professor i director de música de la Casa Provincial de la Beneficència de la Diputació Tarragona, on va dur a terme una gran tasca artística i pedagògica, a més de crear la coral de la Mare de Déu de la Mercè. Va ser també subdirector de l'Orfeó Tarragoní, fundat per Josep Sentís. Entre les seves composicions, hi ha cantates, música religiosa, sonates, quartets i quintets de corda, obres per

a cobla i per a banda, suites burlesques, valsos, pasdobles, harmonització de danses populars i cançons per a cors de veus blanques.

PEDAGOGS I PEDAGOGUES

Dalcroze, Émile Jacques (1865 - 1950). Creador d'un mètode pedagògic i de creació que dona origen a altres mètodes actius d'ensenyament musical. El seu mètode està pensat per educar la sensibilitat, l'espontaneïtat i la capacitat de representació ràpida, i busca desenvolupar les aptituds auditives i motores, la memòria i la concentració. Va renovar el teatre i la dansa.

Delclòs Dols, Pau (1865 - 1942). Nascut a Maçanet de Cabrenys, va morir a Tarragona. El seu primer mestre va ser Josep Batlle i Viñas. Va cursar Magisteri a l'Escola Normal de Girona, on obtingué el títol de Mestre Elemental. Va prosseguir els estudis a la Normal de Barcelona, on va obtenir el títol de Mestre Normal l'any 1887. Després d'haver guanyat diverses oposicions, va arribar a Tarragona amb una plaça per a l'escola elemental, situada a la plaça del Prim, de la qual va prendre possessió el 30 d'abril de 1891. L'any 1911 aquesta escola es va convertir en escola graduada i ell en fou el director, càrrec que ocupà fins a la jubilació, el 1935. Va ser un precursor de la pedagogia activa utilitzant sistemes d'ensenyament molt nous a l'època. L'any 1900 va publicar uns mapes que servien als escolars per copiar-los i estudiar-los, que tingueren gran acceptació i dels quals es van fer nombroses edicions. La col·lecció es titulava *La Geografia por el Dibujo*. A l'escola utilitzava pocs textos i, al contrari, donava molta importància a l'expressió plàstica en totes les seves facetes. Aquesta pràctica la utilitzava perquè l'alumnat aprengué matemàtiques, història, geografia, ciències naturals i socials, de manera que gairebé tot el material didàctic el creava el mateix alumnat. Va ser un mestre excepcional, reconegut a Catalunya i a Espanya. Era catalanista i conservador i, a més de mestre, va escriure poemes, entre les quals cal esmentar *Germanor*, *La Pasqua dels nins* o *Pàtria nova*. Aquesta última era un homenatge a la ciutat de Tarragona, que l'havia acollit, i un record del seu poble.

Llongueres i Badia, Joan (1880 - 1964). Músic i poeta. Introduïdor del dalcrozisme a Catalunya, innovador del sistema d'aprenentatge musical mitjançant el ritme i el moviment. Va ser director de les Escoles de l'Ajuntament de Barcelona i de les Blanquerna. L'any 1913 va fundar l'Institut Català de Rítmica i Plàstica, avui Institut Joan Llongueres de Barcelona.

Montessori, Maria (1870 - 1952). Nascuda a Chiaravalle, va ser pedagoga i la primera dona a aconseguir el títol de metgessa a Itàlia. El seu mètode d'ensenyament per a nens i nenes va suposar una gran innovació. Entre 1899 i 1901 va ser directora d'una escola estatal d'ortofonia a Roma. L'any 1909 va publicar la seva obra fonamental, *Il metodo della pedagogia scientifica applicato all' educazione infantile nelle case dei bambini*. Va impartir conferències arreu del món. La seva manera d'ensenyar es basa a fer que el nen i la nena pensin, investiguin i descobreixin. La música i la relació de l'infant amb l'entorn són molt importants. L'any 1934, per la seva oposició al feixisme, Mussolini va fer tancar les seves escoles. Va viatjar a Barcelona, on fundà una de les seves escoles i impartí classes a mestres. A l'inici de la Guerra Civil, va marxar a Amsterdam. Durant la Segona Guerra Mundial, es va establir a l'Índia, d'on tornaria a Amsterdam, on va morir.

AGRAÏMENTS

Antònia Lledó CCV / Arantxa Tèvar / Berta Ramos Martínez / Carme Rey / Carmen Campo Gómez / Carmen Clavé Virgili / Elisa Arévalo Ferrer / Geneveva Zaragoza Gras / Irene Huber Company / Isabel Sans Mallafré / Jaume Llambrich Brull / Jaume Sentís Bonet / Joan Andreu Torres Sabaté / Joan Colomer Navarro / Joan Josep Pujadas Muñoz / Joan Prat Carós / Josefina Garau CCV / Josep Ferrer Bosch / Josep Joan Zaragoza Gras / Josep Nolla Salvadó / Juan Centellas Zaragoza / Lola Vergés Rossell / Lourdes Gras Virgili / M. Àngels Zaragoza Gras / M. Dolors Ribes CCV / M. Teresa Lloret Carbó / Mabel Burgell CCV / Magalí Urcaray Rivera / Maite Blay Boqué / Mari Carmen Pomes Baget / Martí Gras Virgili / Mercè Boleda CCV / Mercè Vilanova / Montse Garriga Pujals / Montse Icart Garcia / Montserrat Duch Plana / Montserrat Palau Vergés / Pili Campos Piñol / Regina Marca Gras / Teresa Llach CCV / Teresa Sala CCV / Txema Morera Iglesias / Verònica Tapias Zaragoza / Xavier Orozco Delclós / Arxiu Col·legi Oficial d'Arquitectes de Tarragona / Arxiu de la Casa Provincial de les Carmelites de la Caritat-Vedrunes a Vic / Arxiu de la Comunitat del Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona / Arxiu Fundació Col·legi del Sagrat Cor / Arxiu General de les Vedrunes a Roma / Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona / Arxiu Jujol / Arxiu Ritort i Faus / Hemeroteca de la Caixa de Tarragona / Llegat Pau Delclòs. Arxiu de la Universitat Rovira i Virgili.

ÍNDIX D'ACRÒNIMS

ACCSC, Arxiu de la Comunitat del Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona
ACPCCV, Arxiu de la Casa Provincial de les Carmelites de la Caritat-Vedrunes a Vic
AFCSC, Arxiu Fundació Col·legi del Sagrat Cor
AGVR, Arxiu General de les Vedrunes a Roma
AHAT, Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona
AHCT, Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona
AJ, Arxiu Jujol
Arxiu COAC Tarragona, Arxiu Col·legi Oficial d'Arquitectes de Tarragona
Arxiu Ritort i Faust de la Diputació de Tarragona
Hemeroteca de la Caixa de Tarragona
Llegat Pau Delclós. Arxiu URV

“L’objecte d’aquest estudi ha estat revisar i analitzar l’educació i l’ensenyament impartit per part de les religioses vedrunes de Tarragona, des del 1917 al 1964. Amb aquest llibre es pretén recuperar la memòria històrica d’uns anys de dictadura que donaven poc espai a la manera d’ensenyar a les escoles. Tot i això, el mètode Montessori, o els de Pau Delclós, Joan Llongueras Badia i Jacques Dalcroze van estar presents en aquell ensenyament. Però també vol contribuir a treure a la llum un edifici esplèndid que va ser enderrocat per total manca d’estimació a un llegat dels arquitectes modernistes de casa nostra: Bernardo Pejoà Sanmartí, Pere Caselles Tarrats, Josep M. Pujol de Barberà i Josep M. Jujol i Gibert.

És un llibre de records de moltes i molts alumnes que han passat per aquelles aules del carrer d’August, amb voluntat de palesar un model avançat i potent d’ensenyament, en el qual prevalia la preparació de la dona per sortir al mercat laboral, evidentment, immers en la ideologia pròpia d’aquella societat dominada pel dictador, però en una escola en la que s’anteposava el rendiment acadèmic a les rànquies normes del comportament social del moment.”